

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

SAİD NURSÎ VE SİYASÎ DÜŞÜNCELERİ

Yüksek Lisans Tezi

SAİT AKDAĞ

İstanbul, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

SAİD NURSÎ VE SİYASÎ DÜŞÜNCELERİ

Yüksek Lisans Tezi

SAİT AKDAĞ

Danışman: PROF. DR. MUSTAFA ÖZ

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHIYAT Anabilim Dalı İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SAİT AKDAĞ' ın SAİD NURSI VE SİYASİ DÜŞÜNCELERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 29.01.2009 tarih ve 2009/02-23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 17.03.2009.

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. MUSTAFA ÖZ
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. MAZLUM UYAR
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. ALİ DURUSOY

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Sait AKDAĞ
Anabilim Dalı : İlahiyat
Program : İslam Mezhepleri Tarihi
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa Öz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans –Mart 2009
Anahtar Kelimeler : Said Nursi, Siyaset, Nurculuk, Risale-i Nur Külliyyatı.

ÖZET

SAİD NURSÎ VE SİYASÎ DÜŞÜNCELERİ

İslam Mezhepleri Tarihi literatüründe İslam coğrafyasındaki dini gruplaşma ve zümreleşme hareketlerini ifade etmek için “mezhep” veya “fırka” terimleri kullanılmıştır. Günümüzde *çağdaş din akımları* olarak isimlendirilen bu dini gruplardan biri olan “Nurculuk” veya “Risale-i Nur Hareketi”nin kurucusu ve lideri Said Nursi, XX. yüzyılda coğrafyamıza damgasını vurmuş önemli bir mütefekkidir. Sevenleri sevmeyenleri, onun izinde olduklarını iddia eden çok sayıdaki takipçileri, en önemlisi de günümüzde etkinliğini devam ettiren fikirleri ile bilimsel çerçevede pek çok araştırmaya konu olan Said Nursi, taraftarları kadar muhaliflerinin de çokluğu nedeniyle yaşadığı dönemde olduğu gibi bugün de tartışmaların odağı olmaktan kurtulamamıştır. Said Nursi, Osmanlı devletinin son döneminde “İslamcılık” veya “İttihad-ı İslam” düşüncesinin temsilcilerinden biri olarak siyasetin içinde aktif olarak bulunduktan sonra Cumhuriyet döneminde söylemlerini sosyo-politik alandan, teolojik ve felsefi alana kaydırmış ve bu dönemde siyaset felsefesini “*şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım*” şeklinde açıklamıştır. Nursi’nin siyaset karşısındaki bu değişken tutumu ve siyasi kurumlara bakışı, günümüzde pek çok müntesibi bulunan bir hareketin lideri olması dolayısıyla ayrı bir önemi haizdir. Bu noktadan hareketle Nursi’nin siyasi düşüncelerini ve siyasi kurumlarla ilişkilerini hayatı ve eserlerini baz alarak ele aldığımız bu çalışmamızın, akademik camiaya faydalı olmasını umuyoruz.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Sait AKDAĞ
Department of : Theology
Programme : History of Islamic Sects
Thesis Advisor : Prof. Dr. Mustafa Öz
Degree Awarded and Date : Post Graduate-March 2009
Keywords : Said Nursi, Politics, Nurculuk, Complete Works of Risale-i Nur.

ABSTRACT

SAİD NURSÎ AND POLITICAL OPINIONS

In History of Islamic Sects literature “Sect” or “faction” terms are used to describe the religious grouping and denominational movements in Islam geography. Said Nursi the founder and leader of “Nurculuk” or “Risale-i Nur Movement” which is considered to be one of the contemporary religious movements was an important thinker lived in our region in the 20th century. Said Nursi who has been subject to many scientific investigation with supporters, opposites, the ones who say that they are followers of him, and most importantly still living ideas, has never get rid of the center of many arguments while he was living and now because of the huge numbers of supporters and opposites. After being in the active politics in the last period of Ottoman Empire as an representative of “İslamcılık” or “İttihad-ı İslam” ideas, Said Nursi has transferred his ideas from “socio-political area to teleological and philosophical areas after the declaration of Republic and he has declared his political philosophy as “I shelter in God from devil and politics”. Nursi’s this different manner against politics and political bodies are also important since he is the leader of a movement, which has currently huge numbers of supporters. From this point, we hope that this scientific research which is based on the political ideas, relations with political bodies, life and works of Nursi will be useful for academia.

ÖNSÖZ

XX. yüzyılda ÷lkemize inanç ve eylem adamı olarak damgasını vurmuş önemli şahsiyetlerden biri olan Said Nursî, bugün sevenleri ve sevmeyenleri, takipçilerinin sayıca çokluğuna rağmen azımsanmayacak derecedeki muhalifleri, en önemlisi günümüzde etkinliğini devam ettiren fikirleriyle sosyal bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Eserleri ve fikirleri; gerek ihtiva ettiği farklılık, gerekse düşüncelerine bağlılık derecesince önem atfeden takipçilerinin yaptığı yorumların çeşitliliği nedeniyle yurt içinde ve dışında bilimsel çerçevede pek çok araştırmaya konu olmuştur.

Biz bu çalışmamızda, eserleri ve görüşleri yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından çeşitli yönleriyle incelenen Said Nursî'nin "Siyasi Düşüncelerini", yine hayatından ve eserlerinden hareketle incelemek istedik. Said Nursî ile ilgili yapılan bazı akademik çalışmalarda bir takım siyasi konularla ilgili görüşleri incelenmiş olsa da bu konunun ayrıca ve daha detaylı bir şekilde incelenmesinin gerekliliğine inanan anabilim dalı hocalarımın da uygun görmesiyle, "*Said Nursî ve Siyasi Düşünceleri*" başlıklı bu araştırmayı yüksek lisans tez konusu olarak belirledik.

Bizi bu yönde çalışmaya sevk eden önemli sebeplerden biri de, Nursî'nin taraftar ve muhalif pek çok araştırmacı tarafından eserleri ve hayatı pek çok kez incelenmiş olmasına rağmen bunların "kutuplaşma ürünü" olarak görülmesi ve objektif kriterlerden uzak kalındığı düşüncesiyle böyle bir akademik çalışmanın yararlı olacağı kanaatidir.

Araştırmamız, Said Nursî'nin hayatı ile sınırlandırılmış ve günümüzde pek çok kola ayrılmış bir fırka olan "Nurculuk Akımı"nın günümüze yansıyan siyasi düşünce farklılıkları ve gruplaşmalar araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmamızda; öncelikle Said Nursî'nin siyasi düşüncelerini kavramak için biyografisini incelemenin yerinde olacağı düşüncesiyle birinci bölümde Nursî'nin "Eski, Yeni ve Üçüncü Said" olarak bölümlere ayırdığı hayatını ve eserlerini inceledik. Hayatında siyasetle ilgili olan kısımları kısmen bu bölümde değinerek sonraki bölümlere dipnotlarla yönlendirmelerde bulunduk.

İkinci bölümde ise, siyaset kavramını genel olarak ele aldıktan sonra, bir düşünürün çevresindeki ilim adamlarından etkilenmemesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle Nursî'nin siyasi düşüncesine etki eden şahsiyetleri, ilk kez siyasetle ilgilenmeye başlamasını inceledik. Sonrasında ise geniş bir şekilde Nursî'nin düşünce sisteminde siyaset kavramının çağrıştırdığı anlamı, siyaseti meşru görüp görmediğini, ne tür bir siyasetle iştigal ettiğini, hayatını ayırdığı üç dönemde siyasi tavırlarında farklılık olup olmadığını, “şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım” şeklinde özetlenen Risale-i Nur Hareketi dönemindeki siyasi düşüncelerini, gerçekten siyaseti terk edip etmediğini kendi eserlerinden ve araştırmacıların yorumlarından hareketle incelemeye ve sentezlemeye çalıştık. Ayrıca “neden siyaseti terk ettin?” sorusuna eserlerinde verdiği çeşitli cevapları maddeler halinde belirttik.

Üçüncü bölümde ise, siyasi kurumlarla ilişkileri ve siyasi faaliyetleri başlığı altında siyasi dönem olarak Mutlakiyet, Meşrûtiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet gibi siyasi değişimlerin yaşandığı dönemlerde yaşamasından dolayı bu şekilde dönemlere ayırarak siyasi faaliyetlerini ve her dönemde iktidarlarla olan münasebetleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Meşrutiyet döneminde de, siyasetle iç içe olduğu dönem olduğu için bu dönemde üye olduğu cemiyet ve kuruluşlar hakkında bilgi verdik. Sonrasında ise, bir kısım kaynaklarda geçen “Kürt Teali Cemiyeti” üyesi olduğu konusundaki iddialara taraftar ve muhalif araştırmacıların görüşleriyle sentezleyerek cevap aramaya çalıştık.

Dördüncü ve son bölümde ise, önemli bazı siyasi kavramlara Nursî'nin eserlerinde yaptığı yorumları ve düşüncelerini, kısmen araştırmacıların yorumlarına da değinerek Nursî'nin bu kavramlara bakışını inceledik ve çalışmamıza genel bir netice ile nihayet verdik. Çalışmamızın bilimsel olarak bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalara katkıda bulunmasını temenni ederiz.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde hoşgörülü yaklaşımı ve değerli fikirleriyle bana yön gösteren ve büyük bir sabırla ilgilenen tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa ÖZ Bey'e, kıymetli teşvik ve değerlendirmeleriyle çalışmamıza katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Mazlum UYAR ve Sayın Prof. Dr. Ali DURUSOY

beylere; değerli fikirleriyle yardımcı olan Sayın İbrahim ÖZTÜRKÇÜ ve Fevzi RENÇBER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bütün bu çalışma yoğunluğum içerisinde sevgisini ve manen desteğini her zaman yanımda hissettiğim hayat yoldaşım Saliha TUZCU Hanımefendi'ye; ayrıca bu günlere gelmemde emeği olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki çok kıymetli hocalarıma, maddi ve manevi olarak desteklerini ve sevgilerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2009

Sait AKDAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİD NURSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.HAYATI.....	6
1.1. “Eski Said” Dönemi (1878–1923)	6
1.1.1. Doğumu, Ailesi ve Tahsil Dönemi.....	6
1.1.2. İstanbul’a Gidişi İle Başlayan Yıllar	14
1.1.3. Esaret Sonrası İstanbul ve Ankara’daki Faaliyetleri.....	21
1.2. “Yeni Said” Dönemi (1923-1950)	23
1.2.1. Van’dan Barla’ya Sürgün ve Risale-i Nur’ları Telifine Başlaması.....	23
1.2.3. Muhakemelerle Birlikte Devam Eden Sürgün Dönemi	26
1.3. “Üçüncü Said” Dönemi (1950–1960).....	28
1.3.1. “Nurculuk Akımı”nın Gelişmesi ve Risale-i Nur’ların Yayılması.....	28
1.3.2. Son Seyahatleri ve Vefatı (1960):.....	32
2. ESERLERİ.....	33
2.1. Eski Said (Gençlik) Dönemi Eserleri.....	35
2.2. Yeni Said (Olgunluk) Dönemi Eserleri (1923-1960).....	38

İKİNCİ BÖLÜM

SAİD NURSÎ'NİN SİYASİ DÜŞÜNCELERİ

1. SİYASET KAVRAMI.....	43
2. SAİD NURSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASÎ FİKİR AKIMLARI.....	45
3. SAİD NURSÎ'NİN SİYASÎ DÜŞÜNÇESİNİ ETKİLEYEN ŞAHSİYETLER..	49
4. SİYASETLE İLGİLENMEYE BAŞLAMASI.....	52
5. SAİD NURSÎ'NİN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE SİYASETİN YERİ	54
5.1. İlk Dönem (Eski Said Dönemi) Siyasi Düşünceleri.....	59
5.2. “Nurculuk Akımı” Oluşum Dönemi Siyasi Düşünceleri (Yeni Said)	64
5.2.1. “Şeytandan ve Siyasetten Allah’a Sığıdırırım”	67
5.2.2. Siyaseti Terk Etmesinin Sebepleri.....	69
5.3. “Nurculuk Akımı” Gelişme Dönemi Siyasi Düşünceleri (Üçüncü Said)	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ KURUMLARLA İLİŞKİLERİ VE FAALİYETLERİ

1. MUTLAKİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ (1894-1908).....	82
1.1. Hükümet'e İlk Müracaâtı (Medresetü'z- Zehra Projesi)	82
1.2. Sultan II. Abdülhamid'le İlişkileri	86
2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1908–1915)	89
2.1. II. Meşrutiyetin İlanı	89
2.2. Selanik Hürriyet Meydanında “Hürriyet'e Hitap” Konuşması	91
2.3. İttihad ve Terakki Cemiyeti ile İlişkileri.....	93
2.4. Meşrutiyet Dönemi Sosyal Olaylardaki Rolü.....	97
2.5. “31 Mart Vakıası” ve Said Nursî'nin Rolü	99
2.6. Said Nursî'nin Üye Olduğu Cemiyet ve Kuruluşlar	105
2.7. Kürt Teali Cemiyeti İddiaları ve “Bağımsız Kürdistan”a Bakışı.....	110
3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1915-1923).....	115
3.1. Mustafa Kemal Paşa Tarafından Ankara'ya Davet Edilmesi	115
3.2. Türkiye Büyük Millet Meclis'indeki Faaliyetleri.....	118
4. CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1923-1960)	122
4.1. Tek Parti-CHP İktidarı Dönemi Siyasi Faaliyetleri	122
4.1.1. Şeyh Said İsyanı ve Said Nursî.....	124
4.1.2. Mahkemelerde Yaptığı Mudafaalar	126
4.1.3. Cumhuriyet Halk Partisi İle İlişkileri.....	129
4.2. Çok Partili Siyasi Hayat-DP Dönemi Siyasi Faaliyetleri	131
4.2.1. Demokrat Parti ile İlişkileri.....	132
4.2.2. Demokrat Parti'yi Desteklemesinin Sebepleri.....	136
4.2.3. Darbe'ye Doğru Said Nursî'nin Son Seyahatlerinin Basına Yankıları.....	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SİYASİ KAVRAMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. İMAMET VE HİLAFET	149
2. İSTİBDAT.....	153
3. HÜRRİYET-DEMOKRASİ.....	156
4. MEŞRUTİYET ve CUMHURİYET	164
5. MİLLİYETÇİLİK	167
6. LAİKLİK.....	173

7. SİYASİ PARTİLER.....	175
8. MUHALEFET	180
9. DİN-SİYASET İLİŞKİSİ	184
SONUÇ	189
KAYNAKÇA.....	197

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.mk.	Aynı makale
a.g.sem.	Adı geçen sempozyum
Ans.	Ansiklopedi
B.O.A.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.H.P.	Cumhuriyet Halk Partisi
D.P.	Demokrat Parti
h.	Hicrî
hak.	Hakkında
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
krş.	Karşılaştırınız
M.Ü.S.B.E.	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nr.	Numara
nşr.	Neşreden
osm.	Osmanlıca
ö.	Ölümü, ölüm tarihi
s.	Sayfa
sy.	Sayı
trc.	Tercüme
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

İnsanın olduğu her yerde var olan yönetim, bir unsuru insan olan her türlü nesneyle ilişki kurabilen bir olgudur. Yönetimi genel anlamda ele alırsak, her insanı bir yönetici olarak düşünebiliriz. İnsan önce kendi hayatını yönetir. Daha geniş çerçevede ailesini, çevresindeki hayvanları, nesnelere yönetir.¹ Arapça bir kelime olan “siyase”, sözlük anlamı olarak “at terbiyesi, idare etmek, yönetmek” anlamına gelir. Yönetme fiilinin öznesi olup “at terbiyecisi, idare eden” anlamına gelen “sâ-yis veya sâ-is ” ise, tek başına bir anlam ifade etmezken, idare edeceği bir nesne, insan veya grupla ilişkiye geçtiği anda “siyaset” başlamış demektir.

Beşeri ilişkiler göz önüne alındığında insanların birbirini yönetmesi yerleşik hayatın başladığı yani, ilk siyasi toplulukların meydana geldiği dönemlerden itibaren süregelmektedir. “Devleti idare etme sanatı”; “Devleti yöneten organizasyonların faaliyeti” veya “iktidar mücadelesi” şeklinde tanımları yapılan siyaseti, dolayısıyla ilk insan topluluklarına kadar götürmek mümkündür.²

Siyasi düşünce denilince genelde eski Yunan filozofları en başta Eflatun ve Aristo akla gelir. Tarihte ilk demokrasi olarak kabul edilen³ ve M.Ö. V. Yüzyılda Atina ve Isparta şehir devletlerinde yaşayan bu filozoflar siyasi düşüncenin dünyadaki kurucuları kabul edilmektedir.⁴ Eflatun “Devlet” isimli kitabıyla tarihte ilk kez devletin nasıl olması gerektiği konusunda yorumlarda bulunurken, Aristo “Politika” isimli eseriyle Yunanistan’daki kent devletlerinin anayasalarını açıklayarak günümüze Anayasalarla ilgili önemli bir kaynak sunmuştur.⁵ Eski Yunan Filozoflarından başka siyasi düşüncenin oluşumunda önemli katkısını göz ardı edemeyeceğimiz bir husus da Beşeri ve İlahi dinlerin etkisidir.

Peygamberler, hem Allah’tan aldıkları emirleri insanlara aktararak onların ölüm sonrası hayatla ilgili bilgilendirmişler hem de insanların sosyal hayatıyla ilgili Allah’ın koyduğu kanunları insanlara yaşayarak öğretmişlerdir. Bazı Peygamberler ise,

¹ Muhammed Bozdağ, *makale “Bediuzzaman ve Siyaset”*, Köprü Dergisi, Bahar 1995, 50. sayı.

² Sözlük kaynakları konusunda siyaset kavramı başlığına bakınız.

³ Musrafa Koçak, *Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.4.

⁴ Coşkun Can Aktan, *Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi*, Köprü Dergisi, 2008, sy. , s.17.

⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Eflatun>; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Aristoteles>

kurdukları devletle siyasi olarak liderlik görevini de ifa etmişlerdir. Beşeri dinler de durum bundan farklı değildir.

Dinlerin sosyal hayata müdahalesi ve Peygamberlerin siyasi liderlik görevini yerine getirirken yaptıkları icraatlar değerlendirildiğinde, dini olanla siyasi olan şeklinde bir ayırım yapmak mümkünse de, bu ayırımın yapılmasındaki zorluk sonraki dönemlerde insanların din ile siyaset ilişkisini kavramada farklı anlayışlara itmiştir. Dolayısıyla dinin siyaset kurumuyla ilişkisi her çağda tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Dinin sosyal ve siyasi hayatta belirleyici bir unsur olması gerektiğini savunanlarla buna karşı olanlar, bir başka deyişle din esasına dayalı bir devlet isteyenlerle, laik devlet anlayışını savunanlar, arasında mücadele öteden beri devam etmektedir. Bu durum dinlerin sadece Allah-İnsan ilişkilerini düzenlemekle kalmayıp insanların dünya ve ahiret mutluluğuna eriştirmek için sosyal hayatla ilgili kurallar koymalarının tabii bir sonucudur.

Son ilahi din olan İslamiyet'in de hem sosyal hayatı düzenleyen kurallar koyması, hem de Hz. Peygamber'in bir devlet kurarak dini ve siyasi liderlik görevini kendinde toplaması İslam ve siyaseti daha da birbirine yaklaştırmıştır. Hz. Peygamber'in Medine'deki Müslümanlarla birlikte Yahudi kabilelerini de içine alan bir siyasi birlik oluşturması, onlarla yaptığı vatandaşlık anlaşmasıyla onları Medine'de kurulan yeni siyasi birliğin bir ögesi ve İslam devletinin vatandaşı yapması, bugünkü anlamda siyasal otoritenin yerine getirdiği, kanun koyma, vergi toplama, diplomasiyi yönetme gibi⁶ peygamberliği süresince yaptığı siyasi icraatlar göz önüne alındığında siyaseti İslam tarihinin ilk dönemine kadar götürmek mümkün olacaktır.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından yaşanan devlet başkanlığı tartışmaları, Beni Saide Sakifesinde toplanan ensarın kendilerinden bir devlet başkanı olması gerektiği konusundaki düşünceleri dile getirmeleri "iktidar mücadelesi"nin ilk yansımaları olarak göze çarpmaktadır. Bu olay, Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle siyasi bir ayrılıkla neticelenmese de, Sa'd b. Ubâde'nin halifelik adaylığını destekleyen ensar, Resûlullah'ın cenaze işleri dolayısıyla toplantıda bulunamayan Hz. Ali'nin halife

---

⁶ Haldun Çancı, *İslam Siyasal Düşüncesi çerçevesinde Bir Siyasal ideoloji olarak Milliyetçilik ve Said Nursî*, M.Ü.S.B.E., Doktora Tezi, İstanbul, 1998, s. 267.

seçilmesini isteyen Hâşimîler, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini gerçekleştiren muhacirler ve mevcut adaylardan hiçbirini benimsemeyip tarafsız kalanlar olmak üzere ashabın fikir bazında dört gruba ayrılmasını da önleyememiştir. Hz. Osman döneminin sonlarında ortaya çıkan siyasî kargaşa Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle sonuçlanarak siyasî anlayışlara dayalı birtakım grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve Hz. Ali döneminde yaşanan Sıffin savaşı ve Hakem olaylarıyla İslam tarihinde ilk siyasi ayrılıkların yaşanmasını netice vermiştir. Bu olaylar sonunda İslam toplumu "Ali taraftarları", "Muaviye taraftarları" ve hakem olayını kabul etmeyen "Hariciler" olmak üzere üç siyasi gruba ayrılmışlardır. Bu olaylar ayrıca, Hz. Ali'nin saflarında yer alırken Sıffin Savaşındaki tahkim uygulamasına karşı çıkarak Harûrâ'ya çekilerek ilk siyasi fırka olma niteliği taşıyan Hâricîler'in doğmasına da yol açmıştır. Aynı şekilde hilâfet tartışmalarında Hz. Ali yanlısı olanlar zaman içinde gelişen siyasî hadiselerle ilgili olarak zümrelere ayrılmış, hilâfetin Ali ve onun soyundan gelen masum imamların hakkı olduğu görüşü etrafında birleşen birçok şii fırka meydana gelmiştir.⁷ Böylelikle İslam tarihinin ilk siyasi firkaları olma özelliği taşıyan "Hariciler" ve "Şia"nın siyasi sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmaları onların siyasi firkalar olarak isimlendirilmesi neticesini doğurmuştur.

İslam toplumunun liderliğinin Hz. Ali'nin soyundan gelen masum imamlar tarafından yürütülmesi gerektiğini ileri süren "Şia"nın,⁸ imamet meselesini bir inanç konusu haline getirmesi, Ehli Sünnet alimlerinde bu mesele üzerine fikir beyan etmeleri zorunluluğunu doğurmuştur. Dolayısıyla "İmamet ve Hilafet" başlığı altında incelenen ve İslam toplumunun liderliği konusunu ihtiva eden meseleler İslam siyaset literatürünün oluşumuna da büyük katkı sağlamıştır.

İslâm tarihinde dinî ve siyasî gruplaşmaları anlatmak için "mezhep" veya "fırka" terimleri kullanılmıştır. Bu terimlerden Mezhep, "Dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip

---

⁷ İlyas Üzümlü, Mezhep Maddesi, DİA, c.29, s.527.

⁸ Mustafa Öz, Şia maddesi, DİA.

düşünce sistemi” olarak tarif edilirken; fırka, “bir kurucunun liderliğinde ortak düşünceler etrafında bir araya gelen gruplar” anlamına gelmektedir.⁹

İslam Mezhepleri Tarihi literatüründe “mezhep” veya “fırka” ismiyle anılan grupların oluşumlarının tek bir sebebe indirgemenin yanlış olacağı kanaatini taşıyan ilim adamları; dini, ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerle gruplaşmaların meydana gelebileceğini söylemektedirler. Fakat ilim adamları, bu sebepler arasında İslam’da ihtilafların meydana gelmesinin en büyük nedeninin uğrunda kılıçların çekildiği hilafet meselesi olduğu ve İslami fırkaların teşekkülünde siyasi sebeplerin önemli bir yer tuttuğu konusunda hem fikirdirler.¹⁰

“Hariciler” ve “Şia” gibi siyasi sebeplerle ortaya çıkan fırkalar dışında, başka amaçlarla ortaya çıkmış fakat siyasi sebeplerin teşekkülünde veya güçlenmesinde önemli olduğu (Mutezile gibi) fırkalar da vardır. Siyasi sebeplerle ortaya çıkan gruplar zamanla dini bir hüviyet kazanarak kendi itikadi düşüncelerini sistemleştirmişler, dini sebeplerle ortaya çıkan fırkalar ise, sonraki dönemlerde siyaset kurumuyla yakın ilişki içine girebilmişlerdir. Şunu belirtmek gerekir ki, az veya çok şöyle veya böyle İslam tarihinde ortaya çıkan pek çok fırkanın siyasi bir yönünü bulmak güç olmayacaktır.

Hiz. Peygamberin vefatının hemen ardından başlayan hicri V. asırdan sonra duraklamaya girmesine rağmen hicri XII. Yüzyıldan itibaren tekrar canlanan zümreleşme hareketleri günümüze kadar devam etmiştir.¹¹ Son dönemde ise, İslam coğrafyasında ortaya çıkan fırkalar, çağdaş din akımları olarak isimlendirilmişlerdir. Sosyolojik tabirle “cemaat” olarak isimlendirilen bu gruplar, İslam tarihinde önceki dönemlerde ortaya çıkmış olan fırkalarla az veya çok benzer özellikler de taşımaktadırlar.

XX. yüzyılda coğrafyamızda ortaya çıkan “Nurculuk Akımı” veya “Risale-i Nur Hareketi”de bu çağdaş dini akımlardan biridir. Ortaya çıkışı ve amacı itibarıyla “dini” bir akım olmasına rağmen, muhtelif çevreler tarafından çeşitli sebeplerle “siyasi” bir amaç taşıdığına dair yorumlar da yapılmıştır. Mezhepler tarihi

⁹ İlyas Üzüm, Mezhep Maddesi, DİA, c.29, s.527.

¹⁰ İlyas Üzüm, Mezhep Maddesi, DİA, c.29, s.527.

¹¹ İlyas Üzüm, Mezhep Maddesi, DİA, c.29, s.527.

araştırmacısı Yaşar Kutluay'ın deyimiyle “yarı siyasî ve yarı dinî cereyan ile İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren zuhur eden firkalar ve bu firkaların kurucuları arasında benzerlikler bulunmaktadır.”¹² Bu noktadan hareketle “Nurculuk” akımının kurucusu ve lideri Said Nursi, bugün taraftarları tarafından sayıları milyonlarla ifade edilen “dini” bir hareketin lideri olması¹³ nedeniyle Mezhepler Tarihi açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

“Nurculuk” akımının kurucusu Said Nursi'nin hayatı, 1925 yılına kadar ilim tahsili ve siyasi faaliyetler daha sonra ise, Risale-i Nur adını verdiği kitapları telif etmekle geçmiştir. 1925 yılında “Şeyh Said İsyanı” sonrası bu olayla bağlantısı olduğu gerekçesiyle -kendisi tarihçesinde bu iddiayı reddetmektedir ve ispatlanamamıştır- Van'dan Burdur'a oradan da Isparta'nın ıssız bir nahiyesi olan Barla'da ikamete mecbur edilmesiyle yazmaya başladığı Nur Risalelerinin etrafında toplanan ve kendisinin deyimiyle “iman kurtarma” hizmeti olarak ortaya çıkan “Nurculuk” daha sonra XX. yüzyıla damgasını vuran bir İslam akımı olmuştur.

Siyasi dönem olarak Mutlakiyet, Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet gibi fikrî ve siyâsî pek çok önemli değişimin meydana geldiği bir dönemde yaşayan; yazdığı eserlerde ağırlıklı olarak İslâm dininin inanç esaslarını işlemekle birlikte, sosyal hayat ve siyasetle ilgili önemli açıklamalar yapan; özellikle hayatının ilk dönemlerinde (Eski Said Dönemi) aktif siyaset yapan, siyasi gazetelerde ittihad-ı İslam'ı (İslam Birliği) savunan yazılar yazan; 31 Mart Vakıa'sında kimi kaynaklara göre askerleri yatıştırıcı konuşmalar yapıp yazılar yazan, kimilerine göre de bu olayı tahrikçilerinden sayılan; meşrutiyet-i meşrua diyerek meşrutiyet ve cumhuriyeti savunan, hayatının sonraki döneminde (Yeni Said Dönemi) ise, siyaseti terk ettiğini söyleyerek kendi deyimiyle “en büyük siyaseti, siyaseti terk etmekle” yapan, “iman kurtarma hizmetini bütün siyasetlerin fevkinde” olarak tanımlayan bir düşünür olan Said Nursi'nin, siyasi düşüncelerini incelediğimiz bu çalışmamızın bu alanda yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlamasını umuyoruz.

---

¹² Yaşar Kutluay, “*Mezhepler Tarihi yönünden Said Nursi ve Nurculuk*”, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1960, c.3, s.

¹³ Nursi'nin müntesiplerinin sayısı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. “Milyonlar” ifadesi onun taraftarları tarafından dile getirilmektedir. Sayılarının milyonlara ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekle birlikte onun izinde olduklarını iddia eden pek çok müntesibinin bulunduğu da bir gerçektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİD NURSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.HAYATI

1.1. “Eski Said” Dönemi (1878–1923)

1.1.1. Doğumu, Ailesi ve Tahsil Dönemi

Said Nursî¹⁴, rumî 1293, miladî 1878¹⁵ yılında Bitlis ilinin Hizan ilçesinin İsparit nahiyesine bağlı, Van gölünün güneyinde Toros dağlarının eteklerine kurulu küçük bir köy olan,¹⁶ Nurs köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mirza, annesinin adı Nuriye'dir.¹⁷ Aşiret ilişkileri ve mahallî tarikat şeyhlerinin önemsendiği bir çevrede dünyaya gelen Said Nursî'nin, babası yedi çocuğa ve küçük bir toprak parçasına sahip

¹⁴ Müellifin “Risale i Nur” adını verdiği eserlerinde kullandığı ve taraftarları tarafından kullanılan en meşhur ismi Bediüzzaman Said Nursî olmakla birlikte, cumhuriyetten önce Volkan gazetesinde yayınlanan makalelerinde ismi Bediüzzaman-ı Kürdî Said olarak geçer.(Bkz. Volkan Gazetesi, sy., 70, 73, 77, 83, 84, 86, 90, 91, 97, 101, 102, 103, 105, 107, 110) Yine Yeğeni Abdurrahman Nursî'nin yazdığı tarihçede ismi Bediüzzaman Said-i Kürdî olarak verilmiştir. (Bkz. Abdurrahman, Nursî, *Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul,1335, s. 3) Fakat Said Nursî Cumhuriyet'in ilanından sonra Said-i Kürdî yerine yanlış anlaşılma ihtimalinden dolayı Said Nursî ismini kullanmıştır. Biz, sıfat ve lakap kullanmadan cumhuriyet tarihinde en fazla kullanılan ismini kullanmayı tercih ettik.

¹⁵ Said Nursî'nin doğum tarihi kaynaklarda farklı gösterilmektedir. Hayatta iken hazırlanıp Nursî'nin kontrolünden geçen ‘Otobiyografisi’nde r. 1290 yani 1873 yılında doğduğu kaydedilmiştir. (Bkz. Risale-i Nur Külliyyatı Müellifi Bediüzzaman Said Nursî Hayatı, Mesleği, Tercüme-i Hali, (hızl.Talebeleri), İstanbul: Sözlür, 1976. s. 31, bundan sonra bu eser *Tarihçe* kısaltması ile verilecektir.), fakat müellifin kendi eserlerinde doğum tarihi rumî 1293 olarak geçmektedir. (Bkz. *Şualar*, 584; *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 19,66; *Barla Lahikası*, s.119); 9 Ekim1921 tarihinde İstanbul'a geldiğinde hazırlanan nüfus tezkeresinde ise 1876 yılında doğduğu belirtilmektedir. (Bkz. Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye* Yeni Asya Yay., İstanbul 1973, s. 185; krş., a.mlf., *Son Devir Osmanlı Uleması*, Milli Gazete yay., İstanbul, 1980, c.4-5, s.411); Necmettin Şahiner'e göre 1876 veya 1877 (Bkz. Şahiner, Necmettin, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul:Nesil Yay., 2006 ,s. 40); Müküslü Hamza Efendi'nin yazdığı ‘*Bediüzzaman-ı Kürdî'nin Tarihçe-i Halinden bir Hulasa'dır*’ eserinde doğum tarihi 1293 olarak geçmektedir; yine gazeteci-yazar Eşref Edip Fergan'ın eserinde rumî 1293 tarihi verilmiştir.(Bkz. Eşref Edip Fergan, *Risâle-i Nûr Müellifi Said Nursî, Hayatı, Eserleri, Mesleği*, s. 17); Müellifin yeğeni Abdurrahman Nursî'nin yazdığı ‘*Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı*’ isimli eserde r.1293 (1876) tarihi verilmektedir. (Bkz. Abdurrahman, Nursî, a.g.e., Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul,1335, s. 3); Köprü Der. İse ‘*Bediüzzaman Hangi Tarihte Doğdu?*’ adlı makalede 1878 yılında doğduğu çeşitli tetkiklerle açıklanmaktadır. (geniş bilgi için Bkz., a.g.mk.,Köprü der.70.sy.,Bahar 2000); bizce en çok zikredilen rumî 1293 tarihinden hareketle 1877-1878 tarihlerinde doğmuş olması muhtemel olmakla birlikte müellifin Dar’ul- Hikmet-i İslamiye’ye verdiği özgeçmişinde kendi ifadelerindeki hicri 1295 tarihini de kapsamı açısından tarih çevirme klavuzundan istifadeyle 5 ocak-13 mart 1978 tarihleri arasında doğmuş olma ihtimalinin daha yüksek olduğu kanaatindeyiz.

¹⁶ Mary F. Welt, *Bediüzzaman Said Nursî Entelektüel Biyografisi*, Ed. İbrahim Abu-Rabi, Etkileşim yayınları., İstanbul, 2006, s.15.

¹⁷ *Tarihçe*, s. 31; Abdurrahman Nursî, a.g.e., s. 7; *Barla*, s. 119; *Şualar*, s. 584; *Sikke*, s. 66; Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, c. I. s. 57-59; Eşref Edip, a.g.e., s. 17; Şahiner, a.g.e., s. 40; Cemal Kutay, *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî Kur’ân Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni*, s. 71; Yavuz Bahadroğlu, *Bediüzzaman Said Nursî Hayatı-Tefekkürü-Mücadelesi*, Nesil yay.İstanbul, 2005, s. 13.

yoksul bir köy mollasıydı.¹⁸ Dürriye, Hanım ve Abdullah isimli üç çocuğu olan Mirza Efendi ve Nuriye Hanım'ın dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Said'in daha sonra Mehmed, Abdülmecid ve Mercan isimli üç kardeşi daha olmuştur.¹⁹

Sözlükte “Bey, Ağa, Beyzade” gibi anlamlara gelen “Mirza” ismi bazı İslam topluluklarında Şehzade ve Seyyitlere de verilmektedir.²⁰ Din adamı yetiştiren bir ailede dünyaya gelen²¹ Said Nursi'nin ailesinin nesebi hakkında; din öğretmek için buraya Cezire'den (Cizre) gelen seyyitlerden olduğu,²² büyük annesinin Alişan Paşa'nın sülalesinden geldiği²³ gibi rivayetlerin yanında Cengiz Han'ın önüne kattığı Harzem-Horasan Türklerinden olduğu veya Mirza isminin Azerilerde çok kullanılmasından hareketle Azeri Türklerinden olduğu, gibi pek çok rivayette bulunmaktadır.²⁴

Said Nursî uzun süre kaldığı Isparta ve doğduğu nahiye olan İspartit Nahiyesi hakkında “*Evet, ben üç cihetle Isparta'lıyım. Gerçi tarihçe isbat edemiyorum, fakat kanaatim var ki; İspartit nahiyesinde dünyaya gelen Said'in aslı, buradan gitmiş.*”²⁵ Sözleriyle ailesinin buraya Isparta'dan gelmiş olabileceğini belirterek soyu hakkında değişik bir yorum daha getirmiştir.

Yalnız, Said Nursî, Dar'ul Hikmet-i İslamiye'ye verdiği özgeçmişinde²⁶ ailesinin tanınmış bir aile olmadığını belirtip, eserlerinde de ailesinin “seyyid” olduğuna dair bir ibareye yer vermemişken, hatta Şualar isimli eserinde Denizli mahkemesinin bilirkişi raporunda “Eğer Said mehdiliğini ortaya atsa bütün şakirdleri kabul edecek” demelerine karşılık, Said Nursî itiraznamesinde “*Ben seyyid değilim. Mehdi seyyid olacak*”²⁷ diyerek bunu açıkça reddetmesine rağmen ona yakın olan araştırmacılar onun seyyid olduğunu ispatlama gayreti içinde olmuşlar, Nursî ile yakın temas kurmuş olan kişilerden, Said Nursî'nin şeceresini Hz. Peygamber'e kadar dayandırdığı şeklinde

¹⁸ Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, çev. Metin Çulhaoğlu, İstanbul, 2006, s. 110.

¹⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 46; Nursî, *Tarihçe*, s. 33; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.13.

²⁰ Mardin, ‘Mirza’ isminin ailenin kendini nufuzlu görme isteğinden kaynaklandığını belirtmiştir.(Bkz. Mardin, *a.g.e.*, s 111).

²¹ Mardin, *a.g.e.*, s 111.

²² Badıllı, *a.g.e.*, c. 1, s. 38.

²³ Mardin, *a.g.e.*, s 111

²⁴ Tarihçi Cemal Kutay Mirza isminin daha çok Azeri Türklerinde kullanılmasından hareketle Nursî'nin nesebinin Azeri Türklerine dayanabileceği rivayet etmektedir. Badıllı, *a.g.e.*, c. 1, s. 33.

²⁵ Nursi, *Şualar*, s.295.

²⁶ Albayrak, *a.g.e.*, s.186

²⁷ Nursi, *Şualar*, s.382

rivayetler nakletmişlerdir.²⁸ Nursî'nin Seyyid olduğuna dair rivayetlerin doğru olma ihtimalinin tartışılması bir yana ne var ki Said Nursî'nin ailesi yaşadığı muhitte seyyid olarak bilinen bir aile değildir.²⁹

Dokuz yaşına kadar ailesiyle birlikte kalan Said Nursî, ağabeyi Abdullah'ın ilim öğrenerek arkadaşları arasında seçkin bir yer almasına hayran kaldı ve ilme ciddi merak duyarak önce nahiyelerinde bulunan Molla Mehmet Emin Efendi'nin medresesine gitti. Fıtratındaki amirane sözlere tahammül edemeyişi burada bir talebeyle kavga etmesine neden oldu, bunun üzerine tekrar Nurs'a dönen Said Nursî, ağabeyi Molla Abdullah'tan silya geldiği günlerde ders almaya başladı.³⁰

Civarda bulunan başka medreselere tekrar tahsil için gitmişse de tahakküme tahammülsüzlüğü, hırçın bir tabiata sahip olması³¹ veya Necip Fazıl'ın deyimiyle “mizacındaki istiklal, şahsiyet, hatta dikbaşlılığa kadar giden hususiyet”³² nedeniyle buralarda da fazla kalamamış, durağan medrese disiplinine uyum sağlayamamış, sadece anahtar ilimlerle meşgul olarak (sarf-nahiv) “izhar”a kadar okumuştur.³³

Tarihçesinde, Küçük Said'in kısa sürede birçok medrese değiştirdikten sonra köyüne geri döndüğü kış boyunca herhangi bir medreseye gitmediği daha sonra rüyasında kıyametin koptuğunu ve Peygamber Efendimiz'i ziyaret ettiği ve ilim talebinde bulunduğunu Efendimizin de “*ümmetimden sual sormamak şartıyla sana ilm-i Kur'an verilecektir.*” diye müjde verdiği anlatılmaktadır.³⁴

Said Nursî en ciddi tahsilini, Erzurum'un Doğu Beyazıt ilçesindeki Beyazıt Medresesi hocalarından olan Şeyh Mehmet Celâlî'nin yanında üç ay kalarak sarf, nahiv, kelim, hadis, mantık ve fıkıh usulüne ait yüzden fazla kitabı okuyarak yapmış³⁵ ve bu

²⁸ Badıllı, *a.g.e.*, c. 1, s. 36; Şahiner, *Son Şahitler Bediuzzaman'ı Anlatıyor*, Yeni Asya yay. İstanbul, 1993, c.4, s. 415; Salih Özcan md., *a.g.e.*, 3:238).

²⁹ Mary F. Welt, *a.g.e.*, s.16

³⁰ *Tarihçe*, s. 31; Şahiner, *a.g.e.*, s. 49

³¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 20-21; Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, s. 7; ; Şerif Mardin, Said Nursî'nin her hangi bir medresede sürekli bir eğitim alamamasının bir nedeninin de uzun süre devam eden medrese müfredatını çok zahmetli bulması olduğunu söyler. Ona göre böylesi bir düşünce çağdaş bir algılama olup benzer düşünceler, medrese eğitimini yirmi yıl kadar önce Türkiye'nin batısında yapan Ali Suavi tarafından da paylaşılmıştır, (Bkz. *a.g.e.*, s. 114).

³² Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1990.

³³ Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, s. 7-10; *Tarihçe*, s. 31-32; Badıllı, *a.g.e.*, I, 63-68; Şahiner, *a.g.e.*, s. 53-58.

³⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s.55.

³⁵ *Tarihçe*, s. 33-34; Şahiner, *a.g.e.*, s. 60-62 ; Badıllı, *a.g.e.*, I, 69-70.

eğitim sonunda icazetini (diploma) almıştır.³⁶ Bu süre içinde şerh ve haşiyeleri atlayarak, her kitabın metin kısmından beş-on ders okumak suretiyle “mola camî” den itibaren medreselerde okunması gereken bütün kitapları sırasıyla bitirir. Yani, haşiye ve şerhlerle vakit kaybetmeden ve usule riayet etmeden birçok kitabın hulasa bilgilerini bu süre zarfında tahsil eder. Said Nursî, bunun sebebini açıklarken, ilimlerin hocalarda anahtarı bulunan bir mücevher kutusuna benzetmiş, hocaların görevinin ise mücevher kutusunun içini göstermek olduğunu belirtmiştir.³⁷

şahiner ve Mardin, Said Nursî’nin asıl maksadının medrese tahsilini uzun görmesi bu nedenle şerh ve haşiyeleri atlayarak eğitimde bir yenilik meydana getirmek olduğunu söylemektedirler.³⁸ Said Nursî’nin talebeleri tarafından yazılan biyografisinde ise bu durum fitratındaki “ıcat ve teceddüt” fikri nedeniyle uzun süren medrese tahsilini kısaltmak olduğu belirtilmiştir. Said Nursî ise daha sonra bunu şöyle açıklamıştır: “*Bir zaman gelecek, on beş sene değil, bir sene bile ilm-i iman dersini alacak medreseler ele geçmeyecek. İşte o zamanda müştaklara on beş senelik dersi on beş haftada ellere verebilecek Kur’anî bir tefsir çıkacak ve Said onun hizmetinde bulunacak.*”³⁹ Medrese tahsilini uzunluğu ve meşakkati nedeniyle iman derslerini “Risale-i Nur” yoluyla verme düşüncesinde olduğunu belirtmektedir.

Hayatıyla ilgili kaynaklarda kısa sürede aldığı ifade edilen bu icazetin, o dönemde alınabilen icazetnamelerin çeşitliliği ve müellifin Dar’ul Hikmet-i İşlamiye’ye verdiği özgeçmişinde belirtildiği üzere icazetin, Rusya esaretinde kaybolması⁴⁰ nedeniyle, mahiyeti hakkında her hangi bir bilgi bulunmamakta, fakat dinî ilimlerde özellikle hadis sahasında oldukça yetişkin hale geldiği belirtilmektedir.⁴¹

Said Nursî’nin icazet almışca kadar ders aldığı hocaları şunlardır; Ağabeyi Molla Abdullah, Tağ Medresesinde Molla Mehmet Emin Efendi⁴², Hizan şeyhi Seyit

³⁶ şahiner, a.g.e., s. 44; *Tarihçe*, s. 33;

³⁷ *Tarihçe*, s. 33.

³⁸ şahiner, a.g.e., s. 57; Mardin, a.g.e., s. 114.

³⁹ *Tarihçe*, s. 33.

⁴⁰ Albayrak, a.g.e., s.185; şahiner, a.g.e., s. 58.

⁴¹ Musa Koçar, *Eleştirel Açıdan Said Nursî’nin Kelâmî Görüşleri*, Doktora Tezi, M.Ü.,İstanbul, 1999, s. 14

⁴² Hizan’ın İsparit nahiyesine bağlı Tağ köyünde bulunan Tağ Medresesi müderrislerinden olan Mehmet Emin Efendi, Said Nursî’nin ilk medrese hocasıdır, Bkz. şahiner, a.g.e., s. 52

Nur Mehmed Efendi⁴³, Bitlis'te Şeyh Emin Efendi⁴⁴ ve Abdurrahman-ı Tağî⁴⁵, son olarak Doğu Beyazıt'ta Şeyh Mehmet Celâlî'den⁴⁶ 1888 yılında icazetini almıştır. İcazetini aldıktan sonra, Molla Fethullah Efendi⁴⁷ ve Şeyh Mehmet Küfrevî⁴⁸ gibi ulemâdan ders alan Said Nursî, çeşitli camilerde vaazlar vermeye başlamış ve böylece bölge halkı tarafından tanınmıştır.⁴⁹

“Bediüzzaman” ismini alması konusunda Tarihçesinde anlatılanlara göre, icazetini aldıktan sonra Bağdat'a giderken uğradığı Siirt'in Şirvan kazasındaki Molla Fethullah Efendi'nin medresesinde Fethullah Efendi'nin okuduğu kitapları sorduğu, hangi kitabı sorduysa okudum cevabını alan Molla Fethullah Efendi'nin, Molla Said'in zeka ve hafızasını test etmek için imtihan yaptığı imtihan sonunda zeka ve hafızasına hayran kaldığı için Genç Said'i Bediüzzaman-ı Hemedanî'ye⁵⁰ benzeterek ilk defa ona “Bediüzzaman” diye hitap etmeye başladığı belirtilmektedir.⁵¹

Bediüzzaman lugatta “çağın güzelliği, eşi benzeri olmayan, zamanın harikası”⁵² gibi anlamlara gelir. Said Nursî taraftarları tarafından çokça kullanılan bu lakabın kendisine ilk kez verilisinin 1889 veya 1892 yıllarında Molla Fethullah Efendi tarafından verilmesi konusunda hemen hemen araştırmacılar mutabık olmakla birlikte, Şahiner yazmış olduğu Biyografisinde bu lakabın ilk veriliş tarihi konusunda diğer

---

⁴³ Hizan kazasında bir medresenin kurucusu olan Seyyid Nur Mehmet Efendi aynı zamanda tasavvuf ehlerinden olup Hizan Şeyhi olarak da bilinmektedir, Bkz. İsmail Mutlu, *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî*, Mutlu yay. İstanbul, 1996, c. I, s. 61; Şahiner, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁴ 1822-1906 yılları arasında Bitlis'te yaşamış meşhur bir alimdir. Devrin Sivas valisi Reşit Akif Paşa'nın da içinde bulunduğu pek çok tanınmış zatın hocasıdır. 1900 yılında sarayda büyük merasimlerle karşılanmış ve Padişahın hususi iltifatına mazhar olmuş olan Emin Efendi, kendisine edilen Şeyhülislamlık teklifini reddetmiş, 1903 yılında Bitlis'te dönerek burada vefat etmiştir.

⁴⁵ Bitlis yöresinde halifesi kanalıyla Mevlâna Hâlid'in mesajını yayan kişi olarak bilinen Şeyh Abdurrahman Tağî (Bkz. Mardin, *a.g.e.*, s. 109), Said Nursî'nin önem verdiği kişiler arasında yer alır. Bkz. Nursî, *Münazarat*, s. 111; *Emirdağ Lahikası*, I. s. 53.

⁴⁶ Erzurum Beyazıt Medresesi müderrisi olan Şeyh Mehmet Celâlî (1851-1914), Said Nursî'nin İcazetime aldığı kişidir, Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 60-61; *a. mlf.*, *Son Şahitler*; c.1, s. 35.

⁴⁷ Siirt'te medresesi bulunan bir âlimdir. Said Nursî'nin zekasına inanmış ve onu birçok ilmi münazaraya sokmuştur. (Bkz. *Tarihçe*, s. 35).

⁴⁸ Siirt'te doğup Bitliste vefat eden Küfrevî'nin, kaynaklarda Said Nursî'nin medrese eğitiminde son hocası olduğu belirtilmektedir. (Bkz. *Tarihçe*, s. 42-44; Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, s. 19-22; Badıllı, *a.g.e.*, I, 96-101; Şahiner, *a.g.e.*, s. 75-77).

⁴⁹ İhsan, Işık, *Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk*, Ünlem Yayınları, İstanbul, 1990, s. 11

⁵⁰ 968 yılında İran'ın Hemedan şehrinde doğan Hemedanî'nin şeceresi Hafız Ahmed İbni'l Huseyn ibni Yahya, lakabı ise Bediüzzaman'dır. Edebiyata yeni bir tür olarak kazandırdığı makaleleri ile ünlüdür. Güvenilir hadis ravisi olarak ta bilinen Hemedanî kırk yaşında 1008 yılında Herat'ta vefat etmiştir.

⁵¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 61-64; *Tarihçe* s. 37.

⁵² Yeğin, Abdullah, *İslami, İlmi, Edebi, Felsefi, Yeni Lugat*, İstanbul, 1973.

yazarlarla aynı görüşte olmasına karşın,⁵³ “Bediuzzaman” lakabının 1894 yılında Van’da iken âlimler tarafından kabul görmesi ile şöhret bulduğunu da söylemektedir.⁵⁴

Said Nursî araştırmalarıyla tanınan Badıllı ise, Said Nursî’nin 1946 yılında talebesi Re’fet’in “Bediuzzaman-ı Hemedanî” hakkında sorduğu soruya verdiği “Elli beş sene evvel üstadlarımdan Siirt’li Molla Fethullah, Eski Said’i ona benzeterek- Bediuzzaman-ı Hemedanî’yi kast ediyor- onun o ismini ona vermiş.” cevabını naklederek Nursî’ye bu lakabı veren kişinin Hocası Molla Fethullah olduğunu nakleder.⁵⁵

Tarihçi Cemal Kutay’a göre Said Nursî bu lakabı şahsı adına değil, temsil ettiği fikirler ve kurucusu olduğu hareket adına benimsemiştir.⁵⁶ Said Nursî ise, telif ettiği Şualar isimli kitabında bu lakabı kabul edişini şu şekilde açıklamaktadır: “*Bediüzzaman lâkabı benim değildi. Belki Risale-i Nur’un mânevî bir ismiydi; zâhir bir tercümanına âriyeten ve emaneten takılmış. Şimdi o emanet isim, hakikî sahibine iade edilmiş.*”⁵⁷ Said Nursî, “Bediüzzaman” lakabını İstanbul’a gittiği sırada siyasetle meşgul olduğu zamanlarda gazete yazılarında da kullanmıştır.⁵⁸ 31 Mart 1909 yılında yayınlanan Volkan mecmuasında “*Bediuzzaman*” lakabının manasını “Bedî” kelimesinin acip ve garip anlama geldiğini kıyafet ve üslubunun muhalif olmasından dolayı bu lakabı böyle kabul ettiğini söylemektedir.⁵⁹ Daha sonra bu lakap doğulu ve batılı bazı bilim adamı tarafından kullanılsa da genelde bu ifadeyi kullananlar ona taraftar olanlardır.

Buradan Siirt’in Tillo kasabasına geçen Said Nursî Kubbe-i Hasiye denilen yerde itikâfa girerek Fîruzabadînin Kamus’ul Okyanus’unu⁶⁰ “sin” harfine kadar ezberler.⁶¹ Tarihçesin’de burada kaldığı sırada kardeşi tarafından getirilen yemeğinin suyunu ekmeğe batırıp yediği tanelerini ise karıncalara verdiği anlatılmaktadır. Neden taneleri karıncalara veriyorsun? denildiğinde, “Bunlarda hayat-ı içtimaiyeye malikiyet

⁵³ Şahiner, *a.g.e.*, s. 62.

⁵⁴ Şahiner, *a.g.e.*, İstanbul: 2008, s. 65.

⁵⁵ Badıllı, *a.g.e.,c.1,s.76*; Mutlu, *a.g.e.,s.116*.

⁵⁶ Cemal, Kutay, *Tarih Sohbetleri*, İstanbul, 1967, c.1, s. 201

⁵⁷ Nursî, *Şualar*, s. 748.

⁵⁸ Volkan Gazetesi, 15 Nisan 1909.

⁵⁹ Volkan Gazetesi, 31 Mart 1909; Krş., Volkan Gazetesi say. 91, İz yay., İstanbul, 1987.

⁶⁰ Kamus’ul- Muhit olarak ta bilinen Arapça bir lugattır. Künyesi Ebu Tahir olan bu zat Fîruzabadî diye meşhur olup 729-817 yılları arasında yaşamıştır. Şahiner esrinde “sin babı”nın ikinci cildin 211. sayfasında olduğunu belirterek Nursî’nin 1155 sayfa ezberlediğini belirtmiştir. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 56)

⁶¹ *Tarihçe*, s. 39; Kısakürek, *a.g.e.*, s.188.

ve fevkalâde vazifeşinaslık ve çalışma bulunduğunu müşahede ettiğim için cumhuriyet perverliklerine mükâfaten kendilerine muavenet etmek istiyorum.” demiştir. Talebeleri tarafından yazılan bu bilgi daha sonra Eskişehir mahkemesi müdafaasında “Cumhuriyet hakkında fikrin nedir?” sorusuna verdiği benzer bir cevapla te’yt edilmiştir.⁶²

1892 yılında Tillo’dan Mardin’e geçen Nursî’nin, burada tanıştığı iki seyyah onun siyasi hayata atılmasına neden olur.⁶³ Nursî’nin siyasete olan ilgisiyle birlikte olaylı geçen Mardin günlerinin ardından Mardin Mutasarrıfı şehirdeki dalgalanmayı önlemek için Said Nursî’yi jandarma nezaretinde Bitlis’e sürer.⁶⁴ Bitlis’e gelen Nursî’nin, şöhretini duyan Bitlis Valisi Ömer Paşa, onu ısrarla evine davet ederek çocuklarına ders verme karşılığında eğitimine devam etme özgürlüğü tanır.⁶⁵ İki yıl kaldığı Bitlis’te, her türlü fenne ait konulan incelemeye başlar. Bilhassa İslâmiyet hakkında müsteşrikler tarafından ortaya atılan ve iman konusunda şüphe uyandıran iddialarını reddetmek amacıyla “Metali”⁶⁶ ve “Mevakıf”⁶⁷ gibi Kelam ilmine dair eserlerle; Sarf, Nahiv ve Mantık gibi alet ilimleri ve Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi İslamî ilimlere ait seksen kitabı ezberlediği ve her gün tekrar ederek üç ayda bir defa devrettiği kaynaklarda geçmektedir.⁶⁸ Nursi, son dersini de Bitlis’te bulunduğu sırada Şeyh Muhammed Küfrevi’den almıştır.⁶⁹

Van Valisi İşkodralı Tahir Paşa’nın daveti üzerine Van’a giderek iki yıl kalan Nursî, burada müspet ilimleri araştırmaya ve öğrenmeye başlar. Valiliğe gelen gazetelerden siyasi, sosyal ve kültürel konularda bilgiler edinir. Tarihçesinde kısa zamanda tarih, coğrafya, matematik, jeoloji, fizik, kimya, astronomi ve felsefe gibi ilimlerin tahsiline muvaffak olup bu ilimlere vâkıf olduğu⁷⁰ söylene de bu ilimlere ne

⁶² *Tarihçe*, s. 39; Şahiner, *a.g.e.*, s. 64.

⁶³ Bu konu siyaset’e başlaması konusunda genişçe ele alınacaktır. *Tarihçe*, s. 41; Şahiner, *a.g.e.*, s. 59-62; Mardin, *a.g.e.*, s. 125; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.95.

⁶⁴ *Tarihçe*, s. 41; Şahiner, *a.g.e.*, s. 61.

⁶⁵ Mardin, *a.g.e.*, s. 124

⁶⁶ Fahreddin er-Râzî’nin (ö. 606/1210) kelâma dair en hacimli eseridir. Dokuz kitaptan oluşan eserin ilk kitabının girişinde kelam ilminin öneminden bahsedilmektedir. Geniş bilgi için bkz. “*Metali*” Maddesi, D.İ.A., c. 29, s. 401.

⁶⁷ Adudüddin el-İcî’nin (ö. 756/1355) kelâma dair eseridir. Mevakıf başlığı taşıyan altı bölümden oluşan eser müellifin kâdilkudâtlığını yaptığı İncülular hanedanından dönemin Şiraz Emiri Cemâleddin Ebû İshak’a ithaf edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. “*Mevakıf*” Maddesi, D.İ.A., c. 29, s. 421.

⁶⁸ *Tarihçe*, s. 41-45; Mardin, *a.g.e.*, s. 124-125; Şahiner, *a.g.e.*, s. 69-72, Murat Ergin, *Nurculuk Gerçeği*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 2001, s. 45.

⁶⁹ Şahiner, 2008, s. 64.

⁷⁰ Mardin, *a.g.e.*, s. 124-125.

derece vâkîf olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, bu ilimleri araştırıp en azından hakkında bilgi sahibi olması akıldan pekte uzak görünmemektedir.

Şerif Mardin'in belirttiğine göre II. Abdülhamid döneminin ilk yıllarında bilim dizisi adı verilen cep kitapları yayımlanmıştı. Dolayısıyla Said Nursî bu kitapları inceleme fırsatına fazlasıyla sahipti. Mardin o dönemde yayımlanmış olması dolayısıyla Said Nursî'nin şu kitap ve ilimler hakkında bilgi sahibi olabileceğini vurgulamaktadır; Telefon, geometri, sınaî kimya, evrenin oluşumu, logaritma, inorganik kimya analizi, beslenme, zooteknoloji, doğa tarihi. Bunların yanı sıra fizyoloji konusunda yazılmış kitap olan *İnsan*'la insan anatomisini, ya da insanın ruh yapısından çok biyolojik yapısını ön plana çıkararak *Beşer* adlı kitapları okumuş olabilir. Kadının toplumdaki rolüne ilişkin *Meşâhiru'n Nisâ'yl*, Ahmet Rasim'in Arapların Terakkiyât-ı Medeniyesinde yer alan İslamiyetin gerileyiş sebeplerini, Ahmet Mithat Efendi'nin *terakkî*'ye ilişkin görüşlerini, ya da Draper'den yaptığı *Nizâ'ul-ulum (History of the Conflicî Between Religion and Science)* çevirisini ya da materyalizme karşı *Ben Kimim?* Başlığı taşıyan reddiyesini ya da misyoner girişimlerine karşı *Müdafaa*'sını okumuş olabileceğini söyler. Ayrıca, Said Nursî'nin Osmanlı başkentindeki düşünce akımları ve Dünya olaylarına ilişkin bazı temel bilgileri de hem vilayet konağına gelen günlük gazetelerden okumak, hem de Vali ve bürokratlarla İslam Âleminin ve Osmanlı'nın durumuna yönelik sohbetler yaparak bilgi edindiğini belirtir.⁷¹ Resmi biyografisi elli kadar kitabı da ezberlediğini belirtmekte ve Molla Said'de görülen din ilimleri yanında müspet ilimleri anlamada gösterdiği başarısı sebebiyle ehl-i ilim tarafından "Bediüzzaman" lakabının verildiği belirtilmektedir.⁷²

Van'da kaldığı uzun müddet içerisinde ilk eserlerini de vermeye başlayan Said Nursî, 1901'den 1907'ye kadar "*Talikat*" ve "*Kızıl İcâz*" isimli eserlerini yazmıştır. Bunların dışında iki eser daha yazdığı fakat Vali konağının yangınında telef olduğu da söylenmektedir.⁷³

---

⁷¹ Mardin, *a.g.e.*, s. 124-125, 128.

⁷² "Bediüzzaman" lakabının daha önce de belirtildiği gibi Molla Fethullah tarafından verildiği Said Nursî tarafından doğrulanmıştır. Bu nedenle bu bilginin Said Nursî'nin bu isimle şöhret bulması olarak anlaşılması kanaatimizce daha isabetli olacaktır. (Bkz. *Tarihçe*, s. 47; Mardin, *a.g.e.*, s. 128; Şahiner, *a.g.e.*, s. 74).

⁷³ Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.130-131.

1.1.2. İstanbul'a Gidişi İle Başlayan Yıllar

Valinin konağında ilmi çalışmalarına devam ederken, bir yandan da kendine ait Horhor Medresesinde ders veren Nursî, 1899 yılında Vali Tahir Paşa'nın gösterdiği bir gazete haberiyle irkilir. İngiliz sömürgeler Bakanının elinde Kur'an-ı Kerîmi göstererek: *"Bu Kur'an, müslümanların elinde kaldıkça biz onlara hakikî hâkim olamayız. Ya Kur'anı ortadan kaldırmalıyız veya onları Kur'andan soğutmalıyız"*⁷⁴ demesine sinirlenen Nursî: *"Bende Kur'ânın sönmez ve söndürülmez mânevî bir güneş hükmünde olduğunu, bütün dünyaya isbat edeceğim ve göstereceğim!"* deyerek çalışmalarına hız verir.⁷⁵ Âlem-i İslâm'ın durumu hakkında da bilgi edinerek⁷⁶ Osmanlı ve İslam âlemini içine düştüğü çıkmazdan kurtarma çareleri düşünür.⁷⁷

Mısır'daki Câmi'ul Ezher benzeri bir Dâru'l Fünûn inşâ ettirerek, bu üniversitede hem Kur'an ilimleri hem de fen ilimlerinin birlikte okutulacağı bir proje tasarlayan Said Nursî, bu üniversiteyle hem Hindistan, Arabistan, İran, Kafkasya ve Türkistan gibi İslam ülkelerinin ırkçılık tehlikesinden, hemde din ve fen ilimlerini öğrenen öğrencilerin tassup, inkar ve şüpheden kurtulacağına inanıyordu.⁷⁸ Vali Tahir Paşa da, ideallerini gerçekleştirme için Van'ın küçük bir yer olduğunu söyleyerek, İstanbul'a gitmesi için Said Nursî'yi teşvik ediyordu.⁷⁹ Bunun üzerine Nursî, kafasındaki Büyük İslam Üniversitesini fikrini gerçekleştirmek, mekteplerde din dersleri, medreselerde de fen ilimlerinin okutulması isteğini, Sultan Abdulhamid'e bildirmek amacıyla Tahir Paşa'nın desteğini ve referans mektubunu alarak İstanbul'a gitmeye karar verir. 1907 yılı Kasım ayı sonlarında⁸⁰ önce karayoluyla Trabzon'a, oradan da gemiyle İstanbul'a gider.⁸¹

Şerif Mardin, Nursî'nin İstanbul'a ilk gelişinin Yahya Nüzhed Paşa'nın Sultan Abdülhamid'in Kuşçubaşısı Mustafa Bey'e hitaben yazdığı referans mektubunu ile

⁷⁴ Tarihçe, s. 51.

⁷⁵ Tarihçe, s. 51; Şahiner, a.g.e., s. 79.

⁷⁶ Şahiner, a.g.e., s. 80.

⁷⁷ Ergin, a.g.e., s. 46.

⁷⁸ Nursî, *Münazarat*, s. 78; Badıllı, a.g.e., c.1, s.127-129; Şahiner, a.g.e., s. 73.

⁷⁹ Abdurrahman Nursî yazdığı eserde Said Nursî'nin İstanbul'a gelmesindeki bir başka maksadın Tahir Paşa'nın "Sen Kürdistan ulemasını ilzam ediyorsun. Fakat İstanbul'a gidip o denizdeki balıklara meydan okuyamazsın" şeklindeki sözlerinin etkili olduğunu söylemektedir.(Bkz. Abdurrahman, Nursî, a.g.e., s.45). Buradan Said Nursî'nin mizacındaki mücadele arzusunun anlayabiliyoruz.

⁸⁰ Şahiner, a.g.e., s. 84; Badıllı, a.g.e., c.1, s.142.

⁸¹ Abdurrahman, Nursî, a.g.e., s.45; Şahiner, a.g.e., s. 84.

1896 yılında gerçekleştiğini ve bir buçuk yıl Mustafa Bey'in konağında kaldığını fakat herhangi bir netice alamadan Van'a geri döndüğünü söylemektedir.⁸² Fakat Nursi'nin resmi biyografisi ve hayatıyla ilgili diğer kaynaklar İstanbul'a ilk gelişinin 1907 yılında olduğu konusunda hemfikirdirler.

Said Nursî'nin İstanbul'a ilk gelişiyile ilgili Köprü dergisinde Selim Sönmez'in yayımladığı ve daha önce Abdülkadir Badıllı tarafından da yayınlanan belgeye göre, Tahir Paşa'nın Bitlis Valisi olduktan sonra Sultan Abdülhamid'e yazdığı referans mektubu niteliğindeki tezkerede Said Nursî'nin Şark âlimleri arasındaki konumundan bahsedilerek kendisinde bulunan hastalığın tedavisi konusunda yardımcı olunmasını Padişah'a arz edildiği belirtilmektedir.⁸³ Buradan hareketle Nursî'nin İstanbul'a gidiş sebebini hastalık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Said Nursî'nin yeğeni Abdurrahman Nursî'nin yazdığı *Bedüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı* isimli eserde Van'da kaldığı sürede yoğun zihni faaliyetlerde bulunan Nursî'nin zihninde bir tür yorgunluk meydana geldiği söylenmektedir.⁸⁴

İstanbul'a gelince önce Ferik Ahmet Paşa'nın konağında bir süre misafir kaldıktan sonra Fatih'teki Malta Çarşısında⁸⁵ bulunan devrin elit tabakasının kaldığı Şekerci Han'da⁸⁶ kalmaya başlayan Said Nursî, burada odasının kapısına "*Burada her suale cevap verilir, her müşkil hallolunur; fakat sual sorulmaz*" diye bir yazı asar. İçerisinde âlimlere ve aydınlara gizli bir meydan okuma da bulunduran bu davet, kısa sürede bütün İstanbul'a yayılarak şöhret bulur.⁸⁷

Doğu'da kurulmasını istediği üniversite ile ilgili bir dilekçeyi padişahın özel kalem dairesi olan Mabeyn-i Hümayun'a sunan Said Nursî⁸⁸, Sultan Abdülhamid'e bu

---

⁸² Mardin, *a.g.e.*, s. 131.

⁸³ BOA., Y.PRK.UM., nr. 80/74, 10 Şevval 1325; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.135; Krş., Selim Sönmez, "*Bedüzzaman Said Nursî'nin İstanbul Hayatına ait Belgeler*", Köprü Dergisi, Bahar, 2004, sy. 86; Mary F. Welt, *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁴ Abdülkadir Menek, *Bedüzzaman Said Nursi-İstanbul Hayatı*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 49.

⁸⁵ Malta Çarşısı esnafı ve halkının bir özelliği de geçimleri haricinde kalan zamanlarını ilim, edebiyat, muhtelif fenler ve dini meselelerde sohbetlere hasretmeleri olduğu söylenmektedir. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 87).

⁸⁶ Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen ismi hakkına çeşitle efsaneler bulunan yüz odalı bir han olan Şekerci Han'ı Said Nursî'nin kaldığı devirde Mehmet Akif, Fatih Hoca gibi devrin önemli şahsiyetlerinin de kaldığı Osmanlı devlet adamlarına da mesken olmuş bir handır. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 87).

⁸⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s. 86.

⁸⁸ Şark ve Kürdistan Gazetesinde "Bediuzzaman Molla Said Efendi'nin mâbeyne verip neticesinde pek çok musibete hedef edildiği layihanın suretini aynen neşrediyoruz" diye takdim edilen bu dilekçede özetle; doğudaki medreselerde din ilimleriyle birlikte müsbet ilimlerin okutulması gerektiği ve doğunun meseleleri ile ilgili çözüm önerileri yer almaktaydı. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 93).

dilekçeyi bizzat görüşerek takdim etmek ister. Fakat bu isteği burada bulunan paşalar tarafından kabul edilmez. Said Nursî, zamanın İstibdat rejimi nedeniyle Sultan Abdülhamid’le görüşmesine izin verilmemesine tepkisiz kalmaz ve eleştirilerde bulunur. Nursî’nin bu tavırları Padişah’a çok yakın olan mabeyn paşalarının hiç hoşuna gitmez. Çünkü onlara göre “padişahın eğitim politikasını eleştirmek saltanatın en uzak yerinden gelen ve sadece birkaç referansı olan genç bir molla’nın haddi değildir.”⁸⁹ Orada bulunanlara istibdat yönetimini tenkit edip, emniyet sistemi ve jurnalcılık konularında uyarılarda bulunur.⁹⁰ Belinden hiç eksik etmediği hançeri, tipik Kürt giysileriyle din adamından çok savaşıcıyı andıran kıyafetleri de göz önünde bulundurularak⁹¹ tutuklanır ve Divan-ı Harb’e sevk edilir.⁹²

Yıldız Askerî Mahkemesine sorgu için çıkarıldığında söylemiş olduğu sözler ve cesareti mahkeme heyeti tarafından şaşkınlıkla karşılanır ve “bu kadar cesaret akıl karı değildir.”⁹³ denilerek Toptaşı Tımarhanesine gönderilir. Toptaşı Tımarhanesi doktorunun, “eğer bu adamda zerre kadar cünun varsa dünyada akıllı adam yoktur” diye rapor vermesiyle⁹⁴ serbest kalan Said Nursî’ye Padişah’ın selamı ile birlikte maaş teklifinde bulunulur.⁹⁵ Said Nursî bu maaşı sus payı olarak gördüğünü söyler ve reddeder.⁹⁶

Said Nursî’nin hapiste olduğu o günlerde İstanbul kaynıyor, meşrutiyet ve hürriyet tartışmaları yapılıyordu.⁹⁷ Serbest bırakılmasından kısa bir süre sonra 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet ilan edildi. Meşrutiyetin üçüncü gününde, Sultanahmet’te düzenlenen mitingde halka hitaben hürriyeti anlatan bir nutuk okuyan Said Nursî, daha sonra Selanik’e giderek İttihatçıların ileri gelenlerinden Üçüncü Ordu Müşiri İbrahim Paşa’nın daveti üzerine, Selanik Hürriyet Meydanı’nda tekrarladığı ve metnini birçok gazetenin yayınladığı “*Hürriyete Hitap*” adlı nutkunda, meşrutiyet ve hürriyet kavramlarının İslâmiyet’e aykırı olmadığını hürriyetin nasıl anlaşılması

---

⁸⁹ Welt, *a.g.e.*, s. 65.

⁹⁰ Şahiner, *a.g.e.*, s. 93;

⁹¹ Çakır, *a.g.e.*, s. 85.

⁹² Şahiner, *a.g.e.*, s. 93

⁹³ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 71;

⁹⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s. 93; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 70

⁹⁵ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 72; *a.g.e.*, s. 85; Şahiner, *a.g.e.*, s. 93; Badıllı, , *a.g.e.*, c.1, s.144.

⁹⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s. 96

⁹⁷ Said Nursî, *Asar-ı Bediyye*, Yeni Asya yay., İstanbul, 1999, s. 331.

gerektiğini, geri kalmışlığın sebep ve çarelerini anlatır.⁹⁸ Said Nursî'nin yaptığı bu konuşma sonrası İttihad ve Terakki Fırkasıyla olan münasebetleri sıklaşsa da, bir süre sonra bu ilişkilerde gerileme olmuş ve Jön Türklere gerekli uyarılarda bulunmuştur.⁹⁹

Said Nursî'nin şöhretini duyan Selanik'li bir Yahudi mebusu olan İstanbul Hahambaşısı Emanuel Karasso Nursî'yi etkisi altına almak için görüşme talep etmiş ve yaptığı görüşme sonrası “yanında biraz daha kalsam beni Müslüman edecekti” diyerek mağlup olduğunu açıkça ifade ettiği söylenmektedir.¹⁰⁰

Said Nursî, meşrutiyetin ilanından sonraki bu dönemde İstanbul'un hareketli siyasi yaşamına ayak uydurmaya çalışıyordu. Bu cümleden olarak; Cemiyetlere üye oluyor, İslâm birliği, maddî ilerleme, hürriyet ve meşrûtiyet gibi konularda çeşitli gazete ve dergilerde siyasi konularda makaleler yazıyor,¹⁰¹ konferans ve toplantılara katılıyordu.¹⁰²

Şehzâdebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu'nda, Ahrar Partisi'nin ileri gelenlerinden Mizan gazetesi başyazarı Murat Bey'in bir konferansı sırasında İttihatçıların çıkardığı kargaşayı oturduğu iskemlenin üstüne çıkarak, fikre saygı gösterilmesi gerektiğini anlatıp salondaki heyecanın yatışmasında etkili olduğu¹⁰³; 10 Ekim 1908 Cumartesi günü Gedik Ahmet Paşa Han'ında Avusturya mallarına ve bu malları satan esnafa karşı ticari hayatı felç edecek kadar büyüyen bir boykot yapan Kürt hammalların¹⁰⁴ boykotunda, Han'a giderek isyan eden hammalları teskin edici konuşma yaparak, isyanın sona erdirilmesinde rol oynadığı¹⁰⁵; Meşrutiyetten ve İttihatçılardan meşrutiyetin, anayasanın, hürriyet uygulamalarının İslâmiyet'e aykırı olduğuna inandıkları için içten içe rahatsız olan “ilmiye sınıfı”nın 27 Şubat 1909 Cumartesi günü

⁹⁸ Bu konuşma 1910 yılında neşrettiği *Nutuk* isimli kitabında da yer almaktadır.(Bkz. Vehbi Vakkasoğlu, *Maneviyat Dünyamızda İz Bırakanlar*, İstanbul, 1994, s.68; Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, İstanbul 1995, s. 73; *Tarihçe*, s. 55.

⁹⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 99

¹⁰⁰ *Tarihçe*, s. 57; Şahiner, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁰¹ Said Nursî'nin neşredilen makaleleri konusunda detaylı bilgi için Bkz. Abdülkadir Badıllı, *a.g.e.*, c.1, 234-235; Said Nursî'nin Volkan gazetesinde, İslâm birliği, meşrûtiyet, İslâm dünyasının geri kalış neden ve çözümleri, eğitim, Osmanlılık, hilâfet, medrese, mektep ve tekyelerin ıslâhı gibi konularda yayınlanan onbeş makalesi konusunda detaylı bilgi için Bkz. Osman Resulan, *Bedüzzaman 'in Volkan Yazıları*, s. 33-78; Said Nursî'nin bu makalelerinin bir kısmı *Divân-ı Harb-i Örfî* (s.47-54) ve *Hutbe-i Şâmiyye* (s.71-96) isimli kitabında kısmen değiştirilerek verilmiştir. Şahiner, *a.g.e.*, s. 107.

¹⁰² Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 12-13,26; *Tarihçe*, s. 50; Şahiner, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁰³ Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 26; Münir Süleyman Çobanoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*, İst. 1964; Şahiner, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁰⁴ Mutlu, *a.g.e.*, c.1, s. 272.

¹⁰⁵ Bu hadiseyi anlatan Cemal Kutay isyanın bu konuşmayla bastırıldığını ve İstanbul zaptiye nazırının bizzat gelerek Said Nursî'ye teşekkür ettiğini söyler.(Bkz. Kutay, *Tarih Sohbetleri*, c.6, s. 200).

tertip ettikleri mitingde İttihad ve Terakki hükümetinin şeriata zıt kararlar aldığını iddia etmeleri üzerine,¹⁰⁶ İslâm'ın meşruti yönetime karşı olmadığını delillerle ispat ederek, kalabalığı yatıştırdığı;¹⁰⁷ yine meşrutiyetten rahatsız olan doğudaki aşiret reislerine de Hükümet adına bir telgraf çekerek meşrutiyetin ve anayasal sistemin İslâmiyet'e aykırı olmadığını anlatarak ikna ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰⁸

İstanbul'da bulunduğu sırada her bir ırkın kendi başına kendini idare etmesi demek olan, “Teşebbüs-ü Şahsî ve adem-i merkeziyet”¹⁰⁹ fikrini ortaya atarak fikri ve sosyal bir dalgalanma meydana getiren Prens Sabahattin'e¹¹⁰ hitaben bir mektup yazar. *Nutuk* isimli eserinin on yedinci sahifesinde neşredilen ve “Prens Sabahattin Bey'in sui telakki olunan güzel fikrine cevap” başlığı taşıyan bu açık mektupta; bu topraklar üzerinde yaşayan bütün insanları aynı kültür ve olgunluk seviyesine ulaştırmadan “adem-i merkeziyet” fikrinin veya her unsura ayrı kulüpler kurdurmanın, merkezden hoşnut olmayan milletleri büsbütün alevlendirerek tahrik edeceğini ve ayrılıkçı fikirlerini tatbika dökme imkanı bulacağını söyler ve “Eğer unsur lazım ise bize İslamiyet kafidir”¹¹¹ diyerek Prens Sabahattin'in tezinin yanlışlığını söyleyerek, memleket bütünlüğünü korumak endişesi ile hareket ettiğini belirtir.¹¹²

Bütün bu olaylar olurken yapısı nedeniyle iktidarla uzun süreli iyi ilişkiler kuramayan Said Nursî,¹¹³ hükümette bulunan İttihad-Terakkîyle görüş ayrılığına düşerek Derviş Vahdetî, Süheyl Paşa, Mehmet Sadık gibi devrin önde gelen aydınları

¹⁰⁶ Nevzat Kösoğlu, *Bediüzzaman Said Nursî Hayatı-Yolu-Eseri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s. 67; *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 22

¹⁰⁷ Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 22.

¹⁰⁸ Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 23.

¹⁰⁹ Prens Sabahattin'e göre Osmanlı devleti başka ırklara mensup topluluklara karışmayacaktır. Onlar kendi kendilerini idare edeceklerdi. Ona göre hükümetin istediği tek şey: “Gölge etme başka ihsan istemem”den ibaret olmalıdır. Bkz. Prens Sabahattin, *İttihat ve Terakkiye Açık Mektup Meselemiz Hakkında Son Bir İzah*, İstanbul, 1910, s. 26.

¹¹⁰ Prens Sabahattin, 1877–1948 yılları arasında yaşamış, Sultan Abdülhamid'in kayın biraderi Damat Mahmut Paşa'nın oğludur. Saray ailesine mensup olduğu için kendisine “Prens” lakabı verilmiştir. (Bkz. Mutlu, *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî*, s.315) Sultan Abdülhamid'in uyguladığı siyasetlere karşı olması nedeniyle ailesi ile 1899 yılında İstanbul'u terkederek Fransa'ya yerleşen Prens Sabahattin, İstanbul'a üç kez gelmiştir. Yurtdışında yoğun bir şekilde kitaplar yazarak siyaset yapmış, Osmanlı siyasetini kendi görüşleri yönünde etkilemeye çalışmıştır. Jön Türkler içinde yer alan Prens Sabahattin, Şubat 1902'de Paris'te “Teşebbüs-ü Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini” kurmuştur. Cemiyet hakkında geniş bilgi için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s.142-143. Liberal görüşleri savunan ve 18 Eylül 1909'da kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası'nı destekleyerek, perde arkasından yönetmiştir. Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Prens_Sabahattin.

¹¹¹ Nursî, *Nutuk*, İktbal-i Millet Matbaası, 1326, s.17-18; Krş, Şahiher, *a.g.e.*, s.121-122

¹¹² Şahner, 2008, s. 112; Ergin, *a.g.e.*, s. 51.

¹¹³ Çakır, *a.g.e.*, s.85; Çancı, *a.g.e.*, s. 176.

tarafından 5 Nisan 1909'da¹¹⁴ Ayasofya'da kuruluşu ilan edilen İttihâd-ı Muhammedî Cemiyetinin kuruluş töreninde bulunarak kürsüde dini, siyasi ve sosyal konuları içeren bir konuşma yapar.¹¹⁵ Başta isminden dolayı endişelense de daha sonra bu cemiyetin faal üyeleri arasında yer alan Said Nursî, cemiyetin yayın organı olan ve Necip Fazıl'ın deyimiyle "kendisine göre çok basit bir adam olan"¹¹⁶ Kıbrıs'lı Derviş Vahdetî'nin Volkan Gazetesinde makaleler yazar.¹¹⁷

Miladi 13 Nisan 1909, Rumî 31 Mart 1325 tarihine gelindiğinde İstanbul'da tarihe "31 Mart Olayı" veya "1908 İhtilali" olarak geçen ayaklanma baş gösterir,¹¹⁸ 11 gün süren ve Selanik'ten gelen Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu'nun Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirmesiyle sonuçlanan 31 Mart Vak'ası ile 33 yıllık saltanatı müddetince hata ve sevaplarıyla bugün bile tartışılan II. Abdülhamid idaresine son verilerek, Sultan Mehmet Reşat tahta getirilir. Said Nursî'de 31 Mart Olayı ile ilişkilendirilerek hapse atılır.¹¹⁹

31 Mart Vakıası sonrası İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin muhalefete olan baskısını gören Nursî,¹²⁰ 1910 yılı yazında İstanbul'dan ayrılarak vapurla İnebolu'ya oradan da Karadeniz-Batum yoluyla Tiflis'e uğrayıp Van'a geçer.¹²¹ Yolu üzerindeki birçok il ve ilçelerde meşrûtiyeti anlatır. Doğuda bulunan Kürt aşiretlerini dolaşarak meşrutiyet, hürriyet ve İslam konularında bilgilendirir. İçtimaî ve ilmi derslerin yer aldığı bu nasihatleri 1913 yılında Münâzarât isimli eserinde toplamıştır.¹²² Van'dan şehirleri ve aşiretleri dolaşarak Şam'a, oradan da Arabistan'a gidip hac yapmak ister. Önce Bitlis'e sonra Diyarbakır'a uğrar. Burada Ziya Gökalp'le görüşür.¹²³ Kaynaklar Ziya Gökalp'le görüştüğünde fikir birliğinde olmakla birlikte görüşmenin mahiyeti hakkında geniş bilgi

---

¹¹⁴ Metin Karabaşoğlu İttihad-ı Muhammedî cemiyetinin kısa zaman içinde iki defa kurulduğunu ve 17 şubat 1909'da yayımlanan ilk kuruluş nizamnamesinde Said Nursî'nin imzasının olmadığını söylemektedir. (Bkz. Metin Karabaşoğlu, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, a.g.e., c.6, s.273.

¹¹⁵ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 100.

¹¹⁶ Kısakürek, *a.g.e.*, s. 197; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s. 85 Said Nursî'nin Volkan Yazıları için Bkz. Osman Resulan, *Bedüzzaman'ın Volkan Yazıları*, s. 33-78

¹¹⁷ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 103; Nevzat Kösoğlu, *a.g.e.*, s. 67.

¹¹⁸ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 105; Nevzat Kösoğlu, *a.g.e.*, s. 69.

¹¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, s. 124-125; Said Nursî'nin bu olaya karışıp karışmadığı, karıştıysa nasıl katkısı olduğu gibi konular hakkında geniş bilgi Said Nusî ve Siyaset bölümünde verilecektir.

¹²⁰ M. Hakan Yavuz, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, a.g.e., c.6, s.265

¹²¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 140; Tarihçe, s. 72-73.

¹²² Aynı eser Reçetetü'l Avâm adıyla Arapça olarak basılmıştır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 141.

¹²³ Mardin, *a.g.e.*, s.144.

vermemektedir. Ortak görüş aralarında ırkçılık çerçevesinde bir münazara olduğudur.¹²⁴ Oradan Urfa'ya uğrayarak 1911 yılı kışında Şam'a gelen Said Nursî, burada Şam âlimlerinin ısrarı üzerine Emeviye Camiinde, yüzden fazla âlimin de bulunduğu topluluğa Arapça bir hutbe okur.¹²⁵

Konuşmasında Avrupa'yı terakki ettirip bizi durduran altı hastalıktan bahseder ve bunların çözüm yolları önerir. Avrupa'nın hızla gelişmesi karşısında İslâmî gelişmelerin duracağı endişesi içinde bulunan bu topluluğa “Yaşasın Sıdk, ölsün yeis”¹²⁶ diyerek ümit aşılır. Bu hutbe daha sonra Hutbe-i Şamiyye adıyla neşredilmiştir.¹²⁷

Şam'dan Beyrut'a geçen Said Nursî, Doğuda kurulmasını istediği üniversite için yeni çalışmalar yapmayı düşüncesi ile gemi ile İzmir üzerinden İstanbul'a gelir. 5–26 Haziran 1911'de¹²⁸ Sultan Reşad'ın Rumeli seyahat heyetine katılır. Kosova'da kurulması planlanan üniversiteye ayrılan ödeneğin (ondokuz bin altın), Doğu'da kurulmasını istediği üniversiteye aktarılması konusunda orada bulunan halkı ikna eder. Fakat padişahı ikna edemese de, Balkan Savaşı'nın başlaması ve Kosova'nın işgal edilmesi sebebiyle söz konusu ödeneğin Van'da kurulacak olan üniversiteye verilmesini sağlar. Van Gölü kenarında Edremit semtinde yıllardır hayalini kurduğu üniversitenin temelini atmayı başarsa da, yaklaşan Birinci Dünya Savaşı onun bu arzusunun gerçekleşmesine imkân vermemiş bu teşebbüsü de yarım kalmıştır.¹²⁹

Van'da bulunduğu sırada Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine çoğunluğu talebelerinden oluşan gönüllü milis alayıyla birlikte Ruslarla yapılan savaşa katılır, bu savaşta ayağı kırılır ve üç yerinden yaralanarak 3 Mart 1916'da esir düşer.¹³⁰ Sibirya'da iki buçuk yıl süren bir esaret hayatı yaşayan Said Nursî,³⁰ Kosturma'daki esir

¹²⁴ Nursî kendi yazdığı Fihrist Risalesinde ırkçı fikirlerinden dolayı Ziya Gökalp'i ağzını açamayacak derecede susturduğunu ve “Kızıl Elma” fikrinin gerçekçi olmadığını ders verdiğini anlatmaktadır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 144; Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s.55; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 272; Mutlu, *a.g.e.*, c.2, s.131.

¹²⁵ Şahiner, *a.g.e.*, s. 144; Ergin, *a.g.e.*, 56.

¹²⁶ *Tarihçe*, s. 89.

¹²⁷ Said Nursî, *Hutbe-i Şamiyye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1982, s 13; Ergin, *a.g.e.*, s. 56; M. Hakan Yavuz, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, *a.g.e.*, c.6, s.265.

¹²⁸ Şahiner, *a.g.e.*, s. 153.

¹²⁹ *Tarihçe*, s. 81, 95; Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, 27; Nursî, *Şualar*, 418, 478; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 36; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.297-299; Şahiner, *a.g.e.*, s. 152-157.

¹³⁰ Savaş esnasında Fatıha ile Bakara sûresinin ilk otuz üç âyetinin tefsirini yaptığı *İşârâtü'l-i'câz* isimli eserini Arapça olarak telif eder. Bkz. *Tarihçe*, s. 101-103; Said Nursî, *İşârâtü'l-i'câz*, s.124; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 40; *Şualar*, s. 418; Şahiner, *a.g.e.*, s. 173.

kampında diğer esir subaylarla birlikte, esaret günlerini en verimli şekilde değerlendirmek üzere faaliyet gösterirken kampı teftişe gelen Rus Başkumandanı Nikola Nikolaviç'e karşı ayağa kalkmadığı için Rus Çarına hakaret ettiği gerekçesiyle Askeri Mahkeme'ye sevk edilir. Tarihçesinde anlatılanlara göre, Rus Çarına ve Rus ordusuna hakaret suçundan idama mahkûm edilen Nursî, infazdan önce onbeş dakika izin isteyip iki rekât namaz kılar. Bu durum karşısında kendisine yapılan harekette hakaret amacı olmadığına kanaat getiren Nikola Nikoloviç, dini duyarlığına hayran olup ondan özür diler ve idam hükmünü iptal eder.¹³¹ Bir süre esir kampında kaldıktan sonra Ruslar, Kosturma'daki Tatar mahallesinde bir camide kalmasına kefaletle izin verirler. Volga Nehri kenarında bir camide hem imamlık yapar hem de çevresindeki insanları imani konularda bilgilendirmek için sohbet eder. Burada uzun zamandır arzu ettiği yalnız kalma fırsatını yakalar ve bütün hissiyatını, fikirlerini gözden geçirmeye başlar. Bu muhasebe ve tefekkür kendi tabiri ile onu "Eski Said'den Yeni Said'e" götüren yeni bir anlayışın ilk işaretleri olur.¹³²

1.1.3. Esaret Sonrası İstanbul ve Ankara'daki Faaliyetleri

Rusya'daki komünist ihtilâli ile ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanıp Sibirya'daki esir kampından kaçarak, Berlin ve Varşova yoluyla Sofya'ya oradan da 1918 yılı Haziran ayında trenle İstanbul'a gelen Said Nursî, burada faaliyetlerde bulunur.¹³³ Vatan savunmasına yaptığı katkılar nedeniyle harp madalyası, gazilik unvanı ve maaş ile ödüllendirilerek¹³⁴ içinde İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi Yazır, Mustafa Sabri, Mehmet Akif ve Sadettin Paşa gibi şahsiyetlerin bulunduğu Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye¹³⁵ (İslâm Akademisi) üyeliğine ordu tarafından aday gösterilir. Dört yılı aşkın bir süre bu akademinin üyesi olarak çalışır.¹³⁶

¹³¹ *Tarihçe*, s. 115. Olayı aynı şekilde arkadaşlarından bir yüzbaşı müşahedesine dayanarak gazeteye anlatmıştır. (Bkz. 15 Teşrin-i Evvel 1948); krş. Şahiner, *a.g.e.*, s. 183.

¹³² Nursî, *Lem'alar*, Sözlük Neşriyat, İstanbul, 1999, s. 234.

¹³³ 25 Haziran 1918 tarihli Tanin Gazetesi Said Nursî'nin İstanbul'a dönüşünü haber yapmıştır. (Krş. Şahiner, *a.g.e.*, s. 186)

¹³⁴ Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Teşkilâtı*, s. 186.

¹³⁵ 1918 ile 1922 yılları arasında Şeyhülislâmlığa bağlı olarak faaliyet gösteren İslâm Akademisi hüviyetindeki bu ilmi kuruluş hakkında detaylı bilgi için Bkz. Sadık Albayrak, "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye", *D.İ.A.*, s. 506-507.

¹³⁶ Nursî, *Şualar*, s. 418; *Lem'alar* s.236; *Mektûbât*, s. 330; *Tarihçe*, s. 108-109; Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, 29; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 42; Koçar, *a.g.e.*, s.18. Said Nursî'nin Dârü'l-HikmeU'l-İslâmiyye'deki resmi görevi, bu teşkilâtın 1922 yılında kapanmasıyla son bulmuştur, Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 199; Said Nursî'nin talebeleri tarafından yazılan tarihçesinde dört yılı aşkın bir süre, akademi üyeliğinden kazandığını eserlerinin baskı masraflarına harcıyarak,

Savaş sonrası İstanbul’u işgal eden İtilaf devletlerinin Osmanlı’yı yozlaştırmak için fuhuş ve içki kullanımını teşvik etmeleri karşısında bu durumdan rahatsız olanlardan Said Nurs; Şeyhülislâm Haydarizade İbrahim Efendi, Dr.Tevfik Rüşdü (Araş), Hakkı Tarık (Us), Hamdullah Suphi, Dr.Emin Paşa, Velid Ebüzziya, Eşref Edip, Müderris Mustafa Sekip, Dr.Süheyl (Ünver), Mazhar Osman ve Fahreddin Kerim (Gökay) gibi devrin tanınmış simalarında bulunduğu, toplulukla birlikte her türlü zararlı alışkanlıklarla mücadele etmek amacıyla 5 Mart 1920’de kurulan Hilâl-ı Ahdar’ın şimdiki adıyla Yeşilay’ın kurucuları arasında yer alır.¹³⁷

16 Mart 1920’de İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Anadolu’daki Kuvâ-i Milliye hareketinin “isyan” olduğu konusunda işgal kuvvetlerinin baskısıyla verilen Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi’nin beş adet¹³⁸ fetvasına karşı, kuva-yı millîyenin meşruiyetini kabul ederek, İngilizlerin baskısı altında olan bir şeyhülislâmlık makamının fetvasının geçersiz olduğunu belirten Said Nursî, fetvanın geri alınmasını ister. Düşman istilasına karşı harekete geçenlerin asî olamayacaklarını belirtir.¹³⁹ Anadolu halkının, İstanbul hükümetince verilen bu fetvaya uymaya dinen mecbur olmadıklarına dair karşı bir fetva vererek,¹⁴⁰ Kuvâ-i Milliye’yi ve kurtuluş savaşını açıkça destekler.

İngiliz Angilikan Kilisesi tarafından Dâr-ül Hikmet’ten sorulan altı suale, Angilikan Kilisesi’nin istediği, “Altıyüz kelime ile değil, altı kelime ile değil, hattâ bir kelime ile değil, belki bir tükruk ile cevap veriyorum. Çünkü o devlet, işte görüyorsunuz ayağını boğazımıza bastığı dakikada, onun papazı mağrurane üstümüzde sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lâzım geliyor...”¹⁴¹ diyerek, soruları birer ikişer kelime ile geçiştirir. Bu harekete sinirlenen İngilizler, kendisine yönelik tehdit bildirimleri

---

bunların büyük bölümünü de ücretsiz dağıttığını, zarurî harcamaları dışında, aldıklarının milletin malı olması nedeniyle bu şekilde millete iade ettiğini söyler. Bkz. *Tarihçe*, s. 121.

¹³⁷ Selahattin Kaptanağası, *Yeşilayın Tarihçesi*, İstanbul, 1990, s. 2-3; Badıllı, *a.g.e.*, c.I, s. 404; Şahiner, *a.g.e.*, 224-226.

¹³⁸ Abdülkadir Altınsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ayıldız Yayınevi, Ankara, 1972, s.260.

¹³⁹ Eşref Edip, *Risale-i Nur Hakkında İlmî Bir Tahlil*, İstanbul, 1965, s. 71.

¹⁴⁰ *Tarihçe*, s.124; Şahiner, *a.g.e.*, s. 250-251; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 43-44.

¹⁴¹ *Tarihçe*, s.138.

dağıtınca Said Nursî’de, İngiliz, Fransız, Yunan ve diğer işgal kuvvetlerinin sinsî şeytanlıklarının sıralandığı “*Hutuvât-ı Sitte*” adıyla bir bildiri yayımlayarak dağıtır.¹⁴²

Gerek Kuvâ’yı Milliye’yi desteklemesi, gerekse İngilizlere karşı yayımladığı “*Hutuvât-ı Sitte*” isimli eser Mustafa Kemal’in dikkatini çeker ve bu konudaki çabaları sebebiyle Mustafa Kemal Paşa tarafından gizli şifreyle Ankara’ya davet edilir.¹⁴³ Önceleri bu davetleri “Ben tehlikeli yerde mücadele etmek istiyorum. Siper arkasında savaşmak hoşuma gitmiyor.”¹⁴⁴ diyerek reddetse de Marşal Fevzi Çakmak ve eski Van Valisi Tahir Paşa’nın da ısrarı üzerine önce birkaç talebesini Ankara’ya gönderir.¹⁴⁵ Daha sonra kendisi de 1922 yılı Kasım ayında trenle Ankara’ya gelir ve istasyonda milletvekilleri ve halk tarafından coşkuyla karşılanır.¹⁴⁶

Ankara’da Said Nursî için 9 Teşrîn-i Sâni 1338-9 Kasım 1922 günü Meclis’te Resmi bir “Hoş Geldin Merasimi” yapılır.¹⁴⁷ Bu Merasimde Kürsüye çıkarak Anadolu Gazilerini tebrik ettiğini söyleyerek zaferleri için dua eder.¹⁴⁸

Burada umduğu siyasi havayı bulamadığı için Van’a gitmeye karar veren Nursî, mebuslar ve Mustafa Kemal Paşa tarafından, istasyondan uğurlanır ve 1923 yılı baharında Van’a hareket ederek, Ereğ dağında yalnızlığa çekilir.¹⁴⁹

1.2. “Yeni Said” Dönemi (1923-1950)

1.2.1. Van’dan Barla’ya Sürgün ve Risale-i Nur’ları Telif Başlaması

1923 yılında kendisinde bir takım inkılâplar hisseden Said Nursî, esaret sonrası geldiği İstanbul’un şaşaalı hayatında unuttuğu ahirete yönelme arzusunu yerine

¹⁴² Şahiner, *a.g.e.*, s. 234; *Tarihçe*, s. 137-138; Badıllı, *a.g.e.*, s. 417; Eşref Edip, *Risale-i Nur Hakkında ilmi Bir Tahlil*, s.71.

¹⁴³ Nursi, *Şualar*, s. 359, 473; Şahiner, *a.g.e.*, s. 252-255; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 44-45; Çakır, *a.g.e.*, s.85; Ramazan Balcı, *Bediüzzaman Said Nursî*, Rehber yayınları, İstanbul, 2006, s.89.

¹⁴⁴ *Tarihçe*, s.139.

¹⁴⁵ M. Süleyman Teymüroğlu, “*Muhterem Said Nursî’nin Doldurduğu Boşluk*”, Hilal Dergisi, Şubat,1969, s.13; Zekeriyâ Kitapçı, *Bediüzzaman Said Nursî ve Anadolu İman Hareketi*, Kuzucular Ofset, Konya, 1998, s. 258.

¹⁴⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s. 258.

¹⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1. Celse, c.24, 135. İçtima: Perşembe 9 Teşrîn-i Sâni 1338-9 Kasım 1922 İktibas eden Şahiner, *a.g.e.*, s. 259; Krş, *Welt, a.g.e.*, s.220.

¹⁴⁸ 10 Teşrîn-i Sâni 1338-10 Kasım 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi “Tarihi bir Celse” başlığıyla bu haberi okuyucularına aktarmıştır. Bkz. 10 Teşrîn-i Sâni 1338\ 15 Rabi’ül Evvel 1341, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi; Van Mebusu Tevfik Demiroğlu’nun şehadeti ile Şahiner’de bu konuşmayı nakletmektedir. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 259.

¹⁴⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 276; Said Nursî’nin Ankara’daki faaliyetleri siyaset konusunu ilgilendirdiği için sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

getirmek için Erek Dağı'nda yalnızlığa çekilerek terkedilmiş bir kilisesinde talebeleriyle ders yapmaya başlar. Van'a geldiğinde artık kendi değimiyle "Eski Said" dönemini tamamlamış ve "Yeni Said" olarak kendini görmektedir. Siyasetle ilgili yaşadığı tecrübeler sonunda siyasetle bazı şeylerin yapılamayacağını anlayan Said Nursî, kendi değimiyle "en büyük siyaseti siyaseti terk etmekle"¹⁵⁰ yapar. "*Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım*"¹⁵¹ diyerek bu güne kadar yaptığı siyasi faaliyetleri bırakır. Kendini iman ve Kur'an hakikatlerinin anlaşılması ve yaşanmasına adadığını söyler. Erek Dağı'nda inziva hayatı yaşarken oluşturmaya çalıştığı yeni hizmet felsefesinin esaslarını tespit eder. Cuma günleri de şehre inerek, Nursin Camii'nde vaaz eder. Böylece halkla olan irtibatını da sürdürür.¹⁵²

Bu arada Ankara'da oluşan yeni yönetimden ve devletin kuruluşunda Türk kimliğinin ön plana çıkarılmasından rahatsız olarak özerklik talep ederek ayaklanma planlayan aşiret reislerinden Hamidiye Paşalarından Kör Hüseyin Paşa ve Palulu Şeyh Said'in ayaklanma için istedikleri desteğe olumsuz cevap vererek yazdığı mektuplarla onları isyandan vazgeçirmeye çalışır.¹⁵³ Şeyh Said isyanında Şeyh Said'in mektubuna olumsuz cevap vererek¹⁵⁴ onu isyandan vazgeçirmek istemesine rağmen yetkililer tarafından bu olayla ilişkilendirilerek gözaltına alınır. Daha sonra bölgenin ileri gelenleriyle birlikte asker nezaretinde Trabzon'a oradan da gemiyle İstanbul'a gönderilir. Burada yirmi gün kalır ve yapılan soruşturma neticesinde Antalya üzerinden Burdur'a sürgün edilir.¹⁵⁵

Burdur'da kaldığı günlerde "Nurun ilk Kapısı" isimli eserini kaleme alır. Bu kitaptaki hakikatleri, "Doğrudan doğruya Kur'an-ı Mü'cizü'l Beyan'ın ayetlerinden aynelyakine yakın bir surette Yeni Said'e dersleridir."¹⁵⁶ şeklinde ifade eder. Yine Burdur'da bulunduğu sırada Mareşal Fevzi Çakmak'a "Said Nursî hükümete itaat

¹⁵⁰ Bu tabir Said Nursî'nin bizzat söylemediği fakat kast ettiği tabirdir. Said Nursî siyaseti terk ettiği anlatılırken Eskişehir mahkeme müdaasında "En büyük hileyi hilesizlikte" bulunduğunu söyler. Kanaatimce Said Nursî bunu kast etmektedir. Bkz. *Tarihçe*, s.226.

¹⁵¹ *Tarihçe*, s.226.

¹⁵² Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 181; Ergin, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵³ Welt, *age*, s.233; Şeyh Said İsyanı ile ilgili bilgi "Said Nursî ve Siyaset" bölümünde verilecektir.

¹⁵⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s. 279.

¹⁵⁵ Mardin, *a.g.e.*, s.157; Balcı, *age*, s.101; Çakır, *age*, s.86; Welt, *age*, s.239; Şahiner, *age*, s.285; Bahadıroğlu, *age*, s.187.

¹⁵⁶ Nursî, *Nurun İlk Kapısı*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977, s. 6; Şahiner, *a.g.e.*, s. 286; Ergin, *a.g.e.*, s. 64.

etmiyor.” diye şikâyetle bulunulmasına, Fevzi Paşa’nın “Ondan zarar gelmez, ilişmeyiniz, hürmet ediniz.” dediğini nakledilmektedir.¹⁵⁷

Hükümet, Burdur’da Nursi’ye olan ilgiden rahatsız olarak, onu Isparta’ya gönderir. 25 Ocak 1926’da Isparta’ya nakledilen Said Nursî, burada sekiz ay kalır. Fakat burada da derslerine devam edip, etrafında bir hareketlenme meydana gelince hükümet tarafından Isparta’nın Eğirdir Gölü’ne yakın bir dere içine kurulmuş ücra bir köyü olan Barla’ya nakledilir.¹⁵⁸

1926 ile 1934 yılları arasında Barla’da kalan Said Nursî, burada *Sözler* adı altında başlayıp daha sonra “*Nur Risaleleri*” veya “*Risale-i Nur*” ismini verdiği eserlerinin telif etmeye başlar. Barla’da *Sözler*, *Mektûbât*, *Lem’alar* adlı eserlerinin büyük bir bölümünü tamamlar.¹⁵⁹ Talebeleriyle mektuplaşmalarını ise *Mektûbât* isimli eserinin “*Yirmi Yedinci Mektup*” unun içinde “*Lahikalar*” adı altında toplar.¹⁶⁰

Sekiz buçuk yıl kaldığı Barla’da bir yandan eser telif etmeye devam edip bu eserleri yanına gelenlere anlatan Said Nursî, diğer yandan da Barla ve Isparta’nın Sav köylerinde elde yazarak çoğaltılan eserleri tashihle meşgul olur. Elde yazılarak (istinsah) çoğaltılan Nur Risaleleri Anadolu’nun çeşitli yerlerine hızla yayılarak taraftar sayısı artar. Kendilerini Nur Talabesi olarak adlandıran Said Nursî’ye gönül veren kimseler, okudukları eserlerden aldıkları “feyizleri” “Üstad” olarak nitelendirdikleri Said Nursî’ye mektuplar vasıtasıyla anlatırlar.¹⁶¹

İşte Said Nursî için Van’da tutuklanarak önce İstanbul’a daha sonra sırasıyla Burdur, Isparta ve Barla’ya sürgün edilmesinden sonra 1926 yılında başlayan ve Eskişehir, Kastamonu, Denizli, Emirdağ ve Afyon’da gözaltı, sürgün ve mahkemelerde 1949 yılına kadar geçen zaman onun “Yeni Said” olarak nitelediği dönemdir.¹⁶² Esasen Said Nursî Ankara’da siyasilerden umduğunu bulamayarak Van’a trenle gidişinde “Eski

¹⁵⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s. 286.

¹⁵⁸ Welt, *a.g.e.*, s.240.

¹⁵⁹ Said Nursî Barla’da yazdığı ilk eser, Onuncu söz adını verdiği ve öldükten sonra dirilmeyi isbat eden *Haşır Risalesi*’dir. Bkz. Yaşar, *a.g.e.*, s.164. Tarihçesinde Risalelerin dörtte üçünün bu zaman zarfında telif edildiği bildirilmektedir. Bkz. *Tarihçe*, s. 250; Badıllı *a.g.e.*, c.2, s.611.

¹⁶⁰ Nursi, *Şualar*, s. 418; *Tarihçe*, s. 250; Şahiner, *a.g.e.*, s. 302, 311.

¹⁶¹ Barla’da Said Nursî’ye yazılan mektuplar ve onun cevapları yirmi yedinci mektup içinde “*Barla Lahikası*” olarak Risale-i Nur adı verilen Said Nursî’nin eserlerinden biri olarak neşredilmiştir.

¹⁶² *Tarihçe*, s. 150; Şahiner, *a.g.e.*, s.291; Kısakürek, *a.g.e.*, s.182; Işık, *a.g.e.*, s. 13; Balcı,*a.g.e.*,s.97.

Saidi Yeni Said'e götüren tren" olarak gördüğünü belirtse de bu devre onun yeni hayata hazırlayan bir zaman olmuş, kendi ifadeleriyle "Kader-i İlahi onun mahkûmiyetine fetva vermiş ve suçsuz olduğu halde Van'da şahsi kemâlatını yükseltme yerine onu İman Hakikatlerinin hizmetine sevk etmiştir."¹⁶³

1.2.3. Muhakemelerle Birlikte Devam Eden Sürgün Dönemi

25 Nisan 1935 tarihinden itibaren Said Nursî'nin hayatında tevkif ve hapisane dönemleri başlar. "Said Nursî gizli cemiyet kuruyor, rejim aleyhindedir, rejimin temellerini yıkıyor!" gibi ithamlarla kendisi ve talebeleri hakkında dava açılır. 25 Nisan 1935'te Eskişehir Mahkemesi'ne sevk edilen Said Nursî mahkemede Cumhuriyetçi olduğunu hayatından örneklerle anlatır. "Tarikat kurmak ve tarikat dersi vermek" suçlamalarını ise reddederek "zamanın tarikat zamanı olmadığını iman kurtarma zamanı olduğunu" söyleyerek ve "Tarikatsız cennete giden çok fakat imansız cennete giden yok" diyerek savunma verir. 19 Ağustos 1935 tarihinde duruşması sona erer. Eserlerinde gerekli deliller bulunamadığı için sadece "Tesettür Risalesi" nedeniyle Said Nursî'ye 11 ay hapis cezası ve bir yıl Kastamonu'da mecburi ikamet, talebelerine de altı'şar ay hapis cezası verilir. 105 talebesi de beraat eder.¹⁶⁴

1936'da tahliye edilip Kastamonu'ya sevk edilen Said Nursî, Arabapazarı semtinde bulunan polis karakolunda üç ay tutulduktan sonra karakol karşısında bir eve yerleştirilerek hareketleri kontrol altına alınır.¹⁶⁵ Burada kaldığı yedi yıl zarfında eserlerini telif etmeye devam eder.¹⁶⁶ 31 Ağustos–18 Eylül 1943 tarihlerinde yapılan iki baskınla eserleri ele geçirilerek tutuklanır ve 20 Eylül 1943 tarihinde Ankara'ya getirilir.¹⁶⁷ Ankara'da bir süre sorgulandıktan sonra çeşitli illerden toplanan talebeleriyle birlikte yeniden tevkif edilerek Isparta'ya getirilir oradan da Denizli Hapishanesi'ne sevk edilir. Denizli hapsi sırasında savcılık, eserlerin bilirkişi heyeti

¹⁶³ Said Nursî'nin "Konuşan Yalnız Hakikattir" Başlıklı yazısından özetlenen bir cümledir. Bkz. Nursî, *İhlas Risaleleri*, Sözler Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 59.

¹⁶⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s. 323-334; Ergin, *a.g.e.*, s. 67; Said Nursî, Eskişehir hapsindeki 11 aylık zamanda toplam altı büyük risale te'lif etmiştir. Bunlar 28. 29. ve 30. Lem'alarla 1. ve 2. Şualardır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 325.

¹⁶⁵ Bahadıroğlu, s.219; Yaşar, *a.g.e.*, s.157.

¹⁶⁶ Nursî, *Şualar*, s. 167; *Tarihçe*, s.191, 249-250; Şahiner, *a.g.e.*, s. 291-299, 301-309; Badıllı, *a.g.e.*, c.2, s. 767, 809, 837, 644-647; Ayrıca Kastamonu'da Said Nursî ile Talebelerinin mektuplaşmaları "27.Mektubun Kastamonu Lahikası" ismi altında müstakil bir eser halinde neşredilmiştir. "Yedinci Şua"da denilen "Ayet-ül Kübra" isimli eser, "Münacat" Risalesi ile Dördüncü Şua ve Altıncı Şua'lar da Kastamonu'da yazılan eserler arasındadır.

¹⁶⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s. 346.

tarafından incelenmesini talep eder.¹⁶⁸ Ankara’da Nur Risaleleri bilirkişi heyeti tarafından incelenerek, hiçbir suç unsuru bulunmayıp eserlerin “Kur’an’ın ilmi ve imani tefsirleri” olduğuna dair rapor verilir. Denizli Ağır Ceza Mahkemesi’nin 15 Haziran 1944’te verdiği beraat kararı ile Said Nursî ve talebeleri serbest bırakılmasına rağmen Nursî Afyon’un Emirdağ ilçesine zorunlu olarak ikamet etmesi için gönderilir.¹⁶⁹ Emirdağ’da da eserlerini te’lif etmeye devam eder. Burada “Onuncu Mesele” olarak bilinen Emirdağ Çiçeğini neşreder. Nursî’nin burada talebeleriyle yaptığı mektuplaşmalar hem “Nurculuk” akımının kendisinden sonraki seyrinde önemli rolleri olan Mustafa Sungur, Zübeyir Gündüzalp gibi talebeler kazandırır, hem de akımın bütün yurda yayılmasına ve Emirdağ’ın merkez haline gelmesine yol açar.¹⁷⁰

23 Ocak 1948 tarihinde “Siyasi bir cemiyet kurmak, rejime aykırı fikirler neşretmek, siyasi amaç gütmek” iddiaları ile çeşitli illerden toplanan talebeleriyle birlikte Afyon Mahkemesine sevk edilir.¹⁷¹ Yirmi ay kaldığı Afyon’da en sıkıntılı günlerini geçirdiğini mahkeme müdafaasında “Kafir Rus’un bana çektirmediğini çektiriyorlar”¹⁷² şeklinde anlatmaktadır.¹⁷³

Afyon hapsi sırasında Cumhuriyet Bayramında koğuşunun penceresine Türk bayrağını asarak tahrik etmeye çalışanlara karşı Türk bayrağına sahip çıkarak memnuniyetini belirtir. Kurtuluş savaşı dönemindeki hizmetlerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdir gördüğünü anlatır.¹⁷⁴

Savunmaların tamamlanmasından sonra iddiaların ispat edilememesine rağmen Said Nursî’ye yirmi ay, Ahmet Feyzi’ye on sekiz ay, diğer Nur Talebelerine de altışar ay ceza verilir.¹⁷⁵ Karara itiraz ederek, dilekçe ile temyiz’e başvuran Said Nursî, temyiz kararı gelinceye kadar -yirmi ay- hapiste tutulur. 20 Eylül 1949 sabahı tahliye edilerek iki ay bir evde tutuduktan sonra polis nezaretinde tekrar Emirdağ’a gönderilir.¹⁷⁶ Temyiz kararıyla Afyon Mahkemesinin toplattığı Risale-i Nurların iade edilmesi

¹⁶⁸ Badilli, *age.*, c.2, s. 977; Şahiner, *age.*, s. 324.

¹⁶⁹ *Tarihçe*, 473-569; Şahiner, *age.*, s. 347-353; Badilli, *age.*, c.3, s. 1251-1393; Ergin, *age.*, s.66-73.

¹⁷⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 71-73.

¹⁷¹ *Tarihçe*, 473-567; Şahiner, *age.*, s. 374-387;

¹⁷² Nursi, *Mektubât*, s.76.

¹⁷³ Şahiner, *age.*, s. 376.

¹⁷⁴ Şahiner, *age.*, s. 395; Ergin, *age.*, s. 74.

¹⁷⁵ Şahiner, *age.*, s. 380.

¹⁷⁶ Şahiner, *age.*, s. 380-386; Ergin, *age.*, s. 75.

belirtilir. Ancak iki ay sonra bazı teknik nedenlerden dolayı temyiz mahkemesi kararı tekrar esastan bozar ve Afyon’da duruşma tekrar başlar.¹⁷⁷

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Batı ve Amerika’nın baskıları sonucu Türkiye’de de çok partili hayata geçiş yapılır. Bu demokratikleşme sürecinde Türkiye’de değişimin göstergesi olarak 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat parti, kısa zamanda gerçek bir muhalefet partisi haline gelir ve “*beyaz devrim*”¹⁷⁸ olarak isimlendirilen 14 Mayıs 1950 seçimlerinde tek başına iktidar olur.¹⁷⁹ Demokrat Parti yöneticilerinin, 16 Haziran 1950’de ezanın Arapça okunma yasağını kaldırmaları, 2 Temmuz 1950 tarihinde radyolarda Kur’an okunmasına ve dinî programlar yapılmasına izin vermeleri ve 14 Temmuzda da genel af ilân etmeleri, milletin çoğunluğu tarafından sevinçle karşılanır.¹⁸⁰ Said Nursî’nin temyiz bozma kararıyla yeniden başlayan Afyon Mahkemesi de Demokrat Parti hükümeti tarafından ilân edilen genel af kapsamına alınarak dosya rafa kaldırılır.¹⁸¹

1.3. “Üçüncü Said” Dönemi (1950–1960)

1.3.1. “Nurculuk Akımı”nın Gelişmesi ve Risale-i Nur’ların Yayılması

Said Nursî’nin hayatında, 1950’den sonra çok partili hürriyetçi ortamla birlikte, -tezimizin iki ve üçüncü bölümünde daha detaylı olarak üzerinde duracağımız- bir takım siyasi faaliyetlerde bulunduğu ve siyasileri irşad gayesiyle, onlara doğru yolu göstermek ve onları dine hizmetkâr yapmak için çalıştığı ve kendisini “Üçüncü Said” olarak tanımladığı dönem başlar.¹⁸² Bu dönemde Nurculuk Akımı gelişmiş ve Risale-i Nurlar matbaalarda serbestçe basılmaya başlamıştır. Bu dönem ayrıca Said Nursî’nin İktidarda olan Demokrat Parti ile iyi ilişkiler içinde olduğu, sosyal ve siyasal olaylarla¹⁸³ daha yakından ilgilendiği dönemdir.

---

¹⁷⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s. 386.

¹⁷⁸ Davut Dursun, “14 Mayıs bir Beyaz Devrimdir”, Yen Şafak Gazetesi, 17 Mayıs 2005.

¹⁷⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 75; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.238; Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1975, s. 240.

¹⁸⁰ Burhan Bozgeyik, “*Yeter Söz Milletindir*”, Yakın Tarih Ans., İstanbul, 1998, c.2, s. 197.

¹⁸¹ Ergin, *a.g.e.*, s. 75; Şahiner, *age*, s. 386-387. Bu tarihten sonra Said Nursî birkaç kez daha mahkemelerde görülsede bu davalar olurken hapis yatmamıştır.

¹⁸² Nursi, *Şualar*, s.453.

¹⁸³ Welt, *a.g.e.*, s.377.

Cumhuriyet ve demokrasiyi, İslâm'ın “şura” ilkesinin bir gereği ve Asr-ı Saadete en yakın idare şekli olduğunu düşündüğü için seven ve hayatı boyunca cumhuriyetin, hürriyetin ve meşrûtiyetin mücadelesini verdiği Said Nursî, Demokrat Parti ile oluşan hürriyet havasını “iman hizmeti”nin gelişmesi açısından olumlu karşılayarak, siyasetten kaçınma prensibini çiğneyerek bazı faaliyetlerde bulunur.¹⁸⁴ Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkmış olmalarına rağmen Demokratların parti programlarında insan hak ve hürriyetlerine saygı konusuna vurgu yaptıklarını görerek bunu dinin serbestçe yaşanabilmesi için fırsat olarak değerlendirir ve Cumhurbaşkanı Celâl Beyar'a tebrik telgrafı çeker.¹⁸⁵

Kore'ye asker göndermeye birçok dindar ve din adamının “Gâvurların emrinde, başka bir gâvurla harb edilmez. Bu harpte ölen şehid değildir.” gibi sözlerle karşı çıkmalarına karşın, Said Nursî, “inkâr-ı uluhiyete karşı Kore'ye gitmek lazım. Sana vereceğim bir takım Risale-i Nur Külliyyatını Japon başkumandanına götür. Selamımı söyle.” diyerek asker gönderilmesine taraftar olup bir talebesini de bu savaşa gönderir.¹⁸⁶

“İman kurtarmak” ve fertlerin imanlarını kuvvetlendirmek için çalıştığını ve bunu en büyük bir ihsan ve vazife kabul ettiğini her fırsatta dile getiren Nursî,¹⁸⁷ kendisi ile birlikte Denizli ve Afyon'da hapis yatan Selahattin Çelebi'nin babası Nazif Çelebi ile birlikte Nur Risalelerinin teksir makinesi ile çoğaltılmasını ister. Bunun üzerine Risale-i Nur'lar, birer nüsha çoğaltılarak Papalık da dâhil olmak üzere dünyanın çeşitli merkezlerine gönderilir.¹⁸⁸

İstanbul Üniversitesinde felsefe öğrencisi Muhsin Alev ve bir grup arkadaşının Said Nursî'nin Gençlik Rehberi isimli eserini matbaada bastırıp dağıtmaları nedeniyle Üniversite yöneticileri savcılığa şikâyetinde bulunur. Savcılık Eskişehir'den Isparta'ya geçmiş bulunan Said Nursî hakkında 163. maddeye dayanarak, dava açar ve mahkeme

---

¹⁸⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁸⁵ Mürsel, *a.g.e.*, s.240.

¹⁸⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s.393; Nurullah Abalı, *Said Nursî'de Müslüman Hristiyan Diyalogunun Sosyolojik İncelemesi*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 15.

¹⁸⁷ *Tarihçe*, s. 601.

¹⁸⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 78. Yaşar, *a.g.e.*, s. 231.

için İstanbul'a çağırır.¹⁸⁹ Yirmi yedi yıl sonra İstanbul'a tekrar gelen Said Nursî, önce Sirkeci de Akşehir Palas otelinde, daha sonra da kaldığı Reşadiye otelinde ziyaretçi akınına uğrar.¹⁹⁰ Hürriyet gazetesi o dönemde olayı "Dini siyasete alet eden seksenlik pirin duruşması" şeklinde haber yapar.¹⁹¹

22 Ocak 1952 salı günü başlayan mahkemede söz isteyen Said Nursî, Nur Talebelerinin emniyet ve asayiş bozan hiçbir davranışlarının bulunmadığını, Nur Risalelerinin kalplere iman bekçisini yerleştirmeye çalıştığını, hizmetlerinin anarşiyi önlemeye yönelik olduğunu belirttikten sonra, sadece Gençlik Rehberi'nin değil, "Risale-i Nur"un tamamının gençler arasında yayılmasının imansızlık cereyanlarını önlemek için gerekli olduğunu söyler ve sözlerini, "Ben, Kur'ân ve iman hizmetinde çalışan aciz bir adamım. Başka bir diyeceğim yoktur."¹⁹² diyerek bitirir.¹⁹³

Mahkemenin iki celse devam eden savunmalardan sonra, savcının iddialarının doğru olmadığı kanaatine varmasıyla Said Nursî, Gençlik Rehberi mahkemesinden 5 Mart 1952'de beraat eder.¹⁹⁴ Bir süre İstanbul'dan ayrılmayan Nursî, burada "Nur Âleminin Bir Anahtarı" adlı eserini neşreder.¹⁹⁵ Böylece Burdur'da yazdığı "Nur'un İlk Kapısı" adlı eseri ile başlayan Risale-i Nur Külliyyatı'nın yazılma işi, İstanbul'da neşrettiği "Nur Âleminin Bir Anahtarı" adlı eseri ile tamamlanmış olur.

İktidardaki Demokrat Parti'nin 1952'de Van'da bir üniversite kurmayı planladığını öğrenen Said Nursî gerçekleştirmeye çalıştığı Medresetü'z-Zehra Üniversitesi (Doğu üniversitesi) projesi fikrini tebrik ve teşvik etmek için zamanın Cumhurbaşkanı ve Milli Eğitim Bakanına mektup gönderir.¹⁹⁶

İstanbul'da kaldığı sürede İstanbul'u bir hizmet merkezi haline getirmeye çalışan Nursî, ziyaret maksadıyla gittiği Fener-Rum Patrikhanesi'nin Patriğine; Hıristiyanlığın saf şekli yanında, Hz.Muhammed'i (A.S.M) peygamber ve Kur'an-ı Kerim'i de Kitabullah olarak kabul etmeleri şartıyla kurtuluş ehlinden olacaklarını

¹⁸⁹ Yaşar, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁹⁰ Vakkasoğlu, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁹¹ Nazım İkinci, Zaman Gazetesi, Kitap Zamanı, 4 Ağustos 2008, sy. 31, s.29.

¹⁹² Nazım İkinci, Zaman Gazetesi, Kitap Zamanı, 4 Ağustos 2008, sy. 31, s.29.

¹⁹³ Savunmanın tam metni için Bkz. *Tarihçe*, s. 647-654.

¹⁹⁴ *Tarihçe*, s. 661; Şahiner, *a.g.e.*, s.405.

¹⁹⁵ Yaşar, *a.g.e.*, s.238.

¹⁹⁶ Badıllı, *a.g.e.*, c.3, s. 1524-1525

belirtir. Patriğe ve onun şahsında bütün Hıristiyan âlemine İslâm dinini bir defa daha tebliğ eder. İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yıldönümü kutlama törenlerine de katıldıktan sonra tekrar Emirdağ'a döner.¹⁹⁷

Bu arada sekiz yıldır devam eden Afyon Mahkemesi, Diyanet İşleri Müşavere Kurulu'nun Risale-i Nur Külliyyatının imam ve İslâmî eserler olup kanunî mahzuru olmadığına ilişkin raporuna dayanarak,¹⁹⁸ 23 Mayıs 1956 günü beraatla neticelenerek Nursi'nin "Risale-i Nur" adını verdiği eserleri sahiplerine iade edilir.¹⁹⁹

Nursi'nin talebelerinden Demokrat Parti Isparta Milletvekili Dr. Tahsin Tola, Nursî ile görüşür ve eserlerin yeni yazı ile basılması için izin alır. İki milletvekili arkadaşı ile beraber Başbakan Adnan Menderes'le de görüşen Dr. Tahsin Tola, Menderes'e, Risale-i Nurların neşredilmesiyle; İçteki anarşi tehlikesinin giderilmesi, İslâm Dünyasının Türk Milletine duyduğu eski sevginin yeniden kazanılması, bu vatanda menfî milliyetçilik fikrinin yok edilmesiyle Müslümanların ebedî saadet ve selâmetlerine vesile olunması gibi üç faydalı neticenin elde edileceğini anlatır.²⁰⁰

Menderes'in eserlerin basılması için destek vermesine rağmen Diyanet Reisi E.Sabri Hayırlıoğlu'ndan olumlu cevap alamayan Dr. Tahsin Tola, Said Nursî'den eserleri kendilerinin bastırmaları konusunda izin alarak Ankara'ya gelir. Tahsin Tola, kâğıt sıkıntısının çekildiği bir zamanda Demokrat hükümetinin sağladığı kolaylıkla temin edilen kâğıtlarla arkadaşları Atıf Ural, Said Özdemir, Mehmet Fırıncı, Ahmet Aytimur, Mehmet Emin Birinci ile birlikte eserleri basmaya başlar.²⁰¹

Latin harfleriyle Ankara, İstanbul, Samsun, Antalya'da olmak üzere dört ilde birden başlayan, "Risale-i Nurların" basımı, Said Nursî'yi son derece memnun eder.²⁰² Bu gelişmeyi Risale-i Nur'un bayramı olarak değerlendirir ve "Benim vazifem artık bitti. Ben bu günleri bekliyordum. Artık gideceğim..."²⁰³ diyerek, sanki ölümünün

¹⁹⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s.415.

¹⁹⁸ 25.03.1956 ve 25.05.1958 tarihli "Dini Eserleri Tedkik ve Müşavere Kurulu Kararları" ;Krş, Bekir Berk, *Risale-i Nur- Bediüzzaman ve Talebeleri Hakkında Türk Hakimlerinin Verdiği Kararlar*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1962, s. 6; Şahiner, bu rapor tarihini 25.5.1956 olarak vermektedir. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 424; Ergin, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁹⁹ Afyon Ağır Ceza Mahkemesi gerekçeli kararını 11 Eylül 1956 tarihinde açıklamıştır. Şahiner, *a.g.e.*, s. 424.

²⁰⁰ Şahiner, *a.g.e.*, s. 425; Krş, Ergin, *a.g.e.*, s. 78-79.

²⁰¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 425.

²⁰² Şahiner, *a.g.e.*, s. 426.

²⁰³ Şahiner, *a.g.e.*, s. 426.

yaklaştığını hissettiğini ima etmek ister. Daha önceleri Arapça olarak te'lif ettiği Mesnevi-i Nuriye ve Asâ-yı Musa adlı eserlerini de kardeşi Abdülmecid Nursî'ye tercüme ettirip külliyata dahil ederek Latin harfleri ile çoğalttırır.²⁰⁴

1.3.2. Son Seyahatleri ve Vefatı (1960):

Said Nursî, ömrünün son dönemini daha önce sürgün ve hapse gönderildiği yerlerdeki dostlarını ziyaretle geçirir. Isparta'da ikamet etmeye devam etmekle birlikte, sık sık Afyon, Emirdağ, Eskişehir, Eğirdir, Barla, İstanbul, Ankara ve Konya'ya kısa süreli seyahatler yapar.²⁰⁵ Eski mekânlarını ziyaret edip, dostlarıyla görüşür, talebeleriyle dersler yapar.²⁰⁶

20 Ocak 1960'ta daha önce yakalandığı "zatürre" hastalığının şiddetlenmesi üzerine Emirdağ'daki dostlarıyla vedalaşıp Isparta'ya gelir ve Bey mahallesindeki evine yerleşir. Devam eden hastalığının ağırlığını hissederek talebelerine ölümünün yaklaştığını ifade ederek, "Nurculuk" akımının kendisinden sonraki durumu ve "Nur Kardeşliği" konusunda da açıklamalarda bulunduktan sonra,²⁰⁷ talebelerine, "*Hazreti Ali'nin kabri nasıl gizli ise, benim kabrim de öyle gizli olsun. Kabrimi bir iki talebenden başka hiç kimsenin bilmemesi gerekiyor. Bunu vasiyet ediyorum.*" diyerek vasiyette bulunur.²⁰⁸

Bir gece yarısı aniden hareketlenerek Urfa'ya gitmeye karar verir. 20 Mart 1960 pazar günü sabah saat 9'da talebelerinden Zübeyir Gündüzalp, Bayram Yüksel ve şoförü Hüsnü Bayram'la birlikte arabanın plakasını çamurla kapatarak, Urfa'ya doğru gizlice yola çıkarlar.²⁰⁹ Gaziantep'ten geçerek²¹⁰ 21 Mart 1960 Pazartesi günü saat 11'de Urfa'ya ulaşan Said Nursî, talebesi Abdullah Yeğin tarafından İpek Palas oteline

²⁰⁴ Yaşar, *a.g.e.*, s. 218.

²⁰⁵ Welt, *a.g.e.*, 413; Yaşar, *a.g.e.*, s.258.

²⁰⁶ 1944-1948 ilk Emirdağ, 1949'dan vefatına kadar ki zaman ise ikinci Emirdağ hayatı olarak adlandırılır ve bu zaman zarfında Said Nursî'nin taraftarlarıyla yaptığı mektuplaşmalar Emirdağ I-II olarak neşredilmiştir. Bkz. Balcı, *a.g.e.*, s. 8.

²⁰⁷ Nursî, *Hizmet Rehberi*, Sözlere Yatınevi, 1998, İstanbul, s. 105-106; Nursî, *Bediüzzaman Cevap Veriyor*, Yeni Asya Yay., İstanbul, 1994, s. 43-50

²⁰⁸ *Emirdağ Lahikası-1*, s. 132.

²⁰⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 446.

²¹⁰ 22 Mart 1960 tarihli Yeni Ülkü Gazetesi Said Nursî'nin Gaziantep'ten geçişini "Müritlerin Piri Bediüzzaman Said Nursî Şehrimize geldi" şeklinde haber yapmıştır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 451.

yerleştirilir.²¹¹ Ertesi gün yetkililer tarafından, “İçişleri Bakanı Namık Gedik’in emri gereği Isparta’ya dönmesi” istenir. Fakat Said Nursî, Urfa’ya gitmeye değil kalmaya geldiğini belirtir. Emniyetin baskısından haberdar olan D.P. İl Başkanı Mehmet Hatipoğlu Emniyete gelerek, Said Nursî hem “bizim misafirimiz” hem de hasta olması nedeniyle bir yere gidemeyeceğini söylemesi üzerine, Hükümet tabibine muayene ettirir. Doktor da bu haliyle seyahat edemeyeceğini bildirir. Binlerce Urfa’lı, o gün bir yandan Said Nursî’yi ziyaret edip ellerini öperler, bir yandan Ankara’yı telgraf yağmuruna tutarlar.²¹²

H.1379 Ramazan’ın 25. gününe rastlayan 23 Mart 1960 Çarşamba günü saat 03.00’u gösterdiğinde Said Nursî, hayata gözlerini yumar. Cenaze namazı Urfa Ulu Camii’inde kılınan Said Nursî’nin nâşi, Halilürrahman Camii’nin yanında bulunan bir Dergâh’a defnedilir.²¹³

27 Mayıs 1960 Askeri darbesinden sonra 12 Temmuz 1960 gecesi Kardeşi Abdülmecit Ünlükul’u yanlarına alan askerler naaşını alıp askeri bir uçakla Isparta’ya götürerek bilinmeyen bir yere defnederler.²¹⁴ Kabrinin Isparta’ya defnedildiği ve nereye gömüldüğü konusunda açıklama yapılmadığını 17 Temmuz 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi “Said Nursî Isparta’ya defnedildi” başlıklı haberle okurlarına duyurur.²¹⁵ Said Nursî’nin kabrinin nerede olduğu bilinmemekle birlikte, yalnızca kendisine çok yakın birkaç talebesi tarafından bilindiği söylenmektedir. Bilenlerin büyük bir kısmı da artık yaşamamaktadır.²¹⁶

2. ESERLERİ

Said Nursî’nin hayatı yukarıda anlatıldığı gibi müellifin kendi tabiriyle “Eski, Yeni ve Üçüncü Said” olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Eserleri yönünden hayatını incelediğimizde ise, “Yeni ve Üçüncü Said” dönemlerinin Said Nursî’nin eserleri yönünden birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu görmekteyiz. Said Nursî’nin

---

²¹¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 451.

²¹² Şahiner, *a.g.e.*, s. 452.

²¹³ Şahiner, *a.g.e.*, s. 458; Balcı, *a.g.e.*, s.210; Badıllı, *a.g.e.*, c.3, s. 1782.

²¹⁴ Çakır, *a.g.e.*, s. 87; Yılmaz Büyükerşen, “Said-i Kürdî’nin cesedi nasıl Nakledildi” Dünya Gazetesi, 20 Temmuz 1960; Eşref Edip, “Bediuzzaman’ın Kabri Hala Gizli mi kalacak?” Bugün Gazetesi, 22 Aralık 1967.

²¹⁵ 17 Temmuz 1960, Cumhuriyet Gazetesi.

²¹⁶ Çakır, *a.g.e.*, s. 87.

eserlerini, “gençlik dönemi eserler”i ve “olgunluk dönemi eserleri” olarak sınıflandırabiliriz. Fakat biz çalışmamızda, ilk eserlerini telif etmeye başladığı 1901²¹⁷ tarihinden 1926 yani önce *Sözler* daha sonra *Risale-i Nur* adını verdiği eserlerini yazmaya başladığı tarihe kadar olan “Eski Said Dönemi Eserleri” ve 1926 sonrası “Risale-i Nur Külliyyatı”nı yazdığı ve 1950 yılına kadar olan dönemi “Yeni Said Dönemi Eserleri” olarak iki bölüme ayırmayı tercih ettik.

“Üçüncü Said” döneminde ise, basılan eserlerinin tashihiyle meşgul olan Said Nursî, hayatının diğer dönemlerinde olduğu kadar fazla eser telif etmemiş fakat Eski Said döneminde yazdığı eserlerinin bir kısmını bazı düzenlemeler yaparak neşrederek “Risale-i Nur Külliyyatına” dâhil etmiştir. Yani Yeni ve Üçüncü Said dönemleri “Risale-i Nur Külliyyatı” ortak noktasında birleşmektedir. Nursi’nin “Eski ve Yeni Said” dönemi eserleri beraber hesap edilirse 196 parça esere ulaştığı görülmektedir.²¹⁸

“Eski Said” dönemi eserleri ile “Yeni Said” dönemi eserleri ifade ve üslup açısından karşılaştırıldığımızda, “olgunluk” dönemi sayabileceğimiz “Yeni Said” döneminde daha anlaşılır bir üslup kullandığını ancak, örnekleme, hikâye, diyalog ve mecazlı anlatım gibi sıradan insanların da anlamasını kolaylaştırıcı metotlara başvurmakla beraber, günümüz Türkçe’sine göre ağır bir Osmanlıca Türkçesi’ni kullanarak kendine has bir ifade tarzını devam ettirdiği görmekteyiz.

Biz bu bölümde büyük bir bölümünde İslâm’ın inanç esaslarının işlendiği, bunun yanı sıra ibadetlerin gerekliliği, hikmetleri, ahlâk, sosyal ve siyâsî konuların işlendiği Said Nursî’nin eserlerini “Eski ve Yeni Said Dönemi” eserleri olarak iki grupta ve kronolojik sırasına uymaya gayret ederek ele alacağız. Üçüncü Said Döneminde tekrar ele alınıp neşredilen *Eski Said Dönemi* eserlerini ise ilk yazıldığı ve neşredildiği tarihe göre ele alacağız.²¹⁹

²¹⁷ Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 130-131; Nurullah Abalı, *Said Nursî’de Müslüman Hristiyan Diyalogunun Sosyolojik İncelemesi*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 15.

²¹⁸ Badıllı, *a.g.e.*, c. 2, s. 709; Krş, Abalı, *a.g.e.*, s. 15.

²¹⁹ Said Nursî’nin eserlerinin telif ve neşir tarihleri konusunda Eski Said Dönemi eserleri için Bkz. Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 130-131, 350-354; Yeni Said Dönemi Eserleri için Bkz. Badıllı, *a.g.e.*, c.2, s. 737-749; Eski ve Yeni Said dönemi eserlerinin özellikleri için Bkz. Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 460-464.

2.1. Eski Said (Gençlik) Dönemi Eserleri²²⁰

* **Kızıl İcaz:** Abdurrahman Ahdarî²²¹ tarafından (ö.983/1575–76) Arapça manzum olarak kaleme alınan *es-Süllemü'l münevrek fi ilmi'l-mantık* isimli mantık kitabına Said Nursî'nin yine Arapça yazdığı haşiyelerden oluşan eser, 1901 yılında telif edilmiş²²², 1923²²³ yılında ise neşredilmiştir.

* **Ta'likât âla burhâni'l-Gelenbevî fi'l-mantık:** *Talikât* ismiyle bilinen bu eser, Gelenbevî'nin (1730–1790) *Bürhân* isimli mantık kitabına Said Nursî'nin Arapça olarak yazdığı ta'lik ve haşiyelerden oluşur. Telif tarihi kesin bilinmeyen eserin Abdulkadir Badıllı tarafından 1907'den önce telif edildiği söylenmektedir.²²⁴

* **Nutuk(Hürriyet'e Hitap):** Meşrutiyet ve hürriyet kavramlarının İslâmiyet'e aykırı olmadığını hürriyetin nasıl anlaşılması gerektiğini, geri kalmışlığın sebep ve çarelerini anlatan eser, Said Nursî tarafından Meşrutiyetin ilanından sonra önce Sultanahmet daha sonra Selanik'te Hürriyet Meydanında yaptığı konuşmadan ibarettir. Pek çok gazetenin de yayınladığı konuşma 1910 yılında neşredilmiştir.

* **İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi veyahut Divân-ı Harb-i Örfî:** Said Nursî'nin 1907 yılında İstanbul'a gelişinden sonra çeşitli gazetelerde yayımladığı makaleleri sebebiyle 31 Mart olayından sonra yargılandığı Sıkı Yönetim Mahkemesi olan Divân-ı Harb-i Örfî'de yaptığı savunmayı ve milletin içinde bulunduğu sosyal problemleri anlatan eser 1911 yılında neşredilmiştir.

* **Münazarât:** İkinci Meşrûtiyetin ilân edilmesinden sonra gündeme gelen meşrûtiyet ve hürriyet tartışmalarını, doğuda bulunan Kürt aşiretlerini dolaşarak bu konularda onları bilgilendirdiği sırada bölgenin problemlerini ve burada yaptığı konuşmaları soru-cevap tarzında ele alan eser, Said Nursî'nin 1911 yılında Van'a dönmesinden sonra telif edilmiş, 1913 yılında İstanbul'da neşredilmiştir.²²⁵

²²⁰ Bazı açıklamalar için bkz.Musa Koçar, *Eleştirel Açından Said Nursî'nin Kelamî Görüşleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, İstanbul, s. 20-26.

²²¹ Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. Naci Bolay, "Ahdarî", *DİA*, 1,508.

²²² Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 130-131

²²³ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1987, s.315.

²²⁴ Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 130-131

²²⁵ Koçar, *a.g.e.*,s. 20.

* **Hutbe-i Şâmiyye:** Said Nursî'nin 1911 yılında Şam'a gittiğinde Şam ulemâsının ısrarı üzerine Emeviyye Câmii'nde içinde yüzden fazla âliminde bulunduğu topluluğa îrad ettiği, İslâm dünyasının geri kalışının neden ve çözümlerini konu edinen bir hutbeyi içeren eser,²²⁶ Arapça olarak 1911, İstanbul'da Türkçe olarak 1922 yılında, Latin harfleriye de 1959 yıllarında neşredilmiştir.²²⁷

* **Muhakemât:** Risale-i Nur Külliyyatından önce yazılmasına rağmen sonradan Külliyyata dâhil edilen eserlerden biridir. Eserde kısa bir tefsir mukaddimesinden başka kelâm ilminin üç temel konusu olan ulûhiyyet, nübüvvet ve âhîret bahislerine genel bir bakış yapılan ve ağır bir ifade ve üslûba sahip olan eser, 1911 yılında neşredilmiştir. Risale-i Nur Külliyyatından önce kaleme alınmasına rağmen daha sonra Külliyyata dâhil edilmiştir. Müslümanların geri kalış nedenleri ve bunların çözümleri ile mantıklı ve sağlam düşüncenin ölçülerinden bahseden eser, “unsur-u belâğat”, “unsur-u akîde” ve “ecvibe-i Japoniyye” adlı üç makaleden oluşmaktadır.²²⁸

* **İşârâtü'l- i'câz fi mezânni'l-îcâz:** Said Nursî'nin 1914–1916 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü milis kuvvetleri oluşturarak Doğu cephesinde Ruslarla savaşırken Arapça olarak kaleme aldığı ve Fatiha ile Bakara süresinin ilk otuz üç âyetinin tefsirini yaptığı, Kur'ân'ın mucizeliğini ortaya koymaya çalışan eserde, ayetler kelime kelime ele alınıp öncesi ve sonrasıyla irtibatlandırılmaktadır. Ayrıca eserde ulûhiyyet, nübüvvet ve âhîret konulan muhtasar olarak işlenmektedir. Bu yönüyle daha sonra kaleme alınan *Nur Risâleleri'nin* genel anlamda bir özetini oluşturan kitap, Enver Paşa'nın maddî desteği ile 1918 yılında ilk kez Arapça olarak basılmış, daha sonra kendisi hayatta iken kardeşi Abdülmecid Nursî (Ünlükul) tarafından Türkçe'ye çevrilerek neşredilmiştir.

* **Nokta:** Asıl adı *Nokta Min Nuri Marifetullah* olan bu eser, İman esaslarının, ayrıntıya girilmeden genel anlamda açıklamaktadır. 1919²²⁹ veya 1921²³⁰ yılında yazılıp neşredilmiştir.

---

²²⁶ Koçar, a.g.e., s.20.

²²⁷ Kara, a.g.e., s.315.

²²⁸ Harmancı, a.g.e., s. 21; Abalı, a.g.e., s.16.

²²⁹ Koçar, a.g.e., s.20.

²³⁰ Kara, a.g.e., s.315.

* **Hakikat Çekirdekleri-1,2:** Yeğeni Abdurrahman Nursî tarafından Said Nursî'nin eserlerinden seçilmiş özlü sözlerden meydana gelen bu eserlerden birincisi 1920, ikincisi ise 1921 yılında neşredilmiştir.

* **Sünûhât:** İslâm dünyasının geri kalışının neden ve çözümlerinin ele alındığı, doğu ve batı toplumlarının karşılaştırıldığı eser, 1920 yılında telif edilerek neşredilmiştir.

* **Lemaât:** İnanç esaslarını özet halinde ve manzum tarzda işleyen eser, 1921 yılında yazılıp basılmıştır.

* **Şuaât:** Asıl adı *Şuaât-ı Mariretü'n Nebî* olan eser, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ispatının konu alır. 1921 yılında telif edilip neşredilmiştir.

* **Rumuz:** Kur'ân'ın i'câz'ını konu alan risale, 1921 yılında yazılmış ve basılmıştır.

* **Tulûât:** Sosyal hayatla ilgili bazı konuların ele alındığı bu risale 1921 yılında yazılarak neşredilmiştir.

* **Katre, Zeylü'l-katre:** "La ilahe İllallah"ın ifade ettikleri ve nefsin hastalıkları gibi konuları işleyen eser 1922 yılında Arapça olarak yazılmış ve neşredilmiştir.

* **Habbe, Zeylü'l-habbe:** Birçok ayetin imanî açıklamasının yer aldığı eser tabiatçılık ve kendiliğinden oluş fikirlerine verilen cevapları da işlemektedir.²³¹ Aslı Arapça olan eser 1922 yılında neşredilmiştir.

* **Şemme:** Yaradılan her şeyin Allah'ın isimlerini gösterdiklerini ve isbat ettiklerini, hiçbir kimsenin Allah'tan şikâyete hakkı olmadığı ve enenin mahiyeti gibi konuları işleyen eser 1922 yılında Arapça olarak kaleme alınmıştır.²³²

* **Zühre, Zühre'nin Zeyli:** İnsanın mahiyeti, dünyanın fanîliği, haşirde dirilişin mahiyeti, Avrupa medeniyeti ve fenleri, imanın kıymeti ve kâfirlerin çok olmasının ehemmiyeti olmadığından bahseden eser 1923 yılında Arapça olarak kaleme alınmıştır.

---

²³¹ Abalı, a.g.e., s. 16.

²³² Abalı, a.g.e., s.15.

* *Katre, Zeylü'l-katre, Habbe, Zeylü'l-habbe, Zerre, Şemme, Zeyl, Zühre, Zühre'nin Zeyli, Hubâb, Zeylü'l-hubâb*: Yukarıda ayrı ayrı da değindiğimiz gibi genel olarak Allah'ın varlığı ve birliği ile ahlâk konularını içeren bu risaleler Arapça olarak 1922–1923 yıllarında yazılarak ayrı ayrı neşredilmiş, daha sonra müellifin kendi hayatında kardeşi Abdülmecid Nursî tarafından Türkçe'ye çevrilerek *Mesnevî-i Nuriye* isimli eserine dâhil edilmiştir.

2.2. Yeni Said (Olgunluk) Dönemi Eserleri (1923-1960)

Said Nursî'nin 1926 yılında Isparta'nın Barla beldesinde zorunlu ikamete tabi tutulmasından sonra “Sözler” adı altında telif edilmeye başladığı daha sonra “*Nur Risaleleri veya Risale-i Nur Külliyyatı*” olarak isimlendirdiği eserlerini yazdığı, 1956 yılında eserlerin Latin harfleriyle matbaalarda basılmaya başladığı zamana kadar süren dönemde yazılan eserlerdir. Said Nursî eserlerin “Nurlar” olarak isimlendirilmesinin nedenini Barla Lahikası isimli eserinde şöyle açıklamaktadır:

“*Otuz üç adet Sözlerin ve otuz üç adet Mektupların mecmuuna Risaletü'n-Nur namı verilmesinin sırrı şudur ki: Bütün hayatımda Nur kelimesi her yerde bana rast gelmiştir. Ezcümle, karyem Nurs'tur, merhume validemin ismi Nuriye'dir, Nakşî üstadım Seyyid Nur Muhammed'dir, Kadirî üstadım Nureddin. Kur'ân üstadlarımdan Nuri, talebelerimden benimle en ziyade alâkadarı Nur isimli bulunanlardır. Kitaplarımı en ziyade izah ve tenvir eden, nur misâlidir. Kur'ân-ı Hakîmdeki en evvel aklıma, kalbime parlayan ve fikrimi meşgul eden “nur”²³³ ayetidir. Hem hakaik-i İlâhiyede müşkülâtımın ekserisini halleden Esmâ-i Hüsnâdan Nur ism-i nurânîsidir. Hem Kur'ân'a şiddet-i sevk ve inhisar-ı hizmetim için hususî imamım Zinnûreyn'dir.*²³⁴

Eserler belli bir sıra takip edilmeksizin önce parça parça yazılmış daha sonra çeşitli adlar altında toplanmıştır. Said Nursî eserlerini çoğunlukla yanında bulunan kâtiplere söyleyerek yazdırmıştır.²³⁵ Said Nursî tarafından telif edilen risaleler talebeleri elden ele ulaştırarak istinsah (çoğaltma) edilip yayılması sağlanmıştır. Yazılan nüshaların müellifin tek tek kontrolünden geçtiği ve Said Nursî'nin eserlerdeki

²³³ Nur Suresi, 35. ayet.

²³⁴ Nursî, *Barla Lahikası*, s. 156.

²³⁵ Badıllı, *a.g.e.*, c.2, s. 711.

yanlışıları düzeltirken aslına hiç bakmadığı hatta çok önceden telif ettiği eseri bile bakmadan tashih ettiği taraftar araştırmacılar tarafından söylenmektedir.²³⁶

Said Nursî, “Eski Said” dönemi eserlerini 1926 yılından önce yayımlamış, bu tarihten sonra Osmanlıca harflerini kullanarak kaleme aldığı kitaplarını ise neşretme imkânı elde edememesi sebebiyle bunların istinsah edilerek yaygınlaşmasını teşvik etmiş, ancak Afyon Mahkemesi’nin, “*Nur Risalelerinin*” neşrini serbest bırakan kararından sonra (1956) bütün eserlerini söz konusu külliyata dâhil ederek Lâtin harfleriyle neşretmiştir.

Şimdi “*Risale-i Nur Külliyyatı*” veya “*Nur Risaleleri*” olarak bilinen ve “*Nurculuk*” akımının Said Nursî sonrası görüşlerine ışık tutan, eserleri kısaca tanıyalım:²³⁷

* **Sözler:** Risale-i Nur Külliyyatının Temel eserlerinden biri olan eser Nursî’nin olgunluk dönemi olan “Yeni Said” döneminde ilk yazmaya başladığı eserdir. Hatta Nursî, eserlerin bütününe önce “*Sözler*” ismi vermiş daha sonra, “*Risale-i Nur Külliyyatı*” olarak değiştirmiştir. Ulûhiyet nübüvvet ve âhiret konularının detaylı olarak işlendiği, genel olarak ibadetlerin gerekliliği ve hikmetleri üzerinde durulduğu eser, otuz üç adet konu başlığı olarak kullanılmış “söz”den oluşmaktadır. Said Nursî’nin Isparta’nın Barla beldesinde zorunlu ikâmete tabi tutulduğu esnada 1926 ile 1933 tarihleri arasında telif edilmiştir. *Nur Risâlelerinin* temel eserlerinden biri olan bu kitap, risale sayı sırasına riayet edilmeksizin karışık olarak yazılmış olup, daha sonra risale sayı sırasına göre düzenlenerek neşredilmiştir.²³⁸

* **Mektûbat:** Büyük bir bölümünü “birinci talebem” dediği Albay Hulusi Bey ve bazı talebelerince kendisine sorulan çeşitli dinî sorulara verilen cevaplar ile Hz. Peygamber’in üç yüzü aşkın mu’cizelerinin oluşturduğu ve sayı sırası gözetilmeksizin yazılmış bulunan ve otuz üç adet “mektub”u içeren bu eser, Barla’da 1929 ile 1934 yılları arasında telif edilmiştir. Söz konusu mektuplar içinde on dördüncü ve yirmi beşinci mektubun telif edilmediği kaydedilirken, otuzuncu mektubun, 1914 ile 1916

²³⁶ Badıllı, a.g.e., c.2, s. 708.

²³⁷ Eserlerin telif sırası ve açıklamalar için bkz. Badıllı, a.g.e.,c.I, 350-354,460-464, c.2, 737-749; Koçar, a.g.e., s.21-24.

²³⁸ Mesela onuncu söz ilk yazılan risaledir.

yıllan arasında yazılmış olan *İşârâtü'l-i'câz* isimli eseri, otuz birinci mektubun, 1932 ile 1936 yıllan arasında yazılan ve otuz üç lem'adan oluşan *Lem'alar* adlı kitabı, otuz ikinci mektubun da, ayrı olarak basılıp daha sonra *Sözler'in* sonuna ilave edilen *Lemaât* risalesi, otuz üçüncü mektubun ise *Sözler'in* otuz üçüncü sözü olduğu ve yirmi yedinci mektubun ise Barla, Kastamonu ve Emirdağ Lahikaları olduğu belirtilmekte ve böylece mektup sayısı otuz üçe tamamlanmaktadır.²³⁹

* **Lem'alar:** Allah'ın varlığı, birliği, isim ve sıfatları, sünnete uymanın önemi, rızık, şer problemi, kıyamet alâmetleri, hasta ve yaşlılara teselli veren psikolojik açıklamalar ve ahlâk gibi çeşitli konuların yer aldığı ve yine sayı sırası gözetilmeksizin yazılmış otuz üç adet “lem'a”dan oluşan eser, 1932 ile 1936 yıllan arasında telif edilmiştir. Lem'a başlığı altında bölümlere ayrılan eserin söz konusu lem'alar içinde bir kısmının telif edilmediği belirtilirken, otuz birinci lem'anın, daha sonra yazılan *Şualar* isimli kitabı, otuz ikinci lem'anın da, 1921 yılında yazılıp neşredilen ve aynı zamanda *Mektûbât'ın* otuz ikinci mektubu kabul edilen *Lemaât* risalesi, otuzuncu lem'anın ise, 1921 ile 1923 yıllan arasında yazılan *Mesnevî-i Nuriye* adlı eseri olduğu kaydedilerek yine Lem'a sayısı otuz üçe tamamlanmaktadır.²⁴⁰

* **Şualar:** Genel olarak Allah'ın varlığı ve birliği, iman ve küfür, şirk, âhîret inancının kişi ve toplum üzerindeki etkileri, ahîrzaman ve kıyamet alâmetleri gibi imani konuları ele alan eserde bazı mektup ve mahkeme müdafaaları ile cefr ve ebced uygulamaları gibi çeşitli konular da yer almaktadır. Konu başlığı olarak onbeş “şua”dan oluşan eser, 1936 ile 1949 yıllan arasında telif edilmiştir.

* **Mesnevî-i Nuriye:** Lem'alar, Reşhalar, Lâsiyyemalar²⁴¹, Katre, Hubâb, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme, Onuncu Risale, Ondördüncü Reşha, Şûle ve Nokta isimli bölümlerden oluşan, inanç esaslarının tamamının izahını özet olarak içermekle beraber belirli bir tertibe sahip bulunmayan ve genel anlamda *Nur Risaleleri*”nin bir özeti kabul edilebilecek olan bu eser 1923 yılında neşredilmiştir.

* **Asâ-yı Musa:** Said Nursi, tarafından diğer eserlerinden derleme yoluyla

---

²³⁹ Koçar, *a.g.e.*, s.21.

²⁴⁰ Koçar, *a.g.e.*, s.21.

²⁴¹ Nursi, Lem'alar, Reşhalar ve Lâsiyyemalar isimli bölümler Said Nursi'nin Barla'da bulunduğu yıllarda (1926-1934) yazılmış olup daha sonra Mesnevî-i Nuriye'ye dahil edilerek neşredilmiştir. Koçar, *a.g.e.*, s.22.

oluşturulmuş olan eser, Allah ve âhiret inancı, ibadetin önemi gibi konuları içermektedir.

* **İman ve Küfür Muvazeneleri:** Said Nursî'nin, kitaplarındaki iman ve küfür konularıyla ilgili bazı bölümlerden derlediği bir eserdir.

* **Sikke-i Tasdik-i Gaybi:** *Şuâlar*'ın birinci ve sekizinci şuâi ile *Lem'aların*, sekizinci lem'ası ve bazı mektupların bir araya getirerek oluşturduğu eserde, ayrıca pek çok cefr ve ebced uygulaması yer almaktadır.

* **Barla Lahikası:** Barla'da zorunlu ikamete tabi tutulduğu 1926'dan Eskişehir Hapishanesi'ne gönderildiği 1935 yılına kadar taraftarlarının Said Nursî'ye yazdığı mektuplar ile bunlara yazılan bazı cevaplardan oluşmaktadır. Yirmi yedinci mektup içinde ayrı bir risale olarak neşredilmiştir.

* **Kastamonu Lahikası:** 1935 yılında Eskişehir Hapishanesi'ne gönderilmesi ile 1944 yılında Denizli Hapishanesi'nden tahliyesi arasında talebeleriyle mektuplaşmalarından meydana gelmektedir. Yirmi yedinci mektup içinde ayrı bir risale olarak neşredilmiştir.²⁴²

* **Emirdağ Lahikası:** İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde, Said Nursî'nin 1944 yılında Denizli hapsinden tahliye olduğundan Afyon Mahkemesi'ne kadar geçen sürede taraftarlarının Said Nursî'ye sorduğu bazı sorular ve bunlara yazılan cevaplar yer almaktadır. İkinci bölümde ise, 1948–1953 yılları arasında Nursî'nin talebelerine yazdığı bir kısım mektup ile çeşitli mahkemelerde yapılan bazı savunmalar bulunmaktadır. Yirmi yedinci mektup içinde ayrı bir risale olarak neşredilmiştir.

* **Tarihçe-i Hayatı:** Talebeleri tarafından 1958 yılında yazılan ve kendisinin onayından geçen bu eserde Nursî'nin hayatının yanısıra diğer eserlerinden seçilen bazı alıntılar ile mahkemelerde yaptığı çeşitli savunmalar ve bazı mektuplar yer almaktadır.

Said Nursî'nin eserlerinin bazı bölümlerinin ayrı basılmasından oluşan kitapçıklar ise şunlardır: *Nûr'un İlk Kapısı*, *Lâtif Nükteler*, *Nur Âleminin Bir Anahtarı*,

---

²⁴² Koçar, a.g.e., s.20.

Yirmiüçüncü Söz, Otuzüç Pencere, Ayetü 'l-Kübrâ, Tabiat Risalesi, İman Hakikatleri, Gençlik Rehberi, Hanımlar Rehberi, İhtiyarlar Risalesi, Meyve Risalesi, Haşir Risalesi, Küçük Sözler, Miftâhu'l-İman, Uhuvvet Risalesi, İhlâs Risalesi, Sünnet-i Seniyye Risalesi, Zühretü'n-Nûr, Hastalar Risalesi, Hizmet Rehberi, Ramazan İktisat Şükür Risaleleri, Hakikat Nurları, el-Huccetü'z-zehrâ, Beyanât ve Tenvirler, Münâcât.

Said Nursî'nin eserlerinin tamamı Arapça'ya, birçoğu da İngilizce'ye çevrilerek neşredilmiştir. Yine eserlerinin bazıları başta Almanca, Fransızca, Bulgarca, Rumence, Flemenkçe, Rusça, Urduca, Farsça, Özbekçe, Kazakça, Kırgızca, Kürtçe ve bazı Uzak Doğu dilleri olmak üzere altmış kadar dile çevrilerek yayınlanmıştır.

Said Nursî'nin hayatı, görüşleri ve “*nurculuk*” olarak adlandırılan akımla ilgili olarak yurt içinde ve dışında lisans, yüksek lisans, doktora ve müstakil çalışmalar olmak üzere çeşitli araştırmalar da yapılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SAİD NURSİ'NİN SİYASİ DÜŞÜNCELERİ

1. SİYASET KAVRAMI

Siyasi düşünceden bahsedildiğinde genelde Eski Yunan düşünürleri ile tarihte ilk demokrasi olarak kabul edilen²⁴³ ve M.Ö. V. Yüzyılda ortaya çıkan Atina ve Isparta şehir devletlerindeki yönetim şekilleri²⁴⁴ ve Roma'daki Monarşik ve Cumhuri idare şekilleri akla gelir. Hâlbuki insanlık tarihi boyunca her toplumun kendine has ve orjinal siyasi görüşlerinin varlığı da inkâr edilemez. Doğu ve İslam toplumlarında yetişen filozof ve âlimlerin de devlet idaresi ve yönetim şekli konusunda çeşitli düşüncelerinin olması kaçınılmazdır.²⁴⁵

XX. Yüzyılda ülkemizde yaşamış bir fikir adamı olarak Said Nursî de, içinde yaşadığı toplumun idare ve yönetimi ile ilgili görüşleri sürmüş, sosyal hayat ve siyasetle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Biz de Çağdaş bir İslâm Akımı olarak “Nurculuk” akımının kurucusu Said Nursî'nin “*siyasi düşüncelerini*” bu bölümde ele alacağız.

Said Nursî'nin siyasetle meşgul olup olmadığı, şayet meşgul olmuşsa, ne tür bir siyasetle, hangi oranda meşgul olduğu, bu konuda araştırmalar yapan ilim adamları tarafından tartışılmaktadır. Bu konunun açığa çıkması için öncelikle, konuya siyaset kavramının tarifi ile başlamak uygun olacaktır.

Arapça bir kelime olup, kökü “sevese”den gelen *siyaset* kelimesi, “her işi yerli yerince yapmak, hükümet etmek, idare etmek, memleket idaresi”²⁴⁶ gibi anlamlara gelir. “Sevese”yi kendine iş edinen özne olan “sâis” veya “sâysis” ise, kelimenin ism-i faili olup, “terbiye eden, idare eden, ıslahına çalışan, yöneten” gibi manalara gelir.²⁴⁷

²⁴³ Musrafa Koçak, *Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.4.

²⁴⁴ Coşkun Can Aktan, *Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi*, Köprü Dergisi, 2008, sy. , s.17.

²⁴⁵ Safa Mürsel, *Siyasi Düşünce Tarihi Işığında Bediüzzaman Said Nursî*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989, s. 7.

²⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s.510.

²⁴⁷ *el- Mu'cem'ul- Vasît*, c.1, s.464; Ergin, a.g.e., s.155.

Terim olarak pek çok tarifi yapılan “siyaset” kelimesine yapılan tanımları bir kısmı şöyledir:

“Hükümetin, halkın hizmetinde bulunurken hikmet ve maslahatları takip etmesi”²⁴⁸; “devletlerarasında siyasî, iktisadî, sosyal, kültürel alanlarda ilişkilerin tanzimi ve yürütülmesi”²⁴⁹; “devleti idare etme ve yönetme sanatı”²⁵⁰; “devletlerarasında ekonomi ve kültürel alanda ilişkilerin düzenlenmesi ve yürütülmesi”; “devlet işlerinin düzenlenmesi ve insanların idaresi ilmi”²⁵¹ gibi tarifler yapılabilir.

“Siyaset” genellikle hükümetle ilgili faaliyetleri ifade bir kavram²⁵² olarak karşımıza çıkmaktadır. İmam Gazali’nin tarifine göre ise *siyaset*, “insanlığı ıslah ile dünya ve ahirette selâmete ulaştıracak yolu gösteren şey”²⁵³ demektir. Gazali, ayrıca siyaseti bu şekliyle sanatların en şeflisi olarak görür.

“*Siyaset*” kelimesinin “iktidar mücadelesi” olarak tarifi yapılabileceği gibi, “Toplumun çeşitli yönlerde mutluluğunu gerçekleştirmek veya artırmak yolunda, devlet faaliyetlerine hedefler tespiti ve bu hedeflere ulaştıracak uzun vadeli yolların çizilmesi” olarak ta tarif edilebilir.²⁵⁴

Siyasete *felsefi* boyutuyla baktığımızda ise, taraflardan en az biri insan olmak şartıyla bütün ilişkili nesnelere bağlanabilen bir kavram olduğunu görürüz. “Siyaset” fiilinde bir özne yani “Seyis” ve birde siyaset edilen nesne olması gerekir. İşte siyaset “özne”nin “nesne”yi yönetmesiyle başlar. Yani siyaset, İdare eden/idare edilen ayrımının başladığı yerde ortaya çıkar.

Yönetimi genel anlamda ele aldığımızda: Her insan bir yöneticidir. Kişi kendi hayatını yönetir. Biraz daha kompleks düzeyde ailesini, çevresindeki hayvanları, nesnelere yönetir. Eylem veya işlemlerden oluşan yönetimde bu eylem ve işlemlerin gerçekleştirilmesi ile kararlaştırılması birbirlerinden ayrı iki süreçtir. Bu iki süreçte

²⁴⁸ Ali b. Muhammed b. Hasan el- Maverdî, *el- Ahkâmu's-Sultaniye*, trc. Ali Şafak, İstanbul, 1976, s.4.

²⁴⁹ Şemsettin Sami, *Kamus-u Türkî*, İstanbul, 1896, s.754.

²⁵⁰ Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1976, s. 221; Güncel Sözlük, TDK.

²⁵¹ Tunaya, *Türkiyenin Siyasi Gelişmeleri*, a.g.e., s.110

²⁵² Atilla Yayla, *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Adres Yayınları, 2. baskı, s. 216.

²⁵³ İmam-ı Gazali, *İhyâ-i Ulumîddîn*, trc. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, 1974, c.1., s. 40.

²⁵⁴ Vehbi Vakkasoglu, *Bediüzzaman Said Nursî'den Siyasi Tesbitler*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977, s. 13.

kararları alan taraf ile kararları uygulayan iki taraf vardır. Bu iki taraf yani yöneten-yönetilen arasına “memur” dediğimiz siyasetçilerin icraatlarını uygulayan taraf girer. Bu mantıkla devlet memuru “siyasetçi” değil, yönetilene yöneten konumundaki yönetilendir.²⁵⁵

Siyaseti kurumlaşmış bir sosyal sistem olarak düşünebiliriz. Böyle olunca alanları çizilmiş bir coğrafya içinde oturan yönetilen pozisyonundaki bir toplum, yönetimi fiilen icra eden memurlar, memurların icraatını kararlaştırarak-kendilerine son tahlilde talim veren siyasetçiler. Bu üçlü ögenin üzerinde işlediği ortaklaşa kabul edilmiş kurumlarıyla devlet bulunur.²⁵⁶

Sonuç olarak bu açıklama ve tarifler ışığında siyaseti, “bir parti kurmak veya kurulmuş bir organizasyonun üyesi olmak suretiyle yönetime talip olmak” veya “ülke ve millete hizmet amacı ile teşekkül etmiş, kurum ve organizasyonların faaliyeti”²⁵⁷ olarak tanımlayabiliriz. Siyaset, “İktidar mücadelesi” ve “devlet faaliyetlerine hedefler tespit etmek” veya “siyasete yön vermek” gibi iki farklı eylemle de izah edilmektedir. Said Nursî'nin siyaset anlayışı açısından da önemli olan bu kavramlar Said Nursî'de siyasetin yeri başlığı altında incelenecektir.

2. SAİD NURSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASÎ FİKİR AKIMLARI

İIX. ve XX. Yüzyıllarda, Osmanlı devletinde Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanları sonrası özgür düşüncenin etkisiyle dünyadaki gelişmelere paralel olarak (Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali gibi) *Batıcılık*, *Osmanlıcılık*, *İslamcılık*, *Türkçülük-Milliyetçilik* gibi çeşitli fikir akımları meydana geldi. Yaşadığı devir itibarıyla (1878–1960) Said Nursî'nin de bu fikir akımlarından etkilenecek bu siyasî görüşlerden birini savunmuş olması doğal olarak görülmektedir.

Bu fikir akımlarına kısaca değinecek olursak; ***Batıcılık***, Osmanlı İmparatorluğunun Batı karşısında geri kalmış olduğunu vurgulayarak, devletin devamlılığı için her tür alanda Batı medeniyetinin örnek alınmasını ve Avrupa devletleri

²⁵⁵ Muhammed Bozdağ, “*Bediüzzaman ve Siyaset*”, Köprü Dergisi, Bahar 1995, sy. 50.

²⁵⁶ Bozdağ, *a.g.mk.*, Köprü Dergisi, sy. 50.

²⁵⁷ Mehmet Erdoğan, *Bediüzzaman ve Siyaset*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 44.

ile yakın ve iyi ilişkiler kurulması gerektiğini savunan 18.yüzyılda Osmanlı imparatorluğu içinde ortaya çıkmış ve II. Meşrutiyetten sonra yayılmış siyasi görüştür. Bu akım temsilcileri olarak, *Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif, Celal Nuri* sayılabilir.²⁵⁸

Milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı etkilerine karşı ortaya atılmış bir fikir akımı olan **Osmanlıcılık**, 1839 Tanzimat Fermanı sonrası Osmanlı devletinin resmi görüşü olmuş 1876 Kanun-u Esasî'nin de ana düşüncesini oluşturmuştur. Genç Omsalılar (Jön Türkler) tarafından savunulan ve kendi döneminde daha çok "*İttihad-ı Anasır*"²⁵⁹ olarak anılan görüş, bütün Osmanlı tebaasının din ve mezhepten bağımsız olarak eşit yurttaşlık haklarına sahip olmasını savunan siyasi görüşün adıdır.

Milliyetçilik, 1789 Fransız İhtilalinin bir sonucu olarak doğan ve kendilerini birleştiren dil, din, tarih veya kültür bağlarından dolayı *millet* veya *ulus* olarak tanımlanan bir topluluğun siyasi birliğini ve egemenliğini savunan siyasi görüştür. Osmanlı içindeki diğer unsurlar milliyetçilik akımının etkisine daha çabuk girmelerine karşın Türkler 19. Milliyetçilik yüzyılında milli ideoloji yerine Osmanlıcılık fikrini savunmuşlardır.²⁶⁰

Türkçülük, 20. yüzyılda savunulmaya başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki Türk unsurların birliğini savunan siyasi görüştür. Türkçülük akımının bir diğer yansıması olarak sayabileceğimiz **Turancılık** ise, Rusya'da 1905 Devrimi'nden önceki günlerde Azeri ve Tatar aydınları tarafından ortaya atılmış, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkiye'de de geniş yankı bulmuştur. İttihad ve Terakki yönetimi içinde Ziya Gökalp'in başını çektiği Turancı görüşler egemen olmuştur. Ziya Gökalp'e göre Türklerin asıl amacı, "büyük bir Türk devleti kurmaktır".²⁶¹ Ayrıca görüş, Osmanlı Sadrazamlarından Enver Paşa tarafından da benimsenmiştir.

Said Nursî'nin "Eski Said" döneminde bizzat aktif olarak savunduğu görüş olan **İslamcılık** ise, İsmail Kara'nın "*Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*" kitabının giriş bölümünde belirttiği gibi, "XIX-XX. yüzyılda, İslâm'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet,

²⁵⁸ Geniş bilgi için Bkz., *Batılılaşma maddesi*, D.İ.A., c.5.

²⁵⁹ Tunaya, *Türkiyede Siyasal Partiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, c.3, s.379-376.

²⁶⁰ Tunaya, *a.g.e.*, c.3, s.379-383.

²⁶¹ Tunaya, *a.g.e.*, c.3, s.389.

ahlâk, siyaset, felsefe, hukuk, eğitim...) “yeniden” hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürgesinden, zâlim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri ağır baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket” olarak tarif edilebilir.²⁶²

İslam dünyasında “teccid, ıslah, ittihad-ı İslam, ihya” gibi isimlerle anılan görüşe, Batı dünyasında “Panislamizm veya modern İslamiyet” gibi isimler verilmektedir.²⁶³

“Bu hareket Mısır’da Cemaleddin Efgani (Aslen İranlıdır, 1839-1897), sadık talebesi Muhammed Abduh (1845-1905), Hindistan’da Seyyid Ahmed Han (1817-1898), Seyyid Emir Ali (1849-1928), Türkiye’de Sırat-ı Müstakim, Sebiülleraşad, Beyan’ul Hak, İslam Mecmuası, Volkan gibi dergilerde kümelenen kişilerin öncülüğünde ortaya çıktı ve gelişti.”²⁶⁴

İslamcılık düşüncesini, “bir kalkınma ve kurtuluş projesi olarak” Osmanlıcılık yani “ittihad-ı anasır” fikrinin devamı, milliyetçilik ve Türkçülük akımlarının ise öncesi şeklinde ele almak uygun olur.²⁶⁵ İslamcılık düşüncesinin yükselişi Osmanlı’nın son dönemlerine rast gelmektedir. Tanzimat sonrası Balkanlardaki ayaklanmalar ve milli hareketler Osmanlıcılık idealine ve “İttihad-ı anasır” fikrine büyük darbeler indirir. Osmanlı Devleti’nde yaşayan halk ise, muhafazakâr olup dini meselerden daha hassas olmaya başlar.²⁶⁶ Avrupa kaynaklı gelişmelere olan müsamahakârlık yerini eleştiriye terk eder.

İslam dünyası ve özellikle Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu zor durum diğer aydınlar gibi İslamcı aydınları da çok etkilemiş ve kötü gidişe dur demenin çarelerini aramışlardır. Hali hazır durumun müsebbibinin İslam kültür ve medeniyetinin olmadığı konusunda birleşen İslamcı aydınlar, İslam kültür ve medeniyetinden

---

²⁶² Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XV.

²⁶³ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XV.

²⁶⁴ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XV.

²⁶⁵ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XXVII.

²⁶⁶ Abdünnasır Yiner, “*Meşrutiyetten Cumhuriyete İslamcılık Düşüncesi*”, Köprü Dergisi, Yaz-Güz 1997, sy. 59-60.

uzaklaşıldığı için bu çıkmaza düşüldüğünü, kurtuluşun ise yine İslam'ın kendisinde olduğunu savunmuşlardır.²⁶⁷

Bu görüş; Osmanlının kurtuluş çaresinin İslam kültür ve medeniyetine sarılmak olarak gören, Sırat-ı Müstakim, Sebiülleraşad, Beyan'ul Hak, İslam Mecmuası, Volkan gibi dergi ve gazetelerde kümelenen Şeyhülislam Musa Kazım, Mehmed Ali Aynî, Mehmet Akif Ersoy, Said Halim Paşa, Filibeli Ahmet Hilmi, İskilipli Mehmet Atıf, İsmail Hakkı İzmirli, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Babanzade Ahmet Naim, Ahmet Hamdi Akseki, M. Şemseddin Günaltay, Bediüzzaman Said Nursî gibi²⁶⁸ aydınlar tarafından benimsenmiştir.²⁶⁹

İslamcılar arasında kullanılan ismiyle “ittihad-ı İslam” görüşü, 1870 yılından itibaren Osmanlı Devletinin hâkim siyasi görüşü olsa da, bir fikir hareketi olarak ortaya çıkışı, II. Meşrutiyet sonrası 14 Ağustos 1908’de “Sırat-ı Müstakim”in yayın dünyasına girmesiyle başladığı kabul edilmektedir. Sultan II. Abdülhamid’in devlet politikası haline getirdiği görüş, ne gariptir ki, bu dönemde İslamcı aydınlara yapılan baskılarla fikirlerini açıklayamamaları neticesinde, İslamcılık fikriyatı ancak Abdülhamid’in tahttan uzaklaşmasından sonra yapılabildiği.²⁷⁰

İslamcı aydınlar düşünce ve metod ayrılıklarına göre, “modernist” ve “muhafazakâr” olmak üzere temel olarak iki guruba ayrılmaktadırlar. Bu sınıflandırmaları özelliklerine göre daha da çoğaltan araştırmacılar vardır. İsmail Kara, böyle bir sınıflandırmanın doğru ve tutarlı olmadığını söylemekte ve tasniflerdeki modernizme karşı olan muhafazakâr İslamcılar’ın fikri muhafazakârlıklarının köklü özellik taşımadığı ve reaksiyonel olduğu görüşündedir. Ona göre, muhafazakâr olarak değerlendirilen İslamcı aydınlar, fiillerinden dolayı değil, yaşayışlarından ve büyük ölçüde Cumhuriyet yönetimine karşı aldıkları tavırlardan dolayı bu vasfi

---

²⁶⁷ Yiner, *a.g.mk.*, s.3.

²⁶⁸ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XV.

²⁶⁹ İslamcılık Konusunda geniş bilgi için Bkz. İsmail Kara, Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, s. IV-LXVII; “İslamcılık Maddesi”, D.İ.A.

²⁷⁰ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XXIX.

kazanmışlardır. Said Nursî'yi muhafazakâr gurubun içinde sayan Kara, içtihadı taraftar olmasına karşın şartlar elverişli olmadığı için muhalif olduğunu söylemektedir.²⁷¹

Şerif Mardin ise, Nursî'nin İslamiyete uyarlanmış bir parlamenter sisteme ve modern kitle iletişim araçlarının muhafazakâr amaçlar doğrultusunda kullanılmasına taraftar olmasından dolayı İslamcılar içindeki modernistlerden olduğunu söylemektedir.²⁷²

3. SAİD NURSÎ'NİN SİYASÎ DÜŞÜNCESİNİ ETKİLEYEN ŞAHSİYETLER

Daha öncede belirttiğimiz gibi hayatının ilk döneminde aktif olarak “İslamcı”²⁷³ bir siyaset izleyen Said Nursî'nin ilk kez siyasetle ilgilenmeye başlamasında kimlerin etkili olduğu ve onun siyasi fikirlerini etkileyen şahısların kimler olduğu sorusunun cevabını “İslamcılar” olarak cevaplandırmanın her halde yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Said Nursî, “İslamcılık” terimi yerine daha önce de belirtildiği gibi İslamcılar arasında kullanılan ismiyle “ittihad-ı İslam” olarak açıkça belirttiği görüşünü ve Siyasi görüşünde kimleri kendine rehber olarak gördüğünü 31 Mart hadisesi sonrası Divan-ı Harp'te yaptığı müdafaasında şöyle açıklamaktadır: “*Sultan Selim'e biat etmişim. Onun ittihad-ı İslâmdaki fikrini kabul ettim. Zira, o vilâyat-ı şarkiyeyi ikaz etti. Onlar da ona biat ettiler. Şimdiki şarklılar, o zamanki şarklılardır. Bu meselede seleflerim, Şeyh Cemaleddîn-i Efganî, allâmelerden Mısır müftüsü merhum Muhammed Abduh*²⁷⁴, müfrit

²⁷¹ Kara, *a.g.e.*, c.1, s. XXIX.

²⁷² Mardin *a.g.e.*, s. 24, 59.

²⁷³ Said Nursî kendisi de görüşünü “ittihad-ı İslam” olarak açıklamış ve İlk siyasi mücadelelerini bu görüş üzerine vermiştir. Fakat bazı araştırmacılar Nursî'nin İslamcılık görüşünün diğer İslamcılardan farklı olduğunu vurgulamaktaysalar da ilk dönem siyasi yaşamı “İslamcılık” karakterini büyük ölçüde yansıtmaktadır. İsmail Kara, *İslamcılığın Siyasi Görüşleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 22.

²⁷⁴ Mısır'ın Buhayra'ya bağlı Mahelletünnasr köyünde dünyaya gelen Abduh, 1862'de tahsil için Tanta'ya gider ve eğitim sırasında Şeyh Derviş isimli bir zatla tanışır ve dini ilimlere yönelir. 1866'da Ezher Üniversitesi'ne kaydolan Abduh, 1872 yılında Cemalettin Efgani ile tanışması hayatının dönüm noktasını oluşturur. 1877 yılında okulunu tamamlayarak Ezher'de müderris olarak görev alır. Ayrıca Kahire'de tarih ve Arap dili dersleri veren Abduh, Efgani'nin tesiriyle yayıncılık işine girer bir yıl kadar kısa süren müderrislikten alınarak doğduğu mahallede ikamete mecbur edilir. Riyad Paşa'nın araya girmesiyle tekrar Kahire'ye döner ve *el-Vekâyi-ul-Mısriyye* isimli dergide yazılar yazar. İngiliz sömürge yönetimine karşı olduğu için üç yıl sürgün cezasına çarptırılarak 1882 yılında Beyrut'a gönderilir. 1883 yılında Efgani'nin daveti üzerine Paris'e gider ve *el-Urvetül-Vüskâ* dergisini çıkarmaya başlar. 1889 yılına kadar bulunduğu Paris'te çeşitli eğitim ve kültür faaliyetlerinde bulunur. Daha sonra Mısır'a dönen Abduh önce taşra sonra merkezde hakimlik görevinde bulunur. 1895'te Ezher idare kurulu üyesi olur ve hazırladığı programlar devlet tarafından beğenilerek Mısır müftülüğüne getirilir. 1905 yılında hastalanarak İskenderiye'de vefat

âlimlerden Ali Suâvî²⁷⁵, Hoca Tahsin ve ittihad-ı İslâmı hedef tutan Namık Kemal ve Sultan Selim'dir.²⁷⁶

Yaşadıkları dönemde bazı yönlerden ifrat ve tefrit kabul edilebilecek görüşlere sahip olan bu kimseleri Nursî'nin "ithad-ı İslam" fikirleri bakımından kendisine selef olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Abdülhamid döneminin hiç de makbul saymadığı Ali Suavî, Namık Kemal,²⁷⁷ hatta bazı çevreler tarafından materyalist kabul edilen Hoca Tahsin Efendi,²⁷⁸ bir kısım ulemanın tekfir ettiği Cemalettin Efganî ve Muhammed Abduh şu veya bu görüşleriyle birbirlerinden ayrılmaktaysalar da İslam birliğine gönül vermiş kimselerdir.²⁷⁹

Yaygın kanaatin aksine, Sultan Abdülhamid döneminde İslamcı aydınlara göz açtırılmamıştır. Bunu son zamanlarda yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır. Said

---

etmiştir. Said Nursî'nin selefleri arasında saydığı Abduh, çağdaş İslam düşüncesinin kurulabilmesi için Batı medeniyeti ile ilişkilerin önemli olduğunu düşünüyordu. Geniş bilgi için Bkz. *Tarihçe-i Hayat, Terimli-Lugatlı-Kaynaklı-İndeksli*, Söz Basım, İstanbul, 2006. s. 1048.

²⁷⁵ Kasım 1839 İstanbul'da dünyaya gelen Ali Suavî, medrese tahsili ve düzenli bir eğitim almamıştır. Felsefeden filolojiye, tarihten coğrafyaya, edebiyattan politikaya, sosyolojiden iktisada ve dini ilimlere kadar pek çok ilimle meşgul olan Suavî, çeşitli camilerde vaizlik, başta Mekteb-i Sultanî olmak üzere bazı eğitim kurumlarında öğretmenlik ve idarecilik yaptı. Çırağan Vakfı olarak bilinen olayın baş müsebbibi olarak Divan- Harb'e verilen Suavî, bu olayla ilişkili görülerek cazaya çarptırıldı. Said Nursî'nin "müfrit âlimlerden" olarak nitelediği ve İttihad-ı İslamdaki seleflerinden saydığı Suavi, 1878 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Geniş bilgi için Bkz. Abdullah Uçman, "Ali Suâvî maddesi" D.İ.A.,c.2, s.443; Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994; Hanefî Demirkıran, "Ali Suâvî", Köprü Dergisi, sy., 64.

²⁷⁶ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 29; *Tarihçe*, s.59.

²⁷⁷ Asıl adı Mehmet Kemal olan Namık Kemal, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da doğdu. Dedesi Abdülatif Paşa'nın yanında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde bulunan Namık Kemal, Arapça ve Farsça'yı öğrenerek 1863 yılında Bâb-ı âlî tercüme odasına katip olarak girdi. Burada dört yıl görev yaptı ve bu sırada pek çok düşünür ve sanatçılarla tanışma fırsatı buldu. 1865'te Tasvir-i Efkar Gazetesinde hükümeti eleştiren yazılar yazdı. 1873'te ünlü "Vatan Yahut Silistre" isimli oyununu tamamladı. Şair ve yazar olarak bilinen Namık Kemal, hükümeti eleştiren yazıları sebebiyle 1877'de Sakız adasına sürgün edildi ve bir yıl sonra burada vefat etti. Said Nursî, 1913 yılında neşrettiği Münazarât isimli eserinde "meşhur Kemal" olarak bahseder ve "Rüya" isimli eserine atıfta bulunmuştur. Geniş bilgi için Bkz., *Tarihçe-i Hayat Terimli-Lugatlı-Kaynaklı-İndeksli*, Söz Yayın Basım, s.1057.

²⁷⁸ Asıl adı Hasan Tahsin'dir. 1811 yılında bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Filat ilçesinin Ninat köyünde doğmuştur. Din ve edebiyat alanında İstanbul'a gelerek medrese tahsilini tamamlayan Hasan Tahsin, 1857 yılında Avrupa'ya gönderilerek Paris'teki Mekteb-i Osmanî'de muallim olarak görev yaptı. 1869 yılında İstanbul'a döndüğünde Darû'l-Funun'da görev alan Tahsin, Cemalettin Efganî ile birlikte halka yönelik konferanslar verdi. Daha sonra Taşmekeb'e çekilerek ilim faaliyetlerinde bulundu. 3 Temmuz 1881'de Erenköy'de vefat eden Tahsin, bir din adamı olmasının yanında Matematik, Fizik, Kimya, Mekanik, Jeoloji gibi ilim dallarıyla ilgilenmiştir. Şair olarak da bilinir. Geniş bilgi için Bkz. *Tarihçe-i Hayat, Terimli-Lugatlı-Kaynaklı-İndeksli*, Söz Basım, İstanbul, 2006. s. 1001.

²⁷⁹ Hüseyin Çelik, "Bediüzzaman Said Nursî ve ittihad-ı İslam Mefkuresi", Uluslar Arası Bediüzzaman Sempozyumu III, Hz. Mehmet Paksu, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1996, s. 570-571. Ayrıca bu kimselerin ittihad-ı İslam konusunda ortak görüşleri konusunda Bkz. Hüseyin Çelik, "Bediüzzaman Said Nursî ve ittihad-ı İslam Mefkuresi", a.g.sem., s.570-572.

Nursî’de âlem-i islâmın mukadderatıyla ilgili görüşlerini II. Meşrutiyetten sonra ortaya koymuş ve Divan-ı Harp’te yaptığı müdafaada siyasi görüşünü açıkça belirtmiştir.²⁸⁰

Said Nursî’nin fikirleri üzerinde o dönem tanışıp sürekli sohbetlerde bulunduğu kişilerin rolü ise yadsınamaz. Eşref Edip Fergan bir yazısında II. Meşrutiyetten sonra Said Nursî’nin meşhur İslamcılarla yakın münasebetlerini şu sözleriyle dile getirir:

“Üstadla tanışmamız kırk seneyi geçti. O zamanlar hemen her gün idarehaneye gelir;²⁸¹ Âkif’ler, Naim’ler, Ferid’ler, İzmirli’lerle birlikte saatlerce tatlı tatlı musahabelerde bulunurduk. Üstad, kendine mahsus şivesiyle yüksek ilmi meselelerden konuşur, onun, konuşmasındaki celâdet ve şehamet bizi de heyecanlandırır.”²⁸²

Burada geçen Akifler’le Mehmet Akif, Naimler’le Babanzade Ahmet Naim Efendi, Ferit’lerle Ferit Kam, İzmirli’lerle İzmirli İsmail Hakkı kastedilmektedir.²⁸³ Hepsisi de devrinde tanınmış İslamcı yazarları olan bu kişilerle Said Nursî’nin Eşref Edip’in beyanlarından anlaşıldığı üzere fikri mütaalalarda buldukları anlaşılmalıdır.²⁸⁴ Dönemin tanınmış İslamcılarıyla yakın ilişkileri görülen Said Nursî’nin siyasi fikirlerine bu şahısların etkisi kadar karşılıklı etkileşim sonucu bu kişilerin de elbette Nursî’den etkilenmesi doğal bir sonuçtur.

Şerif Mardin, Said Nursî’nin 1907 yılında İstanbul’a ikinci gelişinde yerleştiği “Şekerci Han”²⁸⁵ da o dönem Osmanlı aydınlarının uğrak yeri olduğunu, bu meşhur handa İslamî canlanışın teorisyenliğini yapan Mehmet Akif’le²⁸⁶ temas kurmuş olabileceğini belirtmektedir.²⁸⁷

²⁸⁰ Hüseyin Çelik, “Bediüzzaman Said Nursî ve ittihad-ı İslam Mefkuresi”, a.g.sem., s.571

²⁸¹ Sırat-ı Müstakim idarehanesi kastedilmektedir. Bkz. Hüseyin Çelik, a.g.mk., s. 572.

²⁸² Tarihçe, s. 626.

²⁸³ Bu şahıslar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Kara, “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi”, c.1,2.

²⁸⁴ Hüseyin Çelik, a.g.mk., s. 572.

²⁸⁵ Şekerci Han hakkında bilgi ilk bölümde verilmiştir.

²⁸⁶ İstiklâl Marşı şâiri Mehmet Akif, Hicri 1290 yılı Şevval ayında (Aralık 1873), İstanbul’da doğdu. İlk tahsiline Emir Buhâri Mahalle Mektebinde başladı. İlk ve orta öğrenimden sonra Mülkiye Mektebine devam etti. Babasının vefâtı ve evlerinin yanması üzerine mülkiyeyi bırakıp Baytar Mektebini birincilikle bitirdi. Tahsil hayâtı boyunca yabancı dil derslerine ilgi duydu. Fransızca ve Farsça öğrendi. Babasından Arapça dersleri aldı. Zirâat nezâretinde baytar olarak vazife aldı. Âkif, 1893 – 1913 yılları arasında balkan ülkelerinde ve Rumeli’de memur olarak görev yaptı. Memuriyetinin yanında Ziraat Mektebinde ve Dârülfünûn’da edebiyat dersleri verdi. Memuriyet hayatına başladıktan sonra öğretmenlik yaparak ve şiir yazarak edebiyat sâhasındaki çalışmalarına devam etti. 1908’de İkinci Meşrutiyetin ilânıyla birlikte Dâr’ul fûnûn Edebiyat şubesi Osmanlı Edebiyat öğretmenliğine atandı. İkinci

4. SİYASETLE İLGİLENMEYE BAŞLAMASI

Said Nursî'nin tarihçesinde 1892 yılında Mardin'de tanıştığı iki şahıs onun siyasetle ilgilenmeye başlamasında etkili olduğu söylenmektedir.²⁸⁸ Bunlardan biri Mısırdaki Cemalettin Afganî'ye mensup bir talebe, diğeri ise Şeyh Sunusî tarikatına mensup bir talebedir.²⁸⁹ Said Nursî ise, Münazarât isimli eserinde bu olaya şöyle değinmektedir: “İnkılâp’tan (İkinci Meşrutiyet) on altı sene evvel beni hakka irşad eden bir zata rast geldim. Siyasetteki muktasıt mesleği bana gösterdi.”²⁹⁰

Said Nursî'nin kendi beyanları ve talebeleri tarafından yazılan biyografisinden anlaşıldığı üzere Mardin'de ilk siyasi fikirlerinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Fakat ne biyografisinde ne de kendi eserlerinde ilk siyasi fikirleri konusunda detaylı bilgi bulunmamakla birlikte, Cemalettin Afganî'nin siyasi düşüncesine ve dolayısıyla İslamcı fikirlere ilk defa burada muttali olduğu anlaşılmaktadır. Şerif Mardin, Said Nursî'nin bu ilk siyasi faaliyetlerinin, Müslümanları İslamiyet'in daha büyük zaferleri yolunda elbirliğiyle çalışmalarını için harekete geçirmeye yönelik ilk girişimler olduğunu söylemektedir.²⁹¹ İlahiyatçı yazar İsmail Mutlu, Said Nursî'nin Jön Türk hareketinin dikkatini çekmesiyle ilk olarak Mardin'de siyasetle ilgilenmeye başladığını belirtmektedir.²⁹²

Said Nursî Mardin'de yaptığı ve içeriği konusunda kaynaklarda çok az bilgiye rastlamadığımız siyasi faaliyetlerinden dolayı,²⁹³ Mardin Mutasarrıfı Nadir Bey

---

Meşrutiyetle birlikte gelen fikir hürriyetiyle diğeri siyasi akımlar gibi dergi çıkaran İslamcı *Sırat-ı Müstakim* dergisi başyazarlığını yaptı. Daha sonra devamı olan *Sebilürreşat* gazetesinde şiir ve yazılarını yayımladı. Milli mücadeleye destek vererek halkı bu mücadeleye katılmaya çağırması ve 5 Haziran 1920'de Biga milletvekili olarak meclis'e giren Akif, daha sonra Burdur milletvekili olmuştur. 17 Subat 1921 günü İstiklâl Marş'ını yazmış, Meclis 12 Martta bu marş'ı kabul etmesiyle “milli şair” ünvanını alan Akif, TBMM'nin ikinci döneminde milletvekilliği sona ermiştir. 1923'ten 1925'e kadar kışları Mısır'da yazları İstanbul'da geçiren Akif 1925'te Mısır'a yerleşmiş ve Abbas Halim Paşa'nın himayesinde Ezher Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir. 1936'da siroz hastası olarak Türkiye'ye dönen Akif, altı ay sonra İstanbul'da vefat etmiş ve Edirnekapı mezarlığına defnedilmiştir. Temel eseri yedi şiir kitabının toplandığı *Safahat* olan Mehmet Akif'in bunun dışında Tefsir, vaaz, makale, tercüme ve mektupları vardır. Geniş bilgi için Bkz. İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, a.g.e., c.1, s. 309-396; Murat Yılmaz, “Mehmet Akif Ersoy”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakarlık*, ed. Yasin Aktay, a.g.e., 318-321.

²⁸⁷ Mardin, a.g.e., s.131.

²⁸⁸ *Tarihçe*, s. 41; Şahiner, a.g.e., s. 69; Mardin, a.g.e., s. 125; Badıllı, a.g.e., c.1, s.95.

²⁸⁹ Sunusî tarikatı Libya'da ulus-devletin oluşturulabilmesi açısından dini bir çatı oluşturma yolunda önemli gelişmeler kaydetmiş bir tarikattir. Bkz., Mardin, a.g.e., s. 125.

²⁹⁰ Badıllı, a.g.e., c.1, s.96

²⁹¹ Mardin, a.g.e., s. 125.

²⁹² Mutlu, *Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Parti ve Siyaset*, s. 207.

²⁹³ İsmail Mutlu, Jön Türkler tarafından başlatılan hürriyet hareketleri konusunda görüşlerini açıkça dile getirdiği için sürgün edildiğini söylemektedir. Mutlu, Sorularla Bediüzzaman Said Nursî, c.1, s. 147.

tarafından jandarma nezaretinde Bitlis'e sürgün edilmiştir.²⁹⁴ Şerif Mardin'in deyiimiyle bu faaliyetler "başını derde sokmuştur"²⁹⁵

Mardin'deki bu olaydan sonra ülke ve dünyadaki siyasi olaylara ilgisi gittikçe artan Said Nursî, Bitlis'te Vali Ömer Paşa'nın, Van'da da Vali Tahir Paşa'nın konağında kalırken konaktaki zengin kütüphaneden faydalanarak ve günlük siyasi gazeteleri takip ederek siyasete ciddi merak duymaya başlar. Konakta kalırken Tahir Paşa'nın gösterdiği bir gazete haberi Said Nursî'nin ruhunda müthiş bir feveran uyandırır. Haberde; İngiliz sömürgeler Bakanı İngiliz Avam kamarasında, elinde Kur'an-ı Kerîmi göstererek: "*Bu Kur'an, müslümanların elinde kaldıkça biz onlara hakikî hâkim olamayız. Ya Kur'anı ortadan kaldırmalıyız veya onları Kur'andan soğutmalıyız*"²⁹⁶ yazmaktadır. Said Nursî bu haberi duyar duymaz "*Bende Kur'ânın sönmez ve söndürülmez mânevî bir güneş hükmünde olduğunu, bütün dünyaya isbat edeceğim ve göstereceğim!*"²⁹⁷ der. Bu haberin Nursî'yi burada bulunduğu süre zarfında daha gayretli çalışmaya Alem-i İslâm ve siyaset hakkında daha fazla bilgi edinmeye itmesi kuvvetli bir ihtimaldir.

Nursî'nin ilk kez fikirlerine muttali olarak siyasetle ilgilenmeye başladığı *Cemalettin Efganî*,²⁹⁸ siyaset literatüründe İttihâd-ı İslam veya ihya olarak adlandırılan düşünceyi sistemleştirip yaygınlaştıran kişi olarak bilinmektedir. Efganî İslam Birliğinin "din bağı, hac ve hilafet" olmak üzere üç dayanak üzerine kurulması gerektiği görüşündedir.²⁹⁹

---

²⁹⁴ *Tarihçe*, s. 41.

²⁹⁵ Mardin, *a.g.e.*, s. 125.

²⁹⁶ *Tarihçe*, s. 51.

²⁹⁷ *Tarihçe*, s. 51; Şahiner, *a.g.e.*, s. 79.

²⁹⁸ Kasım 1838'de Afganistan'ın başkenti Kabil yakınlarında Esedabad'da doğan Efgani ilk eğitimini Sefder'de aldı. Kabil'de medrese tahsilini tamamladıktan sonra Kutsal beldelerde bulundu. Necef ve Kerbela'da ilmi dersler aldı. Bir süre Hindistan'da bulunarak İngilizlere karşı halkı uyarma faaliyetlerinde bulundu. Mısır'da kırk gün kalarak Oradan İstanbul'a geçen Efganî, burada Tanzimatçıların ileri gelenleriyle görüştü ve Encümen-i Daniş ve Meclis-i Maarif azâlığına getirildi. 1871 yılında Kahire'ye giderek sekiz yıl kaldı. Yöneticilere yaptığı eleştiriler nedeniyle 1879 yılında ardında çok sayıda eser ve talebe bırakarak Mısır'dan ayrıldı. Daha sonra kısa süre Amerika ve İngiltere'de bulunan Efganî, Paris'e geçerek Muhammed Abduh'la birlikte *Urvetü'l-Vüska* isimli Arapça gazete çıkararak Müslüman toplumun sömürgeci kurtulması için faaliyetlerde bulundu. Gazetenin kapatılmasından sonra İran'a Şah'ın davetlisi olarak gitti. Başlangıçta Şah'la iyi ilişkiler kurarken özel sohbetinde halkın yönetime daha fazla katılmasını tavsiye ettiği için araları açıldı. 1892 yılında Sultan Abdülhamid'in davetlisi olarak İstanbul'a geldi. 1897 yılında vefatına kadar İstanbul'da kaldı. 1944'te Afganistan hükümeti tarafından istenen naşı bu ülkeye nakledildi. Geniş bilgi için Bkz. "Cemalettin Efganî maddesi" D.İ.A., c.10. s.454.

²⁹⁹ *Tarihçe-i Hayat, Terimli-Lugatlı-Kaynaklı-İndeksli*, s. 966.

Din bağına İslam milletleri için birleştirici faktör olarak gören Efganî, ümmetin birlik ve beraberliğinin ancak din bağıyla sağlanabileceğini söyler. İslam birliği için bir diğer önemli nokta ise hacdir. Hacca özel önem atfeden Efganî, hac mevsiminde Müslümanların ortak meseleleri görüşmeleri gerektiğini vurgular. İslam birliğinin üçüncü dayanağını hilafet kurumu olarak gören Efganî'ye göre, siyasi, ekonomik, askeri, kültürel bir ittifadın vücut bulabilmesi tek bir merkezi otoriteye bağlıdır. Bu da ancak hilafet kurumunun varlığıyla sağlanır.³⁰⁰

5. SAİD NURSİ'NİN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE SİYASETİN YERİ

Said Nursî'nin düşünce sisteminde siyasetin nasıl bir yer işgal ettiği, “meşru” görüp bir dönem işgal ettiği, bir dönemde her türlüşünden kaçındığı siyasetin nasıl bir siyaset olduğu, siyasetin hangi yönünü kullandığı araştırmacılar tarafından üzerinde durulan bir konudur.

Hayatının olgunluk dönemi olarak adlandırılan “Yeni Said” döneminde siyasetten kaçınma prensibiyle hareket etmesine karşın, esas olarak siyasi teşekkül ve organizasyonların faaliyetlerinin kurallara uygun bir biçimde işlemesine karşı olmayan Said Nursî, “Millet hastadır. Hükümette hekimdir.”³⁰¹ İfadesiyle hükümete verdiği değeri göstermektedir.³⁰² Din namına siyaset sahnesine çıkmak gerektiğini söyleyenlere verdiği şu cevap onun siyasi yönden dine hizmet etmenin mahzuru olmadığı yönündeki kanaatini belirtmesi açısından önemlidir: “Evet, lâzımdır. Fakat kat’î bir şartla ki, muharrik, aşk-ı İslâmiyet ve hâmiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih, siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikedir.”³⁰³ Bu sözleriyle Said Nursî dini amaç ve gayeyle siyaset yapılmasını “meşru”, tarafgirlik ve siyasetçilik adına siyaset yapılmasını ise, “gayri meşru” gördüğü anlaşılmaktadır.

Buradan anlaşıldığı üzere Said Nursî, amacı siyasetçilik olmayan ve dinin asıl gaye olarak ön plana çıktığı siyaset tarzını “meşru” görüp, hayatının ilk döneminde bu şekilde bir siyaset tarzını benimsemiştir. “Dinin siyasete alet” edilmesine başından beri karşı olduğunu söyleyen Nursî, kendi değimiyle hayatının aktif siyaset döneminde

³⁰⁰ *Tarihçe-i Hayat, Terimli-Lugatlı-Kaynaklı-İndeksli*, s. 966.

³⁰¹ Nursî, *Münazarat*, s. 24.

³⁰² Erdoğan, *a.g.e.*, s. 44.

³⁰³ Nursî, *Sunhat*, s. 66.

“siyaseti dine alet” etmiş, siyasetçilik için değil “aşk-ı İslamiyet” için siyaset yapmıştır.³⁰⁴

Meşru gördüğü ve bir süre aktif olarak siyaset yaparak savunduğu bu görüşünü, “Risale-i Nur” ismini verdiği eserlerini yazarken, “bütün dünyevi ve siyasi cereyanların üstünde” gördüğü ve “iman hizmeti” olarak nitelediği “Risale-i Nur Hareketi” için terk ettiği görülen Nursî, “Risale-i Nur”un hiçbir dünyevi amaç için kullanılmamasının gerekliliğine vurgu yaparak, bütün Müslüman toplumun malı olarak gördüğü eserlerinin hiçbir tarafa tabi ve dâhil olmadığını belirtmektedir.³⁰⁵

Klasik siyaset tanımlarını ele aldığımızda iki kavram göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki “siyasete yön vermek” ikincisi ise, “İktidar mücadelesi”dir. Bu kavramlar çerçevesinde Said Nursî’nin siyaset anlayışına baktığımızda ise, hem “aktif siyasi yaşamı” hemde “siyasetten kaçındığı” dönemler için kullanılan bu kavramların, onun siyasi düşüncesinin anlaşılması adına oldukça önemli olduğunu belirtmek isteriz.

Hayatının bir bölümünde siyasetle fiilen ilgilenen, bir bölümünde kendi değimiyle siyasetten “*şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım*” diyerek çekilen, çok partili siyasi hayat sonrası ise siyasileri “ikaz ve irşad” etmek gayesiyle doğrudan olmasa bile dolaylı olarak siyasetle ilişki içinde olan Said Nursî’nin, siyaset kurumuyla olan ilişkileri göz önüne alındığında üç ayrı dönemde farklı düşüncelere sahip olduğunu düşünebiliriz. Fakat bu durumu, Said Nursî’nin siyasi düşüncesinin hiçbir zaman değişmediği, Nursî’nin hayatının bütün dönemlerinde “siyasete yön vermek” adına bir siyasi çizgi takip ettiği şeklinde yorumlayanlar olduğu gibi,³⁰⁶ onun şartlara göre siyasetle ilgilendiğini ilk dönemde “İslamcılık” düşüncesinin önde gelen şahsiyetlerinde biri olarak “siyasi” söylemler içinde bulunduğunu, daha sonra bu tavrı şartların zorlamasıyla terk ettiğini söyleyen araştırmacılar³⁰⁷ da vardır.

---

³⁰⁴ Nursi, *Sunuhat*, s. 66.

³⁰⁵ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 210.

³⁰⁶ Genel olarak Said Nursî taraftarlarının çoğu bu görüştedir. Bkz. Süleyman Köseme, *Sorularla Bediüzzaman ve Sad Nursî*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, s. 40.

³⁰⁷ Çancı, *a.g.e.*, s.184.

Taraftar araştırmacıların genel kanaatine göre Said Nursi, siyasetle aktif olarak ilgilendiği “Eski Said” dönemi de dâhil olmak üzere hayatının hiçbir döneminde “iktidar mücadelesi” adına siyaset yapmamıştır. Araştırmacılar, onun meşgul olduğu ve “meşru” görüp karşı çıkmadığı siyasetin “siyasilere yön vermek, onları ikaz etmek” adına yapılan siyaset olduğu görüşündedir.

Said Nursi konusundaki araştırmalarıyla tanınan Abdülkadir Badıllı, Nursi’nin hayatı boyunca bir parti kurup idareye talip olmadığını, İttihad ve Terakki Partisinin milletvekilliği teklifini kabul etmediğini, birçok siyasi ve dinî cemiyetlerin, bu arada Dâru’l-Hikmeti’l İslamiye yelerinin liderlik ve başkanlık tekliflerini reddettiğini söyleyerek Said Nursi’nin, siyaseti, bir iktidar mücadelesi olarak görmediği şeklinde bir yoruma varmaktadır.³⁰⁸

Araştırmacılar Said Nursi’nin, aktif siyasi yaşamı dâhil olmak üzere her dönemde siyasetleri “ikaz” ve onları “yönlendirme” isteği içinde olduğunu ve bu yönüyle bakıldığında sürekli siyasetin içinde olan Nursi’nin, “yönetime talip olma” veya “iktidar mücadelesi” anlamında hiçbir zaman tam olarak siyasetin içinde olmadığını,³⁰⁹ siyaseti, “siyasete yön vermek” anlamında ele aldığımızda ise, Onun yaşamının her devirde siyasetle i içe olduğunu ve kurmuş olduğu akımla birlikte siyaseti ve siyasileri yönlendirmek arzusu içinde olduğunu belirtmektedirler.

Bunun yanında Said Nursi’nin şartlara göre siyasetle ilgilendiğini söyleyen araştırmacılar da mevcuttur.³¹⁰ Bu araştırmacılar, Nursi’nin “Eski Said” döneminde savunduğu “İslamcılık” düşüncesinin taraftarlar nezdinde hala bir umut vadettiği dönemde düşüncelerini ve düşüncelerini aktarma metodunu sosyo-politik bir zemine oturttuğunu, “Yeni Said” döneminde ise, İslamcılık düşüncesinin verdiği siyasal mücadelede yenildiği için Nursi’nin yaşadığı hayal kırıklığının etkisiyle düşünce ve düşüncelerini aktarma metodunda daha teolojik, etik ve felsefi yöne doğru kaydđını söylemektedirler.³¹¹

³⁰⁸ Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 487.

³⁰⁹ Bu görüşü çoğunlukla taraftar araştırmacılar tarafından paylaşılmaktadır. Bkz. Mutlu, *a.g.e.*, s. 207-300; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 43-61; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.487; Mürsel, *Siyasi Düşünce.*, *a.g.e.*, s.17-41.

³¹⁰ Ergin, *a.g.e.*, s.

³¹¹ ancı, *a.g.e.*, s. 184.

Şartların gerektirdiği ölçüde siyaset yaptığı şeklindeki görüş akıldan pekde uzak görülmemektedir. “İslamcılık” düşüncesinin hala ümit vaat ettiği dönemlerde siyasette aktif olan Said Nursî’nin, Cumhuriyet döneminde ve özellikle tek parti iktidarı döneminde “tecdid-i İman”³¹² şeklinde daha teolojik ve felsefi bir alana kaymasının onun siyaset sahnesindeki “İslamcılık” düşüncesinin yenildiği döneme rastlaması bu yorumu güçlendirmektedir.³¹³

Meşrutiyet döneminde siyaset sahnesinde aktif olarak rol alan, cemiyetlere üye olan ve gazetelerde sosyal konuları içeren yazılar yazan Nursî’nin, Cumhuriyet döneminde siyasetten tamamen çekilmesi, sürgün hayatı süresince “Risale-i Nur” adını verdiği eserlerini yazarken siyaseti bıraktığını söylemesi, 14 Mayıs 1950 sonrası Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte ise, tekrar siyaset kurumuyla doğrudan olmasa bile dolaylı olarak ilişki içinde olması da yine şartlara göre siyasetle ilgilendiğini düşünenlerin delilleri arasında sayılabilir. Tek parti döneminde ise siyasi olarak hiçbir teşebbüs içinde bulunmayan Nursî’nin bu yaklaşımı onun o dönemde “dini siyaset sahnesine” taşıyanlara yapılan baskıların bir sonucu olarakta düşünebiliriz.

Esasen bu iki yorumun birbirine zıt olduğu söylenemez. Pekâlâ, Said Nursî’nin daha çok “siyasete yön vermek” şeklinde iştiğal ettiği siyasetin, aynı amaç doğrultusunda fakat yöntem değiştirerek devamı şeklinde algılanabilir. Kanaatimizce Nursi, konjonktürel olarak siyaset kurumuyla ilişkilerine yön vermiştir. Her ne kadar kendisi kendi iç âlemindeki sebepleri ve imansızlık cereyanına siyasetle mücadele edilemeyeceği düşüncesiyle siyaset kurumuyla ilişkilerini sınırlandırdığını söylese de, “İslamcılık” fikriyatının ümit vaat ettiği ve bir İslam devleti hüviyetinde olan Osmanlı döneminde sosyo-politik söylemlerle siyaset kurumuyla doğrudan ilişkide bulunmuş, ulus-devlet anlayışıyla kurulan Cumhuriyetle birlikte de “İslamcılık” idealinin yenilgiye uğramasıyla pasif siyaset olarak niteleyebileceğimiz bir siyaset alanına kaymış ve dini söylemlerden oluşan “iman” temeline dayalı çalışma metodu geliştirmiştir. Said Nursî’nin kendi beyanları ve bu yorumları sentezleyecek olursak, Nursi’nin Cumhuriyet sonrası aktif siyasetin doğurduğu “fena neticelerden ürkerek”, “tecdid-i İman” ve

---

³¹² Mardin, *a.g.e.*, s. 47.

³¹³ Çancı, *a.g.e.*, s. 183,184.

“tavandan tabana” değil, “tabandan tavana” yeni bir “İslami” toplum hayaliyle sosyo-politik ve siyasi söylemleri terk edip siyaseti bıraktığını da düşünebiliriz.

Gerçekten de Nursî'nin “Eski Said” dönemindeki aktif siyasi hayatı ve “Yeni ve Üçüncü Said” dönemlerindeki siyasetten kaçınma prensibi ve eserlerindeki görüşleri göz önüne alındığında “iktidar mücadelesi” anlamında bir siyasi teşekkülün içinde olmadığını gerek hayatının ilk döneminde gerekse “Nurculuk” akımı sonrası çevresinde oluşan yoğun ilgiye rağmen herhangi bir parti kurup iktidara talip olmadığını müşahade etmekteyiz. Fakat, bu tavır zorunluluk netcesi ortaya çıkan bir sonuç mu? Yoksa baştan itibaren aynı anlayışın daha pasifize olarak devamı mı? olduğu açık değildir.

Her ne sebeple olursa olsun Said Nursî'nin “Risale-i Nur Hareketi” veya “Nurculuk akımı”nın siyasete bakışına yön verirken ortaya koyduğu “müsbet hareket”, “siyasetten Allah'a sığınmak”, “iman hizmetini bütün siyasetlerin üstünde görmek” gibi prensipler, bu yolda takip ettiği yöntem ve oluşturduğu söylem Said Nursî'yi bu yönüyle, diğer “İslamcılar”dan ve İslam âlemindeki düşünürlerden farklı kılmaktadır.

Said Nursî'nin aktif siyasi yaşam içinde yaptığı siyaseti bir yana bırakırsak, ondan daha fazla dikkate değer olan, bizce onun “siyaset üstü” bir tavır sergileyerek yani, siyasetten yüz çevirerek yine bir siyaset yapmasıdır.³¹⁴ İşte bizce, Said Nursî'yi siyasi yaşam açısından farklı kılan da budur. O, siyasî mücadelesini alışılmışın dışında yaparak yani, diğer İslamcılar'ın yaptığını yapmayarak ezberleri de bozmuş görünmektedir.

Netice olarak Said Nursî'nin siyaset yapmaya ve siyasete bizatihi karşı olmadığı, kurallara uygun ve dini amaçlar doğrultusunda yapılan siyaseti “meşru” gördüğü ve hatta böyle bir amaçla siyasette yer almanın gerektiğine inandığı için bir dönem aktif olarak siyaset yaptığını söyleyebiliriz.

Siyaset tanımlamaları içinde yer alan “iktidar mücadelesi” ve “siyasete yön vermek” fiillerinden daha çok siyasete kendi düşünceleri ve amaçları doğrultusunda yön vermeyi tercih ettiği, bir anlamda “iktidar mücadelesini” kendi iktidarı olarak değil de,

---

³¹⁴ Daha önce de açıklandığı gibi Said Nursî “Gerçek hile hileyi terk etmektir” hadisini, neden siyasetten çekildin? Şeklinde sorulan soruya cevap olarak kullanması nedeniyle “Gerçek siyaset, siyaseti terk etmektir.” Şeklinde bir sonuç çıkardık.

dini düşünce ve dindar insanların hürriyetlerinin yönetime taşınması anlamında anladığı, bu anlamda kullandığı “siyasete yön verme” düşüncesini, bir dönem aktif olarak, bir dönemde pasif olarak yani, siyasetin içine girerek değil, politikacılara projeler sunarak yapmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Hernekadar araştırmacıların çoğunluğu, Nursî'nin meşgul olduğu siyasetin başından beri aynı amacı taşıdığını söyleselerde, “Eski Said” dönemi ile “Yeni ve Üçüncü Said” dönemlerinin siyasi eylem ve söylem olarak farklılıkların olduğu açıktır. Said Nursî'nin kendi beyanlarından hareketle, önceleri din adına siyasette aktif olarak yürüttüğü faaliyetlerini, daha sonra “şiddetli olan dinsizlik cereyanı”nın imana hucum ettiği gerekçesiyle kişilerin şahsi olarak imanlarının kurtulması için yazdığı eserlerle, daha teolojik ve felsefi bir alana kaydığını görmekteyiz. “Yeni Said” döneminde Nursi, “Eski Said” dönemindeki siyasi söylemleri bırakarak, “dini” söylem geliştirmiş, İslam medeniyetini oluşturmak için toplumu kendi iç dinamikleriyle etkilemek düşüncesiyle, çok uzun seneler sonra meyvelerini toplayacağı bir hareketin liderliğine soyunmuş, yani hedeflerini uzun zamana yayarak daha kalıcı bir başarıya doğru adım atmıştır. Colin Turner'in değimiyle İslam dünyasında herkez Medine hayalleri kurarken o insanları Mekke'ye götürmüş, İslam medeniyetinin siyaset yönünü değil, “iman” yönünü esas alarak, toplumu “tabandan tavana” anlayışla dönüştürmeyi tercih etmiştir.³¹⁵

5.1. İlk Dönem (Eski Said Dönemi) Siyasi Düşünceleri

İlk siyasi faaliyetleri Mardin'de Cemalettin Efgani ve Şeyh Sunusî'nin talebeleriyle tanışmasıyla başlayan ve buradaki faaliyetleri sonucu Mardin mutasarrıfı tarafından Bitlis'e sürgün edilmesiyle neticelenen Said Nursî'nin, “Eski Said Döneminde” siyaset sahnesinde aktif rol aldığını söylemek mümkündür.

Kendisinin meşrutiyet döneminde açıkça “İslamcılar” arasında kullanılan ismiyle “ittihad-ı İslam”³¹⁶ olarak belirttiği siyasi görüşünü çerçevesinde yaptığı faaliyetleri görmezden gelmek mümkün değildir. Araştırmacılar tarafından da “İslamcılık” düşüncesinin ileri gelenlerinden olarak nitelendirilen Said Nursî, dinin

³¹⁵ Colin Turner, 8. *Uluslar arası Bediüzzaman Sempozyumu: Risale-i Nur'da Adalet*, İstanbul İlim Kültür Vakfı, Mega Basım: 2008, İstanbul.

³¹⁶ Nursî, *Divan-ı Harbi Örfî*, s. 19.

özüne dokunmadan yeniden yorumlanması gerektiği, Batının ilerlemişliğini kabul etmesi, İslam'a uyarlanmış parlamenter sistemi kabul etmesi, modern kitle iletişim araçlarının muhafazakâr amaçlar doğrultusunda kullanılması gibi düşünceleri çerçevesinde islamcılar arasında modernist grupta değerlendirilmektedir.³¹⁷

Bazı araştırmacılar, bu dönemde Said Nursî'nin "yönetime talip olma" veya "iktidar mücadelesi" adına bir siyaset yapmadığı söylemekteyseler de Said Nursî, bu dönemde devrinin olaylarıyla yakından ilgilenmiştir.

Bu cümleden olarak; Sultan Abdülhamid'in İstibdat rejimini eleştirmiş,³¹⁸ Ondan Medresetü'z-zehra adını verdiği fen ve din ilimlerinin beraber tedrisini plânladığı Doğu Üniversitesi'nin kurulmasını istemiş, İttihad ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle temasta bulunmuş, Hürriyet taraftarlığı konusunda onlarla mutabık kalarak, II. Meşrutiyet ilân edildiği zaman önce Sultan Ahmet Meydanında sonra Selanik Hürriyet Meydanı'nda "Hürriyete Hitap" adıyla bilinen konuşmasını yapmıştır. İstibdadı kötülemiş, buna mukabil Meşrutiyet'i savunmuştur. II. Meşrutiyetin ilanı sonrası doğudaki aşiretlere ve medrese mensuplarına meşrutiyetin İslam dinine uygun olduğunu anlatmıştır. Yine II. Meşrutiyetin ilanı sonrası İstanbul'da Ferah tiyatrosunda çıkan kargaşayı önlemiş ve Gedik Ahmet Paşa Hanında boykot yapan Kürt Hamalları ikna etmiştir. 1909'da kurulan İttihad-ı Muhammedî Fırkası'nın kurucuları arasında yer alarak, Volkan gazetesinde ateşli yazılar yazmıştır. Bu yazılarından dolayı 31 Mart Hadisesi'nin tahrikçilerinden olduğu gerekçesiyle Divan-ı Harb-i Örfî'de mahkeme edilmiştir.³¹⁹ 1911 yılında Şam'a giderek Emeviye Camii'nde İslâm dünyasının meselelerine değinen ünlü Hutbesini okumuştur.³²⁰

Milli Mücadele döneminde ise, I. Dünya savaşı sırasında Van ve Muş'ta talebeleri ile birlikte gönüllü milis alayları teşkil ederek cephede savaşmış, Bitlis Muharebesi sırasında yaralanarak Ruslar'a esir düşmüş, esareten kaçarak geldiği İstanbul'da Dar'ul Hikmeti İslamiye'de âzâlık yapmış, İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesi sonunda müntesibi bulunduğu meşihat dairesine kilise tarafından sorulan altı

³¹⁷ Geniş bilgi için bak. Kara, *İslamcıların Siyasi Görüşleri*, İz yayıncılık, İstanbul, 1994, s.104-219; Çancı, *a.g.e.*, s. 182-186; Mardin, *a.g.e.*, s. 24,27,47,59.

³¹⁸ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 49.

³¹⁹ Tarihçesinde yer alan bilgilere göre olayla ilişkili görülmeyerek beraat etmiştir.

³²⁰ Recep Çelik, "*Milli Mücadele'de Bedüzzaman Said Nursî*", Köprü Degisi, Bahar, 2000, sy. 70.

soruya karşı “Altıyüz kelime ile değil, altı kelime ile değil, hattâ bir kelime ile değil, belki bir tükürük ile cevap veriyorum.” diyerek İngiliz, Fransız, Yunan ve diğer işgal kuvvetlerinin sinsî şeytanlıklarının anlatan “*Hutuvât-ı Sitte*” adıyla bir bildiri yayınlamıştır.³²¹ Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden Gazeteci Mevlânzâde Rıfat’ın bağımsız bir Kürt Devleti kurulması yolunda istediği desteğe, Devlet-i Aliyye’yi yeniden diriltmek için yapılacak her türlü hareketin içinde yer almaya hazır olduğunu, ancak Kürt Devleti tahayyülünün sadece İslâm düşmanlarının işine yarayacağını ifade ederek, sert bir şekilde reddetmiş,³²² Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi’nin Anadolu’daki Kuvâ-i Milliye hareketinin bir “isyan” olduğu konusundaki fetvasına karşı, kuva-yı millîyenin meşruiyetini kabul ederek³²³ Anadolu halkının, İstanbul hükümetince verilen bu fetvaya uymaya dinen mecbur olmadıklarına dair karşı bir fetva vererek,³²⁴ Kuvâ-i Milliye’yi ve kurtuluş savaşını açıkça desteklemiş bunun sonucunda Mustafa Kemal tarafından gizli şifreyle Ankara’ya davet edilmiştir.

Devrin siyasi ve sosyal olaylarıyla her aydın gibi doğal olarak Said Nursî’de yukarıda bahsedildiği gibi yakından ilgilenmiştir. Bu derece sosyal ve siyasi hayatın içinde olan Nursî için, hayatının bu ilk döneminde aktif bir siyasi yaşam sürdüğünü söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Said Nursî yukarıda saydığımız hayatının ilk döneminde yaptığı, sosyal muhtevalı konuşmaları, sosyal olaylarda ve cemiyetlerin kuruluşunda aktif rol alması, gazetelerde İttihad-ı İslamı savunan yazılar yazması, onun siyasi olaylar içinde aktif olarak yer alarak, toplumsal olaylara ve siyasete kendi düşünceleri doğrultusunda yön verme gayreti içinde olduğunu göstermektedir.

Said Nursî’nin İlk dönem, yani “Eski Said Dönemi” siyasi fikirlerini yansıtan devrinin sosyal problemlerine ve ülke meselelerine ilişkin 24 ve 25 Mart 1909’da Volkan Gazetesinin 83 ve 84. sayılarında yayınlanan “*Dağ meyvesi acı da olsa devadır-*

---

³²¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 234; Tarihçe, s. 137-138; Badıllı, *a.g.e.*, s. 417; Eşref Edip, *Risale-i Nur Hakkında İlmî Bir Tahlil*, s.71.

³²² Şahiner, *a.g.e.*, s. 214-215.

³²³ Eşref Edip, *Risale-i Nur Hakkında İlmî Bir Tahlil*, s. 71; Altınsu, *a.g.e.*, s.260.

³²⁴ Tarihçe, s. 124; Şahiner, *a.g.e.*, s. 250-251; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 43-44.

Bediüzzaman Kürdî'nin Fihriste-i Maksadı ve Efkarının Programıdır"³²⁵ başlıklı makalesinde ortaya koyduğu fikirler, günümüze ışık tutması açısından önemlidir. Dokuz maddeden oluşan ve Said Nursî'nin siyasi düşünceleri bakımından önemli olan bu makalede özetle şu konulara değinilmiştir:

İslâm dünyasının gelişmesi ve kalkınması için İslâmî bilinç geliştirilmeli; mektep, medrese ve tekke arasındaki anlaşmazlık noktaları giderilmeli; araştırmacı ve bilim adamları arasında ilmî hürriyet sağlanmalı ve medreselerde ihtisas dalları kurulmalıdır. Halkın dini duygularını uyandıran ve onları irşat etmekle görevli din görevlilerinin iyi yetişmeleri sağlanmalıdır. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek için, Hilâfet makamı ıslah edilmeli; Müslüman halkta İslâm kardeşliği duygusu geliştirilmeli; Osmanlı halkında ilerleme ve kalkınma isteği uyandırılmalıdır. Millî birlik sağlanarak, Kürt'lerin ihtilâfi sebebiyle zayıf olan büyük kuvvetlerinden istifade edilmelidir.

Said Nursî'nin İstanbul'a geldiği 1907 yılından başlayarak bu tür makale ve eser neşrederek yaptığı sosyal faaliyetleri artarak devam eder. Bu faaliyetlerini göz önüne alarak, Said Nursî'nin, "Eski Said Dönemi" olarak kendini tanımladığı dönemde aktif bir siyasi hayat sürdüğü, "*İttihad-ı İslam*" görüşünü savunanlarla birlikte hareket ettiği ve hükümetteki İttihatçılara uyarılarda bulunup, onların muhalifi olarak "*İslamcı*" aydınlar içinde kendisine yer bulduğu anlaşılmaktadır.

"İslamcılık" düşüncesinin o dönemde "ittihad-ı İslam" olarak anıldığını ve Said Nursî'nin II. Meşrutiyetin ilanından sonra siyasi görüşünün bu yönde olduğunu açıkça belirttiğini daha önce söylemiştik. İslamcılar içinde Said Nursî'ye baktığımızda ise, onun "İslamcılık" düşüncesinin diğer boyutlarını da görüş olarak benimsediğini görmekle birlikte, çağın gerekleri doğrultusunda dinin özüne dokunmadan yeniden yorumlanması yönündeki tutumu onun İslamcılar içinde modernist grubun üyesi olduğunu göstermektedir.³²⁶ Şerif Mardin'e göre Nursî, İslamiyete uyarlanmış bir parlamenter sisteme ve modern kitle iletişim araçlarının muhafazakâr amaçlar doğrultusunda kullanılmasına taraftar olmasından dolayı İslamcılar içindeki

³²⁵ Nursî, "*Dağ meyvesi acıda olsa da'dır.*", Volkan Gazetesi, sy.83-84; Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, s. 317-319.

³²⁶ Çancı, *a.g.e.*, s. 183.

modernistlerden addedilmektedir.³²⁷ İsmail Kara ise, İslamcı aydınları böyle bir tasnife tabi tutmanın yanlış olduğunu belirtmekle birlikte, eserinde Nursî'nin “muhafazakar” grupta yer aldığını fakat onlar içinde de muhalif olduğunu söylemektedir.³²⁸

Batının ilerlemişliğini ve gelişmişliğini kabul etmekle birlikte, topyekün batılılaşmaya karşı çıkan Said Nursî, “ilerleme” ve “gelişme”den yana tavır koymuş fakat manevi değerlerin muhafazasından yana olmuştur.³²⁹

Said Nursî kendisini “Yeni Said” olarak tanımladığı dönemde “Eski Said” dönemindeki aktif siyasi yaşamına bir özeleştirici yaptığı görülür. Kastamonu Lahikası isimli eserinde Meşrutiyetten önce “İstikbalde bir nur, bir ışık görüyorum” diye zamanın dehşetli hâdisatına karşı bir ümitle mukabele ettiğini ve “Ben de herkes gibi o ışığı siyaset âleminde ve hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyede ve çok geniş bir dairede tasavvur” ettiğini fakat hâdisat-ı âlemin kendisini tekzip edip ümidimi kırdığını belirtmiştir.³³⁰ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Said Nursî, “Eski Said” döneminde siyaset sahnesinde aktif rol aldığını kabul etmekte ve daha sonra bunun kendi açısından yanlış olduğunu anlادığını belirtmektedir.

Said Nursî konusunda araştırmaya yapan pek çok araştırmacı Said Nursî'nin, bu dönemde bile bir parti kurup idareye talip olmadığını, İttihad ve Terakki Partisinin milletvekilliği teklifini kabul etmediğini, birçok siyasî ve dinî cemiyetlerin, bu arada Dârü'l-Hikmeti'l İslamiye üyelerinin liderlik ve başkanlık tekliflerini reddettiğini söyleyerek Said Nursî'nin, bir “iktidar mücadelesi” anlamında bir siyaset yapmadığını ve siyasete kendi düşünceleri ve inandığı değerler doğrultusunda “yön vermek” şeklinde bir siyaset tarzı izlediğini, bu yönüyle hayatının her döneminde siyasetin içinde yer aldığını belirtmektedirler.³³¹

Bizce de Said Nursî'nin ilgilendiği ve “meşru” olarak görüp “Eski Said” döneminde iştigal ettiği siyaset'in şahsi olarak bir “iktidar mücadelesi” şeklinde cereyan etmediği, “düşüncelerinin iktidara taşınması” veya “iktidarda olanları kendi düşünceleri

---

³²⁷ Mardin a.g.e., s. 24, 59.

³²⁸ Kara, a.g.e., c.1, s. XXIX.

³²⁹ Çancı, a.g.e., s. 183-184.

³³⁰ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 27.

³³¹ Badıllı, a.g.e., c.1, s. 487.

doğrultusunda yönlendirmek” adına geliştiği anlaşılmaktadır. Muhalif araştırmacıların savunduğu ve kendisine yöneltilen “dini siyasete alet”³³² iddialarına muhatap olması ve bir kesim tarafından şiddetli bir şekilde bu yönde eleştiri yapılması ise, Onun görüşleri ve hayatının tam olarak anlaşılmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

5.2. “Nurculuk Akımı” Oluşum Dönemi Siyasi Düşünceleri (Yeni Said)

Said Nursî'nin siyasi düşünceleri açısından büyük farklılıkların meydana geldiği “Yeni Said” dönemi veya “Nur Risaleleri” adını verdiği eserlerini telif etmeye başladığı dönem olarak adlandırılan dönem, Şeyh Said isyanı sonrası bu olayla bağı olduğu gerekçesiyle 1925 yılında başlayan sürgün dönemiyle birlikte başlar ve 14 Mart 1950’de Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle sona erer.

Esasen Said Nursî, ruhunda hissetmeye başladığı değişimin Rusya’daki esaret yıllarında başladığını İhtiyarlar Risalesi isimli eserinde “bakıye-i ömrümü mağaralarda geçireceğim. Bu insanların hayat-ı içtimaîsine karışmak artık yeter.” diyerek dünya siyasetinden çekilme arzusunun o zamanlardan geldiğini söylemekte fakat bu isteğinin gerçekleşmeme nedeninin ise “İstanbul’daki ciddî ve çok ahbab ve İstanbul’un şâsaalı hayat-ı dünyeviyesi, o kararımı muvakkaten bana unutturdular.”³³³ diyerek açıklamaktadır.

Esaret sonrası Dar’ul Hikmet-i İslamiye’de dört yıl görev yapan Said Nursî, İstanbul’un işgal edilmesinden sonra Ankara’dan yapılan ısrarlı davetler sonucu Ankara’ya gidişinde kendini “Yeni Said” olarak gördüğünü şöyle açıklamaktadır: “Bir zaman, ihtiyarlığın başlangıcında, Eski Said’in gülmeleri Yeni Said’in ağlamalarına inkılâp ettiği hengâmda, Ankara’daki ehl-i dünya beni Eski Said zannedip oraya istediler, gittim.”³³⁴ Bu açıklamalardan Said Nursî için siyasi düşünce açısından farklılaşmanın Rusya’daki esaret yıllarında başladığını esaret sonrası İstanbul’da dostlarının etkisiyle ve İstanbul’un şâsaasıyla unuttuğu maneviyata yönelme düşüncesini, Ankara’da umduğu siyasi havayı bulamamasıyla tekrar gün yüzüne çıktığını anlamaktayız.

³³² Said Nursî bu iddiayı şiddetle reddetmekte ve olsa olsa “siyaseti dine alet” ettiğini belirtmektedir.

³³³ Nursî, *Lem’alar*, s. 235.

³³⁴ Nursî, *Lem’alar*, s. 229.

Dar'ul Hikmet'il İslamiye'de dört yılı aşkın görev yapan Nursî, buradan alınan bilgilere göre ruhsal yorgunluğu nedeniyle altı ay vazifeden uzak kalmıştır.³³⁵ İstanbul'un şaşaalı hayatından sıkılan Nursî, esaret yıllarından beri düşündüğü manevi hayata yönelme ve sosyal hayattan çekilme arzusunu yerine getirememenin sıkıntısı ile aldığı hava değişimlerinde, İstanbul'un yüksek yerlerine çıkarak derin tefekkürlere daldığı "İhtiyarlar Risalesi" isimli eserinde yer almaktadır. Kendi ifadelerine göre "şanlı Osmanlı devletinin ihtiyarlığı"ndan kendi ihtiyarlığını hatırlayan Nursî manevi hayata yönelemeyişinin ezikliğini yaşıyordu. "bir Nur bir rica" yani ümit aradığını dile getiren Nursî, bu nuru Kur'anda bulduğunu söylemektedir.³³⁶

Yine aynı eserinde İstanbul'un Yüşâ Tepesinde yalnızlığa çekildiği bir zamanda okuduğu Abdülkadir Geylani'nin *Futuh'ul Gayb* isimli eserinde "Ey Biçare! Sen Dar'ul Hikmette olman nedeniyle güya hekimsin, âlem-i İslam'ın manevi yaralarını tedavi ediyorsun. Hâlbuki en evvel hasta sensin. Sen kendin hastasın, kendine bir tabib ara.." cümleleri ilginç bir tevafukla kendinin de Dâr'ul Hikmette olması nedeniyle onu İstanbul'ul şaşaalı hayatından ve gafletten uyandırdığını söylemektedir.³³⁷

Ankara'da yapılan teklifle de "Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor. Sizinle beraber çalışamaz." ve "gidişatları benim ihtiyarlık hissiyatıma uyun gelmedi."³³⁸ diyerek Ankara'dan ayrılması iç dünyasında uzun süredir gerçekleştirmek istediği ahirete çalışma, sosyal ve siyasi hayattan çekilme arzusunun bir sonucudur.

"Eski Said, Nur'un parlak hâsiyetinden gelen kuvvetli ümit ve tam teselli ile siyaseti İslâmiyet'e âlet yaparak hararetle hürriyete çalışırken bir hiss-i kablelvuku ile dehşetli ve dinsizce bir istibdad-ı mutlakın geleceğini bir hadis-i şerifin mânâsından anlayıp.. otuz seneden beri "Euzu billahi mine'ş-şeytani ve's-siyaseti" (Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım) deyip siyaseti bıraktı ve Yeni Said oldu."³³⁹ Burada belirtildiği gibi meclis çalışmalarını takip ederken dehşetli bir dinsizlik cereyanının ifsada başladığını müşahede ettiğini söyleyen Nursî, bu dinsizliğin Fen ve Felsefeden geldiği için izale etmenin siyasetle olamayacağını ancak Kur'an'ın elmas gibi

³³⁵ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, s.412.

³³⁶ Nursî, *Lem'alar*, s. 228.

³³⁷ Nursî, *Mektubat*, s. 355.

³³⁸ *Tarihçe*, s. 205.

³³⁹ Nursî, *Münazarat*, s. 66.

hakikatleriyle mümkün olacağını bu nedenle siyaseti bırakıp kendini “iman hakikatlerinin neşrine” adadığını belirtmektedir.

Şerif Mardin de, 1919 ile 1921’li yılların Nursî’nin esaret sonrası İstanbul’da vicdan muhasebesi yaparak, fikirlerinin köklü bir biçimde değiştiği yıllar olarak tanımlamakta ve genç yaşlarından itibaren önce taşrada, sonra da genel politikanın merkezinde yer alan Said Nursî’nin bu dönemde kendini siyasi bağlantılardan sıyrıp taban düzeyinde çalışmayı arzuladığını söylemektedir.³⁴⁰

Nursî’nin siyaseti terk ettiğini söylediği bu dönemin Rusya’daki esaret yıllarından itibaren başladığını İstanbul’da gördüğü bazı olayların etkisiyle de siyaseti bırakma arzusunun doruk noktasına ulaştığını görmekteyiz. Ankara’ya gittiğinde de aynı düşüncede olduğunu söyleyen Nursî, orada gördüğü fen ve felsefeden gelen dinsizlik cereyanının, siyaseti bırakıp “iman hizmeti” olarak tanımladığı hizmet hayatına yönelmesine vesile olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü gibi Nursî, İstanbul’da siyasi olayları takip ederken de siyaseti bırakma isteğinde olduğunu pek çok yerde dile getirmektedir. Bu bilgiler ışığında meseleye baktığımızda, Said Nursî’nin siyaseti bırakmasının kendi istekleri doğrultusunda uzun bir sürecin sonunda oluşan bir tavır olduğunu görmekteyiz. Yani araştırmacıların bir kısmının iddia ettiği,³⁴¹ Nursî’nin tek parti döneminde siyaset sahası bulamamasından dolayı siyaseti bıraktığı şeklindeki görüş, Nursî tarafından bu sözlerle adeta tekzip edilmektedir.

Bu dönemin ne zamana kadar devam ettiği ise tartışmalıdır. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle Said Nursî için farklı bir dönemin başladığı konusunda araştırmacılar hem fikir ise de, D.P. döneminde Nursî’nin siyasete bakışının değişip değişmediği konusu ise ihtilaflıdır. Bizce, hürriyet ortamını etkisiyle siyasilere mektup yazan ve onları yönlendirme konusunda çalışmalarda bulunan Nursî, bu dönemde “Eski Said” dönemi ile kıyaslanmayacak kadar minimum seviyede de olsa, bir takım siyasi faaliyetlerinin olduğu muhakkaktır. Fakat bu dönemde Nursî’nin, “Yeni Said” dönemindeki siyasi düşüncelerinden ayrılmadığı şahsi olarak siyasete girmediği sadece takipçilerinden bazılarını siyasete yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

---

³⁴⁰ Mardin, *a.g.e.*, s. 151.

³⁴¹ Çancı, *a.g.e.*, s.184.

5.2.1. “Şeytandan ve Siyasetten Allah’a Sığınırım”

Said Nursî'nin siyasi düşüncelerini en iyi anlatan ve onun bu konudaki görüşlerinin özü olması bakımından “şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım” cümlesi oldukça önemlidir. Bu cümle, hayatının olgunluk döneminde çokça telaffuz ettiği ve neredeyse bütün siyasetle ilgili sorulara verdiği cevaplarda yer alan bitiriş cümlesidir. Nursî, Neden siyaseti terk ettin? Sorularına cevap verdikten sonra “şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım dedim ve siyaseti terk ettim”³⁴² diyerek sözünü bitirir.

Said Nursî'nin siyasetle ilgili düşüncelerinin ne zamandan itibaren değişmeye başladığı kesin olarak bilinmese de, Isparta'nın Barla beldesine sürgün edilmesinden sonra “Risale-i Nur” adını verdiği eserlerini telif ederken bu düşünceye sahip olduğu konusunda araştırmacılar hem fikirdir.

Nursî'nin bu sözü ilk olarak ne zaman söylediği konusunda kesin bir tarih vermek güç olsa da, 1920'de telif ettiği *Sünühat* isimli eserinde “Rüyada Bir Hitabe” diyerek yazdığı bölümde “Neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun?”³⁴³ sorusuna bu cevabı vermiştir. Tarihçesinde yer alan bilgilere göre “Rüyada Bir Hitabe”nin başında 1335(1919) tarihi vardır.³⁴⁴ Esaretten kaçarak İstanbul'a 1918 yılında geldiğine göre, daha bir yıl sonra bu sözü söylediği anlaşılmaktadır. Esaret yıllarında bu düşüncelere sahip olduğu fakat İstanbul'a geldiğinde şaşaalı hayatın bunu unutturduğunu söyleyemesinden de, kendisini tamamen olmasa da siyasetten çekme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Said Nursî'nin siyasetten tamamen çekildiği tezini savunanlar Nursî'nin “şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım” şeklindeki bu ifadesini delil olarak getirirler. Acaba gerçekten Nursî, bu sözün gereğini yapıp siyasetten tamamen çekilmiş midir? Muhammed Bozdağ, Köprü Dergisi'ndeki makalesinde, Nursî'nin bu sözü ilk söylediği dönemde “İttihad Terakki” ve “İttihad-ı Muhammedi” ile doğrudan veya dolaylı ilişki içerisinde olduğunu, onlara yön vermeye ve hatalı yönelimleri engellemeye çalıştığını, siyasetin tamamen dışında olduğu söylenen Cumhuriyetin ilk

³⁴² Nursî, *Şualar*, 426; *Mektubat*, s. 58, 258; *Emirdağ Lahikası*, s.42, 174, 395; *Tarihçe*, s.85, 116, 154, 161, 200, 416, 451 (Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.)

³⁴³ Nursî, *Sünühat*, s. 64.

³⁴⁴ *Tarihçe*, s. 225.

döneminde (CHP iktidarı) siyasi unsurlarla organik anlamda ilişkisini koparmış olsa bile bazı bakanlara mektuplarında veya risalelerinde politikalar teklif ederek, yanlış ve doğru icraatlarını ortaya koyduğunu, 1950 sonrasındaki Demokratları desteklediği dönemde de yine siyasetle doğrudan olmasa bile ilişkisinin daha yoğun olarak sürdüğünü söylemektedir.³⁴⁵

Said Nursî'nin bu sözü söylediği dönemlerin hepsinde doğrudan veya dolaylı olarak, aktif ya da pasif olarak siyasetin içinde yer almakta olduğunu belirten Bozdağ, siyasetin bizatihi kendisi kaçınılmaz olduğunu ve hiç bir devirde kimseyi etkisinin dışında bırakmadığını söylemektedir. Nursî'nin siyasetten Allah'a sığınmasını, siyasetin üzerinde kurulduğu mekanizmanın sebep olabileceği şerlerden dolayı olduğunu, siyasetin kendisinin şer olmadığını, bu şerlerden siyasetin içindeyken de dışındayken de Allah'a sığınması gerektiğini, bizatihi siyasetin Kur'ani açıdan şer olması halinde İslam ulemasının bunu çok daha önceden ortaya koyacaklarını söyler.³⁴⁶

“Siyaset, siyaset yapmak, siyasetçilik” kavramlarının anlaşılması üzerinde duran Bozdağ, Nursî'nin siyasetten kaçışına, “toplumun gidişatını etkileyen yönetim sürecinden topyekün çekilmek” manasını verenlerin yanlış anladığını söylemektedir.³⁴⁷ Bizce de siyasetle ilgilenmek ile siyaset yapmak ayrı şeylerdir. Said Nursî, bu yeni dönemde siyasetten Allah'a sığınırım diyerek kaçsa da diğer dönemlerde ki kadar değilse bile hükümetin bakanlarına politikalar teklif etmiş ve onları yönlendirme isteği içinde olmuş yani bir şekilde siyasetle bağını tümünden koparmamıştır. Sosyal hayatta yaşayan ve insanlara doğru bildiklerini anlatma adına mücadelede eden bir insanın zaten siyasetle bağını tamamen koparması söz konusu olamaz. Burada anlaşılması gereken Nursî'nin taraftar veya muhalif olarak bir siyasetçi olarak yani iktidar mücadelesi olarak siyaset yapmamasıdır. Yoksa siyasilere mektup yazarak onlara politika teklif eden daha önce belirtildiği gibi “dini siyasete alet değil, siyaseti dine alet yapan” bir siyaset tarzını benimseyen Nursî, “Yeni Said” döneminde de bu tarz siyasetini pasif olarak devam ettirdiği söylenebilir.

---

³⁴⁵ Muhammed Bozdağ, “*Bediüzzaman ve Siyaset*” Köprü Dergisi.,Bahar, 1995, sy. 50.

³⁴⁶ Bozdağ, *a.g.mk.*, sy. 50.

³⁴⁷ Bozdağ, *a.g.mk.*, sy. 50.

Bazılarının zannettiği gibi siyasetten uzak kalması şöyle dursun siyaseti kendine göre yorumlayarak kendi tarz siyasetini oluşturmuştur. Yönetim tablosundaki değişime paralel olarak eylem türlerinde değişim göstermiştir. Satranç oynar gibi bazen savunmaya geçmiş, bazen hamle yapmış, bazen de oyalama taktikleri uygulayarak kendi tarz siyasetini oluşturmuştur.³⁴⁸

Senai Demirci, Köprü dergisindeki makalesinde Said Nursî'nin "Eûzü billahi mineşşeytani vessiyase" şeklindeki cümlesinin siyasetten kaçmak şeklinde algılanamayacağını şöyle açıklamaktadır: "Said Nursî, şeytan ile siyaseti yanyana konuşturmakla, bir taraftan, şeytanın mesleğini siyasetin belkemiğini oluşturan tarafgirlik paradigması içinde deşifre eder, diğer taraftan şeytanî tavırların siyasetin işleyişi içinde kemikleşip, sistemleştiğini haber verir. Bir diğer deyişle, siyaset hayatı, zaman zaman -ne yazık ki çoğu zaman- şeytanî saptırmaların gözle görünür bir arenası haline gelebiliyor. Bu anlamda, "hayat-ı siyasîye" şeytanî saptırmaları irdeleneceğimiz bir vaka çalışmasıdır. Dolayısıyla, "Eûzü billahi mineşşeytani vessiyase", siyasete karışmayı ya da karışmamayı doğrudan telkin eden ve belirleyen bir söz değildir. Hele de siyasî olaylara kör ve sağır olunması anlamında hiç yorumlanamaz. Aksine, siyaset dediğimiz davranışlara hükmeden "taassup", "inat", "cerbeze", "tarafgirlik", "garaz" gibi "nefis hesabına" tavırları görmeyi ve duymayı telkin eder. Lakaytça söylenmiş hedefsiz bir kaçınmayı değil, akıllıca belirlenmiş bir ölçüyü ifade eder."³⁴⁹

Said Nursî'nin hayatı göz önüne alındığında daha önce siyasi ve sosyal olaylarda aktif rol aldığı halde bu yeni dönemde "şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım" diyerek siyaseti terk etmesinin sebepleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

5.2.2. Siyaseti Terk Etmesinin Sebepleri

Said Nursi'nin siyaseti terk etmesi konusunda kendi eserlerinde verdiği cevaplara geçmeden önce genel bir değerlendirme yapacak olursak; Nursi'nin siyaseti terk etmesi konusunda kimi araştırmacılar onun siyasete bakışının her dönemde aynı olduğunu söyleseler de kendi beyanlarından da anlaşıldığı üzere "Eski Said" döneminde aktif olarak içinde olduğu siyaseti bıraktığı da bir gerçektir.

³⁴⁸ Bozdağ, *a.g.mk.*, sy. 50.

³⁴⁹ Senai Demirci, "*Siyaset, sebep, Şeytan, Şer*", Köprü Dergisi, Güz, 2000, sy.72.

Onun bu durumunu izah etmek için genel olarak söyle bir tablo çizebiliriz. “Eski Said” tam olarak bir İslam Devleti olmasa da halifelik müessesesini içinde barındıran ve hükümdarının “Hadim’ül-Harameyn-i Şerifeyn” ünvanını kullandığı bir devlette yaşamaktaydı. Bu dönemde devletin kurtuluş çareleri arasındaki pek çok fikirden biri olan “İttihad-ı İslam” veya “İslamcılık” ideali üzerine siyaset yapan Nursi, bu düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olarak mücadele arenasında kendine yer bulmuştur.

Birinci dünya savaşından sonra yaşanan gelişmelerle ulus-devlet modeli ile kurulan Yeni Cumhuriyet’le birlikte kamusal alanın belirleyici unsurunun “kutsal”dan “toplumsal” doğru kayması ve kamusal alanda “seküler” hayat tarzının benimsenmesiyle, Nursi’nin savunduğu “İslamcılık” düşüncesinin politik anlamda yenilgiye uğraması, Nursi’yi düşüncelerinde revizyona zorlamıştır. Belki de sosyo-politik söylemle mücadelede ısrar edenlerin başarısız olacaklarını gören Nursi, pasif bir alan olan teolojik söylemlere doğru bir yöneliş göstermiştir. Kendi ifadeleriyle “Milletin imanına hucum edildiği” düşüncesiyle siyaseti bıraktığını bu nedenle de “iman” kalesini savunmaya geçtiğini söyleyerek siyaseti terk etmiştir. Şüphesiz Nursi, “Eski Said” dönemine savunduğu fikirlerin yeni devletin modernleşme projesi ile örtüşmediğini görmekteydi. Çünkü -beklide olması gerektiği gibi- “otoriter” olan yeni rejimin Nursi’nin projelerini kabul etmesi ona göre mümkün görünmüyordu.³⁵⁰ Ankara’da bulunduğu sırada yaşadığı olumsuz gelişmeler ve “imansızlık cereyanı” diye nitelediği “Ataizm”in fesada başlaması onu yeni bir mücadele alanına zorlamıştı. Ankara’da yaşadıklarının ve genel olarak İslamcılık düşüncesinin yenilgiye uğramasının onu ümitsizliğe sevk etmiş olması da muhtemeldir.

Doç. Dr. Davut Dursun; 24-26 Eylül 1995 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen ve “İslam Düşüncesinin 20. Asırda Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursî” başlığını taşıyan 3. Uluslararası Bediüzzaman Said Nursî Sempozyumu’nda, Said Nursî’nin siyaseti bırakmaya karar vermesinin nedenini şöyle açıklar: “(...) M. Kemal’in otoritesine ve iktidarına karşı bir şey yapamayacağını anlayınca...dünyayı,

---

³⁵⁰ Bünyamin Duran, “Nursi’de Devlet Algısı”, Köprü Dergisi, Yaz-2008, sy. 103, s.42-43.

siyaseti ve hayat-ı içtimaiyeyi terk edip, yalnız imanı kurtarmak için Ankara'dan ayrılarak Van'a dönmeye karar vermiştir.”³⁵¹

Yeni Said dönemi olarak kendini tanımladığı dönemde “Niçin siyasetten çekildin?, Neden siyaseti bıraktın?” gibi sorulara oldukça fazla muhatap olan Nursî, bazen sorulan bir soru üzerine, bazende bu tip soruları kendine sorarak eserlerinde cevaplar vermiştir. Şimdi değişik eserlerinden alıntılar yaparak “niçin siyaseti bıraktın?” Sorusuna verdiği cevapları maddeler halinde ele alalım.

1- Siyaset yolunun şüpheli, zor ve fuzuli olduğu ve yalancılıkla yabancılara alet olma ihtimali olduğunu düşündüğü için:

Mektubat isimli eserinde benzer bir soruya şöyle cevap vermektedir: “Dokuz on sene evveldeki Eski Said, bir miktar siyasete girdi. Belki siyaset vasıtasıyla dine ve ilme hizmet edeceğim diye beyhude yoruldu. Ve gördü ki, o yol meşkûk ve müşkülâtlı ve bana nisbeten fuzuliyâne, hem en lüzumlu hizmete mâni ve hatarlı bir yoldur. Çoğu yalancılık; ve bilmeyerek ecnebî parmağına âlet olmak ihtimali var.”³⁵² Burada Nursî'nin hayatının ilk döneminde siyasete girişinin nedenini dine ve ilme hizmet olarak açıklamakta ve ona göre şüpheli ve müşkilatlı olan siyaseti fuzuli görmektedir. Siyasete girenlerin yalancılık ve yabancılara alet olma ihtimalinin olduğunu bu nedenle siyasetten çekildiğini söylemektedir.

2- Siyasette kendisine ihtiyaç olmadığını düşündüğü için:

Siyasetin kendisine fuzuli olduğunu dile getiren Nursî, iktidar yanlısı veya muhalif olarak siyasette iki taraf olduğunu bunları ikisi için de kendisine ihtiyaç olmadığını şöyle dile getirmektedir: “Hem siyasete giren, ya muvafık olur veya muhalif olur. Eğer muvafık olsa, madem memur ve mebus değilim; o halde siyasetçilik bana fuzulî ve mâlâyânî bir şeydir. Bana ihtiyaç yok ki beyhude karışayım. Eğer muhalif siyasete girsem, ya fikirle veya kuvvetle karışacağım. Eğer fikirle olsa, bana ihtiyaç yok. Çünkü mesâil tavazzuh etmiş; herkes benim gibi bilir. Beyhude çene çalmak mânâsızdır. Eğer kuvvetle ve hadise çıkarmakla muhalefet etsem, husulü meşkûk bir

³⁵¹ Ömer Faruk Paksu, “*Türk Düşünürlerin Gözüyle Said Nursî*”, Nesil Yayınları, 2004, s. 193.

³⁵² Nursî, *Mektubat*, s. 64.

maksat için binler günaha girmek ihtimali var; birinin yüzünden çoklar belâya düşer.”³⁵³ Söзlerini “Eski Said, sekiz senedir sigara ile beraber gazeteleri ve siyaseti ve sohbet-i dünyeviye-i siyasiyeyi terk etti.”³⁵⁴ diyerek tamamlar.

3- “İman ve Kur’an Hizmeti” olarak gördüğü “Risale-i Nur” için:

Kendinse sorulan “Yeni Said niçin bu kadar şiddetle siyasetten tecennüb ediyor?” Sorusuna, milyarlar sene ebedi hayatı kazanmayı, şüpheli bir iki sene dünyevi hayata çalışmakla feda etmemek için diyerek cevaplayan Nursî, “en mühim, en lüzumlu, en saf ve en hakikatli olan hizmet-i iman ve Kur’ân için” şiddetle siyasetten kaçtığını belirtmektedir.³⁵⁵

4- Fırtınalı olarak gördüğü bu zamanda siyaset yoluyla hizmet edilemeyeceğini anladığı için:

İlminin zekatı olarak insanlara faydalı olmanın da gereği üzerinde duran Nursî, insanlara hizmet etmesinin dinen gerekli olduğunu bunu ya sosyal hayata karışarak yani siyaset yaparak ya da “iman hizmeti” şeklinde olabileceğini, kendisinin siyaset elinden gelmediği ve fırtınalı tabir ettiği bu zamanda siyasetle hizmet edilemeyeceğine inandığı için siyaset yolunu değil, selametli yol olan “iman hizmeti” yolunu tercih ettiğini belirtmekte ve İmana hizmeti bırakıp “tehlikeli oyuncak” olarak tanımladığı siyasete atılmayı ise ihtiyar ve yalnız olduğu için delilik olarak gördüğünü söylemektedir.³⁵⁶

5- Kur’an’ın elmas hükmünde olan İman Hakikatlerinin siyaset propagandası ile adi şişelere çevrilmemesi için:

Ona göre, Kur’ân ve iman hizmeti siyasete karışmasını yasaklamaktadır. Bunu ise, İman hakikatlerinin elmas hükmünde olduğunu eğer siyasetle birlikte iman hakikatlerine hizmet etse bunun avam tarafından taraftar kazanmak için yapılan bir

---

³⁵³ Nursi, *Mektubat*, s. 64.

³⁵⁴ Nursi, *Mektubat*, s. 64.

³⁵⁵ Nursi, *Mektubat*, s. 64.

³⁵⁶ Nursi, *Mektubat*, s. 65.

propaganda olarak algılanacağını bunu da elmas kıymetinde olan iman hakikatlerini adi şişeler derecesine indirmek anlamına geldiğini söyleyerek açıklamaktadır.³⁵⁷

6- Taraftarlık şeklinde cereyan eden siyasetin “meleği şeytan, şeytanı melek” olarak gösterdiğini müşahede ettiği için:

Siyaseti terk etmesinin sebebini açıkladığı başka bir eserinde de yine “gaddar siyaset” olarak tanımladığı siyasetin çirkin olan taraftarlık yönüne vurgu yapmış ve tarafgirlik damarıyla “kendi tarafına şeytan yardım etse rahmet okutacak, muhalifine melek yardım etse lânet edecek” diyerek gördüğü şu olayı anlatmıştır: “Bir sâlih âlim, fikr-i siyasîsine muhalif bir büyük sâlih âlimi tekfir derecesinde gıybet ettiği; ve İslâmiyet aleyhinde bir zındığı, onun fikrine uygun ve taraftar olduğu için hararetle senâ ettiğini gördüm.” Siyasetin bu fena neticesinden ürktüğünü ve şeytandan kaçır gibi, otuz beş seneden beri siyaseti terkettiğini söylemiştir.³⁵⁸ Nursî, tarafgirlik konusunda kendisine yöneltilen bir soruya tarafgirliğin hak namına olması durumunda haklıları koruyacağını, fakat şimdiki gibi düşmanca ve nefis hesabına olan tarafgirliğin kötü neticeler doğurduğunu söyleyerek, melek ve şeytan benzetmesiyle konuyu açıklamıştır.³⁵⁹

7- Şimdiki siyasetin bir hastalık halini alması ve Avrupa tarafından yönlendirilmesi:

Sünühat isimli eserinde bir mecliste sorulan “neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun?” sorusuna “şimdilik İstanbul siyaseti, İspanyol hastalığı gibi bir hastalıktır” diyerek İstanbul siyasetini nezle olarak bilinen İspanyol hastalığına benzetmiş ve insanları saçma sapan düşüncelere ittiğini belirtmiştir. İstanbul’daki siyasi gündemin ise, kendiliğinden değil Avrupanın yönlendirmesiyle değiştiğini “Avrupa üflüyor biz oynuyoruz” diyerek açıklamıştır.³⁶⁰

8- Ahiretle ilgili meselelerin yanında dünyevi meselelerin önemsiz olduğunu düşündüğü için:

---

³⁵⁷ Nursî, *Mektubat*, s. 65.

³⁵⁸ Nursî, *Emirdağ Lahkası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 237, 395; *Mektubat*, s.258; *Tarihçe*, s. 451,536; *Beyanat ve Tenvirler*, s. 243.

³⁵⁹ Nursî, *Mektubat*, s. 259.

³⁶⁰ Nursî, *Sünühat*, s.64.

Meyve Risalesi isimli eserinde de, dünya ile ilgili en büyük meselelerin bile ahiretle ilgili meseleler yanında çok küçük kaldığını kendisine sorulan “ Harbi umumi ile neden alakadar olmadığı” şeklindeki soruya verdiği cevapta şöyle dile getirmektedir: “Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedâhil daireler gibi...birbiri içinde daireler var. Herbir dairede herbir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede, en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var. Ve en büyük dairede en küçük ve muvakkat, arasına vazife bulunabilir... Fakat büyük dairenin cazibedarlığı cihetiyle küçük dairedeki lüzumlu ve ehemmiyetli hizmeti bırakırıp lüzumsuz, malayani ve âfâkî işlerle meşgul eder. Sermaye-i hayatını boş yerde imha eder. O kıymetdar ömrünü kıymetsiz şeylerde öldürür.”³⁶¹ Herkesin başına açılan “iman kurtarma” davasının Cihan Harbinden de, bütün dünyevi mesailden de büyük olduğunu, akli olan Alman ve İngiliz kadar kuvveti ve serveti olan her insanın bütün gücünü ve servetini bu davaya harcamaları gerektiğini belirtmiştir.

9- Siyasetle yapılan hizmetin galip olduğu takdirde kâfirlerin münafık olacağından endişe ettiği için:

Lem’alar isimli eserinde kendisine sorulan: “Baştaki insanların takip ettikleri siyaseti nasıl görüyorsun ki ilişmiyorsun? Sorusuna “Bu zamanda ehl-i İslâmın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir. Bunun çare-i yegânesi nurdur, nur göstermektir ki, kalbler ıslah olsun, imanlar kurtulsun. Eğer siyaset topuzuyla hareket edilse, galebe çalınsa, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenadır. Demek, topuz böyle bir zamanda kalbi ıslah etmez. O vakit küfür kalbe girer, saklanır, nifaka inkılâp eder.”³⁶²

10-Siyaset cereyanlarının topuz, Kur’an hakikatlerinin ise nur olduğunu söyleyerek, elinde nur olmasından dolayı, siyaset tupoğunu tutamayacağını yüz eli de olsa ancak nura yeterli geleceğini düşündüğü için:

İnsanlığın hayatının bir yolculuk olduğunu bu yolun bataklığa girdiğini “mülevves ve ufûnetli bir çamur içinde, kabile-i beşer düşe kalka” gittiğini, insanların yüzde yirmisinin sarhoş olup çamuru yüzüne bulaştırdığını, yüzde sekseninin ise

---

³⁶¹ Nursi, *Şualar*, s. 202.

³⁶² Nursi, *Lem’alar*, s.155.

mütehayyir olup bataklığı anladıklarını fakat selametli yolu göremediklerini söyler ve bunlara karşı iki çare olduğunu şöyle belirtir:

“Birisi, topuzla o sarhoş yirmisini ayıltmaktır. İkincisi, bir nur göstermekle mütehayyirlere selâmet yolunu irâe etmektir. Ben bakıyorum ki, yirmiye karşı seksen adam, elinde topuz tutuyor. Hâlbuki o biçare ve mütehayyir olan seksene karşı hakkıyla nur gösterilmiyor. Gösterilse de, bir elinde hem sopa, hem nur olduğu için, emniyetsiz oluyor. Mütehayyir adam, ‘Acaba nurla beni celb edip topuzla dövmek mi istiyor?’ diye telâş eder. Hem de Bazen arızalarla topuz kırıldığı vakit, nur dahi uçar veya söner.”³⁶³

“Hem nur, hem topuz-ikisini, bu zamanda benim gibi bir âciz yapamaz. Onun için, bütün kuvvetimle nura sarılmaya mecbur olduğumdan, siyaset topuzu ne şekilde olursa olsun bakmamak lâzım geliyor.. Fakat iki elimiz var. Eğer yüz elimiz de olsa, ancak nura kâfi gelir. Topuzu tutacak elimiz yok.”³⁶⁴

11-Siyasetle meşguliyetin İslamiyet hakikatlarına ihlâsla hizmet etmeye engel olması³⁶⁵:

“Yirmi beş seneden beri ihlas ile hakiki hizmet-i imaniye, beni her nevi siyasetten çektiği ve yirmi beş sene zarfında bir gazeteyi okutturmadığı gibi; yirmi sene bu işkenceli esaretimde hayat-ı siyasiyeye bakmamak için hükumete müdafaat-ı hapsiyeden başka müracaat etmeyen ve vazife-i imaniyeye noksan gelmemek ve ihlas kırılmamak ve siyasete bulaşmamak için on sene bu dehşetli Harb-i Umumiye bakmayan, baktırmayan bir halet-i ruhiyeyi taşımaya mecburiyetim varken..”³⁶⁶

12- İman hizmeti olarak gördüğü “Risale-i Nur”ların şerefini korumak ve insanları iman ve Kur’an hizmetinden mahrum etmemek için:

Said Nursî siyaseti terk etmekle iman, Kur’an hizmeti ve Risale-i Nurların şerefini koruduğu düşüncesindedir. Ona göre, eğer siyasetle uğraşsaydı insanlarda acaba iman hizmeti ve Risale-i Nur’u siyasete alet mi ediyor? Diye bir şüphe uyanırdı ve

---

³⁶³ Nursi, *Mektubat*, s. 52.

³⁶⁴ Nursi, *Lem’alar*, s. 155.

³⁶⁵ Mutlu, *a.g.e.*, s. 236.

³⁶⁶ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 182.

insanlar bu nedenle bu eserlerden mahrum kalabilirlerdi. Bununla ilgili Kastamonu Lahikası isimli eserinde şöyle söylemektedir:

“İman hizmeti, İmân hakaiki, bu kâinatta herşeyin fevkindedir, hiçbir şeye tabi ve âlet olamaz. Fakat, bu zamanda, ehl-i gaflet ve dalâlet ve dinini dünyaya satan ve bâki elmasları şişeye tebdil eden gafil insanlar nazarında o hizmet-i imaniyeyi hariçteki kuvvetli cereyanlara tabi veya âlet telâkki etmek ve yüksek kıymetlerini umumun nazarında tenzil etmek endişesiyle, Kur’an-ı Hakimin hizmeti, bize kat’î bir surette siyaseti yasak etmiş.”³⁶⁷

13-Gelecekte insanların yüzde doksanının nefsi emmareye tabi olacağını hissedip, bu tehlikeye karşı çare arama düşüncesi:³⁶⁸

Emirdağ Lahkası isimli eserinde dile getirdiği bu hususta mealen şöyle demektedir: “Milli ve İslami terbiye alanların yanında yüzde elli insanların Milli ve İslami adetletlere lakaytlık göstermesi ve bunların elli sene sonra yüzde doksan insanları nefse tabi olup milleti anarşiye sevketmesi ihtimalinin düşünülmesi ve o belaya karşı çare aramanın luzumu, yirmi sene evvel beni siyasetten menetmiş..”³⁶⁹

14-İstibalde dinsiz bir istibdadın çıkacağını hissetmesi:

Münazarat isimli eserinin bir haşiyesinde gelecekte çıkacak olan dinsizlik cereyanını hissedip önce siyasetle mukabeleye çalıştığını fakat, fen ve felsefeden gelen dinsizlik cereyanına bu şekilde mukabele edilemeyeceğini anlayınca siyaseti bıraktığını belirtmektedir.

“Eski Said, Nur’un parlak hâsiyetinden gelen kuvvetli ümit ve tam teselli ile siyaseti İslâmiyet’e âlet yaparak hararetle hürriyete çalışırken bir hiss-i kablelvuku ile dehşetli ve dinsizce bir istibdad-ı mutlakın geleceğini bir hadis-i şerifin mânâsından anlayıp.. otuz seneden beri “Euzu billahi mine’ş-şeytani ve’s-siyaseti”(Şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım) deyip siyaseti bıraktı. Yeni Said oldu.”³⁷⁰

---

³⁶⁷ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s.101.

³⁶⁸ Mutlu, *a.g.e.*, s.241.

³⁶⁹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s.21; Krş, Mutlu, *a.g.e.*, s.241.

³⁷⁰ Nursî, *Münazarat*, s. 66.

15- Siyasetin kalp selametini bozduğunu düşünmesi: Ona göre, “siyaset boğuşmalarına kapılanlar, selamet-i kalbini kaybeder”³⁷¹

16- “Şefkat etmek, zulüm ve zarar etmemek” prensiplerinden dolayı siyaseti bıraktığını söylemektedir.³⁷² “Birisinin hatasıyla, başkası veya akrabası hatakâr olmaz; cezaya müstehak olmaz”³⁷³ ayetindeki ilahi düstura karşı, bu zamanda “İnsan şüphesiz çok zalim ve nankördür” ayetinin sırrıyla şiddetli bir zulüm ile karşılık verdiğini söyleyerek siyasi tarafgirliğin insana şefkati unutturup zulüm yapmasına sebep olduğunu şöyle dile getirir:

“Taraftarlık hissiyle, bir caninin hatasıyla, değil yalnız akrabasına, belki taraftarlarına dahi adavet eder. Elinden gelse zulmeder. Elinde hüküm varsa, bir adamın hatasıyla bir köye bomba atar. Hâlbuki bir masumun hakkı, yüz canı için feda edilmez; onların yüzünden ona zulmedilmez. Şimdiki vaziyet, yüz masumu birkaç canı için zararlara sokar.”³⁷⁴

Yukarı da da belirtildiği gibi Nursi’nin siyaseti bırakmaya iten etmenleri tek bir sebebe dayandırmak yanlış olur. Fakat şunu söyleyebiliriz ki; kendi iç etmenleri ve dünyadan tecerrüd arzusu bir yana, zamanın şartlarının Nursi’yi siyaseti terk etmeye ittiği de bir gerçektir.

5.3. “Nurculuk Akımı” Gelişme Dönemi Siyasi Düşünceleri (Üçüncü Said)

“Üçüncü Said” olarak adlandırılan dönem, “Eski” ve “Yeni” Said gibi keskin bir çizgiyle ayrılmamasına karşın, *Şualar* isimli eserinde³⁷⁵ Nursî’nin “Eski Said”i Yeni Said’e çeviren inkılabın bir benzerini hissettiğini ve kendisini “Üçüncü bir Said” olarak gördüğünü belirtmesi böyle bir dönemin olduğunun en büyük delilidir. Araştırmacıların genel kanaatine göre de, Demokrat Parti İktidarı dönemindeki kendisine tanınan hürriyet ortamıyla birlikte “Nurculuk Akımı”nın gelişmesi adına yaptığı siyasi sayılabilecek faaliyetleri ve kurmuş olduğu akımın hizmet prensiplerinin oturtulması adına

³⁷¹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s.14; Kırş, Mutlu, *a.g.e.*, s.243.

³⁷² Mutlu, *a.g.e.*, s.245.

³⁷³ İbrahim Suresi, 34. ayet.

³⁷⁴ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 38-39.

³⁷⁵ Nursi, *Şualar*, s.453.

talebeleriyle yaptığı ziyaret ve seyahatler bu dönemin “Yeni Said” döneminden ayıran özelliklerdir.

“Nur Hareketi” veya “Nurculuk Akımı” gelişme dönemi olarak adlandırılabilir olan bu dönemde, daha çok Said Nursî’nin siyasi düşünce ve faaliyetleri açısından farklılaşmanın olduğu görülmektedir. “Üçüncü Said” dönemi, siyasileri irşad gayesiyle, onlara doğru yolu göstermek ve onları dine hizmetkâr yapmak için çalıştığı dönem olarak tarif edilebilir.³⁷⁶

Şerif Mardin eserinde, Said Nursî’nin yaşamındaki bu üçüncü evreyi “kişisel olarak siyasetten uzak dururken, takipçilerini siyasetle ilgilenmeye teşvik ettiği” dönem olarak tarif eder.³⁷⁷ Cemal Kutay ise, “Üçüncü Said” döneminde “Hizmet-i Nuriye”nin inkişaf ettiği ve Risalelerin artık serbestçe basıldığı ve Said Nursî’nin hizmet tarzını talebelerine ders verdiği yıllar olarak değerlendirmektedir.³⁷⁸

Bizce her iki açıklama da doğrudur. Bu dönem Demokrat Parti iktidarıyla birlikte “Nurculuk” akımı, meşru zemine taşınmış; matbaalarda Said Nursî’nin “Risale-i Nur Külliyyatı” adı verilen eserleri basılmaya başlamış; “Nur Talebeleri”, “Üstad” olarak niteledikleri Said Nursî ile rahat görüşme olanağı bulmuştur. Bütün bunlar olurken Said Nursî de İktidarda olan Demokrat Parti ile arasını iyi tutmuş sosyal ve siyasal olaylarla³⁷⁹ daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.

Demokrat Parti devrinde Said Nursî’nin yaptığı siyasi faaliyetleri üçüncü bölümde ele alacağımızdan, burada sadece Nursî’nin “Üçüncü Said” döneminde siyasi düşüncesinin değişip değişmediğini inceleyeceğiz.

Said Nursî’nin, 14 Mayıs 1950’den sonra Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle siyasi düşüncelerinin değişime uğrayıp uğramadığı net bir biçimde belli olmamakla birlikte, siyasi sayılabilecek bir takım faaliyetlerinin olduğuda bir gerçektir.

---

³⁷⁶ Şahiner, a.g.e., s.383.

³⁷⁷ Mardin, a.g.e., s.161.

³⁷⁸ Balcı, a.g.e., s.167.

³⁷⁹ Welt, a.g.e., s.377.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, taraftar araştırmacılar Said Nursî'nin siyasi düşüncelerinin hayatının her döneminde aynı amaç doğrultusunda olduğunu, “siyasete yön vermek” adına yapılan faaliyetler olduğunu söylemektedirler. “İktidar mücadelesi” anlamında bir siyaset tarzını benimsemiştiği araştırmacılar tarafından belirtilen Said Nursî, bu dönemde “*siyasetten kaçınma*” prensni korumasına ve siyasetle organik bir bağ kurmasına rağmen kendisine tanınan hürriyet ortamının etkisiyle siyasetle olan dirsek temaslarını arttırmış ve “siyasete yön vermek” için siyasi faaliyetler yapmıştır.

Kanaatimize göre, “iktidar mücadelesi”ni kendi şahsi iktidarı olarak değil fikirlerinin iktidara taşınması olarak algılayan Said Nursî, bu dönemde 1957 seçimlerinde DP'nin iktidarda kalması için açık bir şekilde bu partiyi desteklemiştir. Bu bağlamda taraftar araştırmacıların Said Nursî'nin “iktidar mücadelesi” anlamında bir siyaset yapmadığı görüşünün kısmende olsa zedelendiği anlaşılmaktadır. Bilinmelidir ki iktidar mücadelesi sadece kişilerin kendi şahsi iktidatlarını kapsamaz. Düşüncelerinin iktidarda temsil edilmesini isteme de bir çeşit “iktidar mücadelesi”dir. Bu yönüyle bakıldığında tam olarak olmasa bile bir iktidar mücadelesi tarzında siyasi sayılabilecek tavırlar ortaya koyan Said Nursî'nin, dinin sosyal hayatla olan bağını güçlendirme ve insanların imanlarını tazeleme adına yaptığı mücadelede neden dini argümanları daha çok kullanan “İslamcı” bir partiyi değil, CHP'nin içinden çıkarak sadece dini değerlere saygılı davranma vadinde olan bir partiye açıkça destek verdiği hususu, üzerinde durulması gereken bir konudur. Demokrat partiyi destekleme nedenini açıkladığı bir eserinde “ehveni şer” (kötünün iyisi) olarak gördüğü partiyi CHP ve Millet partisinin iktidara gelmemesi için desteklediğini belirtmektedir. Yani Nursî, oluşturduğu akımın geleceği açısından tehlikeli gördüğü partiler yerine, fikirlerini tam olarak yansıtmaya bile stratejik bir tercih yaparak DP'nin iktidarda kalmasını istemiştir.

Nursî'nin “ehveni şer” prensibini siyasette kullanması, “Nur Hareketi” veya “Nurculuk Akımı” mensuplarının günümüzde hangi partiye oy verecekleri konusunda hareket tarzı oluşturmalarını da sağlamıştır. Günümüzde akım mensupları görüşlerini tam olarak yansıtmaya yansıtmamasına bakmaksızın seçimlerde destekleyecekleri partiyi seçme konusunda bu prensipten hareketle iktidara gelmesini istemedikleri partilere karşı

alternatif olan ve rahatça faaliyetlerine devam edebileceklerine inandıkları en güçlü partiye destek verdikleri görülmektedir.

Bütün siyasi ve dünyevi cerayanların üstünde gördüğü “Risale-i Nur”ları hiçbir siyasi amaca alet yapmadığını söyleyen Said Nursî, desteklediği partiyi niçin desteklediğini söyleyerek bu partiyle organik bir bağının olmadığını açıklamak istemiştir. Bazı talebelerini Demokrat Parti’de milletvekili olmaları için teşvik ettiği görülse de, akım mensuplarının siyasete girip girmemelerini açıkladığı bir mektubunda “Nur Talebelerinin Risale-i Nurlar adına değil, kendi şahısları adına siyasete girebileceklerini, kendi şahısları adına girseler bile siyaset için giremeyeceklerini ancak, Nurların yayılması ve hizmet için”³⁸⁰ girebileceklerini belirterek siyasete girenlerin kendi şahısları adına girebileceklerini söylemiş ve “Nurlar” adına siyaset yapılamayacağını belirtmiştir.

Tek Parti iktidarı dönemindeki baskıların kalkmasıyla siyasetle ve siyasi kurumlarla “Eski Said” dönemi kadar olmasa da ilişki içinde görülen Said Nursî, genel kanaate göre bu dönemde “siyasetten kaçınma” prensibini muhafaza etmiş, fakat iktidarda kalmasını istediği parti için nadiren bir takım siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. “Nurculuk” akımının gelişmesi ve kendisinden sonraki konumu için prensipler ortaya koyarak onlara siyasi bir takım açıklamalarda bulunmuştur.

Said Nursî’nin “Adnan Menderes gibi İslam kahramanı için siyasete birkaç saat baktım” gibi ifadelerinden anlaşıldığına göre, Said Nursî bu dönemde “siyasetten kaçınma” prensibini bir takım siyasi açıklamalarla bazen bozsa da, Nursî’ye göre bu devamlılık arzeden bir durum değildir. Nursî bu dönemde de yine “siyaseti” kaçınılması gereken bir olgu olarak değerlendirmekten vazgeçmiş değildir. Fakat siyasetle olan mesafeli duruşunu bu dönemde yumuşattığı görülen Nursî, talebelerine de mecbur kalındığı takdirde siyasete bakabileceklerini fakat ehemmiyetli vazifelerini unutmamaları gerektiğini³⁸¹ söyleyerek siyaseti, “Yeni Said” dönemindeki gibi algılamadığını göstermektedir.

---

³⁸⁰ Nursî, *Emirdağ Lahkası*, s. 157.

³⁸¹ Nursî, *Kastamonu Lahkası*, s. 48.

Emirdağ Lahikası isimli eserinde,³⁸² “bizim siyasete bakmamıza mecburiyet-i kat’iyye olduğu zaman, vazifemiz siyaseti dine âlet ve dost yapmaktır” ve “siyaseti ırkçılığa ve dinsizliğe âlet edenlere karşı..siyaseti dine âlet ve dost yapmak” şeklindeki ifadeleri “Nur Talebelerinin” mecbur oldukları zaman kendi şahısları adına ve siyaseti dine alet ederek siyasete girebileceklerini belirtmektedir. Buradan hareketle de Nursî’nin Yeni Said dönemindeki siyasete karşı sert tavrını yumuşattığı anlaşılmaktadır.

Şerif Mardin’de, Said Nursî’nin neden siyaseti bıraktığı sorusuna “fert cemiyetin selameti için kendi arzularından fedakârlık etmelidir” şeklinde verdiği cevabı zikrederek Nursî’nin bir zaman siyasetten kaçındığı ve bir kenara bıraktığı yorumuna varmaktadır.³⁸³

Netice olarak, bu dönemde “siyasetten kaçınma” prensibini genel olarak devam ettirmekle birlikte, “Nurculuk Akımı” mensuplarına yol göstermek için siyaset konusunda bazı açıklamalar yaptığı, bazı siyasi sayılabilecek faaliyetlerde bulunup bunların nedenlerini açıkladığı görülen Said Nursî, bu dönemde siyasi konjonktürün etkisiyle siyasete karşı olan tavrını yumuşattığı bu nedenle de “Üçüncü Said” döneminin “Yeni Said” döneminden çok keskin olmasa da ayrıldığı anlaşılmaktadır.

---

³⁸² Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 17.

³⁸³ Mardin, *a.g.e.*, s. 161.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ KURUMLARLA İLİŞKİLERİ VE FAALİYETLERİ

Said Nursî, tezimizin birinci bölümde biyografik olarak ele aldığımız yaşamında da belirttiğimiz gibi “Eski, Yeni ve Üçüncü Said” olmak üzere üç döneme ayırdığı hayatının, bu dönemler açısından diğer düşüncelerinde olduğu gibi -belki de en belirgin olarak- siyasi düşünce ve tavırlarında farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Siyasî yönden hayatını göz önüne aldığımızda ise, bu dönemler içinde Osmanlı coğrafyasında yaşanan değişimlere paralel olarak siyasi dönemler (Mutlakiyet, Meşrutiyet, Mili Mücadele, Cumhuriyet) meydana gelmiştir. İşte bizde Said Nursî’nin bu dönemlerdeki siyasi hayatını ve faaliyetlerini inceleyeceğiz.

Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemleri Nursî’nin Eski Said olarak kendisini tanımladığı döneme, Cumhuriyet Döneminin ise, 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesine kadar “Yeni Said”, 14 Mart 1950 sonrası ise, “Üçüncü Said” dönemlerine rastlamaktadır.

1. MUTLAKİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ (1894-1908)

1.1. Hükümet’e İlk Müracaâtı (Medresetü’z-Zehra Projesi)

Van’da bulunduğu sürede İslâm âlemi ve Osmanlı Devleti’nin geleceğine yönelik çareler düşünen Nursî, İlk olarak Doğu-Batı kültür farkını ortadan kaldırmak ve ülkenin birlik ve beraberliğini sağlamak amacıyla Van’da din ve fen ilimlerinin birlikte okutulacağı bir üniversitesinin kurulmasını tasarlar. Bu projesini gerçekleştirmek niyetiyle 1907 yılının sonunda İstanbul’a gider. Hedeflediği üniversite için 1908 yılı Mayıs veya Haziran aylarında³⁸⁴ Mabeyne giderek bir dilekçe ile başvuruda bulunur.³⁸⁵

“Medresetü’z-Zehra” adını verdiği, Arap, Hind, İran, Kafkas, Türk ve Kürt milletlerin eğitim görüp İslâm kardeşliği potasında eriyeceğini düşündüğü üniversitesinde, Arapça-Kürtçe-Türkçe olmak üzere üç dilde eğitim verilerek bu bölge

³⁸⁴ Welt, *a.g.e.*, s.64.

³⁸⁵ Şahiner, *a.g.e.*, s. 80.

halkının eğitimden geri kalmaması gerektiğini düşünüyordu. Projesinde, din ve fen ilimlerinin birlikte okutulması amacı üzerinde önemle duran Nursî, böylece hem Avrupa ve İslâm âlemi arasında bir barış ortamının doğacağına,³⁸⁶ hem de sadece fen ilimlerini okuyanlarda inkar ve şüphenin, sadece din ilimlerini okuyanlarda ise taassubun oluşacağına inanıyordu.³⁸⁷ 1910 yılında yazdığı *münâzarat* isimli eserinde bu konuyla ilgili şöyle söylemiştir:

“*Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir.(din ilimleri) Aklın nuru, fûnun-u medeniye dir(Fen ilimleri). İkinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak(ayrılık) ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder.*”³⁸⁸

Şerif Mardin’in anlatımına göre³⁸⁹ Said Nursî’nin Mayıs veya Haziran 1908’de Padişah’a sunduğu 19 Kasım 1908’de Jön Türk devriminin ardından ve *Şark ve Kürdistan* gazetesinde³⁹⁰ de yayınlanan bu dilekçesinde sadece Doğu Üniversitesi projesi yoktu. Nursî dilekçesinde, doğu bölgesinde bazı yeni okullar açılmış olmasına rağmen yerel nüfusun bu okullardan yararlanamadığını, çünkü hükümetçe gönderilen öğretmenlerin Kürtçe bilmediklerini belirterek, hükümete günümüzde azınlıklara uygulanan “tersine ayrımcılık” olarak bilinen bir politikayı önermektedir. Said Nursî’ye göre, Osmanlı yönetimine düşen görev laik Osmanlı okul sisteminde eğitim görebilmeleri için Kürtçe konuşan bir kesime özel kolaylıklar sağlamak ve bu kesimi desteklemektir.³⁹¹ Mevcut sistem içinde bu insanlar ancak medrese eğitimi görecekti. Çünkü bu okullarda Kürtçe eğitim veriliyor ve insanlar çocuklarını bu okullara gönderiyordu. Buradaki insanlara Türkçe öğretilmesi ve özel burslarla desteklenmesi durumunda aşiretler arasında çekişmeler ortadan kalkacak ve aşiret mensuplarını iyi Osmanlı vatandaşları haline getirecekti. Daha sonra ise bu laik Osmanlı okullarından mezun olan yerel halktan kişileri yetiştirecek bir “doğu üniversitesi” ile taçlandırmayı düşünüyordu. Bu üniversitenin Kahire’deki El-Ezher benzeri bir yapıya sahip olması

³⁸⁶ İbrahim Canan, *İslam aleminin ana meselelerine Bediüzzaman’dan çözümler*, Yeni Asya Yayınları, 1993, s. 66.

³⁸⁷ Mutlu, *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî*, a.g.e., c.1, s.180.

³⁸⁸ Nursî, *Münazarat*, Yeni Asya Yayınları, 2003, s. 127.

³⁸⁹ Şahiner de daha önce benzer görüşler ileri sürmektedir. Bkz. Şahiner, a.g.e., s. 93.

³⁹⁰ *Şark ve Kürdistan Gazetesi*, 19 Kasım 1908, sy. 1; Krş, Şahiner, a.g.e., s. 93.

³⁹¹ Şahiner, Bitlis, Van ve Siirt’te mektepler açılması ve buralarda en az elli Kürt öğrenci okutulmasını ve masraflarının da hükümet tarafından karşılanmasını da dile getirmektedir. Bkz. Şahiner, a.g.e., s. 93.

gerektiğini belirtiyordu. Yüzyılın başlarında el-Ez-her, gerçekten, tedrici bir modernleşme süreci geçirerek, Said Nursî'nin düşündüğü amaçlara hizmet edecek bir içeriğe kavuşturuluyordu.³⁹²

Bir yanda mevcut dinî eğitim kurumlarının geliştirilmesi, öte yanda ise bunların yerini Tanzimat döneminde açılan mekteplerin alması şeklinde beliren ikili almaşık, Osmanlı'da cereyan eden yaygın bir tartışmanın da konusunu oluşturuyordu. Said Nursî'nin tercihi, bu almaşıklardan birincisi yönündeydi. Said Nursî gerek "dinî bilimler" ile "felsefî bilimler" arasındaki ihtilafın gerekse medrese-tekke mezunları ile mektep mezunları arasındaki çatışmanın artık aşılmış olacağı uzlaştırıcı bir çözüm bulunabileceğine inanmaktaydı.³⁹³

Şerif Mardin, Kırsal kesimdeki kitleleri aydınlatma adına benzer bir teklifin Erzincanlı bir Nakşibendî şeyhi tarafından da ortaya atıldığını, Said Nursî'nin Sultan'a yazdığı dilekçede Orta Asyalı bir Panislâmcı olan Abdürreşid İbrahim tarafından da sunulmuş olan benzer bir dilekçeyi de hatırlattığını söylemektedir.

Said Nursî, Osmanlıların bilimde ilerleme sağlayamamış olmalarının nedenini, Türkiye'de eğitim alanında birbirinden ayrı üç akımın medrese, tekke ve mektep sisteminin bulunması olarak görür. Ona göre bunun çözümü ise, mekteplere yeniden din dersleri konulması, medrese eğitim programlarına bilim üzerine araştırmaların eklenmesi ve ehil ulemanın tekkelere yerleştirilmesidir.³⁹⁴

Araştırmaların felsefî temeli olarak dinin bir kenara bırakılmasının yeni açılan okullarda bir kısırlaşmaya yol açtığı şeklindeki tez, esasen Cemaleddin Afgani tarafından daha önce ortaya atılmış bulunduğunu dile getiren Mardin, günümüzde bu tezin, İran'daki İslâm devrimine laik alandan destek oluşturan Ali Şeriatî gibi önde gelen düşünürlerle, Cemil Meriç gibi çağdaş Türk düşünürleri tarafından da savunulduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁵

---

³⁹² Mardin, *a.g.e.*, s. 133.

³⁹³ Mardin, *a.g.e.*, s. 133.

³⁹⁴ Mardin, *a.g.e.*, s. 135.

³⁹⁵ Mardin, *a.g.e.*, s. 135.

Mardin'in değimiyle oldukça etkileyici olan bu tez,³⁹⁶ her ne kadar daha önce bazı âlimler tarafından dile getirilmiş olsa da Nursi'nin bu tezi sistemleştirip bir dilekçe halinde hükümete ulaştırması Osmanlı maarif sisteminde sorun haline gelen mektep-medrese-tekke üçlüsünü uzlaştırma; Doğu Anadolu'da yaşayan Kürtler için uygulanacak politika; din ve fen ilimlerini aynı eğitim sistemi içinde yoğurma adına o dönemde yapılmış önemli bir mracaattır.

Nursi'nin yaptığı ve içinde Doğu Anadolu'daki eğitim için atılacak adımları içeren bir Maarif politikası olan, kısaca "*Medresetü'z- Zehra Projesi*" (Doğu niversitesi) olarak adlandırılan bu başvuru, onun doğrudan iktidar'a yaptığı ilk siyasi müracaat olarak kabul edilebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu dilekçe sadece basit bir niversite projesi değildir. Osmanlının doğu politikasına eleştiri ve nerileri içeren önemli bir siyasi mracaattır. Ayrıca Nursi, bu projenin gerçekleşmesi durumunda bölge halkını Osmanlı'ya daha kuvvetli bağlarla bağlamış olmasının yanı sıra, Kürt dili de meşru zemine taşınmış olacaktı. Yani Nursi, bir yandan Osmanlı'nın parçalanmasına ve "Bağımsız Kürt" devletine karşı çıktığı gibi, diğer yandan Kürtlerin dillerini niversite alanında kullanabilmelerini de desteklemekteydi.³⁹⁷ Birbiriyle çelişir gibi görülen bu durumun dilekçenin asıl amacının yorumlanmasıyla anlaşılacağı kanaatindeyiz. Dilekçenin, din ve fen ilimlerinin birlikte okutulması ve halkın sadece din ilimlerinin okutulduğu medreselerden kurtarılıp cehalet ve taassubun önlenerek bölgede sorun haline gelen aşiret ilişkileri ve eğitim ikilemini ortadan kaldırmak amaçlı olduğu asıl vurgunun bu yönde olmasından anlaşılmaktadır. Irkçılık konusundaki fikirleri gayet açık olan Nursi'nin Kürtçe'yi niversite seviyesinde de olsa doğudaki halk için eğitim dili olarak desteklemesi onun küçük imtiyazlarla Kürt halkın Osmanlıdan kopmasını önlemek amaçlı bir düşüncesi olarak görebiliriz. Nursi'ye göre, bölge halkına tanınacak bu imtiyaz sayesinde ırkçılığın kullanılarak bölge halkını isyan etmeleri konusunda propaganda yapan vrelerin amaçları akim kalacaktı. Ayrıca bu niversite sayesinde Arap, Hint, İnan, Kafkas, Türk ve Kürt milletlerin İslam kardeşliği potasında eriyeyeğini

---

³⁹⁶ Mardin, *a.g.e.*, s. 135.

³⁹⁷ Bugün gelinen noktada Kürtçe yayın yapan bir devlet televizyonunun olması bu tip ayrıcalıkların ulusal egemenlik adına tehlikeli olarak grlemeyeğini göstermektedir. Nursi'nin bu projeyi teklif ettiği dönem çeşitli ırkları içinde barındıran bir Osmanlı Devletidir. Buradan hareketle teklif edilen bu projenin "Kürtçülük" ihtiva etmediği açıktır.

ve böylece bölgede yoğun olarak yaşayan Kürtlerin Osmanlı vatandaşlığını özümseyeceklerini düşünüyordu. Fakat dönemin padişahı Abdülhamit tarafından kabul edilmeyen bu müracaat Said Nursî tarafından daha sonra çeşitli dönemlerde diğer hükümetlere de yapılmış, fakat ya kabul görmemiş ya da başka bir sebepten dolayı yarım kalmıştır.³⁹⁸

Sonuç olarak bu proje Nursi'nin eğitime verdiği önemi göstermektedir. Nursi, bu projeye, bir Osmanlı coğrafyası olan ve o zamanın tabiriyle Kürt illeri anlamında “Kürdistan” olarak bilinen Doğu bölgesinin eğitim seviyesini yükseltmeyi ve Kürt olan Osmanlı vatandaşlarına verilecek küçük imtiyazlarla onların “ırkçı” akımların etkisinden uzak kalarak Osmanlı'dan ayrılmalarını önlemeyi düşünüyordu. Bu projeden hareketle Nursi'nin laik eğitim sistemini benimsediği anlamı da çıkarılmamalıdır. Şerif Mardin'in anlatımlarında geçen “Laik Osmanlı Okulları” cümlesi medrese gibi din eğitimi verilen okullar dışında Tanzimat'tan sonra açılan ve müsbet ilimlerin tedris edildiği modern okullardır. Nursi, daha önce de belirtildiği gibi laik eğitim sistemini benimsemediği gibi, tasarladığı eğitim sisteminde fen ve din ilimlerinin beraber tedris edilmesini istemek suretiyle “Doğu” bölgesi için laik Osmanlı okulları yerine, mektep ve medrese sistemini uzlaştıracak bir formül olarak “Medreset'üz-Zehra” projesini önermektedir.

1.2. Sultan II. Abdülhamid'le İlişkileri

Said Nursi ve Sultan Abdülhamid dediğimiz zaman aklımıza Nursi'nin onun istibdat yönetimine yönelttiği eleştiriler gelir. Onun eleştirilerinde çağdaşlarının özellikle de Mehmet Akif'ten ayıran ince bir nokta vardır. O prensipler üzerinde durarak “Yıldız'daki baykuş” benzetmeleriyle meseleyi şahsileştirmekten uzak durmuştur. O, Abdülhamid'in istibdadını “mecburi”, “cüz'i” ve “hafif” istibdat olarak görmüş, fakat istibdadın yapısı itibariyle çabuk gelişen ve amip gibi çoğalan yapısıyla her yeri sararak “mutlak istibdad'a” dönüşeceği endişesiyle Abdülhamid'i eleştirmiştir.

---

³⁹⁸ İttihatçıların Mason olmayanlarına yapılmış fakat kabul görmemiştir. Ardından Sultan Reşat'a yapılmış 19 bin altın tahsis edilmiş temeli atılan üniversite birinci dünya savaşı nedeniyle yarım kalmıştır. T.B.M.M.'nin kurulmasından sonra yaptığı müracaat Mustafa Kemal ve 163 mebusun imzasıyla kabul edilse de bazı siyasi olayların patlak vermesiyle yine gerçekleşmemiştir. Aynı müracaatı 1950'lerde Celal Bayar ve Menderes'e yapan Nursî olumlu cevap almış ve bir takım adımlar atılmasına rağmen yine gerçekleşmemiştir. Bkz. Mutlu, *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî*, a.g.e., s. 209.

Nitekim “keyfi” ve “ağır” istibdat’ı gördükten sonra onun yönetimini “zayıf istibdat” diye bir kere daha hafifletmiştir.³⁹⁹

Rivayete göre Nursi’nin talebelerinden Mustafa Sungur, Tek Parti döneminin istibdat ve sıkıntısını gördükten sonra, Sultan hakkında Nursi’nin şu sözleri söylediğini nakletmektedir: “Keçeli Said sen şefkatli bir Padişah’a müstebid diye itiraz etmiştin. Onun cezası olarak şu dehşetli istibdadın cezasını çek bakalım.”⁴⁰⁰ Yine başka bir metinde Nursi’nin Abdülhamid için “veli” dediği de nakledilmektedir.⁴⁰¹

Onun Abdülhamid’e eleştirilerini ortaya çıkaran en bariz olay, Sarayın Mabeyn dairesine kısaca “Medresetüz- Zehra Projesi” olarak bilinen dilekçesini bizzat padişahla görüşerek takdim etme isteğinin burada bulunan paşalar tarafından kabul edilmemesiyle meydana gelmiştir.

Mabeyn dairesi Sultan Abdülhamit döneminde Bab-ı Alî’nin yerini almış ve “aşılması zor bir bürokrasinin odak noktası” olmuştu. Mabeyn Paşaları da Padişah’a en yakın olan memurlardan oluşmaktaydı. Şüphesiz, saltanatın en uzak ve geri kalmış bir bölgesinden gelen sadece birkaç referansı olan genç bir mollaının Sultan’ın eğitim politikalarını zımnen eleştiren bir takım önerlerde bulunacak kadar yürekli olabilmesini büyük bir küstahlık ve saygısızlık olarak görmüşlerdi.⁴⁰² Diğer yandan bu memurlar hükümetin ajan ve muhbirleri sayesinde Said Nursî’nin Milli İstibdat ve jurnalciliği eleştiren faaliyetlerinden ve kaldığı Şekerci Handa âlimlerle yaptığı münazaralar neticesinde çevresinde oluşan yoğun ilgiden haberdardı.⁴⁰³ Belki de bu yüzden Said Nursî’nin Padişahla bizzat görüşmek isteği paşaları daha da kızdırır.⁴⁰⁴ Belinden hiç eksik etmediği hançeri tipik Kürt giysileriyle din adamından çok savaşçıyı andıran kıyafetleri de göz önünde bulundurulur⁴⁰⁵ ve sonuçta tutuklanarak mahkemeye sevk edilir.⁴⁰⁶ Yıldız Askerî Mahkemesinde sorgusu esnasında söylediği sözler ve cesur tavırları mahkeme heyeti tarafından şaşkınlıkla karşılanarak, mahkeme heyetinde

³⁹⁹ Armağan, *a.g.e.*, s. 300-306.

⁴⁰⁰ Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s. 184; Krş, Armağan, *a.g.e.*, s. 306-307.

⁴⁰¹ Armağan, *a.g.e.*, s. 306-307.

⁴⁰² Welt, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁰³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁰⁴ Welt, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁰⁵ Çakır, *a.g.e.*, s. 85.

⁴⁰⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s. 93

bulunan doktorun isteğiyle Toptaşı Tımarhanesine gönderilir.⁴⁰⁷ Muhakeme üzerine yapılan muayene sonucunda akli melekelerini ispatlar.⁴⁰⁸ Sonuçta doktorun “eğer bu adamda zerre kadar delilik varsa dünyada akıllı adam yoktur” diye rapor vermesiyle tekrar Zaptiye nezaretine teslim edilir.⁴⁰⁹

Said Nursî'nin buradaki tavırları dikkate değerdir. Doğrudan hükümet kanallarıyla görüşme imkânı bulan Nursî'nin, bulunduğu bu fırsatta Abdülhamit'in baskıcı İstibdat rejimine eleştirilerde bulunması onun siyasilere ve dolayısıyla siyasete yön verme düşüncesinin bir sonucudur. Saltanat dairesinde dilekçe verdiği sırada yaşanan bu tartışma Said Nursî'nin küçüklüğünden beri mizacında bulunan “otoriteye boyun eğmeme” ve “tahakküme tahammülsüzlüğü” özelliğinden kaynaklanmaktadır.⁴¹⁰ Gerçekten bu özellik Nursî'nin küçük yaşlarda medreselerde kalmasına engel olduğu gibi, hayatının diğer safhalarında da iktidarlarla uzun süreli iyi ilişkiler kuramamasının da nedeni olarak görülebilir.⁴¹¹

Kaynaklar, serbest kaldıktan sonra Padişah'ın selamı ile birlikte maaş teklifinde bulunulduğunu ve ihsan-ı şahaneden seksen altın teklif edildiğini, Said Nursî bu maaşı sus payı olarak gördüğünü söylediği ve eğitim meselesinin geri bırakılıp maaşın öne alınmasını anlayamadığını belirttiği anlatılmaktadır.⁴¹²

Sultan tarafından teklif edilen maaşı, yani resmi görev ve altınları reddetmesi onun yaptığı başvurunun da ruhuna aykırı olan bir durumdur. Nursî, bu maaşı kabul etmeyerek devlete intisabın sadece hizmet için olabileceğinin örneğini vermiştir.⁴¹³ Nitekim Nursî, Münazarât isimli eserinde memuriyetle ilgili şöyle söyleyerek yaptığı bu davranışın nedenini açıklar gibidir; “Bence memuriyete veya imarete giren, yalnız

---

⁴⁰⁷ Welt, *a.g.e.*, s. 65; Said Nursî sular isimli eserinde “rakiblerimin ifsadıyla merhum Sultan Abdülhamid'in emriyle tımarhaneye kadar sürüklendim” diyerek Sultan tarafından bizzat emir verilerek tımarhaneye sevk edildiğini söylemektedir. Bkz. Nursî, *Şualar*, s. 495.

⁴⁰⁸ Balcı, *a.g.e.*, 49.

⁴⁰⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 93; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 70

⁴¹⁰ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 20-21; Abdurrahman Nursî, *a.g.e.*, s. 7

⁴¹¹ Çakır, *a.g.e.*, s.85; Çancı, *a.g.e.*, s. 176.

⁴¹² Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 72; *a.g.e.*, s. 85; Şahiner, *a.g.e.*, s. 93; Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.144.

⁴¹³ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 75-76.

hamiyet ve hizmet için girmelidir. Yoksa yalnız maişet ve menfaat için girse, bir nevi çingenelik eder.”⁴¹⁴

Abdülhamid’le doğrudan görüşme fırsatı bulamayan Nursi, gazetelerde Sultan Abdülhamid’e hitaben yazılar yazar ve ondan isteklerini belirtir. 23 Mart 1909’da Rüyada bir Hitabe başlığıyla gazetede neşrettiği yazısında milletin sevgisini kazanması için Sultan’a Ömer b. Abdülaziz gibi adaletli olmasını, halka kapalı olan Yıldız Sarayını Dar’ül Funun yaparak öğrenciler yerleştirmesini tavsiye eder.⁴¹⁵ 3 Aralık 1908’de yine gazetede neşrettiği yazısında doğunun eğitimini geliştirmek için Sultan’a tavsiyelerde bulunur.⁴¹⁶

Sonuç olarak Nursî, yaşadığı bölgenin ve dönemin sorunları ile ilgilenerek bu konuda Abdülhamid’e tavsiyelerde bulunmak istemiş bunun için her yolu denemiştir. Şüphesiz bu istekleri Sultan Abdülhamid’in son yıllarındaki ihtilalin kopmak üzere olduğu fırtınalı döneme rastlamasa belki de Sultan tarafından kabul edilebilecek tavsiyelerdi. Çünkü “sadık bendeler” yetiştirmek adına doğudaki aşiretlerin çocuklarını İstanbul’a getirerek eğiten Padişah’ın bu uyarıları dikkate almaması en azından değerlendirmeye tabi tutmaması düşünülemezdi.⁴¹⁷

2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1908–1915)

2.1. II. Meşrutiyetin İlanı

Meşrutiyet, devlet İdaresinde yetkileri sınırlı bir kral veya hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimidir. Meşrutiyette, hükümdar genellikle seçilerek değil, irsi olarak bu makama gelir. Hükümdarın verdiği siyâsî tavizlerle bir meclis teşekkül eder. Bu meclis içinde kurulan hükümet her açıdan hükümdara bağlı olup son söz ona aittir.⁴¹⁸

Ortaçağ’ın vahşet ve sefaletinden Meşrutiyet sayesinde kurtulan Avrupa, hızla ekonomi ve teknolojiye önemli gelişmeler sağlarken, Osmanlı yükselme devrinin

---

⁴¹⁴ Nursî, *Münazarât*, s.78-79.

⁴¹⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 112.

⁴¹⁶ Badilli, *a.g.e.*, s. 795-77.

⁴¹⁷ Armağan, *a.g.e.*, s. 300-306.

⁴¹⁸ Koçar, *a.g.e.*, s. 182.

haşmetli ve vakarlı görünümünden uzaklaşmış bir krallık yani Mutlakiyet’le yönetilmekteydi. Baskı, dayatma, keyfilik ve murakabesizlik, yönetimin babadan oğula geçmesi gibi İlk ve Orta çağ yönetim özelliklerini barındıran bu yönetim şeklinin iyi veya kötü olması tamamen yöneticinin inisiyatifinde bulunduğundan istikrarlı bir yönetim sağlanamamaktaydı. Şehirleşme, artan ihtiyaçlar ve sınırların genişlemesiyle ülkeler ancak meclis tarafında idare edilebilir duruma gelmişti.⁴¹⁹ Dünya hızla parlamenter sisteme geçmekteydi. Osmanlı Devletinin de bu sisteme geçmesi artık kaçınılma olmuştur.

Sultan Abdülhamid de Meşrutiyete yumuşak bir geçiş yapmayı planlıyordu. Bunun için dünyadaki anayasaları Türkçe’ye çevirip uygun olan anayasayı bulma çalışmalarına girişmişti.⁴²⁰ Bu çalışmalar daha tamamlanmamıştı ki, yedi ordudan biri olan ve merkezi Selanik’te bulunan Üçüncü Ordunun İttihatçı subayları ve sivil bazı aydınların desteğiyle “Jön Türk Devrimi” gerçekleşti. Sultan II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’i ilan etmek zorunda kaldı⁴²¹ ve 1876 Osmanlı Anayasasını yeniden yürürlüğe koyduğuna dair açıklama yaptı.⁴²² Fakat merkezi Selanik olan, içte ve dışta gittikçe güçlenen İttihad Terakki Cemiyeti, bir yıldan daha az bir süre zarfında dış güçlerin de desteğini alarak Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesine sebep olan 31 Mart Vakasında (13 Nisan 1909) etkin rol alacaktır. 27 Nisan 1909’da da II. Abdülhamid’e içinde bir tek Türk vekilin dahi bulunmadığı bir heyet⁴²³ tarafından hal’ kararı tebliğ edilecek ve sürgüne gönderilecektir.

24 Temmuz 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı Devletinde iktidar mücadelesi ve partililik faaliyetleri de başlamıştır. Bu dönemde siyaset sahnesinde İttihad ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi iki güçlü partiden başka, Cumhuriyet döneminde Demokratlar silsilesinin devamı sayabileceğimiz Ahrar Partisi ve

---

⁴¹⁹ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 206.

⁴²⁰ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c.7, s. 210-211.

⁴²¹ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 77.

⁴²² Mardin, *a.g.e.*, s. 137.

⁴²³ Söz konusu heyette Talat Paşa’yı keşfedip Osmanlı Devletine Nazır yapan Yahudi Emanuel Karasso, Ermeni Aram Efendi, Arnavut Esat Toptanî Paşa ve Laz Arif Hikmet Paşa bulunmaktadır. Sultan II. Abdülhamit, Beylerbeyi Sarayında gözaltında tutulduğu sıralarda kendini ziyarete gelen Enver Paşa’ya hal’ kararını tebliğ eden bu heyetin kendinse ve Osmanlı devletine yapılmış en büyük hata ve hakaret olduğunu belirtmiştir. Bkz. Mustafa Armağan, *Abdülhamid’in Kurtlarla Dansı*, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006, s.146-147.

irili ufaklı birçok parti, siyasî arenada kendilerini göstermeye başlamıştır.⁴²⁴ Batı dilinde karşılığı demokrasi olan ve Osmanlı literatürüne kavram olarak yeni giren Meşrutiyet konusunda, o dönemde büyük tereddütler yaşanmaktaydı. Said Nursî'nin İstibdat rejimine ve dolayısıyla Padişah'a yaptığı eleştiriler sonucu hapiste olduğu günlere rastlayan bu günlerde İstanbul'da hararetle bir şekilde meşrutiyet ve hürriyet tartışmaları yapıyordu.

2.2. Selanik Hürriyet Meydanında “Hürriyet’e Hitap” Konuşması

II. Meşrutiyetin ilan edildiği sırada hapiste olan Said Nursî'nin, ne zaman hapisten çıktığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber Van'a gönderilmek üzere bir süre serbest bırakılmış olması veya yolda firar etmiş olması muhtemeldir.⁴²⁵ Başka bir ihtimal de, meşrutiyetin ilanından üç gün sonra ilan edilen genel af kapsamında serbest kalmış olmasıdır. Fakat bu affın iki gün sonra yürürlüğe konması bu ihtimali zayıflatmaktadır.⁴²⁶ Bunların dışında başka bir olasılıkta Tarihçi Cemal Kutay tarafından ortaya atılan Said Nursî'nin gizlice hapisten İttihad ve Terakki sempaticanları tarafından kaçırılarak Selanik'e götürülüp burada İttihad ve Terakki Cemiyeti merkez komitesi başkanı olan Manyasizade Refik Bey'in evinde misafir olarak kaldığıdır.⁴²⁷ Şayet bu ihtimal doğru ise, Said Nursî Yeni Anayasanın yürürlüğe konmasından sonra İstanbul'a gelmiş olabilir. Birçok kaynak tarafından ihtiyatla karşılanan bu rivayetin doğruluğunu kabul edersek, bu Said Nursî'nin İttihad ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle yakın ilişki içinde olduğuna delil olarak gösterilebilir. Doğru olmasa dahi Nursî'nin en azından gözaltında olduğu süre zarfında Cemiyetin İstanbul'daki üyeleriyle yakın temas halinde olduğu pek çok kaynak tarafından belirtilmektedir.

⁴²⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 156.

⁴²⁵ Van Valiliği'ne Zaptiye Nezareti'nden gönderilen 19 Temmuz 1908 tarihli bir tezkirede, Said Nursî'nin o tarihlerde İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu tezkirede Nursî'nin Van'a dönmek üzere olduğundan bahsedilerek, İstanbul'da kendisinde bazı istenmeyen tavırların görüldüğünden söz edilerek, bu tavırların Van'da da devam etmesi halinde aşiret arasında kendisinin bir baş olarak karışıklık çıkarmasından endişe duyulduğu, Van Valiliği'nden bu endişeleri duymalarında haklı olup olmadıklarını sorar. (B.O.A, Z.B., 620/31.21); Krş., Selim Sönmez, *a.g.mk.*, s. 6. Bu belgeden yararlanarak Said Nursî'nin bu tarihte Zaptiye Nezaretinde soruşturmasının devam ettiği fakat Van'a gönderilmek üzere olduğu anlaşılmaktadır. Bu da gözaltında tutulup bir süre serbest bırakılmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

⁴²⁶ Welt. *a.g.e.*, s.74.

⁴²⁷ Cemal Kutay, *Çağımızda Bir Asrı Saadet Müslümanı*, s.186

Said Nursî'nin nasıl serbest kaldığı bilinmese de, kaynaklar II. Meşrutiyetin ilanının üçüncü günü yani 25 Temmuz 1908'de Sultanahmet Meydanında düzenlenen mitingde halka hitaben hürriyeti anlatan bir nutuk okuduğunda birleşmektedirler. Daha sonra İttihatçıların ileri gelenlerinden Üçüncü Ordu Müşiri İbrahim Paşa'nın daveti üzerine Selanik'e giderek, Selanik Hürriyet Meydanı'nda da tekrarladığı ve metni birçok gazete tarafından yayınlanan "*Hürriyete Hitap*" veya "*Nutuk*" adlı konuşmasında, kendisini "özgürlüğün uyandırdığı bir göçebe"⁴²⁸ olarak tanımladıktan sonra, meşrutiyet ve hürriyet kavramlarının İslâmiyet'e aykırı olmadığını, hürriyetin kötüye kullanılmamasını eğer böyle olursa elden gideceğini dolayısıyla hürriyetin nasıl anlaşılması gerektiğini, geri kalmışlığın sebep ve çarelerini anlatır.⁴²⁹

İrticalen yaptığı bu konuşmanın gazete sütunlarında daha sonra kendine yer bulmasından anlaşılıyor ki Nursî, Meşrutiyeti özümsemiş ve onun için mücadele vermeyi de kendine bir görev olarak görmüştür. Said Nursî'nin hürriyet, demokrasi, meşrutiyet konularındaki görüşleri açısından oldukça dikkat çekici mesajları içeren bu konuşmadaki bazı noktaları özetlemenin onun bu konudaki fikirlerini anlamak adına yerinde olacağı kanaatindeyiz.⁴³⁰

1- Dünyanın hızla parlamenter sisteme geçerken Osmanlı Devleti'nin buna kayıtsız kalamayacağını söyleyen Said Nursî, meşrutiyetin ihtilâl yolu ile değil halkın buna ikna edilerek yapılması gerektiğini savunur. Ona göre meşrûtiyet, yeni bir ayrılık unsuru olmamalı, aksine birlik ve beraberliğin merkezi olarak doğmalıdır.

2- Baskı rejimi olarak gördüğü istibdadı mahiyeti ne olursa olsun onaylamayan Nursî, "Meşrûtiyet-i Meşrûa" veya Asr-ı Saadetteki gibi bir "cumhuriyet" taraftarı olduğunu vurgulamaktadır. İslam âlemini maddi-manevi terakkisini meşrutiyete bağlayarak meşrûtiyeti bir nevi İslâmdaki meşveret kaidesinin ihyası olarak görmekte ve meşrûtiyetin hak, sıdk, muhabbet ve imtiyazsızlık üzerine beka bulacağına inanmaktadır.

---

⁴²⁸ Mardin, *a.g.e.*, s. 137.

⁴²⁹ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*; s. 73; *Tarihçe*, s. 55.

⁴³⁰ Nutkun tam metni için bkz. *Tarihçe*, s.57; Nursî, *Divan-ı Harbi Örfî*, s. 51-52; Açıklamalar için bkz. Ergin, *a.g.e.*, 50.

3- Konuşmasında Batı demokrasilerini değil de Asr-ı Saadeti örnek veren Nursî, hürriyetin de dinin hükümlerine uymayla gerçekleşeceğini savunması bize onun hürriyet ve cumhuriyet fikirlerini anlama konusunda bilgi vermektedir.

4- Said Nursî, bu konuşmasında bir taraftan, cehalet ve taassup nedeniyle, Şeriatla istibdadı özdeşleştirenleri eleştirerek bunun yanlışlığını vurgularken, diğer taraftan meşrutiyetin ilanında önemli payı olan İttihad ve Terakki Cemiyetini de zümre hâkimiyetine kaymamaları konusunda uyarmaktadır.

Netice olarak bu konuşma Said Nursî'nin demokrasi ve hürriyet anlayışı konusunda bizlere oldukça geniş bilgi vermektedir. Meşrutiyet ilan edilince yaptığı bu konuşma esas olarak meşrutiyetle ilgili olmakla birlikte Cumhuriyet'e de teşmil edilebilir. Nitekim bu nutuk Said Nursî'nin İttihad Terakki Cemiyeti ile olan münasebetlerini daha da sıklaştırmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra da Cumhuriyetin kurucularıyla yakın ilişkiler kurduğu görülen Nursî'nin bu yaklaşımını, onların hürriyet ve demokrasi anlayışlarına kendi anlayışları doğrultusunda yön verme gayretinin bir sonucu olarak izah edilebiliriz.

2.3. İttihad ve Terakki Cemiyeti ile İlişkileri

Merkezi Selanik'te bulunan İttihad ve Terakki Cemiyeti⁴³¹ şüphesiz dönemin en güçlü partisi ve meşrutiyetin ilan edilmesinde etkili olan en önemli partidir. Oldukça karışık ve çeşitli görüşleri içinde barındıran bir grup görünümünde olan İttihad ve Terakki Partisi'ni birleştiren nokta vatan sevgisi ve çökmekte olan devleti kurtarma arzusuymdu. Onlar vatanın kurtuluşun yeni anayasanın tekrar yürürlüğe girmesiyle sağlanacağını düşünüyorlardı. Diğer yandan parti, ülke yönetimi konusunda yeterli tecrübeleri olmayan çoğunluğu ordu mensubu subaylardan oluşmaktaydı. Hatta anayasanın ilan edildiği sırada kesin bir parti programları yoktu.⁴³² Beklide içinde buldukları ortam ve şartlar hedefledikleri reformların teorik tarafıyla ilgilenmelerine izin vermedi.⁴³³

⁴³¹ İttihad Terakki Cemiyeti ile ilgili geniş bilgi için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s. 103-190.

⁴³² Welt. a.g.e.,s.81.

⁴³³ Kara, *İslamcıların Siyasi Görüşleri*, s. 97-112.

Said Nursî, Meşrûtiyet-i Meşrûa ve hürriyetçi görüşlerim yaymanın yolunu, siyasete atılmakta ve en güçlü siyasî grup görünümünde olan İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilişki kurmada görür. Bu noktada, İttihatçıların “İttihad-ı İslam” fikrini savunan dindar ve vatanperver grubuyla yollarının birleşmesi uzun sürmez. Said Nursî’nin İttihad ve Terakki Cemiyetine resmen üye olup olmadığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmasa da Cemiyet’in ileri gelenleriyle olan münasebetleri ve mitinglerde boy göstermesi sıkı ilişki içinde olduğunu gösteren bir durumdur. Said Nursî’nin İttihad ve Terakki Cemiyetiyle iyi ilişkiler kurmasının sebebinin onun tek adam hâkimiyeti olan İstibdat’a şiddetle karşı çıkıp, İslamiyet’in meşveret kaidesinin bir gereği olarak gördüğü Meşrutiyet hususunda fikirlerinin örtüşmesi olarak düşünebiliriz.

İttihad ve Terakki Cemiyeti içinde değişik fikirleri barındıran bir parti olsa da, parti içinde yer alan gruplardan çoğu seküler özellikler taşımaktaydı. Parti içindeki vatanperver ve dindar grup ise zamanla etkisini kaybetmiş ve seküler anlayış partiye hâkim olmuştu. Fakat fırka mensupları o dönemde, meşrutiyetin kökeninin İslam’a dayandığını vurgulayarak meşrulaştırma çabası içinde olmuşlardır.⁴³⁴ Fırkanın ileri gelenleri kendilerini destekleyen ulema sınıfıyla ve onların bağlantılı olduğu kurumlarla iyi ilişki içinde olmuşlardır.⁴³⁵

Said Nursî’de meşrutiyet taraftarı olmasından dolayı ilk zamanlarda fırkayla yakın ilişki içinde olan ulemadan biriydi.⁴³⁶ Görünüşe bakılırsa meşrutiyeti meşrulaştırmaya çalışan İttihatçılar, Said Nursî ve bazı âlimleri, meşrutiyeti meşrulaştırma ve halka kabul ettirme aşamasında kullandıkları veya yararlandıkları gibi bir sonuç çıkabilir. Fakat Nursî, açısından bakıldığında ise meşrutiyet ve hürriyetin şeriat dairesinde anlaşılması yolunda geniş halk kitleleri ve özellikle Osmanlı’nın geleceğini elinde tutan isimlere anlatmak fırsatının doğmuş olması da ortada karşılıklı bir istifadeden söz edebileceğimiz anlamına gelmektedir.

---

⁴³⁴ Welt. a.g.e.,s.81.

⁴³⁵ Kara, *İslamcıların Siyasi Görüşleri*, s. 50.

⁴³⁶ Said Nursî bu sırada ilmiye sınıfında resmi bir makama sahip değildi. Fakat İstanbul’daki büyük şöhreti sayesinde genel olarak bu şekilde algılanıyordu. Bkz. Welt. a.g.e.,s.81.

Resmi biyografisinde yer alan bilgiye göre Partinin ileri gelenlerinden Selanik Yahudi milletvekili Emanuel Karasso'nun Said Nursî ile görüşme talep etmesi de Nursî'nin partinin ileri gelenleriyle olan yakın ilişkilerini göstermekteyse de görüşmeyi yarıda kesip “eğer biraz daha yanında kalsaydım az kalsın beni de Müslüman edecekti.”⁴³⁷ demesi Karasso'nun asıl niyetinin Said Nursî'yi kendi yanına çekerek amaçları doğrultusunda kullanmak olduğunu göstermektedir. Fakat Nursî'nin dini gaye ve duygularla taraf olduğu meşrutiyet ve hürriyete kendi amaçları doğrultusunda yön verme gayreti bir kez daha kendini göstermiş ve “üstad-ı azam” ünvanına sahip Makedonya Risorta Mason Locası kurucusu Karasso'yu amacına ulaştırmadığı gibi kendisi ona İslamiyet yönünde telkinlerde bulunarak onu Müslüman yapmaya çalışmıştır.⁴³⁸

İttihad ve Terakki Cemiyetinin İslami görüntüsündeki çatlaklar kısa zamanda kendini göstermeye başlar.⁴³⁹ Parti içindeki dindar gurubun partide etkisi kalmayınca Said Nursî'nin partiyle olan iyi ilişkileri bozular. Volkan Gazetesindeki bir yazısında, önceleri İttihatçılarla ittifak etmişken neden ayrıldın? Sorusuna “Ben ayrılmadım onların bazıları ayrıldılar Niyazi Bey ve Enver Bey gibi adamlarla şimdi de müttefikim” diyerek cevap vermiş ve İttihatçıların başlangıçtaki görüş ve düşüncelerinden ayrılıp “bataklik” yoluna saptıklarını bu nedenle yollarının ayrıldığını belirtmiştir. Kendisinin hamiyetli ve dindar adamlarla daima beraber olduğunu ve İlay-ı Kelimetullahın vasıtası olan meşrûtiyet-i meşrûanın, şeriat dairesinde devamına çalıştığını vurgulayarak çizgisini muhafaza ettiğini bu yazısında belirtmiştir.⁴⁴⁰

Said Nursî “Kastamonu Lahikası” isimli eserinde İttihatçılara orduya tarafgirliği nedeniyle başlangıcında dört yıl kadar taraftar olduğunu söylemektedir.⁴⁴¹ Bu da Nursî'nin bu cemiyetle olan ilişkilerinin ne zamana kadar sürdüğünü göstermekte ise de Volkan gazetesindeki yazısını da dikkate alırsak bu ilişkilerin kısmi olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Yani Said Nursî, İttihatçıların iyi olan yönlerini vatanperverliklerini övmüş, fakat dinde kendine göre laubalilik gösteren kısmına ise

⁴³⁷ *Tarihçe*, s. 57; Necmeddin Şahiner, a.g.e., s. 110.

⁴³⁸ *Welt. a.g.e.*, s.82.

⁴³⁹ *Welt. a.g.e.*, s.82.

⁴⁴⁰ Volkan Gazetesi, sy.105, 15 Nisan 1909.

⁴⁴¹ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 47.

daima uyarılarda bulunmuştur. Kendi ifadelerinden anlaşıldığına göre İttihatçıların dindar kesimiyle ilişkilerini devam ettirmiştir.

Yine Cemiyetle ilişkilerini gösteren önemli bir olay da, İttihad ve Terakkinin ileri gelenlerinden olan Tanin Gazetesi baş yazar Hüseyin Cahit Yalçın'ın, İslâmîyeti Hıristiyanlığa kıyas ederek, sosyal problemlerin çözümü için İslâm'da reform yapılabileceğini ileri sürmesi üzerine Said Nursî'nin ona verdiği cevaptır. Cevabında, İslâmîyette mürşit ve yol göstericilerin varolduğunu, fakat ruhban sınıfının olmadığına işaret ederek, İslâmî tasavvufla, Hıristiyanlıktaki mezhep ve tarikatleri mukayese etmenin asla doğru olamayacağını ifade ederek, kendisine:

*“Ey Hüseyin Cahid Bey! Nasıl oluyor da başka dinlerin çaresizlik içinde tutunmağa çalıştıkları bedbaht dayanaklar üzerinde dolaşıyorsunuz. Bunu izah edebilir misiniz? Edemezsiniz! Çünkü sizlerin en büyük hatanız, bizimle hiç bir maddî-manevî münasebeti olmayan menbaları, bizim için kabil-i tatbik etmeniz. Yaşadığımız zamana da bu esasata göre boyanmış reklı camlarla bakmış olmanızdır. Tercüme malumat bilhassa münevverler için lüzumsuzdur. Tercüme bilgiler üzerine, bu muazzam milletin manevî hayatı bina edilemez. Tercüme bilgiler, mukayese ve ibret mevzu olabilir.”*⁴⁴² diyerek İslâm'ı diğer dinlerle mukayese etmenin yanlışlığını vurgulamış, ayrıca toplumların kültürel değerleri ile ayakta durabileceklerine dikkat çekmiştir.

Said Nursî'nin İttihad Terakki Cemiyeti ile ilişkilerinde onun muhalefet anlayışını gösteren önemli bir ayrıntı da vardır. İttihatçıların iyiliklerini görmezden gelmeyerek yaptıkları hizmetleri her fırsatta dile getiren Nursî, aynı zamanda onlara düşmanlarla birlikte olarak hucum etmemiş düşmanların onlara saldırdığı zamanda onları savunarak dâhilde birliğin olması gerektiğini savunmuştur. “Sunuhat” isimli eserinde İttihatçılar hakkında sorulan “İttihatçılara düşman idin şimdi neden susuyorsun? Diyenlere “düşmanların onlara şiddet-i hücumundan”⁴⁴³ diye cevap vererek, “Ben tokadımı Antranik⁴⁴⁴ ile beraber Enver'e Venezilos ile beraber Said Halim'e vurmam.

⁴⁴² Şahiner, a.g.e., s.113; Kutay, *Tarih Sohbetleri*, c.6, s. 199.

⁴⁴³ Nursî, *Sunuhat*, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 51.

⁴⁴⁴ Doğuda çıkardığı isyanlarla Osmanlı'nın başını oldukça meşul eden Ermeni Taşnak Komitesi reisidir. Bkz. Şahiner, a.g.e., s. 112.

Nazarımda vuran da sefildir.”⁴⁴⁵ Diyerek muhalefette hakperest bir anlayışı olduğunu göstermiştir.

Görüldüğü gibi Said Nursî İttihad ve terakki hükümetiyle ilk zamanlarda sıkı ilişkiler içine girmiş daha sonra ise, partide kendine göre dini bakımdan zayıf olan kişilerin etkinliğinin artmasıyla bu iyi ilişkiler yerini “İttihatçılara muhalefet”e bırakmıştır. Yaptığı muhalefette ise “insaf ve hakperestlik” esaslarını kendine rehber etmiş olan Nursî, kendi beyanlarından anlaşıldığı gibi onlara şiddetli bir şekilde muhalefet etmesine rağmen dış güçlerin hucum ettikleri zamanda onlara muhalefet etmemiş, hizmetlerini takdir etmiştir. Hatta daha sonra telif ettiği *münazarat* isimli eserinde saadet güneşini olarak gördüğü İslam’ın meşveret kaidelerini hayata geçirmesi nedeniyle İttihad ve Terakki hükümetini kast ederek “meşrutiyet hükümetini bana bu kadar sevdirdi.”⁴⁴⁶ diyerek onlara muhalif olmasına rağmen takdir ettiği noktaları söylemekten de çekinmemiştir. Fakat fikri bağımsızlığını her dönemde olduğu gibi koruyan Nursî, Jön Türklere “dini incittiiz”⁴⁴⁷ diyerek sürekli uyarılarda bulunmuş, haksız gördüğü noktalarda susmayarak, onlara, dini amaç ve gayelerle sahip çıktığı meşrutiyet konusunda zümre diktatörlüğüne kaymamaları ve dinden uzaklaşmamaları konusunda uyarılarda bulunmuştur.

2.4. Meşrutiyet Dönemi Sosyal Olaylardaki Rolü

Meşrutiyetin ilanından sonra birçok siyasi ve sosyal olay Pay-i Taht olan İstanbul’da kendini göstermekteydi. Bir yandan İhtilalle gelen Meşrutiyeti özümseyemeyen halk kesimleri ve medrese uleması, diğer yandan Meşrutiyetin verdiği hürriyet ortamından yararlanıp eleştiri sınırlarını zorlayan tartışmalar, İstanbul’da pek çok sosyal ve siyasi olayın patlak vermesiyle sonuçlanıyordu.

Said Nursî ise, bu dönemde henüz yeni hapisten çıkmasına rağmen bu sosyal olayların ortasında kendini bulmuştu. O dönem İttihad-Terakki ile yakın ilişki içinde olan Nursî, dönemin patlak veren bazı sosyal olaylarında aktif roller üstlendiği söylenmektedir. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre; Şehzâdebaşı’ndaki Ferah

---

⁴⁴⁵ Nursî, *Sunhat*, s.51.

⁴⁴⁶ Nursî, *Münazarat*, s.448.

⁴⁴⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s. 111.

Tiyatrosu'nda, Ahrar Partisi'nin ileri gelenlerinden Mizan gazetesi başyazarı Murat Bey'in bir konferansı sırasında çıkan kagaşayı, oturduğu iskemlenin üstüne çıkararak, fikre saygı gösterilmesi gerektiğini anlatıp, salondaki heyecanı yatıştırarak önlediği⁴⁴⁸ ve 10 Ekim 1908 Cumartesi günü Avusturya mallarına ve bu malları satan esnafa karşı yapılan ve ticari hayatı felç edecek kadar büyüyen boykotta⁴⁴⁹ Gedik Ahmet Paşa Hanına giderek isyan eden hamalları teskin edici konuşma yaptığı ve isyanın sona erdirilmesinde önemli rol oynadığı,⁴⁵⁰ söylenmektedir.⁴⁵¹

Yine Meşrutiyetten ve İttihatçılardan hürriyet ve meşrutiyetin İslâmiyet'e aykırı olduğuna inandıkları için rahatsız olan "ilmiye sınıfının" tertip ettikleri bir mitingde (27 Şubat 1909) İttihad ve Terakki hükümetinin şeriatla zıt kararlar aldığını iddia eden ulema ve medrese öğrencilerine,⁴⁵² İslâmiyet ve meşrutiyet arasındaki uyumu delillerle ispat ederek, medrese mensuplarının toplandıkları yerden sakinleşerek dağılmalarını sağladığını; yine meşrutiyetten rahatsız olan doğudaki aşiret reislerine de Hükümet adına bir telgraf çekerek meşrutiyetin ve anayasal sistemin İslâmiyet'e aykırı olmadığını belirttiğini, doğudaki nüfuzlu şahıslara ulaşan bu telgrafların da, oradaki gerilimi biraz olsun yatıştırdığı anlatılmaktadır.⁴⁵³

İstanbul'un hareketli siyasi yaşamına ayak uyduran Said Nursî, meşrutiyetten kaynaklanan hürriyet ortamıyla birlikte bu dönemde cemiyetlere üye olmuş, İslâm birliği, maddî ilerleme, hürriyet ve meşrûtiyet gibi konularda çeşitli gazete ve dergilerde makaleler yazmış,⁴⁵⁴ konferans ve toplantılar vasıtasıyla, kendisine yakın bulunduğu toplumsal gruplara nasihatlerde bulunmuştur.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfi*, s. 26; Münir Süleyman Çobanoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*, İstanbul, 1964.

⁴⁴⁹ Mutlu, *Sorularla...*, c.1, s. 272.

⁴⁵⁰ Bu hadiseyi anlatan Cemal Kutay isyanın bu konuşmayla bastırıldığını ve İstanbul zaptiye nazırının bizzat gelerek Said Nursî'ye teşekkür ettiğini söyler. (Bkz. Kutay, *Tarih Sohbetleri*, c.6, s. 200).

⁴⁵¹ İttihat İlmî Araştırma Heyeti tarafından Cemal Kutay'ın Said Nursî hakkında yanlışlarına cevaplarını işleyen kitapta yukarıdaki görüşün aksine Said Nursî'nin Avusturya mallarını boykot eden hamamların bu davranışını Avusturya'ya karşı bir harb-i iktisadi olduğundan takdir ettiğini söylemektedirler. Bkz. İttihat İlmî Araştırma Heyeti, *Cemal Kutay'ın Bediüzzaman Hazretleri Hakkındaki Asılsız İddialarına Cevaplar*, İttihat Yayınları, İstanbul, 1999.

⁴⁵² Nevzat Kösoğlu, *Bediüzzaman Said Nursî Hayatı-Yolu-Eseri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s. 67; Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfi*, s. 22

⁴⁵³ Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfi*, s. 22-23.

⁴⁵⁴ Said Nursî'nin neşredilen makaleleri konusunda detaylı bilgi için Bkz. Badıllı, *a.g.e.*, c.1, 234-235; Şahiner, *a.g.e.*, s. 107.

⁴⁵⁵ Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfi*, s. 12-13,26; *Tarihçe*, s. 50; Şahiner, *a.g.e.*, s. 117.

2.5. “31 Mart Vakası” ve Said Nursî’nin Rolü

II. Abdülhamid dönemini sona erdiren ve tarihe “1908 İhtilali” , “31 Mart Vak’ası” gibi adlarla geçen olaylar, hâlâ tarih ilminde gizemini koruyan hadiselerden biridir. Eldeki vesikaların çokluğuna rağmen, aktörlerin olayların akışına dair farklı yorumları, bu gizemi kalıcı kılan sebeplerin başında gelmektedir. 31 Mart Vak’ası, 33 yıllık saltanatı müddetince hata ve sevaplarıyla bugün bile tartışılan II. Abdülhamid idaresine son vermiştir.⁴⁵⁶

İstanbul’daki dördüncü avcı taburunun isyanı olarak başlayan olay, bir asker ayaklanmasıdır. Özellikle alaylı askerlerin mekteplilere karşı gövde gösterisidir. Bu nedenle o günlerde yazılan kaynaklarda olay “31 Mart İhtilal-i Askerisi” diye geçer.⁴⁵⁷

Selim Sönmez Köprü Dergisindeki makalesinde, 31 Mart Olayını iki sürece sahip bir askeri ihtilal olarak değerlendirerek, 13 Nisan 1909’da ayaklanan alt düzey askerlerin meşru yönetimden bazı talepleri olmuşsa, ayaklanmayı bastırmak için gelen Hareket Ordusunun da meşru yönetimden talepleri olduğunu, hatta meşru yönetimi ortadan kaldırdıklarını, birbirini takip eden iki süreç sonunda iki ihtilalin söz konusu olduğunu, her iki süreçte de meşru hukuk düzenine karşı bir başkaldırı olduğunu, isyancıların Meşrutiyet yönetimini değiştirme amacıyla birleşen bir topluluk olmadıklarını, Hareket Ordusunun da meşru nizam içerisinde hareket ederek asayiş sağlayan bir güç olmadığını söylemektedir. Bu verilerden hareketle alaylı askerlerin yapmak istedikleri ihtilalin başarısız, mektepli askerlerin ihtilalinin ise başarılı olduğu, fakat askeri bir ihtilalin her ne şartla olursa olsun meşru sayılmaması gerektiği sonucuna varmaktadır.⁴⁵⁸

31 Mart, tarihte gördüğümüz yeniçeri ayaklanmalarının bir anlamda sonucusu olarak görebiliriz. Yeniçeri düzen değişikliğine başkaldırmış, karşı koymuştur. Meşrutiyet de bu türden bir düzen değişikliği, başkalaşım ve dönüşümdür. Meşruti yönetimin özgürlük ortamı ve serbestiyeti, geleneksel yaşamı zorlamış, İttihad

⁴⁵⁶ Selim Okuyan, *Filistin’in gölgesinde Abdülhamit ve T. Herzl*, Selis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 44.

⁴⁵⁷ Okuyan, *a.g.e.*, s.44.

⁴⁵⁸ Selim Sönmez, “*Bedüzzaman Said Nursî’nin 31 Mart Olayı’ndaki Tavrı*”, Köprü Dergisi, Bahar-2002, sy.78.

ve Terakki'nin siyasi gücü birçok insanı ürkütmüştür.⁴⁵⁹ “On bir gün süren 31 Mart ayaklanmasında iktidar partisi olan İttihad ve Terakki'nin idarecileri bilhassa Selanik'e sığınmışlar, İstanbul'da fırka kulüpleri basılmış, Tanin ve Şûra-yı Ümmet matbaaları yağma ve tahrip edilmiştir. Bununla beraber yeni olan her şey, Şeriat'a aykırıdır diye tahrip edilme yoluna gidilmiştir. Rivayetlere göre, kravatlar koparılmış, kahvelerdeki resimler indirilmiştir... Nihayet Rumeli'nin çeşitli merkezlerine reaksiyonlar başlamış, Selanik'te bir miting tertip edilmiştir. İttihad ve Terakki teşkilatı Saray'ı bir telgraf ve tehdit yağmuruna tutmuşlardır. Alelacele kurulan, “Hareket Ordusu” İstanbul üzerine yürümüş, 24 Nisan 1909 tarihinde şehre girmiştir. Türk devriminin müstakbel liderleri bu hareketin bastırılması olayında birbirlerini tanımışlardır. Peyk-i Şevket gemisi kumandanı Hüseyin Rauf(Orbay) Ayastefanos (Yeşilköy) telgrafhanesinde Mahmud Şevket Paşa'nın yanına girdiği vakit, Paşa, İstanbul'a yürüyen kıt'a kumandanlarından Ali Fethi Bey'in (Okyar) telgrafını okuyor ve karşısında duran Hareket Ordusu Erkâniharbiye Reisi Mustafa Kemal'e bu telgrafın karşılığını yazdırıyordu. Aynı gün İsmet İnönü birliği de Yıldız Saray'ını kuşatmış bulunuyordu. 31 Mart Vak'asının sonu da sarsıntılı olmuştur. Divan-ı harpler geniş ölçüde idam kararı vermişler, İstanbul'un belli başlı meydanlarında kurulan sehpalara, başta Vahdeti olmak üzere vak'a failerinden birçoğunun cesetlerini teşhir⁴⁶⁰ etmişlerdir.”⁴⁶¹

“Otuz bir Mart Vak'ası, kısa bir müddet için cemiyetin iktidar üzerindeki belirgin kontrolüne ara verdiyse de isyanın bastırılması ve II. Abdülhamid'in 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesi sonrasında cemiyet daha da kuvvetli bir siyasî aktör haline gelmiştir. 31 Mart Vak'ası sırasında İttihad ve Terakkî teşkilâtı Hareket Ordusu ile gönüllü birliklerin teşekkülü ve payitahta nakillerinde de önemli rol oynadı. Daha sonraki gelişmeler, İttihad ve Terakkî'nin ülkede muhalefeti sindirerek bir tek parti yönetimi kurmasına yol açtı, bu durum Mondros Mütarekesi sonrasında kadar devam etti. İttihad Terakkî bu süre içerisinde, 1914 yılında seçimlerin yapılmasına rağmen ülkeyi meclisi devre dışı bırakarak kavânîn-i muvakkate ile yönetti ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi gibi hayatî kararlar aldı. Kısaca, 31 Mart Vak'ası, Meşrutiyet

⁴⁵⁹ Zafer Toprak, “İrtica'dan İnkılap'a”, Toplumsal Tarih, Nisan 2004, sayı 124, s. 80; Krş., Okuyan, *a.g.e.*, s.44; Okuyan, *a.g.e.*, s. 45.

⁴⁶⁰ Tunaya, *İslâmcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 120-121.

⁴⁶¹ Okuyan, *a.g.e.*, s. 45.

yönetimiyle birlikte gündeme gelen değişime gelenekçi katmanların bir tepkisidir. Başlangıçta bir siyasi muhalefettir. Ahrar kesiminin İttihad ve Terakkî'ye karşı tavrını ortaya koyar. İttihad-ı Muhammedi ve Derviş Vahdeti bu muhalefeti simgeler. Ancak gelişmeler giderek orduya sızarak; kitlesel bir gösteriye dönüşür. Meşrutiyetin gündeme getirdiği başkalaşmaya, düzen değişikliğine, özellikle Batı'ya yönelişe karşı bir ayaklanma ortaya çıkar.”⁴⁶²

Said Nursî'nin, ayaklanmadaki rolü anlamak için onun ayaklanmadan önce, ayaklanma sırasında ve sonrasında yazdığı yazıları ve davranışlarını ele almak konunun anlaşılması açısından isabetli olacaktır.

Said Nursî, Divan-i Harb-i Örfî⁴⁶³ isimli eserinde 31 Mart Olayı'nın yedi sebebe dayandığını söylemektedir. Ona göre, ihtilali hazırlayan huzursuzlukların kaynağı; İttihad Terakkî'nin istibdat ve baskısı, tartışma konusu olan bakanların değişmesi, II. Abdülhamid'in tahttan düşürülmesini engellemek, askerlerin hislerine ve dini hassasiyetlerine muhalif durumları önlemek, Hasan Fehmi Beyin katillerini bulmak, kadro haricine çıkanları mağdur etmemek ve Meşrutiyetin ilanından sonra hürriyet adına asayiş ihlal eden ve ahlaksızlığı yaygınlaştıran tavırlara engel olmak gibi durumlardır.⁴⁶⁴

Ayaklanmaya katılan askerlerin isteklerinin sadece şeriat istemeye indirgenemeyeceğini belirten Nursî, sağını solunu ayırt edemeyen kişilerin, sürekli papağan gibi “*Şeriat isteriz, Şeriat isteriz*” demelerinin hükümeti ve İttihatçıları hizaya getirmek isteyenlerin çalışmalarını engellediğini söyler. Bu olayı, dış ve iç güçlerin bir komplosu olarak gören Nursî, bu hadise üzerine hamiyet davasında yalancı bazı münafıkların olayı irtica olarak değerlendirip fırsatı ganimet bildiklerini ve doğrudan doğruya şeriat ismine ve şeriat isteyenlere karşı hücumu geçtiklerini belirtir. Bunu da tarihe geçen ibret verici siyah bir nokta şeklinde vurgular.⁴⁶⁵ Bir başka eserinde de sorulan bir soru üzerine; 31 Mart olayında İttihatçılarla muhaliflerinin kendi hatalarını,

---

⁴⁶² Okuyan, a.g.e., s. 45-46.

⁴⁶³ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 23-46.

⁴⁶⁴ Sönmez, a.g.mk., sy.78, s.

⁴⁶⁵ Nursî, *Münazarat* Yeni Asya Yay., İstanbul, 2000, s.82-83; Ergin, a.g.e., s. 53.

o işte hiçbir ilgisi olmayan, susan ve Allah'a tevekkül eden bazı masumların üzerine attıklarım ifade eder.⁴⁶⁶

13 Nisan 1909'da Dördüncü Avcı Taburunun ayaklanmasıyla çıkan isyan sırasında Divan-ı Harp'teki müdafaasında isyanı iki üç dakika uzaktan izlediğini, yedi renk süratle çevrilirse yalnız beyaz görüldüğü gibi, sadece “lafz-ı şeriat”ın görüldüğüne şahit olduğunu, isyanı nasihatla önlemek istediğini, ancak, olayın boyutları çok büyük olduğu için kalabalığa nasihatın fayda vermeyeceğini anlayınca Bakırköy'e gittiğini⁴⁶⁷ ve isyana katılmamaları yönünde doğulu hamallara söylevde bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁸ Ayrıca isyana karıştığını iddia edenlere karşı; şayet isyana karışsaydı, tanınmış bir kişi olmasından dolayı, kendisini gizlemesinin mümkün olmayacağını, dolayısıyla da isyana katıldığının herkes tarafından bilineceğini, isyana karışmış olması durumunda, Hareket Ordusuyla mücadele edeceğini ve o yolda öleceğini belirtir.⁴⁶⁹ İsyân sırasında orada olmadığı konusunda araştırmacıların da ihtilafı söz konusu değildir.⁴⁷⁰ Bu bilgiler ışığında isyanın gidişini uzaktan izlemiş, tasvip etmediği için katılmamış olması kuvvetle muhtemeldir.

Ayaklanmanın dördüncü günü Volkan Gazetesinde ayaklanan askerlere hitaben “*Kahraman Askerlerimize*”⁴⁷¹ başlıklı “Ey Şanlı Asâkir-i Muvahhidin” hitabıyla başlayan yazısında ordunun şerefine intizam ve inzibat olduğunu en ufak amire karşı bile itaat etmek gerektiğini belirten Nursî, “zabitleriniz sizin müşfik pederlerinizdir” diyerek askerlere onların şefkatli ellerine atılmaları tavsiyesinde bulunmuş ve Şeriat-ı Muhammediyenin muhafazasının ancak itaatle mümkün olacağını belirtir. Tarihçesinde belirtildiğine göre bizzat Harbiye Nezaretine de giderek orada bulunan askerlere yaptığı bu konuşma sonunda, isyan halinde bulunan sekiz tabur itaat altına girer.⁴⁷²

⁴⁶⁶ Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Yay., İstanbul, 2000, s.75-76.

⁴⁶⁷ Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* isimli eserinde isminin olaya karıştırılması korkusuyla geçici bir süre için İstanbuldan ayrılıp İzmit'e gittiğini belirtir. Bkz., Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 160.

⁴⁶⁸ Mardin, *a.g.e.*, s. 140.

⁴⁶⁹ Nursî, *Divan-ı Harbi Örfi*, s. 32.

⁴⁷⁰ Tarık Zafer Tunaya'da Said Nursî'nin isyana katılmadığını onun olayla ilgisinin sadece Volkan Gazetesindeki yazılarından dolayı olduğunu söylemektedir. Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler*, Arba Yayınları, İstanbul, 1952, s. 262.

⁴⁷¹ 17 Nisan 1909, Volkan Gazetesi; Şahiner bu yazıyla sekiz taburu itaate getirdiğini söylemektedir. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 133).

⁴⁷² *Tarihçe*, s. 65-66; 17 Nisan 1909, Volkan Gazetesi; Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, a.g.e., s. 322.

20 Nisan 1909'da yine Volkan gazetesinde “*Asâkire Hitap*”⁴⁷³ başlıklı bir yazı yazan Said Nursî, yazısında askerlere seslenerek, subaylarına itaat etmelerini ve siyasete karışmamalarını öğütler. Günahkâr olan subayların, ancak kendi nefislerine zulmettiklerini ama isyan eden askerîn ise, bu hareketiyle, bütün İslâm âlemine zulmetmiş sayılacağını belirtir. Zira isyan eden asker, itaatsizliği ile din birliğini baltalamış olur. İslâm kardeşliğini tehlikeye sokar. Asker ocağını büyük, muntazam bir fabrikaya benzeten Said Nursî, çarklardan birinin durması halinde bütün fabrikanın kesintiye uğrayıp baş aşağı olacağını, yeniçeri ocağının da buna şahit olduğunu anlatır.⁴⁷⁴

Askerler'in, aslında şeriat istediklerini fakat kendi davranışlarının şeriata aykırı olduğunu söyleyen Nursî, amire itaatinin farz olduğunu belirtir. Askerin amiri olan subayların günahkâr olmalarının, itaat mükellefiyetini askerın üzerinden kaldırmayacağını ifade eder. Bu görüşünü usta bir mühendis ve işinin ehli bir doktor, günahkâr da olsa, mesleğine zarar vermez, diyerek delillendirir. Subaylar da harp sanatının ustaları olduğundan, bazılarının meşru olmayan hareketlerinin, isyana sebep olarak görülemeyeceğini vurgulayan Said Nursî, üç yüz milyon İslam'ın ve Osmanlı'nın namusunun orduya emanet olduğunu belirtir. Ayrıca bin disiplinli askerın, yüz bin başıbozuk, isyancı kişiye bedel olduğunu anlatır. Peygamberimizin emrini tebliğ ettiğini, bu emrin de itaati farz kıldığını ve zabıtlerine isyan etmemeyi gerektirdiğini söyleyerek konuşmasını tamamlar. İsyancı askerlere yapılan bu konuşma sonunda sekiz tabur itaat altına girer.⁴⁷⁵

Buna rağmen Said Nursî, şeriatçı olduğu, isyanın lideri Derviş Vahdeti'nin sahibi ve başyazarı olduğu Volkan gazetesinde makalelerinin yayımlandığı ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyetine üye olduğu gerekçeleriyle, Hareket Ordusu komutanı Mahmut Şevket Paşa tarafından İzmit'ten dönüşünde tutuklatarak hapse atılır.⁴⁷⁶ Said Nursî Hutbe-i Şamiye isimli eserinde; siyaseti, her yönüyle dine alet etmesi ve hürriyeti, şeriat

---

⁴⁷³ Volkan Gazetesi, 20 Nisan 1909, sy. 110.

⁴⁷⁴ Ergin, a.g.e., s. 53-54; Volkan Gazetesi, 20 Nisan 1909, sy. 110.

⁴⁷⁵ Ergin, a.g.e., s. 53-54; Volkan Gazetesi, 20 Nisan 1909, sy. 110.

⁴⁷⁶ İsmail Mutlu, a.g.e., c.2, s.69-70.

adına kabullenmesi nedeniyle kendisinin de “şeriat isteriz” diyenlerin içinde telakki edilip 31 Mart’ta dahil edilerek, Divan-ı Harp’e verildiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁷

Said Nursî isyanın elebaşlarından kabul edilen on beş kadar hocanın cesetleri arasında Divan-ı Harb’e çıkarılır. Mahkeme reisi Hurşit Paşa’nın “Sen de şeriat istemişsin?” sorusuna: “*Şeriatın bir hakikatine bin ruhum olsa feda etmeye hazırım! Zira şeriat, saadet sebebi, mutlak adalet ve fazilettir. Fakat ihtilâlcilerin istediği gibi değil.*”⁴⁷⁸ der ve kendisinin ihtilale destek vermeyip önlemeye çalıştığını anlatır. Hürriyet ve Şeriat konularını da içeren ikna edici ve etkili bir üslupla yaptığı bu müdafaa sonunda suçlu olmadığı ve yazılarının isyanı yatıştırmaya yönelik olduğu anlaşılabilir. ⁴⁷⁹Burada yaptığı savunma daha sonra “*İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi yahut Divan-ı Harb-i Örfî*” adıyla 1911 yılında neşredilmiştir.⁴⁸⁰ Bu eserinde, yaptığı on bir buçuk hizmetin cinayet olarak değerlendirildiğini anlatır. Bu eser, Said Nursî’nin siyasi nüfuzundan çekinilmesi ve siyasi amaç taşınması nedeniyle İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve Harekat Ordusu Komutanlığı tarafından 5 Eylül 1325/18 Eylül 1909; 10 Eylül 1325/ 23 Eylül 1909 tarihlerinde toplatıldığını gösteren belgeler mevcuttur.⁴⁸¹

Pek çok kaynakta Said Nursî’nin mahkeme heyetine teşekkür bile etmediği “Zalimler için Yaşasın cehennem” diyerek Beyazıt’tan Sultanahmed’e kadar yürüdüğü ve halkın da arkasından geldiği anlatılır. Said Nursî’nin beraatını 24 Mayıs 1909 tarihli Sabah Gazetesi ve 23 Mayıs 1909 tarihli Tanin Gazeteleri “Bediüzzaman Said-i Kürdî hakkında yapılan ihbâratın gerçek olmadığı ve düzmededen ibaret olduğu anlaşılabilir tahlili edildiği” şeklinde haber yapmışlardır.⁴⁸²

Said Nursî’nin isyandaki rolü hakkında pek çok araştırmacı Cemal Kutay⁴⁸³, Ahmet Bedevi Kuran,⁴⁸⁴ Türkiye’nin en eski gazetecilerden M. Süleyman Çapanoğlu⁴⁸⁵

⁴⁷⁷ Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, Sözlük Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 79.

⁴⁷⁸ Nursî, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 8.

⁴⁷⁹ M. Hakan Yavuz, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, c.6, s.265.

⁴⁸⁰ Şahiner, *a.g.e.*, s. 138; krş., Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, İkbâl-i Millet Matbaası, İstanbul, 1911. Şahiner kitabında Rauf Orbay’ın Hurşit Paşa Harp Divanında üye olduğunu onun “on iki saat süren müdafaa sonunda birçok masumunda tahliye edilmesine de vesile olduğunu” söylediğini anlatmaktadır.(Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 135).

⁴⁸¹ Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 461-464.

⁴⁸² 24 Mayıs 1909-11 Mayıs 1325, Sabah Gazetesi; 23 Mayıs 1909 Tanin Gazetesi, krş., Şahiner, *a.g.e.*, s. 137.

⁴⁸³ Kutay, *Tarih Sohbetleri*, a.g.e., c.3, s.310

ve 31 Mart'ı irtica olayı olarak gören Tarık Zafer Tunaya⁴⁸⁶ eserlerinde Said Nursî'nin bu olayda tahrikçi olmadığı hatta yatıştırmaya çalıştığı yönünde birleşmektedirler.⁴⁸⁷

Kanaatimizce, Said Nursî'nin isyan eden avcı taburlarına yaptığı konuşmaları ve gazetelerde yazdığı makaleleri göz önünde bulundurularak Divan-i Harb-i Örfî'de beraat etmesi isyanda yatıştırıcı rol oynadığının delilidir.

2.6. Said Nursî'nin Üye Olduğu Cemiyet ve Kuruluşlar

1-Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye⁴⁸⁸: Said Nursî, 13 Ağustos 1918'de açılan⁴⁸⁹ *Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*'ye Sadrazam Talat Paşa tarafından "Bediüzzaman Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmîye'ye namzettir. O büyük bir vatanperver, kahraman bir fedaidir. Millet ve memleket uğrunda fisebilillah hayatını vakfetmiştir."⁴⁹⁰ sözleriyle aday gösterilmiştir. Ordun teklifiyle üye olduğu devrin İslam Akademisinde dört yıl üç ay hizmet eden Nursî, bu akademi kapanıncaya kadar üyeliği devam eden en uzun süreli üyedir. Ayrıca Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin teklifi ve Padişah Sultan Vahidüddin'in direktifiyle "mahreç"⁴⁹¹ rütbesi verilmiştir.⁴⁹²

2- Yeşilay Cemiyeti: Said Nursî, her türlü zararlı alışkanlıklarla mücadele etmek amacıyla 5 Mart 1920'de kurulan Hilâl-ı Ahdar'ın şimdiki adıyla Yeşilay'ın kurucuları arasında olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁴⁹³ İtilaf devletlerinin toplumu zararlı alışkanlıklara sevk ederek bozma gayreti içinde olduğunu gören aydınlar tarafından kurulan cemiyetin ilk kuruluş nizamnamesinde Said Nursî'den başka

⁴⁸⁴ Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde İnkılap Hareketleri*, İstanbul, 1945, s.512.

⁴⁸⁵ Çapanoğlu, a.g.e., 1964.

⁴⁸⁶ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı* isimli kitabında 31 Mart olayını anlatırken İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti üyelerinden olması nedeniyle Said Nursî'yi de bu olayla irtibatlandırmış fakat, Said Nursî'nin talebeleri tarafından kendisine yapılan itirazlardan sonra Türkiye'de Siyasi Partiler kitabında Said Nursî'nin tahrikçi olmadığını sadece fırka ile olan yakın ilişkilerini "Volkan"daki yazılarına dayanarak tesbit ettiğini söylemektedir. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler*, Arba Yayınları, İstanbul, 1952, s. 262.

⁴⁸⁷ Ergin, a.g.e., s. 54.

⁴⁸⁸ İslam Akademisi hakkında geniş bilgi için bkz. Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi Dârü 'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Teşkilâtı*, s. 185

⁴⁸⁹ Malmisanij, a.g.e., s.33.

⁴⁹⁰ Muzaffer Arslan, *Bediüzzaman Said Nursî ve Din Düşmanları*, Maraş, 1960, s. 67.

⁴⁹¹ Mahreç'in anlamı Osmanlı'da verildiği yere göre farklılık gösterir. Meselâ; ilmiyede Fatih ve Süleymaniye Profesörlerinden ileri gelenlere, İdarede; Mısır, Şam, Edirne ve Bursa dışındaki illerin kadılarına verilen ünvanıdır. Askeriyede ise, kaymakamlığa eşit olup bugünkü yarbaylığın karşılığıdır. Bkz. Sadık Albayrak, a.g.e., s.188; Şahiner, a.g.e., s. 196-197.

⁴⁹² Şahiner, a.g.e., s. 185-186.

⁴⁹³ Kaptanağası, s. 2-3; Badıllı, a.g.e., c.I., s. 404; Şahiner, a.g.e., 224-226.

Şeyhülislâm Haydarizade İbrahim Efendi, Dr.Tevfik Rüşdü (Araş), Hakkı Tarık (Us), Hamdullah Suphi, Dr.Emin Paşa, Velid Ebüzziya, Eşref Edip, Müderris Mustafa Sekip, Dr.Süheyl (Ünver), Mazhar Osman ve Fahreddin Kerim (Gökay) gibi devrin tanınmış simalarında bulunmaktadır.

3- İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti (Fırka-i Muhammediye): Said Nursî'nin başlangıçta isminden dolayı temkinli yaklaşım daha sonra üyesi olduğu ve yayın organı olan Volkan Gazetesinde yazılar yazdığı *İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti*, İttihad ve Terakki'nin giderek sertleşen zümre diktatörlüğünden usanıp siyasetten soğuyan Derviş Vahdeti, Süheyl Paşa, Mehmed Sadık ve Ferik Rıza gibi devrin önde gelen aydınları tarafından 23 Mart 1325 /5 Nisan 1909'da kurulmuştur. Kuruluşu Ayasofya'da okutturulan bir mevlitle ilan edilen cemiyetin kuruluş töreninde bulunan Nursî, kürsüde dini, siyasi ve sosyal konuları içeren bir konuşma yapar.⁴⁹⁴ Kıbrıslı Derviş Vahdeti'nin "Volkan" isimli gazetesinin idarehanesinde faaliyete geçen İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, on bir gün devam eden 31 Mart olayları bahane edilerek kapatılmıştır.

Tarık Zafer Tunaya, kurcular arasında Said Nursî'nin adını da zikretmekteyse⁴⁹⁵ de Nursî'nin, "İttihad-ı Muhammedî namıyla bir cemiyetin teşekkül ettiğini işittim"⁴⁹⁶ demesi onun bu cemiyetin kurucularından olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Metin Karabaşoğlu ise, İttihad-ı Muhammedî cemiyetinin kısa zaman içinde iki defa kurulduğunu ve 17 Şubat 1909'da yayımlanan ilk kuruluş nizamnamesinde Said Nursî'nin imzasının olmadığını söylemektedir.⁴⁹⁷ 31 Mart olayından sekiz gün önce Ayasofya'da kuruluşu ilan edilen cemiyetin bu tarihte resmi olarak kurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Tunaya'nın belirttiği gibi Nursî, bu cemiyetin kuruluş nizamnamesinde imzası olanlardan biridir. Fakat, 31 Mart olayından sekiz gün önce kurulup 31 Mart olayından hemen sonra kapatılan cemiyetin bu kadar şöhret bulması zayıf bir ihtimaldir. Bu nedenle bu cemiyetin daha önceden resmi veya gayri resmi şekilde faaliyetlerinin olduğu Nursî'nin de bu faaliyetlerden haberdar olarak daha sonra bu cemiyete katılmış olabileceği kanatını taşımaktayız. Cemiyetin yayın organı olan Volkan Gazetesinin 11 Aralık 1908'de yayınlanmaya başlaması o tarihten

⁴⁹⁴ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 100.

⁴⁹⁵ Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler*, s. 262; Mardin, *a.g.e.*, s. 141.

⁴⁹⁶ Nursî, *Divan-ı Harbi Örfi*, s. 27.

⁴⁹⁷ Karabaşoğlu, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, a.g.e., c.6, s.273.

5 Nisan 1908 tarihine kadar geçen sürede cemiyetin gayri resmi olarak kurulmuş olma ihtimalini kuvvetlendirerek bu iddiamızı desteklemektedir.

Nursî *Divan-ı Harbi Örfî* isimli eserinde, bu mübarek isim altında bazılarını yanlış hareketlerinden, “dinin siyasete alet edilmesinden” ve bu ismin umum İslam âlemine ait olmasından dolayı endişe ettiğini fakat Süheyl Paşa ve Şeyh Sadık gibi zatların siyasete karışmayıp sünneti ihya maksadıyla faaliyet göstereceğine ikna olduğu için bu cemiyete katıldığını açıklamaktadır.⁴⁹⁸

Cemiyeti, Türkiye’de kurulan “İlk İrtica Partisi”olarak tanımlayan Tunaya, kuruluş nizamnamesinde dini ve ahlaki maksatla kurulduğununun açıkça belli olduğunu fakat İslami siyasi ve toplumsal uyanışın taşıyıcısı olması açısından kendisini siyasi partilerden ayırdığını ve seçimlerle de ilgilenmediğini belirtmektedir. Parlamento içinde herhangi bir şekilde İttihad-ı Muhammedi Cemiyetine üye olan mebusun olmaması,⁴⁹⁹ fırkanın seçimlerle hiç ilgilenmemesi, Said Nursî’nin cemiyetin siyasî maksatlı olmadığı yönündeki beyanlarını desteklemekteseyse de,⁵⁰⁰ 31 Mart olayının baş müsebbibleri arasında gösterilen fırkanın kuruluş amacındaki sünneti ihya amacından saptığı ve siyasete karıştığı anlaşılmaktadır. Cemiyetin yayın organı Volkan Gazetesi başyazarı Derviş Vahdetî’ye sert üslubundan dolayı “edipler edepli olmalı” şeklinde uyarılarda bulunduğu görülen Nursî’nin, fırka içinde Vahdetî’ye muhalefet ederek cemiyeti kuruluş amacından saptırmamak için mücedele ettiğini de görmekteyiz.

Divan-ı Harp’te yaptığı müdafaada “İttihad-ı Muhammediye’ye dahil misin?” sorusuna “Maaliftihar! En küçük efradındanım. Fakat, benim tarif ettiğim vechile...” diyerek bir cihetle bütün Müslümanların bu cemiyetin bir ferdi olduğunu söyleyerek cevap vermiştir.⁵⁰¹ Yani Nursî, başta isimnin bütün Müslümanların hakkı olduğunu düşündüğü bu cemiyetin, siyasi maksatlı olmadığı takdirde bütün Müslümanları kucaklayacağını ifade etmektedir. Cemiyet üyelerinin büyük çoğunluğunun ya idamla ya da sürgünle cezalandırılması Nursî’nin ise, 31 Mart olayından sonra cemiyet üyesi olduğu halde yaptığı müdafa sonunda beraat etmesi onun 31 Mart olayında aktif rol

⁴⁹⁸ Nursî, *Divan-ı Harbi Örfî*, s. 27.

⁴⁹⁹ Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler*, a.g.e., s. 263.

⁵⁰⁰ Nursî, *Divan-ı Harbi Örfî*, s. 27; Mürsel, *Siyasi Düşünce Tarihi Işığında Bedüzzaman Said Nursî*, s. 166.

⁵⁰¹ *Tarihçe*, s. 55.

alan ve tahrik eden bir üye olmayıp bu firkada siyasi bir amaç peşinde olmadığı fikrini güçlendirmektedir.

4- Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti: Tarık Zafer Tunaya tarafından 1919 yılında kurulduğu belirtilen Cemiyet'in talimnamesinde kurucular arasında on üçüncü kişi olarak "Bediüzzaman Said Efendi" geçmektedir.⁵⁰² Said Nursî konulu sempozyumlardaki tebliğleriyle tanınan Ahmet Akgündüz'de Nursî'nin bu cemiyete üye olduğunu söylemekte ve Kürt Teali Cemiyetinden farklı olarak cemiyetin Kürt halkların eğitim ve kültür seviyesini arttırma gayesinden başka bir gayesi olmadığını ve bu cemiyetin herhangi bir yörenin yardımlaşma ve kültür cemiyetinden farksız olduğunu tebliğinde belirtmektedir. Bu cemiyetin Kürt Teali Cemiyeti gibi "Bağımsız Kürdistan" gibi bir gayesi de yoktur.

4- Müderrisler Cemiyeti (Cemiyet-i Müderrisîn): 15 Şubat 1919'da kurulmuştur.⁵⁰³ İskilipli Mehmet Atıf Efendi, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Ermenekli Mustafa Saffet Hoca gibi Osmanlı'nın son dönem ulemasının önemli şahsiyetlerinin üye olduğu cemiyette Said Nursî'de üyeler arasındaydı. Cemiyetin amacı, risaleler neşrederek terbiye ve adab- İslamiyeyi ders vermektir. Nursî'nin cemiyetteki görevi İslam aleyhtarı makalelere cevap vermektir. Çok eşlilik, kölelik, kadının konumu gibi konularda soru ve tenkitlere cevap vermiş bunlar daha sonraki yıllarda bazı eserlerine dahil edilmiştir.⁵⁰⁴

Cemiyet, 24 Kasım 1919 tarihinde *Teâli İslam Cemiyeti*'ne dönüştürüldü. Mary Welt, Said Nursî'nin bu yeni cemiyete üyeliğinin devam etmediğini ve irtibatının olmadığını söylemektedir.⁵⁰⁵ Bizce de Anadolu hareketine açıkça destek verdiği görülen ve bu nedenle Ankara'ya çağrılan Nursî'nin Kuvay-ı Milliye'ye açıkça karşı çıkan bir cemiyet olan ve Hürriyet ve İhtilaf Fırkasıyla yakın ilişkileri olan bu cemiyetle irtibatının devam etmemesi daha mantıklı görülmektedir. Tarık Zafer Tunaya Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Hürriyet ve İhtilaf Fırkası ve Teali İslam Cemiyeti'nin önde gelenlerinden olduğunu söylemekte fakat Nursî'nin cemiyetin üyesi

---

⁵⁰² Malmisanij, *Said Nursî ve Kürt Sorunu*, Doz Yayınları, İstanbul, 1991,s.29.

⁵⁰³ Welt, *a.g.e.*, s. 189.

⁵⁰⁴ Menek, *a.g.e.*, s. 320.

⁵⁰⁵ Welt, *a.g.e.*, s. 190.

olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir.⁵⁰⁶ Bazı kaynaklarda da Teali İslam Cemiyeti üyeleri⁵⁰⁷ arasında sayılan Nursî'nin bu durumunun bu cemiyetin devamı olmasından kaynaklanan bir karışıklık olarak düşünebiliriz.

5- Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti: Said Nursî'nin bu cemiyete üyeliği konusunda herhangi bir delile rastlamasak ta cemiyetin “vasıta-i neşr-i efkârı” olan “Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi”nin ilk sayısında Said Nursî'nin bir yazısı yayınlanmıştır.⁵⁰⁸ Bu cemiyette yine Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti'nden farksızdır. Tarık Zafer Tunaya bu cemiyetten Kanun-u Esasi'ye ve Osmanlılık İdealine bağlı bir hayır cemiyeti olarak bahseder ve Kürt Teali cemiyetiyle bir bağının olmadığını kuruluş nizamnamelerinin farklı olduğunu söylemektedir.⁵⁰⁹

5- Teşkilat-ı Mahsusa: Sultan Abdülhamidin tahttan indirilişinin ardından Sultan Mehmet Reşad tarafından resmi istihbarat teşkilatı ve özel harekât gücü olarak kurulan Teşkilat-ı Mahsusa, bir süre sonra Osmanlı Devletinin en önemli güvenlik kuruluşu haline gelerek Balkan, Trablusgarp ve Birinci Dünya Savaşlarında önemli roller üstlenmiştir. Teşkilatın görevi devletin birlik ve bütünlüğünü devam ettirmek, pan-islam ve pan-Türkizm davalarını ilerletmektir. 1913 yılında Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı sırasında başkanlığını da üstlendiği teşkilat, yinede hem İttihad-Terakki'den hemde hükümetten bağımsız olarak operasyonlarına devam etmiştir. Faaliyetlerinin en yoğun olduğu 1916 yılında İslam dünyasında toplam otuz bin çalışanın olduğu ileri sürülen cemiyetin üyeleri arasında dini liderlerden, entellektüel şahsiyetlere, askeri kurum üyelerinden, sivil halk kesimlerine hemen her sınıf ve meslekten insanlar yer almaktaydı.⁵¹⁰

Gizli olan bu teşkilat hakkında, gerek o dönemde gerekse sonraki dönemlerde yeterli bilginin olmadığını görmekteyiz. Bazı kaynaklarda 1903 yılında teşkilatın gizli olarak Eşref Sencer Kuşçubaşı tarafından kurulduğu söylenmektedir. Kuşçubaşı'nın hatıralarını anlattığı Tarihçi yazar Cemal Kutay ise, Said Nursî'nin Osmanlı

⁵⁰⁶ Tunaya, *Türkiyede Siyasal Partiler*, c.2, s.383.

⁵⁰⁷ Çancı, a.g.e., s.178.

⁵⁰⁸ Malmisanij, a.g.e., s.29.

⁵⁰⁹ Tunaya, *Türkiyede Siyasal Partiler*, s. 430.

⁵¹⁰ Welt, a.g.e., s. 141.

İmparatorluğunun yaşaması için gerçek çareleri araştıran resmî, askerî ve gizli bir kuruluş olan Teşkilat-ı Mahsusa'da yer aldığını ve Baklan savaşlarında doğudan gelen milis kuvvetlerini komuta ettiğini, 1915 yılında Jön Türkler'in görevlendirmesiyle denizaltıyla Trablusgarb'a gidip sunusileri ikna ettiğini iddia etmektedir.⁵¹¹ Kutay'ın Kuşçubaşının hatıralarını kaynak göstererek ortaya koyduğu kahramanlık hikayeleri, uluslar arası alanda üne sahip olan Şerif Mardin⁵¹² tarafından da kullanılmışsa da bu idiaları ispatlayamaması bir takım şüpheleri de beraberinde getirmektedir. Nursî araştırmaları ile tanınan Necmettin Şahiner, Kutay'dan naklederek anlattığı Nursî'nin teşkilat-ı Mahsusa'daki faaliyetlerine bu iddiaları tam olarak ispatlayamaması sonucu kitabının ilk baskılarında yer alan bu bilgileri 10. baskıdan itibaren çıkarmıştır.⁵¹³

Şunu belirtmek gerekir ki, gerek o dönemin şartları gerekse o döneme ait pek çok belgenin yok edilmesi bu konuda kesin bir hüküm vermenin zor olduğunu göstermektedir. Her ne kadar şimdiye kadar yapılan araştırmalar Kutay'ın iddialarını doğrulayacak bir bilgiyi ortaya koymuş değilse de, kesin delil olmamasına rağmen, bu iddiaları destekler mahiyette bazı ipuçları vardır. Bunun en güçlü delili ise, Said Nursî'nin teşkilatın uzun süre başkanlığını yürüten Enver Paşa'yla olan yakın diyalogudur. Tekilatın pek çok dini lideri bünyesine kattığı düşünülürse Enver Paşa ile yakın ilişki içinde olan Nursî'nin de bu teşkilat üyelerinden olduğu ve bazı faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir.⁵¹⁴

2.7. Kürt Teali Cemiyeti İddiaları ve “Bağımsız Kürdistan”a Bakışı

16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgalinden sonra gizli ve açık birçok cemiyet kurulmaya başlar. İşgal kuvvetleri tarafından hem teşvik edilen hem de maddi olarak desteklenen bu cemiyetler, Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız devlet kurmak isteyen bir kısım grupları harekete geçirmişti.⁵¹⁵ *Kürt Teâlî Cemiyeti* de dış güçlerin desteğiyle Osmanlı bünyesindeki Kürt halkı bağımsızlık iddiasıyla ayaklandırmaya çalışan zararlı cemiyetlerden biridir.

⁵¹¹ Cemal Kutay, *a.g.e.*, s. 237, 238, 242, 245, 281.

⁵¹² Mardin, *a.g.e.*, s. 146.

⁵¹³ Badilli, *a.g.e.*, c.1, s.293.

⁵¹⁴ Welt, *a.g.e.*, s. 141.

⁵¹⁵ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.158.

1335/1919 yılı Mayıs ayında İstanbul Cağaloğlu'ndaki "İçtihat Evi" yanında Seyit Abdülkadir Efendi, Dr. Şükrü Mehmet, Bitlisli Yüzbaşı Emin ve Muhittin Nami Beyler tarafından kurulan cemiyet, Diyarbakır, Bitlis ve Elazığ'da şubeler açmıştır. Cemiyet fikirlerini "Jin" ve "Kürdistan" dergileri ile yaymıştır.⁵¹⁶

Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler* kitabında Kürdistan'ın muhtariyeti gayesiyle kurulan cemiyetin Amerika ile bağlantısı olduğundan söz etmektedir. Ayrıca, Milli Mücadeleye açıkça karşı çıkan cemiyetin "Vilayat-ı Şarkiye Müdâfâ-i Hukuk Cemiyeti" ile birleşmeyi reddederek, işgal kuvvetlerinin yanında yer aldığını da belirtmektedir. Kürdistan'a Kürt memurları tayin ettirmek ve İngilizlere samimi bir itimatla bağlanmak gibi tali gayeleri de olan cemiyet, Hürriyet ve İhtilaf Fırkasına hususi bir alaka göstermiştir.⁵¹⁷

Said Nursî'nin *Kürt Teali Cemiyeti*'ne üye olup olmadığı konusuna gelince, bir kısım kaynaklarda Said Nursî'nin Kürt Teali cemiyeti üyelerinden olduğu⁵¹⁸ söylenirken, yine bir kısım kaynaklarda ise milli mücadele aleyhine olan bu zararlı cemiyetin üyesi olmadığı fakat zararlı olmayan "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" ile Kürt Neşr-i Mearif" cemiyetine üye olduğu belirtilmektedir.⁵¹⁹

Malmisanij⁵²⁰, "*Said Nursî ve Kürt Sorunu*" isimli kitabında Zınar Silopi'nin rivayetine göre, Said Nursî'nin talebesi Müküslü Hamza ile beraber cemiyetin üç kurucusundan biri olduğunu belirtmektedir. Zınar Silopi (Kadri Cemil Bey)'ye göre onun Kürdistan Cemiyeti üyelerinden olduğu Diyarbakır Şark İstiklal Mahkemesi tarafından da belirtilmiştir. 19 Mayıs 1925 tarihli "Vakit" gazetesinde yer alan İstiklal mahkemesinin açıklamalarına göre Said Nursî, Kürdistan Teali Cemiyetinin "üç numrolu azasıdır." Gazetede Cemiyetin kurucu ve başkanı olan Seyyid Abdülkadir Bey'in mahkemedeki ifadesinde "Said-i Kürdî" ile birlikte çalıştıklarını söylediğini belirtmektedir. Ayrıca Malmisanij, Said Nursî'nin talebesi Müküslü Hamza ile beraber Kürdistan Teali Cemiyeti kurucularından olduğunu fakat idare heyeti ve üye olarak

⁵¹⁶ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s. 429-431.

⁵¹⁷ Tunaya, *a.g.e.*, s. 430-431.

⁵¹⁸ Malmisanij, *Said Nursî ve Kürt Sorunu*, s. 29-30

⁵¹⁹ Safa Mürsel, *Bediuzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1976, s.301;

⁵²⁰ Asıl adı Mehmet Malmisanij'dir. 1952'de Diyarbakır'da doğmuştur. Kürt Tarihi, Kurmanci ve Zaza dili araştırmalarıyla ünlü olan yazar, yirmi yıldır İsveç'te yaşamaktadır.

görev almadıklarını Ekrem Cemil Paşa'nın şهادetiyle açıklamakta ve Said Nursî'nin cemiyet üyesi olsa bile faaliyetlerinin uzun süreli olmadığını ve cemiyetin yayın organları olan “Jin” ve “Kürdistan” dergilerinde de yazılarına rastlanmadığını belirtmektedir.⁵²¹

Tarık Zafer Tunaya'nın belirttiğine göre cemiyetin katib-i umumisi olan ve ona cemiyetin kurucu ve yöneticileri hakkında bilgi veren Prof. Şükrü Baban, Said Nursî'den bahsetmemektedir. Eğer Said Nursî bu cemiyetin üyeleri arasında olsaydı cemiyetin başyazmanı olan Şükrü Baban'ın bundan haberi olması elbette gerekirdi. Cemiyet hakkında en muteber bilgiye sahip olan *Tunaya* kitabında cemiyet üyeleri arasında Said Nursî'yi saymamaktadır.⁵²²

Tarık Zafer Tunaya'nın kitabında Said Nursî'nin Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden değil, Kürd Neşr-i Mearif Cemiyeti üyelerinden gösterilmesi bu iki cemiyetin birbirine karıştırılmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Nursî'nin Kürd Neşr-i Mearif Cemiyeti üyelerinden olduğu belgelerle sabittir. Söz konusu cemiyetin Kürt Teali cemiyeti gibi bağımsız Kürt devleti kurma gibi bir düşüncesi de yoktur.⁵²³

Yine son dönem yakın tarih araştırmalarıyla tanınan Avni Özgürel Radikal Gazetesinde “*Kürt Teali Cemiyetinden PKK'ya*” başlıklı araştırma yazısında Said Nursî'nin Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden olduğunu söylese de, Kürt Milliyetçiliği yapmadığını ve Kürt tabirini Osmanlı camiasının içinde bir kol anlamında kullandığını söyler ve şu olayı nakleder; Askeri mahkemede Şakir Paşa'nın: Hangi Kürt aşiretine mensupsun, sorusuna verdiği cevap şudur: “Sen hangi Tatar aşiretine mensupsun? Ben Osmanlıyım. Benim Kürtlüğüm, doğduğum ve büyüdüğüm yerin halkına verilen isim dolayısıyladır. İsmim Said Nursî iken, adımın her tekrarında Said Kürdi denmesi, ayrıca bu Kürt diye işaret edilerek aleyhime bir his uyandırmak istenmesi mahkeme ve adalet kelimelerinin ifade ettiği manaya muhalif bir tutumdur.”⁵²⁴

Tarihçesi ve telif ettiği eserler göz önüne alındığında Said Nursî'nin “Bağımsız Kürdistan” devletine karşı olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre,

---

⁵²¹ Malmisanij, *a.g.e.*, s. 29-30.

⁵²² Tunaya, *a.g.e.*, s. 430-431.

⁵²³ Tunaya, *a.g.e.*, s. 430-431.

⁵²⁴ Avni Özgürel, “*Kürt Teali Cemiyetinden PKK'ya*”, Radikal Gazetesi, 2 Aralık 2007.

Osmanlı devletinin artık yok olmaya doğru gittiğini düşünerek Kürdistan devleti kurma hayaliyle yola çıkan Kürt liderlerden Mevlanâzâde Rıfat Bey, destek almak için Said Nursî'ye bir mektup yazarak mektubunda: “Ben vatan haini değilim. Devlet yıkılıyor... Ermenistan hükümeti kuruluyor. İmparatorluk dağıldığına göre biz de buna karşılık Kürdistan kuralım. Aksi halde din de millet de büyük zararlara uğrar”⁵²⁵ demesi üzerine Said Nursî, cevabi mektubunda Kürdistan devleti kurma teklifini reddetmiş onun yerine Osmanlı Devletini güçlendirmeyi teklif ederek bu konuda her türlü fedakârlığa hazır olduğunu bildirmiştir. Benzer teklifle Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Abdülkâdir Bey'de Nursî'den destek istemiş fakat o yine Kürdistan devleti kurma teklifini reddederek birkaç akılsız ırkçının peşinden gitmeyeceğini, İslâm Âlemine bayraktarlık yapan kahraman Türk milletine hizmet edeceğini belirtmiştir.⁵²⁶

Osmanlı'da Paris Büyükelçisi olan Kürt Şerif Paşa'nın Ermeni Nobar Paşa ile Paris'te⁵²⁷ imzaladığı antlaşmayı tehlikeli ve etkisiz hale getirilmesi gerekli bir yayın olarak gören Said Nursî, bu konuya Sebilürreşad Gazetesindeki “Kürtler ve İslamiyet” başlıklı yazısıyla anında tepkisini göstermiş ve Şerif Paşa gibi beş-on şahsın Kürt milletini temsil etme yetkisinin olmadığını bildirerek, Kürt milletinin hakiki temsilcilerinin Meclis-i Mebusân'daki mebuslar olduğunu söylemiştir.⁵²⁸

İkdam Gazetesinde “Kürtler ve Osmanlılık” başlıklı bir makale yazan Said Nursî, Kürt milletinin Osmanlıdan ayrılmak gibi bir gayesinin olmadığını ve Hilafete her zaman bağlı olma emelinde olduklarını vurgulamıştır. Bu anlaşma üzerine Kürt kamuoyundan beklenen açıklama isteğine Kürt aydınlardan Av. Ahmet Arif Bey ve Binbaşı Muhammed Sıdık Beylerle birlikte bir protesto metni hazırlanıp gazetelerde yayınlanmasına öncülük etmiştir. Diğer zevatla birlikte “Kürt alimlerden Said-i Kürdî” imzası taşıyan protesto metninde şöyle söylenmekteydi:

“Dört buçuk asırdan beri vahdet-i İslâmiyye'nin fedakâr ve cesur, hâdim ve taraftarları olarak yaşamış olan Kürtler, henüz beş yüz bine yakın şühedâsının kanı

⁵²⁵ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.160; Eski “Şeyh'ül Muharririn” Konsolidçi Asaf Bey'in şehadetine istinaden Şahiner, *a.g.e.*, s.214-215.

⁵²⁶ Ergin, *a.g.e.*, s. 59.

⁵²⁷ Mutlu, *Bediüzzaman Said Nursî-Nutuklar, Makaleler-Divan-ı Harb-i Örfi- Nüsha Karşılaştırmalı Tam Metin*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.441.

⁵²⁸ Sebilürreşad, “Kürtler ve İslâmiyet”, c. XVIII, sy. 461, 4 Mart 1336-17 Mart 1920, s. 224-226; İsmail Mutlu, *a.g.e.*, s.444.

*kurumadan şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatıralarını teessürle anarken, İslâmiyet'in zararına olarak tarihî ve hayatî düşmanlarıyla anlaşma akdetmek suretiyle salâbet-i diniyyeleri hilafına iftirak-cûyâne(ayrılıkçı) âmâli takib edemezler. Binâenaleyh Kürt vicdan-ı milliyesinin bu tarz tahassüsüne(duyarlılığına) mugayir(ters) hareket eden zevâtı da tanımazlar.”*⁵²⁹ Durumun açıklanmasını gazetenizden istirham ediyoruz şeklinde biten basın açıklamasından bir süre sonra Şerif Paşa bu düşüncesinden vazgeçerek, Paris Konferansı'ndaki Kürt temsilciliğinden de istifa etmiştir.⁵³⁰

Said Nursî'nin eserleri ve gazetelerdeki bu ve benzeri yazılarından hareketle⁵³¹, Said Nursî konusunda araştırmalar yapan pek çok araştırmacı Said Nursî'nin o dönemde taraftar kazanmaya başlayan Kürdistan Devleti kurma düşüncelerine ve ırka dayanan milliyetçiliğine karşı çıktığını belirtmektedirler.⁵³²

Said Nursî'nin eserlerinde Kürtçülüğü ihtiva eden delillerin bulunamaması, Cumhuriyet'ten sonra çıkarıldığı Eskişehir, Denizli, Afyon mahkemelerinde Kürt Teali Cemiyetine üye olduğuna dair açık bir suç isnadında bulunulmaması, Cemiyetin başkâtibi Şükrü Baban tarafından hiç isminin zikredilmemesi, Kürt devleti kurmak isteyenlere değil de Kuva-yı Milliye'ye ve Ankara'da kurulan yeni hükümete destek vermesi neticesinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'ya gizli şifreyle davet edilmesi, onun söz konusu cemiyetle alakası olmadığı, Kürdistan Devletine karşı çıktığı ve Kürtçülük yapmadığı tezini savunanları haklı çıkarmakla birlikte,⁵³³ Kürt Teali Cemiyeti kurucuları arasında yer alıp bu cemiyetin Osmanlı devletini bölmeye yönelik eylemlerini görünce siyasi görüş olarak esasen “İttihad-ı İslamcı” ve “Osmanlıcı” bir görünüm arz eden Said Nursî'nin cemiyetten ayrılmış olması da muhtemel olarak görülmektedir. Bütün bu iddialar gölgesinde Said Nursî'nin Kürt Teali Cemiyeti'ne üye olup olmadığı konusunda kesin bir kanaate varmak güçtür. Nitekim bu konu taraftar ve muhalif araştırmacılar tarafından da hala tartışılmaktadır.

⁵²⁹ İkdâm, “Kürdler ve Osmanlılık”, 22 Şubat 1336/7 Mart 1920, 27. sene, sy. 8273

⁵³⁰ Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c. I, Ankara 1976, s. 131.

⁵³¹ Tarihçe, s.67; Mutlu, *Bediüzzaman Said Nursî-Nutuklar, Makaleler.*,s.440-450.

⁵³² Kutay, *a.g.e.*, 81; Şahiner, *a.g.e.*, s.350; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.160; Eşref Edip, *a.g.e.*, s.101.

⁵³³ Latif Salihoğlu, “Kürt Teali İftirası”, Yeni Asya Gazetesi, 4 Ekim 2006.

3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1915-1923)

I. Dünya Savaşı sırasında Van ve Muş'ta talebeleri ile birlikte gönüllü milis alayları oluşturarak cephede savaşan Said Nursî, Bitlis Muharebesinde yaralanarak iki yıldan fazla Rusya'nın Kosturma şehrinde esaret yaşamış, daha sonra firar ederek İstanbul'a gelmiştir.

Son devrin İslam Akademisi olan Dar'ul Hikmetil İslamiye'ye ordunun teklifiyle aday gösterilen Said Nursî, Milli mücadele dönemine rastlayan bu dönemde dört sene İstanbul'da pek çok hizmet etmiştir.

Bu dönemde, İngilizler tarafından Osmanlı toplumu içinde “et-tırnak” gibi birbirinden ayrılmaz iki parça olan Türk-Kürt kardeşliğini zedeleyecek oyunlar oynanıyor ve bu birlikteliğin parçalanması için bütün imkânlar kullanılıyordu. Bu devrede nüfuzu bulunan Kürt âlimlerden olan Said Nursî'den de destek istenmiş fakat Said Nursî bu duruma destek vermediği gibi gazetelerde yazılar yazarak “Bağımsız bir Kürt Devleti”ne açık bir şekilde karşı çıkmıştır.⁵³⁴

3.1. Mustafa Kemal Paşa Tarafından Ankara'ya Davet Edilmesi

Sevr antlaşmasını imzalamak zorunda kalan Osmanlı hükümetinin eli kolu bağlanmıştı. Vatanın her bölgesi itilaf devletleri tarafından paylaşılıyordu. 16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. Son Osmanlı Mebusân Meclisi'nin de 18 Mart'ta son toplantısını da yaparak 11 Nisan'da dağıtılması üzerine halkın artık saraydan bir beklenti kalmamıştı. Çaresizlik içindeki Osmanlı bir kurtarıcı arıyordu. İşte tam bu sırada, 19 Mayıs 1919'da Sultan Vahdettin tarafından Anadolu'ya dokuzuncu ordu müfettişi olarak halkı örgütlemek için görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa bir kurtarıcı olarak ortaya çıkar. Samsun'dan yola çıkarak Anadolu'yu dolaşp, Erzurum ve Sivas Kongre'leriyle Kurtuluş Savaşını başlatan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da kongreler düzenleyerek halkın ve aydınların desteğini alır ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da yeni bir meclis kurmaya muvaffak olur.

⁵³⁴ Bu konu “Kürt Teali Cemiyeti İddiaları ve Bağımsız Kürt Devleti”ne bakışı konusunda ele alınmıştır.

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum bazı ayrılıkçı grupları memnun etse de kuşkusuz Osmanlı aydınlarını rahatsız etmekteydi. Said Nursî’de bu durumdan rahatsız olan aydınlardan biriydi. O, işgalcilerin baskısıyla Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi’nin Anadolu’daki Kuvâ-i Milliye hareketini ve istiklal savaşını “isyan” olarak niteleyen beş adet fetvasına karşı,⁵³⁵ Kuva-yı millîyenin meşruiyetini kabul ederek, İngilizlerin baskısı altında olan şeyhülislâmlık makamının fetvasının geçersiz ve dinlenemez olduğunu belirterek fetvaya karşı bir fetva yayınlar ve düşman istilasına karşı harekete geçenlerin asî olamayacaklarını⁵³⁶ ve Anadolu halkının, İstanbul hükümetince verilen bu fetvaya uymaya dinen mecbur olmadıklarını belirtir.⁵³⁷ Yazı ve makalelerinde İstiklal Savaşını “cihat” Kuvâ-i Milliye’cileri de “mücahit” olarak ilan ederek Milli Mücadele’ye açıkça taraftar olduğunu gösterir.⁵³⁸

İngiliz Angilikan Kilisesi’nin Meşihat-ı İslamiyye’den cevaplanması için yönelttikleri içinde “Anadolu’daki hareketin gayelerinin din ve İslâmiyet olmadığı” gibi sorular içeren ve altı yüz kelimeyle cevap istediği altı soruyu, bu sırada Dar’ul Hikmet-i İslamiyye üyesi olan, Said Nursî’nin cevaplama istenir. Said Nursî’de soruların asıl amaçlarının hakaret ve küçümseme olduğunu görerek “Altıyüz kelime ile değil, altı kelime ile değil, hattâ bir kelime ile değil, belki bir tükürük ile cevap veriyorum. Çünkü o devlet, işte görüyorsunuz ayağını boğazımıza bastığı dakikada, onun papazı mağrurane üstümüzde sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lâzım geliyor. Tükürün o ehl-i Zulmün merhametsiz yüzüne!”⁵³⁹ der. Bu harekete sinirlenen İngilizler, kendisine yönelik tehdit bildirimleri dağıtınca Said Nursî’de, İngiliz, Fransız, Yunan ve diğer işgal kuvvetlerinin Müslümanlar arasında fitne çıkarmak için kullandıkları altı yöntemi anlatan⁵⁴⁰ “*Hutuvât-ı Sitte*” adıyla bir eser kaleme alarak, gazeteci Eşref Edip Fergan’ın yardımıyla yayımlayarak dağıtır.⁵⁴¹ Eser sebebiyle Said Nursî, idam kararına çarptırılmış, ancak onun idamının bütün Kürtler’in sonsuza kadar İngilizler’e düşmanlık

⁵³⁵ Altınsu, *a.g.e.*, s.260.

⁵³⁶ Eşref Edip, *a.g.e.*,s. 71.

⁵³⁷ *Tarihçe*,s. 124;Şahiner, *age*, s. 250-251; Eşref Edip, *age*, s. 43-44.

⁵³⁸ Murat Duman, *Bediüzzaman Said Nursî-Hayati ve Davası*, Gelenek Yayınevi, İstanbul, 2008, s.159.

⁵³⁹ *Tarihçe*,s. 138; Nursi, *Hutuvât- Sitte*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 2003, s.96.

⁵⁴⁰ Welt. *a.g.e.*,s. 199.

⁵⁴¹ Şahiner, *age*, s.234; *Tarihçe*,s. 137-138; Badıllı, *age*, s.417;Eşref Edip, *Risale-i Nur Hakkında ilmi Bir Tahlil*, s.71.

göstermesine sebep olacağı ve aşiretlerin de bu sebeple isyan edeceği göz önünde bulundurularak bu karardan vazgeçilmiştir.⁵⁴²

Kuvâ'yı Milliye'yi desteklemesi ve İngilizlere karşı ölümü pahasına yayımladığı Milli Mücadele'de halkın moralini arttıran “*Hutuvât-ı Sitte*” isimli küçük eseri Ankara Hükümeti'nce takdir edilir. Mustafa Kemal Paşa “Sizin gibi kahraman bir hoca bize lazımdır”⁵⁴³ diyerek taltifte bulunur ve gizli şifreyle Ankara'ya davet eder.⁵⁴⁴

Said Nursî bu davetleri önceleri “Ben tehlikeli yerde mücadele etmek istiyorum. Siper arkasında savaşmak hoşuma gitmiyor”⁵⁴⁵ diyerek reddetse de Maraşal Fevzi Çakmak ve eski Van Valisi Tahsin Paşa'nın da ısrarı üzerine önce talebelerinden Tevfik Demiroğlu, Molla Süleyman ve Binbaşı Bitlisli Refik Bey'i milli hükümete destek olmaları için Ankara'ya gönderir.⁵⁴⁶ Daha sonra kendisi de 1922 yılı Kasım ayında⁵⁴⁷ yeğeni Abdurrahman ile birlikte trenle Ankara'ya gelir ve istasyonda mebuslar ve halk topluluğu tarafından coşkuyla karşılanır.⁵⁴⁸

Said Nursî'nin İngilizlerle Mücadelesi *Hutuvât- Sitte*'den ibaret değildi. Eşref Edip Fergan'ın anlatımına göre: “Said Nursî, onlara Fatih'teki bir evde işgal kuvvetlerine karşı “komitacılık” dersleri veriyordu.” Bu ifadeden anlaşıldığına göre Said Nursî'nin yaptığı bu gizli toplantılar İngilizlerin onu yakalama kararlılığını göstermektedir. Bu durumun da Ankara'daki Milli hareketin liderleri arasındaki popülerliğini arttırdığı söylenebilir. Genel Kurmay Başkanı olan Maraşal Fevzi Çakmak'ın 11 Nisan 1920'ye kadar İstanbul'da Harbiye Nazırı olduğunu ve Ankara'da

⁵⁴² Nursî, *Hutuvât- Sitte*, s. 89-96.

⁵⁴³ *Tarihçe*, s. 128.

⁵⁴⁴ Nursi, *Şualar*, s. 359, 473; Şahiner, *a.g.e.*, s.252-255; Eşref Edip, *age*, s.44-45; Çakır, *a.g.e.*, s.85; Balcı, *a.g.e.*, s.89.

⁵⁴⁵ *Tarihçe*, s.139.

⁵⁴⁶ M. Süleyman Teymüroğlu, “*Muhterem Said Nursî'nin Doldurduğu Boşluk*”, Hilal Dergisi, Şubat,1969, s.13; Zekerîya Kitapçı, *Bedüzzaman Said Nursî ve Anadolu İman Hareketi*, Kuzucular Ofset, Konya, 1998, s. 258.

⁵⁴⁷ Said Nursî'nin Ankara'ya geliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Badıllı eserinde bir hata yaparak bu tarihin 19 Kasım 1922 olabileceğini söylemektedir. Çünkü 9 Teşrin-i Sani 1922'yi 22 Kasım 1922 olarak çevirmiştir.1922 yılı Kurban Bayramını da yanlışlıkla 26 Kasım'da olduğunu söylemektedir. Bkz. Badıllı, *a.g.e.*, c.1, s.431; Fakat Tarih çevirme kılavuzuna baktığımızda 1922 yılındaki Kurban Bayramının 28 Temmuz karşılık geldiğini görürüz. Tarih Çevirme Kılavuzu (5.cilt sh: 386) Bu nedenle Şahiner'in Mardinli Mebus Abdülgani Ensari'nin:“Kurban bayramından bir hafta önce Ankara'ya geldi” şeklindeki görüşü de isabetli görülmemektedir. (Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 258), Çünkü buna göre Said Nursî 21 Temmuzda Ankara'ya gelmiş oluyor ki bu süre zarfında kimseyle görüşmemesi akıldan uzaktır. Ankara'ya şifreli telgraflarla çağrılan birinin dört ay meclise uğramaması mümkün görülmemektedir. Bizim kanaatimize göre Meclis'teki resmi tören 9 Kasım 1922'de olduğuna göre bundan iki-üç gün önce geldiğini var sayarsak bu tarih 6-7 Kasım 1922 olabilir. Said Nursî ise Ankara'ya geliş zamanını Lem'alar isimli eserinde “güz mevsiminin ahiri” olarak belirtmiştir. Bu da bizim görüşümüzü desteklemektedir. Bkz. Nursi, *Lem'alar*, s. 228.

⁵⁴⁸ Şahiner, *age*, s.258.

iken de İstanbul'daki direniş teşkilatlarından sorumlu olması Ankara Hükümetinin Said Nursî hakkında bilgilenmesini sağlayan etkenlerden biri olarak gösterilebilir.⁵⁴⁹

Said Nursî, Şualar isimli eserinde Ankara'ya çağırılışını şöyle açıklamaktadır: “*Mustafa Kemal iki defa şifre ile, Van vilayetinin eski valisi ve benim dostum Tahsin Bey'in vasıtasıyla beni -neşredilen Hutuvat-ı Sitte'ye mükâfaten taltif için- Ankara'ya davet etti, gittim.*”⁵⁵⁰ Burada dikkat edilmesi gereken Said Nursî'nin Ankara'ya çağırılmasını temel nedeni olarak *Hutuvat-ı Sitte*'yi göstermesidir. Şualar isimli eserinde de bu risalenin “bir fırka asker kadar” hizmet ettiğini bu özelliği de Ankara Hükümetinin yakinen bildiğini söylemiştir.⁵⁵¹

3.2. Türkiye Büyük Millet Meclis'indeki Faaliyetleri

Ankara'ya gelişinde kalabalık bir halk topluluğu ve mebuslar tarafından karşılanan Said Nursî için Meclis'te; Bitlis, Muş, Siirt ve Ergani Milletvekillerinden oluşan sekiz Milletvekilinin teklifiyle 9 Teşrin-i Sâni 1338–9 Kasım 1922 günü Resmi bir “Hoş Geldin Merasimi” yapılır.⁵⁵² Alkışlarla kürsüye çıkan Said Nursî, Anadolu Gazilerini tebrik eder ve zaferleri için duada bulunur.⁵⁵³

Ankara'da kaldığı sırada Hacı Bayram Camii'nin misafirhanesinde kalan Said Nursî, bir süre meclis müzakerelerini takip eder. Bu sıcak ve candan karşılamaya rağmen Milletvekillerinin, dini konulardaki zayıflığını görüp, birçoğunun en önemli farz olan namaz konusunda eksiklerinin olduğunu görünce çok üzülür.⁵⁵⁴ Zira onun Ankara'ya gelişindeki asıl maksadı, siyasi hayatının bu zamana kadar devam ettirdiği “İslamcı” çizgisinden ödün vermeyerek İslamî bir hükümet tesisi için idarecileri tebrik edip cesaretlendirmektir.

Said Nursî'nin İslamcı olduğu Milletvekilleri tarafından da muhakkak bilinmekteydi. Nursî'ye göre, Türk Milleti ve İslam'ı yok etmeye çalışan düşmana karşı

⁵⁴⁹ Welt, a.g.e., s.203-204.

⁵⁵⁰ Nursi, *Şualar*, s. 359; *Tarihçe*, s.138-139.

⁵⁵¹ Nursi, *Şualar*, s. 664; Welt, a.g.e., s. 203.

⁵⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1. Celse, c.24, 135. İctima: Perşembe 9 Teşrin-i Sâni 1338-9 Kasım 1922 İktibas eden Şahiner, a.g.e., s. 259; Krş, Welt, a.g.e., s.220.

⁵⁵³ 10 Teşrin-i Sâni 1338-10 Kasım 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi “Tarihi bir Celse” başlığıyla bu haberi okuyucularına aktarmıştır. Bkz. 10 Teşrin-i Sâni 1338\ 15 Rabi'ül Evvel 1341, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi; Van Mebusu Tevfik Demiroğlu'nun şehadeti ile Şahiner'de bu konuşmayı nakletmektedir. Bkz. Şahiner, a.g.e., s. 259.

⁵⁵⁴ Ergin, a.g.e., s. 61.

savaşta muvaffak olunmuş ve yeni bir dönem başlamıştı. Bu yeni Cumhuriyet'in İslamiyet merkezli yeniden yapılanmaya zemin hazırlayan bir araç olması gerektiğini düşünen Nursî,⁵⁵⁵ zaferin verdiği rahatlık ve sarhoşluktan Milletvekillerinin uyarmak için, 19 Ocak 1923 tarihinde İslâm'ın emirlerine uymanın, bilhassa namaz kılmanın gereğini anlatan on maddelik bir beyanname yayınlayarak dağıtır.⁵⁵⁶ Bu Beyannamede halkın temsilcileri olan vekillerin dini vecibeleri yerine getirmelerinin gerekliliğini ve Meclis-i Ali'nin mana-yı Hilafeti deruhte ettiğini için Şeair-i İslamiye'ye vekillerin bizzat uyması gerekliliğini anlatır.⁵⁵⁷ Beyanname Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Kazım Karabekir tarafından okunur.⁵⁵⁸ Tarihçesinde yer alan bilgiye göre bu beyanname milletvekillerinden altmış kadarının namaza tekrar başlamasını sağlar.⁵⁵⁹

Bazı Milletvekillerinin bu durumdan rahatsız olması nedeniyle durum Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya şikâyet tarzında bildirilir. Mustafa Kemal, Said Nursî'ye "Sizin gibi kahraman hoca bize lazımdır.. Sizi yüksek fikirlerinizden istifade etmek için çağırdık.. Namaz ferdi bir meseledir, vicdanlara bırakılmalı"⁵⁶⁰ diye serzenişte bulunmasına, Nursî namazın İslamiyet'te imandan sonra geldiğini söyleyerek karşılık verir.

Bu tartışmanın ertesi günü Mustafa Kemal Paşa, Nursî'yi makamında kabul eder. Paşa'nın odasındaki iki saat süren görüşme de Said Nursî, kendisine, hilâfetin kaldırılmayarak meclis tarafından temsilinin temin edilmesini; İslâm ve Türk düşmanlarının yanında şöhret kazanmak için İslamî şeâirlerinin tahrip edilmemesi gerektiğini ve yeni inklabın temel noktasının Kur'an olması gerektiğini örneklerle açıklar.⁵⁶¹ Ayrıca, Doğuda yaptırmayı düşündüğü üniversite için daha önce İttihatçılar ve Sultan Reşad'ın yirmi bin altın verdiğini birinci dünya savaşının çıkmasıyla temelinin atılmasına rağmen yarım kaldığını söyleyerek yeni hükümetten de tahsisat talep eder. Bu istek Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilir.⁵⁶² Said Nursî, Kayseri Mebusu

⁵⁵⁵ *Tarihçe*, s. 131-133; Welt, *a.g.e.*, s.220.

⁵⁵⁶ *Tarihçe*, s. 139; Şahiner, *age*, s. 261.

⁵⁵⁷ *Tarihçe*, s. 130.

⁵⁵⁸ *Tarihçe*, s. 175; Erdoğan, *a.g.e.*, s.136.

⁵⁵⁹ *Tarihçe*, s. 142.

⁵⁶⁰ *Tarihçe*, s. 181; Duman, *age*, s. 161.

⁵⁶¹ *Tarihçe*, s. 184; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁶² *Tarihçe*, s. 143.

Âlim Efendi ile birlikte hazırladığı teklifi 2 Şubat 1923⁵⁶³ tarihinde meclise sununca, iki yüz milletvekilinden Mustafa Kemal Paşa ve İsmet İnönü'nün⁵⁶⁴ de aralarında bulunduğu “yüz altmış üç” milletvekilinin imzasıyla bütçeden “yüz elli bin lira” ayrılması kararı çıkar⁵⁶⁵ ve 17 Şubatta ilgili komisyonda görüşülüp ve 12 Eylül'de Eğitim ve Şeriat Komisyonu'na gönderilir.⁵⁶⁶

Bazı kaynaklara göre, hükümet Nursî'ye Şeyh Sunusî'nin makamını Doğu Anadolu Vaiz-i Umimiliği, Milletvekilliği, 300 lira maaş, Köşk tahsisi, Dar'ul Hikmet'te sahip olduğu makama denk bir makam gibi cazip tekliflerde bulunur.⁵⁶⁷ Fakat Said Nursî bunları kabul etmez.⁵⁶⁸ Resmî Biyografisinde bu teklifleri kabul etmemesinin nedenini “gidişatları benim ihtiyarlık hissiyatıma uygun gelmedi.. Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor. Sizinle çalışamaz, fakat size de ilişmez” diyerek cevap verdiği belirtilir.⁵⁶⁹

Ankara'da kaldığı yedi ay zarfında maddeciliğin yaygınlaştığını görür ve İnkârcılığın belini kırmak için *Hubab* ve *Zeylü'z Zeyl* isimli Arapça iki eser neşreder.⁵⁷⁰ Diğer yandan da halkı bilinçlendirmek için toplantılar yapar.⁵⁷¹

Ankara'daki siyasi çalışmalarında iyi niyetle yaptığı yönlendirmelere rağmen başarılı olamayacağı kanısına vararak Van'a gitmeye karar verir. Ankara'dan ayrılırken bazı dostları ve mebuslar istasyona kadar kendisini uğurlamaya gelir. Gelenler arasında Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa da vardır. Paşa, Doğu Anadolu Vaizliği teklifini yinelese de resmi görevi kabul etmez. İstasyondan ayrılırken Mustafa Kemal Paşa'nın sorduğu heykeller hakkındaki soruya “Büyük Kur'an'ımızın en büyük hücumu heykellere ve putlardır. Müslümanların sanat icabı sayılan heykelleri ise hastaneler, mektepler, yetimhaneler, mabedler, yollar, köprüler ve buna benzer hizmet abideleri

---

⁵⁶³ Welt, a.g.e., s.220.

⁵⁶⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın bu kanuna imza attığı konusunda kaynaklar ittifak etmektedir. Fakat İsmet İnönü'nün imzası sadece Adülkadir Badıllı'ya istinaden Mehmet Erdoğan tarafından söylenmektedir. Bkz. Erdoğan, a.g.e., s.139.

⁵⁶⁵ Tarihçe, s. 145, 259; Welt, a.g.e., s.224.; Erdoğan, a.g.e., s.139.

⁵⁶⁶ Bu komisyonda iki yıl bekleyen kanun 29 Kasım 1925'te komisyon tarafından reddedilir. Zaten Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkmış ve medreseler kapatılmıştı. Bkz. Welt, a.g.e., s.225.

⁵⁶⁷ Çancı, a.g.e., s. 172.

⁵⁶⁸ Nursi, Şualar, 462-463; Welt, a.g.e., s.224.

⁵⁶⁹ Tarihçe, s.205; Welt, a.g.e., s.225.

⁵⁷⁰ Arapça olan bu eserler Arapça bilen az olduğu için tesir etmemiştir. Daha sonra aynı konuları içeren Tabiat Risalesi kendisi tarafından neşredilmiştir.

⁵⁷¹ Selahattin Yaşar, *Bediuzzaman Kimdir?*, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995, s. 114;

olmalıdır”⁵⁷² şeklinde cevaplayarak, 17 Nisan 1923’te Van’a hareket eder. Eski Said’den Yeni Said’e giden yolculuk⁵⁷³ olarak tabir ettiği yolculuk sonunda Ereğ dağında yalnızlığa çekilir.⁵⁷⁴

Said Nursî’nin yapılan teklifleri geri çevirmesinin bir nedeni de iç dünyasında yaşadığı değişimdi. Dinsizlik cereyanının baş gösterdiğini buna mukabele etmenin de ancak Kur’an’ın elmas hakikatleriyle mümkün olduğunu düşünen Nursî, siyaset yoluyla hizmet edemeyeceğini düşünerek yeni liderlerle olan bağını kopardığını söylemektedir.⁵⁷⁵ Münazarat isimli eserinin bir haşiyesinde Eski Said’in parlak bir nur hissettiğini bu nuru da siyasette aradığını bu nedenle İslamiyet’i siyasete alet yaparak çalıştığını⁵⁷⁶ fakat kalbine gelen derin bir hissin dehşetli dinsizlik cereyanının geleceğini haber verdiğini siyasetle bu cereyana karşı gelemeyeceğini hissettiği için “şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım “ diyerek siyaseti ve dünyayı terk ettiğini söylemektedir.⁵⁷⁷

Said Nursî’nin Ankara’da yedi ay gibi kısa süren faaliyetlerini değerlendirecek olursak, öncelikle Nursî’nin Cumhuriyet ve millet hâkimiyetine ciddi taraftar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılmasından sonra Said Nursî’nin mecliste yaptığı bu çalışmalar ve neşrettiği Beyanname’deki Meclis’i öven beyanları onun Millet hâkimiyeti prensibini kabul ettiğini ve Saltanatın kaldırılmasına ise karşı çıkmayarak desteklediğini göstermektedir.

Hiçbir siyasi kimlik ve resmi görevi olmadığı halde yaşadığı olumsuzluklara rağmen, yeni kurulan mecliste yaptığı bu çalışmalar, milletvekillerine yaptığı ikaz ve uyarılar onun “siyasete kendi fikirleri doğrultusunda yön verme” düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Fikirlerine değer verilmediği düşüncesine kapılarak yedi ay gibi kısa bir süre sonra Ankara’yı terk etmesi yaşadığı hayal kırıklığı sonucu çabuk pes ettiği düşüncesini akla getirirse de, esaret döneminden bu yana ruhunda hissettiği değişim neticesinde, burada yaşadıkları bardağı taşıran son damla olmuştur. Aslında Said Nursî, tezimizde vurguladığımız “aktif siyasi yaşamını” bırakıp, “siyaset üstü” bir “pasif

⁵⁷² Yaşar, *a.g.e.*, s.347; Welt, *age*, s.224.

⁵⁷³ Welt, *age*, s.226.

⁵⁷⁴ Şahiner, *age*, s. 276.

⁵⁷⁵ *Tarihçe*, s.138.

⁵⁷⁶ Dinin siyasete alet edilmesine şiddetle karşı çıkan Nursî, tam tersine İslamiyet maksadıyla siyaset yaptığını belirtmektedir. Karıştırılmaması gerektiğini düşünerek açıklama gereği duyduk.

⁵⁷⁷ Nursî, *Münazarat*, s. 470.

siyaset” tarzı uygulamaya başlamıştır. Yani Nursî, “siyasete yön verme” çizgisini daima muhafaza etmiş, fakat yol ve yöntem farklılığına gitmiştir. İster hayal kırıklığı ile isterse kendi iç sebepleri olsun Nursî'nin siyasi çizgisinin bu dönemden sonra değiştiği muhakkaktır. Bu konu ikinci bölümde ele alınmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Said Nursî'yi nereden tanıdığı konusunda kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Mary Welt, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmeden önce, bu dönemde Said Nursî'nin İstanbul'da Dar'ul- Hikmet-i İslamiye üyesi olarak görev yaparken veya Meşrutiyetin ilanından sonra Selanik'te yaptığı konuşma sırasında, o dönemde genç bir subay olan Mustafa Kemal'le tanışmış olabileceğini ya da Nursî'nin Kuvay-ı Milliye'yi destekleyen fetvasından sonra sadece adını duyarak desteğini almak için Ankara'ya çağırılmış olabileceğini söylemektedir.⁵⁷⁸

Said Nursî'ye yakın isimlerden kabul edilen Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı ise, ikinci meşrutiyetin ilanı sırasında İttihad Terakki Cemiyeti ile olan yakın ilişkileri sırasında o devrin çok önemli askeri simalarından biri olan Mustafa Kemal'le tanışmamış olmasının mümkün olmadığını söylemektedir.⁵⁷⁹

4. CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ FAALİYETLERİ(1923-1960)

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle başlayan Cumhuriyet Dönemi'ni, Said Nursî'nin siyasî faaliyetleri açısından; Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarda olduğu “Tek Parti Dönemi” veya “Cumhuriyet Halk Partisi Dönemi” ile Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu “Çok Partili Dönem” veya “Demokrat Parti Dönemi” olarak iki dönem olarak ele alacağız.

4.1. Tek Parti-CHP İktidarı Dönemi Siyasi Faaliyetleri

Cumhuriyet'in Kurucu Partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin hâkimiyeti altında geçen Tek Parti dönemi, arada yaşanan çok parti denemelerinin (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası) başarısızlıkla sonuçlanması

---

⁵⁷⁸ Welt, *a.g.e.*, s.203.

⁵⁷⁹ Kitapçı, *a.g.e.*, s.258.

nedeniyle 1946 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan bir grup Milletvekili'nin Demokrat Parti'yi kurmasına kadar devam etmiştir. Bu dönemin Said Nursî açısından değişimi ise 14 Mart 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle meydana gelmiştir. O nedenle Nursî açısından değerlendirdiğimizde, bu dönemin Demokrat Parti iktidarına kadar sürdüğünü söyleyebiliriz.

Ankara'da umduğu siyasi havayı bulamaması Said Nursî için uzun süredir özlemine duyduğu manevi hayata yönelme, sosyal ve siyasi hayattan çekilme, kendi ifadeleriyle “dünyadan tecerrüt” etme arzusunu gerçekleştirme fırsatını doğurur. Van'a gidip Erek dağının terkedilmiş bir kilisesinde talebeleriyle ders yapmaya başlayan Said Nursî, kendisini “Yeni Said” olarak görmekte ve sosyal hayatla artık ilgilenmeyeceğini söyleyerek, kendisini Ankara'da hissettiği fen ve felsefeden gelen dinsizlik cereyanına karşı imanı kuvvetlendirmek için oluşturmayı düşündüğü yeni hizmet felsefesinin planlanmasına adayarak, sürekli Erek Dağında yalnızlığa çekilerek derin düşüncelere dalmaktadır.⁵⁸⁰

Bu dönemde siyaseti bıraktığını ifade eden ve siyasetle fiili olarak herhangi bir temasının olmadığı konusunda araştırmacıların ittifak ettiği Said Nursî'nin, kendi isteğiyle olmasa da bir takım siyasi olayların içinde kendini bulmuştur. Said Nursî, 1925'teki Şeyh Said İsyanından sonra 1950 yılı Demokrat partinin iktidarı döneminde kadar geçen sürede sürekli mahkeme, sürgün, tutukluluk, baskı, gözaltı ve mecburi ikametle karşı karşıya kalmıştır.⁵⁸¹ Kendi ifadeleriyle “yirmi sekiz sene mahkeme mahkeme kasaba kasaba” dolaştırılmıştır. Sürekli sürgün hayatı yaşayan ve yetkililer tarafından sürekli göz hapsinde tutulan bir kimsenin siyasetle fiili olarak iştigal etmesi zaten düşünülemez. Fakat araştırmacıların bir kısmı muhalefetin susturulduğu ve tek parti hâkimiyetinin olduğu devirde Nursî'nin siyaseti bir taktik icabı terk ettiğini, demokrat parti döneminde siyasete tekrar döndüğünü söyleseler de, Nursî'nin 1920'li yıllardan beri eserlerinde yer alan siyasetten çekilme isteği ve arzusu, Demokrat Parti döneminde de şahsi olarak siyasi bir teşebbüs içinde olmaması ve “birkaç saat siyasete baktım” gibi cümleler sarfetmesi onun bunu yalanladığını göstermektedir.

---

⁵⁸⁰ Şahiner, *a.g.e.*, s. 262.

⁵⁸¹ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 141.

4.1.1. Şeyh Said İsyanı ve Said Nursî

Said Nursî'nin sosyal ve siyasi hayattan çekildiğini söylediği bu dönemde kendi isteği doğrultusunda olmasa da bazı olayların içinde kendini bulmuştur. Van'da Ereğ Dağında kendi iç âlemiyle hesaplaşma içinde olduğu bu zamanda Cumhuriyet ilan edilmişti. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde özellikle 1924 yılında çıkarılan laiklikle ilgili kanunlar ve yeni devletin Türk kimliğini ön plana çıkarması doğuda özerklik isteyenlerin sayısını artırarak,⁵⁸² doğudaki bazı aşiret reislerinin hükümete karşı ayaklanma çıkarmalarına neden olur. “Şeyh Said İsyanı” da bu ayaklanmalardan biridir.

Nakşibendî Şeyhlerinden Palulu Şeyh Said, Kürt halkın özerk bir devlet kurması düşüncesiye bir isyan planları ve isyandan önce bölgedeki nüfuzlu Kürt âlimlerle iritbat kurarak destek ister. Ereğ dağında inziva hayatı yaşayan Said Nursî'nin desteğini almak için mektup yazar. Said Nursî ise bu mektuba şu cevapla karşılık verir: *“Türk milleti asırlardır İslâmîyetin bayraktarlığını yapmıştır. Çok veliler yetiştirmiş ve şehitler vermiştir. Böyle bir milletin torunlarına kılıç çekilmez. Biz Müslümanız, onlarla kardeşiz, kardeşi kardeşle çarpıştıramayız. Bu şer'an caiz değildir. Kılıç harici düşmana karşı çekilir. Dâhilde kılıç kullanılmaz. Bu zamanda yegâne kurtuluş çaremiz, Kur'an ve iman hakikatlarıyla, milleti aydınlatmak ve irşad etmektir. En büyük düşmanımız olan cahillikten kurtulmaktır. Teşebbüslerinizden vazgeçiniz. Zira neticesiz kalır. Bir kaç canı yüzünden binlerce masum ölebilir.”*⁵⁸³ Diyerek bu destek teklifini reddeder hem de bu mücadeleden vazgeçmesini işaret eder. Fakat Şeyh Said bunları dikkate almaz ve 13 Şubat 1925'te isyanı başlatır. Said Nursî'nin uyarılarını dikkate alan bir kısım halk bu isyana destek vermez. Fakat isyan sırasında binlerce masumun kanının akması önlenemez.

15 Nisan 1925'te Şeyh Said yakalanır. Fakat isyan bastırma hareketleri Mayıs ayına kadar devam eder. 4 Mart 1925'te Şeyh Said İsyanı gerekçe gösterilerek Takrir-i Sükûn kanunu çıkarılır. Üç maddeden oluşan kanunun ilk maddesi şöyledir: *“İrtica ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisi (toplumsal düzen) ve huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişini ihlale bais (bozmaya yönelik) bilumum teşkilât ve tahrikât ve teşvikat ve*

⁵⁸² Welt, a.g.e., s.233.

⁵⁸³ Şahiner, a.g.e., s. 279-280; Bahadıroğlu, a.g.e., s. 183-184.

neşriyatı (örgütlenmeleri, kışkırtmaları, yüreklendirmeleri ve yayınları), hükümet reisi cumhurun tasdikiyle ve re'sen ve idareten man'e mezundur (kendi başına yasaklamaya yetkilidir). İş bu ef'al erbabını (bu eylemleri işleyenleri) hükümet İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir".⁵⁸⁴ Görüldüğü gibi bu kanunla İstiklal mahkemeleri de kurulmuştur.

Said Nursî de bölgenin ileri gelenleriyle birlikte bu isyanla ilişkilendirilerek tutuklanır ve Van'da bulunan bir okul binasına hapsedilir.⁵⁸⁵ Daha sonra asker nezaretinde Trabzon'a oradan da gemiyle İstanbul'a gönderilir. Burada yirmi gün kalır ve yapılan soruşturma neticesinde Antalya üzerinden Burdur'a sürgün edilir.⁵⁸⁶

Kaynakların çoğu yukarıda anlatıldığı gibi Said Nursî'nin isyana destek vermediği hatta önlemeye çalıştığını⁵⁸⁷ zikretmekle birlikte bazı kaynaklar bu suçlamanın doğru olduğunu söylemektedir.⁵⁸⁸ Eserlerinde Türk-Kürt kardeşliği konusunu sürekli dile getiren Said Nursî, kanaatimizce bu isyana destek vermiş olma ihtimali zayıf olmakla birlikte çıkarıldığı mahkeme sonucunda idama mahkûm edilmese bile sürgüne yollanması onun bu isyanla bağının olduğunu göstermektedir. Fakat isyanın gerçek suçluları idam edilirken suç unsuru bulunmadığı için Doğu Anadolu'da nüfuzlu bir şahsiyet olan Nursî'nin sürgüne yollanması yetkililerin önleyici tedbiri olarak da anlaşılabilir. Şeyh Said'in mektubuna verdiği cevap ise, isyanı önleme çalışmalarının doğru olma ihtimalini kuvvetli kılmaktadır.

Bazı kaynaklarda ise, Said Nursî'nin Cumhuriyetten önce kullandığı "Said-i Kürdî" ismi ile Şeyh Said isyanının bir Kürt isyanı olmasından dolayı Şeyh Said ile Said Nursî'yi birbirine karıştırmaktadır. Fakat tarafsız yapılan dikkatli çalışmalarda, Said Nursî'nin bu isyan'a destek verdiği şeklinde bir yargıya rastlamamaktayız.

Şeyh Said isyanı öncesinde hükümete karşı ayaklanma çıkartmak isteyen Kör Hüseyin Paşa'da, Said Nursî'nin desteğini almak için Ereğ dağında ziyaret ederek destek istemiş fakat Said Nursî'den gerekli desteği görememiştir. Said Nursî ona da

---

⁵⁸⁴ Kösoğlu, *a.g.e.*, s.160

⁵⁸⁵ Mardin, *a.g.e.*, s.157.

⁵⁸⁶ Mardin, *a.g.e.*,s.157; Balcı, *a.g.e.*,s.101; Çakır, *a.g.e.*, s.86; Welt, *a.g.e.*, s.239; Şahiner, *a.g.e.*, s.285; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.187.

⁵⁸⁷ Şahiner, *a.g.e.*, s.279-280; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 183-184.; Welt, *a.g.e.*, s.233; Kösoğlu, *a.g.e.*, s. 160; Çakır, *a.g.e.*, s.86; Mutlu, *a.g.e.*, s. 20; Balcı, *a.g.e.*, s.101; Yavuz, *a.g.mk.*, s.266.

⁵⁸⁸ Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk*, Kaynak yayınları, İstanbul, 1997, s.102.

Mustafa Kemal'in askerlerinin bu vatanın askerleri olarak kardeşlerimiz olduğunu hatırlattığı ve kardeşkanı dökülmesine sebep olmanın vebalinin büyük olduğunu söyleyerek onu bu düşünceden vazgeçirirdiği de yine kaynaklarda belirtilmektedir.⁵⁸⁹

4.1.2. Mahkemelerde Yaptığı Müdafaalar

Şeyh Said olayının patlak vermesinden sonra önce Burdur'a oradan da Ispartanın Barla beldesine sürgün edilen Said Nursî, burada sosyal ve siyasi hayattan çekilme isteğini gerçekleştirme şansı bulmuştur. Bu dönemde "Risale-i Nur" adını verdiği eserlerini telif etmeye başlayan Nursî, 1935 yılında hakkında açılan ilk davaya kadar Barla'da eserlerinin telifi ile meşgul olmuştur. Hareketleri jandarma tarafından kontrol edilen ve görüştüğü kişilerin sorgulandığı bu zamanda herhangi bir siyasi faaliyet yaptığı kaynaklarda geçmemektedir.

1935 yılında Eskişehir Mahkemesi tarafından açılan davayla birlikte Said Nursî'nin hayatında tevkif ve hapis haneler dönemi başlar. "Gizli cemiyet kurmak, rejim aleyhinde olmak, rejimin temellerini yıkmaya teşebbüs etmek ve irticaî teşebbüslerde bulunmak"⁵⁹⁰ gibi benzer iddialarla 1950 yılına kadar Eskişehir, Denizli ve Afyon mahkemelerine sevk edilen Nursî'nin bu devrede siyasi faaliyetleri yaptığı savunmalarla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde siyasi mücadelesi, daha çok demokratik haklar, din ve vicdan hürriyeti, isnad edilen suçları işlemediği yönünde kanunlar çerçevesinde kendini savunma ve hak arama şeklinde cereyan etmiştir. İdare mekanizmasından isteklerini de yine mahkemelerde yaptığı müdafaalarla yetkililere iletmiştir.⁵⁹¹

Bu müdafaalarda kendisine yapıldığını düşündüğü haksızlıkları şiddetli bir şekilde eleştirdiği görülen Nursî, "siyasi cemiyet kurmak"la ilgili iddialara iştigal ettiği hizmetin rıza-yı İlahiden başka hiçbir şeye alet olamayacağını, İman ve Kur'an hizmetinin siyasetle alakası olmadığını söyleyerek "En büyük hilenin hileyi terk etmektir" prensibiyle hareket ettiğini belirtir.⁵⁹² Çıkarıldığı mahkemelerde siyasi bir

⁵⁸⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 279; Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s. 182-183.

⁵⁹⁰ Şahiner, *a.g.e.*, s. 323-334.

⁵⁹¹ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 143.

⁵⁹² *Tarihçe*, 200-205; Welt, *a.g.e.*, s. 282.

amacının olmadığını ve siyaseti terk ettiğini “Şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım” cümlesiyle ifade eder.

“Rejim karşıtı olmak”la ilgili iddialara da Cumhuriyet rejiminin aleyhinde olmadığını, buna tarihçesinin şahit olduğunu söyleyerek, Cumhuriyetçi olduğunu hayatından örneklerle anlatarak⁵⁹³, “Hulefâ-i Râşidîn’in hem halife, hem de reis-i cumhur olduğunu “fakat mânâsız isim ve resim değil, belki hakikat-i adaleti ve hürriyeti-i şer’iyyeyi taşıyan mana-yı dindar cumhuriyetin reisleri”⁵⁹⁴okluklarını belirtir. Her toplumda yönetime muhalif olanların bulunabileceğini, barış ve huzuru bozacak bir hareket yapmadıkça hiç kimsenin, kalben inandığı şeylerden sorumlu tutulamayacağını ve suçlu olarak görülemeyeceğini anlatır. Kendisinin de, laiklik maskesi altında dine ve dindarlara baskı yapılmasına sessiz kalamayacağını savunur. Hakkızlığa, zulme ve yasaların çiğnenmesine karşı yapılacak muhalefetin, hiç bir demokratik yönetimde suç sayılamayacağını ifade eder. Muhalefetin ise, demokrasilerin vazgeçilmez bir ögesi olduğunu belirtir.⁵⁹⁵

“Laik düzene karşı olmak” ve “İrtica” iddialarını ise, kendine has bir laiklik tanımı yaparak cevaplar. Laiklik manasının tarafsız olmak olduğunu, dinsizlere müdahale etmediği gibi dindarlara da müdahale edilmemesi gerektiğini söyleyerek, söz ve davranışlarının din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.⁵⁹⁶

“Türk Milletnin aleyhinde olduğu ve Kürtçülük yaptığı” iddialarına ise, prensip olarak her türlü milliyetçiliğe karşı olan Nursî, Kur’an’ın övgüsüne mazhar olmuş olan Türk Milletini ciddi olarak sevdiğini ve takdir ettiğini, altıyüz seneden beri Kur’an’ın bayraktarlığını yapan bu millete bin milliyetçi kadar hizmet ettiğini söyler ve kendisine “Said-i Kürdî” denerek aleyhinde bir his uyandırılmak istendiğini belirterek Eskişehir Mahkemesine şöyle der: “*Ey efendiler! Ben, herşeyden evvel Müslümanım ve Kürdistan’da dünyaya geldim. Fakat Türklere hizmet ettim ve yüzde doksan dokuz menfaatli hizmetim Türklere olmuş ve en çok hayatım Türkler içinde geçmiş ve en sadık*

---

⁵⁹³ Tezimizin birinci bölümünde belirtildiği gibi, karnıcılara kendisine getirilen çorbanın tanelerini verdiğini bunu da Cumhuriyet perverliklerine mükafat olarak yapıştığını söylemektedir.

⁵⁹⁴ Nursi, *Şualar*, s. 317.

⁵⁹⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 160; Işık, *a.g.e.*, s. 224-225.

⁵⁹⁶ *Tarihçe*, 200-205.

ve en halis kardeşlerim Türklerden çıkmış. Ve İslamiyet ordularının en kahramanı Türkler olduğundan, meslek-i Kur'aniyem cihetiyle, her milletten ziyade Türkleri sevmek ve taraftar olmak kudsi hizmetimin muktezası olduğundan, bana Kürd diyen ve kendini milliyetperver gösteren adamların bini kadar Türk milletine hizmet ettiğimi, hakiki ve civanmert bin Türk gençlerini işhad edebilirim."⁵⁹⁷

Mahkemelerde kendisine yapılan yanlış uygulamaları örnek göstererek itirazda bulunan Nursî, bazen de hükümet yetkililerinin kendisi hakkında düşmanlık ve evhama kapılarak zulmettiklerini belirtir. Buna örnek olarak Eskişehir mahkemesindeki müdafaasında, Dâhiliye Vekili olan Şükrü Kaya'nın kendisine asılsız evhama kapılarak zulmettiğini, kendisinin mazlumiyetini şikâyet edeceği yer olarak gördüğü Dâhiliye Vekâletinde en son şikâyetini dinleyecek kişinin kendisi hakkında asılsız evham yaptığını söyler ve "Biz de Şükrü Kaya'nın şahsını, Dâhiliye Vekili olan Şükrü Kaya Bey'e şekva ediyoruz."⁵⁹⁸ Şeklinde mahkemede şikâyetlerini dile getirir.

Savunmalarında "Risale-i Nur Talebesi" olarak isimlendirdiği taraftarlarının ise, asişi bozacak herhangi bir davranışlarının olmadığını ve hatta umumi emniyeti muhafaza edip, anarşistliği önlediklerini ve onlara daima "müsbet hareket" etmelerini tavsiye ettiğini belirtir, buna delil olarakta hiçbir Nur Talebesinin asişi ihlal eden bir davranışının tesbit edilememesini gösterir ve mahkemenin Nur Hareketi'nin "siyasi ve gizli bir cemiyet" olarak nitelemesini reddeder.⁵⁹⁹

Görüldüğü gibi Said Nursî Mahkeme ve Hapishanelerde geçirdiği bu dönemde, yaptığı savunmalarda siyasetle herhangi bir temasının olmadığını, mahkemelerin "Nurculuk" dediği, kendisinin ise, "Nur Talebe"liği olarak tanımladığı hareketin iman hizmetinde çalışan ve memleketin asayişini koruyan bir hareket olduğunu belirterek gizli cemiyet iddialarını reddetmektedir.

---

⁵⁹⁷ *Tarihçe*, s.202.

⁵⁹⁸ *Tarihçe*, s. 210. Şahiner, a.g.e., s. 317.

⁵⁹⁹ Nursi, *Lem'alar*, s. 406.

4.1.3. Cumhuriyet Halk Partisi İle İlişkileri

İttihad ve Terakki Cemiyetinin devamı olarak kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisi,⁶⁰⁰ ilk olarak 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" olarak Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulmuştur. 10 Kasım 1924'te ismini "Cumhuriyet Halk Frkası" olarak değiştiren Parti, 1935 yılındaki kurultayda ise "Cumhuriyet Halk Partisi" ismini almıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'i kuran parti, Atatürk'ü Cumhurbaşkanı olarak seçmiş ve 1946 yılına kadar "Devlet Partisi" olarak adlandırılarak, seçimlere tek parti olarak girmiştir.

Said Nursî, Cumhuriyet Halk Partisini, İttihad Terakki'nin "bozuk" kısmının kümelendiği parti olarak tanımlar. Ona göre, genellikle totaliter ve baskıcı kişilerin yer aldığı bir parti olan CHP'yi sert bir dille eleştirir.⁶⁰¹

Said Nursî'nin CHP ile ilişkileri, partinin resmen kurulduğu tarihten önce yani birinci meclis döneminde Ankara'da yaptığı faaliyetlerde başlar. Bu dönemde manevi yönden zayıf gördüğü Milletvekillerini uyarmak için beyannane yayınlayan Nursî, partinin kurulduğu tarihte artık siyasetle işigali terk ettiğinden Van'da bulunmaktaydı. Bu dönemden sonra Şeyh Said İsyanı sonrası sürgüne gönderilen Nursî, siyasetle tamamen bağını koparmış ve dünyevi olaylardan da haberdar değildi. Siyasetten çekilerek "iman" temelli bir hizmet metodu oluşturmaya çalıştığını, yazdığı eserlerle fen ve felsefeden gelen dalaletle karşı "iman kalesini" savunmaya geçtiği ve milletin imanını tehlikede gördüğünü söyleyerek "iman tazeleme ve kurtarma"⁶⁰² düşüncesiyle hareket ettiğini belirterek siyasetle ilgilenmez.

"Ücra bir köyde, tarassut altında, yabancı bir yerde" ikamet etmeye zorlanan⁶⁰³ Nursî'nin, "iman" temelli yeni hizmet felsefesi hükümetin tepksine neden olur. "Dini siyasete alet etmek, laiklik aleyhinde bulunmak, tarikatçılık yapmak" gibi suçlamalarla

---

⁶⁰⁰ Mürsel, *a.g.e.*, s. 179.

⁶⁰¹ Mürsel, *a.g.e.*, s. 179.

⁶⁰² Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset* (Makaleler), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.33.

⁶⁰³ *Tarihçe*, s.244.

karşı karşıya kalır ve Eskişehir Mahkemesine sevk edilir. CHP’de, Nursî’yi tehlikeli muhalif addederek her hareketini takip eder.⁶⁰⁴

10 Kasım 1938 yılında Atatürk’ün vefatının ardından yerine İsmet Paşa’nın geçmesiyle, dinî hayata tepki duyan ve dini toplumsal hayattan tecride yönelik bir mahiyet arzeden ve “militan laiklik” olarak vasıflandırılan uygulamalar artmaya başlar. İsmet İnönü döneminde, toplumun Batılılaşmasını hızlandırmak için dinin bir engel olduğu düşüncesinden hareketle “din’le ilgili her tür makale, bent, fıkra ve tefrikaların basın ve gazetelerde neşredilmesine 27.7.1942 tarihli Başbakanlık talimatıyla son verilir. 15 Mayıs 1944’te yapılan Halk Partisi Kurultay toplantısında da ibadet yerlerinin Türk geleneğine uygun bir tarzda değiştirilerek, halkevlerinin ibadet yeri, ibadet yerlerinin de içlerine sırala konulup org çalınması yoluyla halkevlerine benzer bir şekle dönüştürülmesi teklif edilir.⁶⁰⁵

Türkiye’yi Batılılaştırma misyonuyla hareket eden CHP ve İsmet İnönü’nün, irtica olarak gördükleri dini ritüellere karşı yaptıkları bu mücadelelerden Said Nursî’nin etkilenmemiş olması düşünülemez. İnsanlarla görüşüp konuşma, haberleşme ve gezmesine yasak konan Nursî’ye karşı yapılan baskılar daha da şiddetlenir. Denizli ve Afyon Davaları ve Emirdağ’da zorunlu ikametle geçen yıllarda da CHP’nin Nursî’ye karşı tavrı değişmemiştir.⁶⁰⁶

Said Nursî’nin CHP ile olan ilişkileri açısından önemli olan bir noktaya temas etmek uygun olacaktır. Hayatı boyunca siyasilere İslâm’ın prensipleri yönünde yol gösteren Nursî, CHP’ye de uyarı görevini yerine getirerek, halkın sevgisini kazanmaları için onlara tavsiyelerde bulunur. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran’a yazdığı bir mektupta CHP’nin millete karşı sorumluluklarını hatırlatarak, onlara; Kur’an ve iman hakikatlerinin toplumda yayılmasına hizmet etmelerini, milletin değerlerine sahip çıkarak, dine cephe almaktan vazgeçmelerini, bir hatanın binler adet olmaması ve millete mal edilmemesi için, hataların baştaki bir kaç şahsa verilmesini, bir iyiliğin ve

---

⁶⁰⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 160.

⁶⁰⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 161.

⁶⁰⁶ Ergin, *a.g.e.*, s. 161.

güzelliğın millete mal olması ve milyonlar iyilik hükmü geçmesi için başarıları ve zaferleri, baştaki bir kaç kişiye vermeyip millete mal etmelerini tavsiye eder.⁶⁰⁷

Netice olarak, Said Nursî ile Cumhuriyet Halk Partisi ilişkilerinin pek sıcak olduğu söylenemez. Esasen batılılaşmayı temel alan partinin, dini sosyal ve siyasi hayattan uzaklaştırarak, vicdanlara bırakma adına yaptığı çalışmaların hata ve sevaplarının tartışılması bir yana, bu dönemin Nursî açısından oldukça sıkıntılı geçtiğini ve sürekli baskı altında tutulduğunu söyleyebiliriz.

4.2. Çok Partili Siyasi Hayat-DP Dönemi Siyasi Faaliyetleri

Başarısız denemelerin ardından dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’nin kurulmasıyla çok partili siyasi hayata yeniden geçiş yapılır. Demokratikleşme sürecinde Türkiye’de değişimin neticesi olarak kurulan Demokrat parti, kısa zamanda gerçek bir muhalefet partisi haline gelerek, “*beyaz devrim*”⁶⁰⁸ şeklinde ifadelerle de anlatılan 14 Mayıs 1950 seçimlerinde tek başına iktidar olur.⁶⁰⁹ Said Nursî’nin yeniden başlamış olan Afyon Mahkemesi de iktidara gelen Demokrat Parti hükümeti tarafından ilân edilen genel af kapsamında değerlendirilerek dosya bir süre rafa kaldırılır.⁶¹⁰ Bu tarihten sonra Said Nursî hakkında açılan davalar olmuşsa da, tutuksuz yargılanmış ve hepsinden beraat etmiştir.⁶¹¹

Bu dönem, Eski Said dönemindeki kadar içinde olmamakla birlikte Said Nursî’nin siyasi faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı bir dönemdir. Demokrat Parti ile birlikte oluşan hürriyet ortamını “Risale-i Nur”un ve “Nur hareketinin” gelişmesi açısından olumlu karşılayan Nursî, siyasetten çekilme prensibini çiğneyerek bir takım siyasi faaliyetlerde bulunmuştur.⁶¹² Tek partili döneme nazaran çok partili dönemde Nursî’nin ve Hareket mensubu talebelerinin yönetime karşı sürekli soğuk ve uzak tutumlarında Başbakan ve Cumhurbaşkanına mektup ve telgraflarla ulaşacak kadar açık bir biçimde olumlu yönde değişiklikler olduğunu gözlemek mümkün olmaktadır. Nursî

⁶⁰⁷ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, c.1, 214-217; Ergin, *a.g.e.*, s. 161.

⁶⁰⁸ Davut Dursun, “14 Mayıs bir Beyaz Devrimdir”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 17 Mayıs 2005; Ergin, *a.g.e.*, s. 75.

⁶⁰⁹ Bahadıroğlu, *a.g.e.*, s.238; Mürsel, *Bedüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, s. 240.

⁶¹⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 75; Afyon Ağır Ceza Mahkemesi gerekçeli kararını 11 Eylül 1956 tarihinde açıklamıştır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 424.

⁶¹¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 386.

⁶¹² Ergin, *a.g.e.*, s. 77.

ve taraftarlarının toptan muhalefet tavrı, yerini, bazı tasarrufların tasvibi şekline dönüşerek, yumuşak bir yaklaşıma dönüşmüştür.⁶¹³

Said Nursî'nin siyasi faaliyetleri açısından bu dönem, Cumhurbaşkanı, Başbakan, çeşitli bakan ve vekillere mektuplar yazdığı; mevcut partileri yapı bakımından değerlendirmesini yaptığı; açık bir şekilde bir partinin desteklediği ve neden destek verdiğinin izah edildiği; siyasi partilerin dikkat etmesi gereken kurallar ve bu kurallara uyulmadığı takdirde doğabilecek kötü sonuçların açıklamasının yapıldığı; din adına siyaset yapılmasının zararları gibi pek çok siyasi konunun izahının yapıldığı bir dönemdir.⁶¹⁴

Bu dönemde Said Nursî, Siyaset konusundaki görüşlerini muhafaza etmekle birlikte, organik bir bağı olmaksızın iktidarda olan Demokrat Parti ile yakın ilişki içinde olduğu görülür. Siyasetle fiilen iştigal etmese de takipçilerinden bazılarının Demokrat Parti saflarına katılmasına müsaade eder.

4.2.1. Demokrat Parti ile İlişkileri

7 Ocak 1946'da Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulan Demokrat Parti, dört yıl sonra yapılan seçimlerde (14 Mayıs 1950) 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa serbest seçimle iktidarı kazanan parti olmuştur. Sırasıyla 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanan ve on yıl boyunca (1950-1960) iktidar olan Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile iktidardan düşürülmüş ve 29 Eylül 1960'ta kapatılmıştır.⁶¹⁵

Demokrat Parti yöneticilerinin iktidara geldikten sonra, 16 Haziran 1950'de Türkçe ezandan Arapça ezana geçmeleri, 2 Temmuz 1950 tarihinde radyolarda Kur'an okunmasına ve dinî programlar yapılmasına izin vermeleri ve 14 Temmuzda da genel af ilân etmeleri, halkın çoğunluğu tarafından sevinçle karşılanır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan bir grup tarafından kurulmasına karşın parti programlarında insan hak ve hürriyetleri konusuna vurgu yapan Demokrat Parti'nin bu tutumunu

⁶¹³ Ergin, *a.g.e.*, s. 165.

⁶¹⁴ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 151.

⁶¹⁵ Nursî, *Tarihçe, Terimli Lugatlı-İndeksli-Kaynaklı*, a.g.e., s. 975.

İslâm'ın serbestçe yaşanabilmesi için fırsat olarak gören Nursî,⁶¹⁶ bu fırsatı değerlendirerek Cumhurbaşkanı Celâl Beyar'a tebrik telgrafı çeker.⁶¹⁷

Çekilen telgrafta, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ı tebrikle beraber Nursî, “Cenab-ı Hak sizi İslâmiyet, vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin”⁶¹⁸ diyerek, Demokrat Parti'nin millet ve din lehine başlattığı çalışma ve hizmetlerin şer odaklarınca sekteye uğramamasını temenni eder. Celâl Bayar da cevabî telgrafta kendisine teşekkür eder.⁶¹⁹

Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de iktidara ikaz ve tavsiyelerde bulunan Said Nursî, teklif ve projelerini siyasilerle bizzat görüşerek değil mektup ve dilekçelerle isteklerini bildirmektedir.⁶²⁰ *Emirdağ Lahikası* isimli eserinde “Risale-i Nur'un vatana, millete ve İslâmiyete büyük hizmetini kabul ve takdir eden Başvekil Adnan Menderes'e” dipnotuyla “İslam Kahramanı” olarak nitelediği Adnan Menderes'e hitaben kaleme aldığı mektupta: “Ben çok hasta olduğum ve siyasetle alâkasız bulunduğum halde, Adnan Menderes gibi bir İslâm kahramanı ile bir sohbet etmek isterdim. Hal ve vaziyetim görüşmeye müsaade etmediği için, o surî konuşmak yerine, bu mektup benim bedelime konuşsun diye yazdım. Gayet kısa birkaç esası, İslâmiyetin bir kahramanı olan Adnan Menderes gibi dindarlara beyan ediyorum.”⁶²¹

Üç hususun dile getirildiği mektupta ilk olarak: “Birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mesul olamaz.”⁶²² Mealindeki ayetin gereği olarak islamiyette suçun şahsiliğini dile getirerek şimdiki siyasetin ise, partizanca davranarak pek çok masumun zulmüne rıza gösterdiğini belirterek bunun toplumdaki birlik ve beraberlik ruhunu tahrip edeceğini bunun sonucunda da dış güçlerin karışmasına zemin hazırlanacağını söylemekte ve çözüm olarak İslam kardeşliği ve İslam milliyetçiliğini esas yapıp masumları korumak için canilerin cinayetlerini kendilerine münhasır bırakmayı tavsiye etmektedir.

⁶¹⁶ Ergin, *a.g.e.*, s. 77; Bozgeyik, “*Yeter Söz Milletindir*” a.g.mk., s. 197.

⁶¹⁷ Nursî, *Emirdağ Lahikası-2*, s.16-17; Mürsel,, *a.g.e.*, s.240.

⁶¹⁸ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, 2, s. 16; Şahiner, *a.g.e.*, s.391; Ergin, *a.g.e.*, s. 77.

⁶¹⁹ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, 2, s. 17; Şahiner, *a.g.e.*, s.392; Ergin, *a.g.e.*, s. 77.

⁶²⁰ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 163.

⁶²¹ Mektubun tam metni için bkz. Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 393.

⁶²² En'am suresi 164. ayet.

İkinci olarak: “Kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir.” Hadisinin gereği olarak memuriyetin benlik ve tahakküm için değil hizmet için kullanılması gerektiğini hatırlatarak, everensel meşruti kuralların bin dörtyüz sene önce İslamiyet tarafından belirtildiğini dile getirmekte ve Halk Partisi döneminde memuriyetin tahakküm aracı olarak kullanılmasının yanlışlığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca ırkçılık tarzındaki milliyetçiliğin gençlere cazip gelmesinin tehlikelerine temas ederek bu durumun Demokratlar açısından dezavantaj oluşturduğunu belirtmektedir. Bunun çaresinin ise Kur’an esaslarına dayanmak olduğunu aksi takdirde iç ve dış düşmanların ittiak ederek yapmadıkları suçları da demokratlara isnad edeceklerini bunun da vatan ve millet için büyük bir tehlike olacağını haber vermektedir.⁶²³ Uyarıların dikkate alınması ve tavsiyelere uyulması karşılığında dua ve destek vereceğini de hatırlatmaktadır.

Üçüncü olarak: Dış düşmanlara karşı içteki birlik ve beraberliğin önemi üzerinde durmakta ve birlik beraberliğin sağlanması için parti tarafgirliğinden kaçınılmasını tavsiye etmektedir.

“Dindar Demokratlar, hususan Adnan Menderes gibi zatların hatırları için, otuz beş seneden beri terk ettiğim siyasete bir iki saat baktım ve bunu yazdım.” Şeklinde biten mektubun son kısmında Demokrat Parti’nin daha fazla destek alabilmesi için gerekli gördüğü Ayasofya Camii’nin tekrar ibadete açılması ve Risale-i Nurlar’ın resmen serbestiyetinin ilan edilmesi isteğinde bulunur.⁶²⁴

Hükümette bulunan Demokrat partiyle iyi ilişkilerini sürdüren Nursî, Bağdat’ta 24 Şubat 1955 tarihinde Türkiye ile Irak arasında imzalanan ve daha sonraları İngiltere, Pakistan ve İran’ın da katılacağı karşılıklı işbirliği antlaşması olan CENTO’yu olumlu karşılar ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes’e hitaben bir mektup kaleme alır. Mektubunda; komünizm akımına karşı İslam dünyası ile ittifakın önemini ve bu ittifak neticesinde sulh ve sükuna şiddetli muhtaç olan Hristiyan ve diğer din mensuplarının da memnun olup bu vatan ahalisine karşı dostluklarını devam ettirdiklerini ve ettireceklerini ifade eder.⁶²⁵ Cumhurbaşkanı ve Başbakanı yapılan

---

⁶²³ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 163.

⁶²⁴ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 393.

⁶²⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 78; Şahiner, *a.g.e.*, s.422-423; Yaşar, *a.g.e.*,s.237; Badıllı, *a.g.e.*, c. 3, s. 1479; *Risale-i Nur Hakkında Ankara’da Verilen Konferans*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1960, s.143-144.

antlaşmadan dolayı kutlayarak, mektubunda Birinci Dünya savaşında Araplar'la Türkler arasında kullanılan "ırkçılık" fikrine dikkat çeker. Irkçılığın başkasını yutmakla beslenen özelliğine vurgu yaparak Türkler ve Araplar'ın İslâmiyeti bırakıp ırkçılığa sarılamayacaklarını, İslâm ülkeleriyle yapılan bu tür antlaşmaların Müslümanları ırkçılık tehlikesinden uzaklaştırma adına olumlu olduğunu belirtir.⁶²⁶

Said Nursî ve taraftarlarının çalışmaları, Risale-i Nurların matbaalarda basılması ve bu çalışmalara Demokrat Parti hükümetinin dolaylı destekleri, İnönü ve ekibinin hükümete hücumlarının artmasına sebep olur. İnönü, "Menderes, Said Nursî'yi şehir şehir kasaba kasaba dolaştırıyor" ve "Beni Nurcular yıktı!." gibi iddialarla Menderes taraftarları milletvekillerinin gözlerini korkutarak, hükümeti zayıf düşürmeye çalışması üzerine,⁶²⁷ bu dönemde de siyasetten çekilme prensibini genel olarak devam ettirmekle birlikte araştırmacıların genel kanaatine göre Adnan Menderes'e hususi alaka gösteren ve Demokrat Parti'yi CHP'ye karşı destekleyen Said Nursî, bizzat siyasete girmemekle beraber, isteyen bazı talebelerinin Demokrat Parti'ye katılmalarına mani olmayarak teşvik eder. Talebelerinden Tahsin Tola ve Hamza Emek Demokrat Parti'ye katılır.⁶²⁸

17 Ocak 1948'den beri,⁶²⁹ sekiz yıldır devam eden Afyon Mahkemesi, 25.3.1956 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Eserleri,⁶³⁰ Tetkik ve Müşavere Kurulunun olumlu raporuna dayanarak 23 Mayıs 1956'da Beraat kararı verir.⁶³¹ Beraat kararının ardından eserlerini matbaalarda basılmasını isteyen Said Nursî, bu iş için Demokrat Parti Isparta Milletvekili olan talebesi Tahsin Tola'ya yazılı izin vererek bu iş için görevlendirir.⁶³² Kaynaklarda verilen bilgilere göre Adnan Menderesle görüşen Tahsin Tola "eserler derhal basılsın" emrini verir. Diyanet Reisiyle görüşen Tahsin Tola

---

⁶²⁶ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, 2, s. 437-438; Ergin, *a.g.e.*, s. 78.

⁶²⁷ Ergin, *a.g.e.*, s. 80; Yaşar, *a.g.e.*, s.240.

⁶²⁸ Yaşar, *a.g.e.*, s.240.

⁶²⁹ Said Nursî'nin Afyon Mahkemesi 20 Eylül 1949'da tamamlanmış ve Beraat kararı verilmişken Temyiz'in bozma kararından sonra mahkeme yeniden başlar. Fakat bu sürede Demokrat partinin iktidara gelmesiyle zaten tutuksuz olarak yargılanan Nursî'nin dosyası rafa kaldırılarak dava sürüncemede bırakılmıştır. Diyanet İşlerinin Eserlerin okunmasında herhangi bir mahsur olmadığı yönünde karar vermesiyle Mahkeme Beraat kararı vermiştir. Bkz. Berk, *Risale-i Nur- Bediüzzaman ve Talebeleri Hakkında...*, *a.g.e.*, s.IV., Ergin, *a.g.e.*, s. 73-79.

⁶³⁰ Berk, *Risale-i Nur- Bediüzzaman ve Talebeleri Hakkında Türk Hakimlerinin Verdiği Kararlar*.*a.g.e.*, s. IV.

⁶³¹ Ergin, *a.g.e.*, s. 78.

⁶³² Şahiner, *a.g.e.*, s. 401.

oradan olumlu netice alamayınca D.P. hükümetinin sağladığı kolaylıkla kâğıt temin ederek eserleri kendi imkânlarıyla neşreder.⁶³³

27 Ekim 1957 seçimlerinde, talebesi Zübeyir Gündüzalp'le beraber Isparta Bey Camii'nde bizzat sandık başına giden Nursî, açık bir şekilde Demokrat Partiye oy verir. Demokrat Parti'yi destekleme konusunda kendisine dost olan Halk Partisi adayının yerine, bir zamanlar Barla'da kendisine çok eziyet eden Demokrat Parti adayı Tefik Tıgılı'ya oy vererek, Demokrat Parti'yi destekleme konusunda ne kadar kararlı olduğunu gösterir.⁶³⁴ Bu durumu Said Nursî'nin huzur ortamının devam etmesi adına yaptığı bir davranış olarak nitelendirebiliriz.⁶³⁵

Şahiner, eserinde Said Nursî'nin Demokrat partiyi desteklediğini belirtirken Isparta'dan Ankara'ya giden Demokrat Partili Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'yi görerek arabasına kadar gittiği ve onunla görüştüğünü karşılıklı sevgi ve saygı gösterilerinde bulduklarını yanında bulunan talebeleri Zübeyir Gündüzalp ve Bayram Yüksel'in şehadetiyle anlatmaktadır.⁶³⁶ Demokrat Parti hükümetiyle arasının iyi olduğunu belirten bir delil de Said Nursî'nin yapılan bir davet üzerine 12 Nisan 1957'de Isparta Tugay Camii'nin temel atma töreninde katılarak dua etmesi sayılabilir.⁶³⁷

Said Nursî'nin vefatına kadar “Kahraman Demokratlar”⁶³⁸ olarak nitelediği Demokrat Parti ile ilişkilerini sürekli sıcak tuttuğu görülmektedir. Şimdi bu partiyi desteklemesinin sebepleri üzerinde duralım.

4.2.2. Demokrat Parti'yi Desteklemesinin Sebepleri

Said Nursî İttihad Terakki'nin bozuk ve mason kısmının toplandığı parti olarak tanımladığı CHP'ye karşı⁶³⁹, yine İttihad Terakki'nin “ahrar” (hürriyetçi) kısmının toplandığı parti olarak gördüğü DP'yi ise desteklemiştir.⁶⁴⁰ Bir devir aktif siyasetin içinde faal olarak rol alan, bir devir “şeytandan kaçır gibi siyasetten Allah'a sığınırım”

⁶³³ Ergin, *a.g.e.*, s. 79.

⁶³⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s. 426.

⁶³⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 81.

⁶³⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s. 427.

⁶³⁷ Bu olay Antalya'da yayınlanan “İleri Gazetesi”nde de haber olarak yer almıştır. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 427.

⁶³⁸ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 274,276,294.

⁶³⁹ Mürsel, *a.g.e.*, s. 179.

⁶⁴⁰ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 426.

prensibini uygulayan Said Nursî, Halk Partisine karşı Demokrat Parti'ye oy vererek, açıktan desteklemesini, Halk Partisi veya Millet Partisi'nin iktidar olmamaları gerektiğine bağlamaktadır.⁶⁴¹

Said Nursî'nin niçin DP'yi desteklediği konusunda araştırmacıların ve "Nur Talebeleri" görüş ayrılığına düştükleri anlaşılmaktadır. Bazıları Said Nursî ile DP arasındaki bu diyalogları görmezden gelmekteyken, diğer bir kesim ise Nursî'nin DP'ye desteğini bilfiil siyasete girme ve DP'yi adeta Nursî'nin partisi olarak görme şeklinde algılamışlardır.⁶⁴²

Bu durum Said Nursî'nin kendi beyanlarıyla açığa çıkmaktadır. Niçin DP'yi desteklediğini talebeleri tarafından Adnan Menderes'e yazdıkları mektupla açıklayan Nursî, mektupta şöyle söylemektedir: "Eğer Demokrat Parti düşse, ya Halk Partisi veya Millet Partisi iktidara gelecek... Halk Partisi iktidara gelecek olursa, komünist kuvveti aynı partinin altında bu vatana hâkim olacaktır. Hâlbuki bir Müslüman kat'iyen komünist olamaz, anarşist olur. Bir Müslüman hiçbir zaman ecnebîlerle mukayese edilemez. İşte bunun için, hayat-ı içtimaiye ve vatanımıza dehşetli bir tehlike teşkil eden bu partinin iktidara gelmemesi için, Demokrat Parti'yi, Kur'ân ve vatan ve İslâmiyet namına muhafazaya çalışıyorum"⁶⁴³

Buradan Nursî'nin DP'ye desteğinin partizanca yapılmış bir tavır olmadığı, DP'yi ideal parti olarak değil "ehvenişer" olarak yani "iki zararlı şeyden daha az zararlısı" olarak gördüğü bu nedenle desteklediği anlaşılmaktadır.⁶⁴⁴ Ona göre "din düşmanı" olarak gördüğü CHP ile "ırkçı" olarak gördüğü Millet partisinin iktidar olmamaları için daha az zararlı olan Demokrat Parti'nin iktidarda kalması kurmuş olduğu akım olan "Nurculuk" için daha hayırlıdır. Onun bu tercihinin iktidar olmasını istemediği diğer partilere karşı kullandığı stratejik tercih olarak değerlendirilebilir.

⁶⁴¹ Nursî, *Beyanat ve Tenvirler*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1995, s. 207; Ergin, *a.g.e.*, s. 80.

⁶⁴² Erdoğan, *a.g.e.*, s. 153; 22 Temmuz 2007 seçimlerinde bu ihtilaflar gün yüzüne çıkmış ve Yeni Asya Grubu olarak bilinen Nurcu Grubu Demokrat Parti'yi Said Nursî'nin desteklemesini gerekçe göstererek açıkça desteklemiş fakat diğer Nurcu gruplar ise, Nursî'nin ehvenişer olarak görerek desteklediği parti olmasından dolayı aynı özellikte gördükleri için AKP'ye yakın durmuşlar DP'yi destekleyen Yeni Asya Grubunu ise eleştirmişlerdir.

⁶⁴³ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 422.

⁶⁴⁴ Mutlu, *Bediüzzaman...Parti ve Siyaset*, a.g.e., s. 81.

1960'lı yıllarda telebelerine yazdığı bir mektuta da Demokrat Parti hükümetini kastederek: “Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur’a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; “ehvenüşşer” olarak bakınız. Daha “âzamüşşer”den kurtulmak için, onlara zararınız dokunmasın, onlara faydanız dokunsun.” demektedir.”⁶⁴⁵“İman hizmeti” olarak tanımladığı inançsızlığa karşı vatani korumayı amaçladığı Risale-i Nurların yayılması için Demokrat Parti’nin iktidarda kalmasını isteyen ve “siyasetten çekilme” prensibine rağmen 1950 sonrası DP’yi açıkça destekleyen Said Nursî, bu kanaatini açıklama konusunda hiç çekinmemiş ve 1957 seçimlerinde oyunu göstererek D.P. lehine kullanmıştır.

Nursî’nin DP ile ilgili olumlu değerlendirmeleri ve bu partiye açıktan destek vermesi DP’nin otoriter, seçkin ve kökten reformcu CHP’ye muhalif bir siyasi hareket olarak ortaya çıkmasından da kaynaklanmaktadır. DP’nin demokratik, toplumla barışık ve özgürlükçü siyasi çizgisinin Nursî için öncelikli olduğu söylenebilir. Nitekim DP’nin kurulmasından sonra yazdığı bir mektubunda “siyaseti dinsizliğe alet eden bir grubun karşısında siyaseti dine dost yapan bir oluşuma destek vermek gerektiğini”⁶⁴⁶ ifade etmiştir.⁶⁴⁷

Tek Parti Döneminde uygulanan modernleşme politikaları çerçevesinde İslam’ın günlük hayat üzerindeki etkilerinin azaltılması ve devletin İslam’ı kontrol altına alabilme amacıyla “milli din” meydana getirme politikaları, bu sebeple yapılan Türkçe ibadet ve din eğitiminin yasaklanması⁶⁴⁸ gibi bazı uygulamaları yanlış bulan Said Nursî, devletin din politikasını normalleştirme adına DP iktidarı döneminde kendi değimiyle “siyaseti dine hizmetkâr ve dost kılma”⁶⁴⁹ adına DP’yi desteklediği anlaşılmaktadır.

Eserlerinde yer alan ifadelerle göre, “Dinin siyasete alet” edilmesine şiddetle karşı çıkan Said Nursî, bunun yerine “siyaseti dine hizmetkâr kılma” tercihini ortaya koymuştur. Dinin siyasete alet edildiği oluşumlara destek vermeyip uzak bir çizgi takip

---

⁶⁴⁵ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 458.

⁶⁴⁶ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 264.

⁶⁴⁷ Feyzullah Cihangir, “*Tek Parti İktidarından Çok Partili Döneme Bediüzzaman’ın Siyasi Çizgisi*”, Köprü Dergisi, Bahar, 2004, sy. 86, s. 45.

⁶⁴⁸ Cihangir, *a.g.mk.*, s.45.

⁶⁴⁹ Nursî, *Emirdağ Lahikası* s. 339.

etmeyi de başarmış görünmektedir. Siyasetin dine hizmetkâr kılma adına yaptığı faaliyetler ise, anayasal hakları kullanarak bir siyasi partiye tekliflerde bulunmak, parti politikalarını din özgürlüğü konusunda hassas ve yapıcı olmaya davet etmek, emniyeti ihlal etmediği sürece dindarlara ilişilmemesini talep etmek olarak sayılabilir. Dinin siyasete alet edilmesi ise, dinin toplum katındaki değerini siyasi propaganda haline getirmek ve iktidara talip olmak demektir.⁶⁵⁰ Said Nursî, dinin siyasi propaganda aracı olarak kullanılmasının Kur'an'ın elmas hakikatlerini adi cam parçalarına indirmek⁶⁵¹ anlamına geleceğini düşündüğünden tebliğ metodunu siyasete bulaştırmadan oluşturma düşüncesiyle hareket ettiğini vurgulamaktadır.

4.2.3. Darbe'ye Doğru Said Nursî'nin Son Seyahatlerinin Basma Yankıları

Hırçın bir muhalefet, yorgun bir iktidarla, Türkiye koşar adım ihtilale doğru sürükleniyordu. Ankara gündemi iktidar ve muhalefetin karşılıklı suçlamaları ile oldukça gergindi. Demokrat Parti ile Said Nursî ve Nurcular arasındaki dirsek temasları muhalefette olan CHP'nin şüphesiz tepki ve eleştirilerine neden olmaktaydı. 1959 yılına gelindiğinde CHP ve İsmet Paşa bir paşa edasıyla, Demokrat hükümetini rahat bırakmıyor medya vasıtasıyla Demokrat Parti'yi Said Nursî ve taraftarlarına müsamaha göstermekle, laik sisteme aykırı davranmakla ve şeriat yanlısı olmakla suçluyordu.⁶⁵²

Bu dönemde Ankara, Konya ve İstanbul'a bir dizi seyahat gerçekleştiren Said Nursî nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi, D.P. Hükümetini eleştiri bombardımanına tutmaktan geri kalmıyor ve bunu bir siyasi propaganda olarak da kullanıyordu.

2 Aralık 1959'da Ankara'ya giden Said Nursî, Beyrut Palas Otelinde bir gece kalarak,⁶⁵³ Demokrat Parti yetkilileriyle görüşmek ister. Fakat Demokrat Partili milletvekillerinin Halk Partisi ve destekçisi gazetecilerden korkmaları nedeniyle kimseyle görüşmeden Ankara'dan Emirdağ'a gider.⁶⁵⁴

---

⁶⁵⁰ Cihangir, *a.g.mk.*, s.45.

⁶⁵¹ *Kastamonu Lahikası*, s. 186.

⁶⁵² Serdar Murat, *Ankara Siyaseti ve Said Nursî*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, s. 10-11.

⁶⁵³ Murat, *a.g.e.*, s. 12.

⁶⁵⁴ Şahiner, *a.g.e.*, s. 408; Said Nursî, bu dönemde Isparta'da ikamet etmesine rağmen arasıra Emirdağ'a gidiyordu. Bkz. Yaşar, *a.g.e.*, s.252; 10 Aralık 1959, Akşam Gazetesi; Krş. Murat, *a.g.e.*, s.13.

Ankara'dan sessiz sedasız ayrılan Said Nursî, Konya'ya ise, Aralık ayı içinde üç defa uğrar. Bu ziyaretlerinde Mevlana Türbesini ve Kardeşi Abdülmecit Nursî'yi ziyaret eder.⁶⁵⁵ 10 Aralık 1959 tarihli Akşam Gazetesi Said Nursî'nin gelişini şu şekilde haber yapar: *“Emirdağ ilçesinde ikamet eden Bediüzzaman Said Nursî'nin bugün şehrimize gelerek Mevlâna Türbesini ziyaret etmesi, bazı hadiselerle sebep oldu. Said Nursî'nin saat 12.00'de Konya'ya geldiğini haber alan halk, müze önündeki meydanı erken saatlerde doldurmuş ve beklemeye başlamıştır... Bu arada emniyet tarafından geniş tedbirler alınmış, meydan civarına motorize kuvvetler ve polis müfrezesi getirilmiştir.”*⁶⁵⁶

19 ve 20 Aralık'ta Konya'ya iki defa daha gelen Nursî'nin Konya ziyaretleri basında yankı uyandırır. Cumhuriyet Gazetesi, Said Nursî'nin faaliyetlerini Konya'da yoğunlaştırdığını belirterek 20 Aralık 1959 tarihli gazetede şu haberi yapar: *“20 yıldan beri Konya'ya uğramamış bulunan, Bediüzzaman ismi ile tanınan Said-i Nursî, son 20 gün içinde şehrimize üç defa gelmiştir.”*⁶⁵⁷

Said Nursî'nin Konya ziyaretleri ve buradan Ankara'ya tekrar gideceği istihbaratını alan gazeteler Nursî'yi haber yapmaya devam ediyorlardı. Bu arada 25 Aralık 1959 tarihli Milliyet Gazetesi, *“Said Nursî'nin bir acayip mektubu”* manşetiyle Nursî'nin Menderes'e gönderdiği mektubu gazetede yayınladı: *“(Ankara, İlhami Soysal bildiriyor)-Müritlerince Bediüzzaman diye anılan Said-i Nursî, devlet ricali ve D.P. mebuslarına yazdığı mektuplarda, Ayasofya Müzesinin cami haline getirilmesini istemiştir.”* Nursî'nin Ankara'ya geliş nedenini belirttiği bölümün özellikle vurgulandığı haberin devamında, *“Ankara'ya bu defa geldiğimin mühim bir sebebi, İslamiyete ciddi taraftar olan Dâhiliye Vekili Namık Gedik'i görmek ve İslamiyetin kahramanı olan Adnan Bey ve Teyfik İleri gibi mühim zâtlara bir hakikati söylemektir.”* Gazete, geniş yer verdiği mektubun sonunda *“D.P. mebuslarından pekçoğu ile hükümet erkanına ve bu arada Başvekile de gönderilen bu mektupta, D.P.'nin aradığı kuvvetin Risale-i Nur'da olduğunun anlatıldığını”* belirterek mektuptaki şu cümlelere vurgu yaparak haberi noktalar: *“Madem Risale-i Nur hakiki asayişini temin ediyor, madem*

⁶⁵⁵ Şahiner, eserinde kardeşi Abdülmecit'in daveti üzerine Konya'ya gittiğini söylemektedir. Bkz. Şahiner, a.g.e., s. 431.

⁶⁵⁶ 10 Aralık 1959, Akşam Gazetesi; Krş., Murat, a.g.e., s.13

⁶⁵⁷ 20 Aralık 1959, Cumhuriyet Gazetesi; Krş., Murat, a.g.e., s.14.

Demokratlar büyük bir kuvvete muhtaçtır ve komünistlik gibi dinsizliklere karşı dayanan bir iktidar partisidir... Şimdi dinsizliğe karşı avam-ı nâsın pek çok muhtaç olduğu ve hiçbir feylesof karşısına çıkmadığı... mühim bir tefsiri olduğuna beş mahkemenin karar verdiği bir eserdir.”⁶⁵⁸

Bu arada ihtilal süreci hızlanıyordu. Said Nursî'nin Isparta'daki evine baskın yapan polisler, Nursî'ye ait mektup ve eserlere el koyar. Ayrıca Ankara'daki matbaalara düzenlenen baskında Said Nursî'ye ait eserler toplatılır. Bunu 30 Aralık 1959 tarihli Cumhuriyet Gazetesi: “*Dini istismar eden Said-i Nursî hakkında takibat başladı. Dün Ankara’da Said-i Nursî’nin, dini hisleri şahsi menfaatlere alet eder mahiyette görülen bir kitabı, mahkeme kararı ile toplattırıldı. Milletvekillerine mektuplar yollamış olan Bediüzzaman’ın, Isparta’daki evinde de polis dün arama yaptı. Toplanan kitaplarla mektuplar savcılığa teslim edildi... Nurculuk hadisesinin tahkikatı devam etmektedir. Zabita, Nurcularla ilgili oldukları sanılan ve köylerde yaşayan bazı eşhas üzerinde durmaktadır*” şeklinde haber yapar.⁶⁵⁹

Demokrat Parti'nin hürriyetçi ortamında “Üstad’larına” yapılan bu takip, taciz ve verilen sıkıntılardan rahatsız olan Said Nursî taraftarları, bu katı tutumu protesto için onu Ankara’ya çağırırlar.⁶⁶⁰ Hasta bir halde davete icabet eden Nursî, yolda radyodan hükümetin, “Halk Partililerin ihtilal çıkırtkanlıkları bitinceye kadar Emirdağ’dan ayrılmaması”⁶⁶¹ anonsuna rağmen 31 Aralık 1959 günü Ankara’ya gelir ve Beyrut Palas Otelinin 38 numaralı odasına yerleşir.⁶⁶²

Said Nursî'nin Ankara’ya gelişini Milliyet Gazetesi “*Said Nursî yine Ankara’ya geldi*” başlıklı haberle verir. Ayrıca haberde Said Nursî'nin Ankara’ya geliş nedenini ise üç DP mensubunun daveti olduğunu belirtir.⁶⁶³ Aynı gün Cumhuriyet Gazetesi ise, “*Said Nursî Hadisesi Genişlemeye Başladı*”⁶⁶⁴ manşetiyle bu hadiseyi okurlarına duyurur. Ulus Gazetesi “*Said Nursî Şehrimizde El konulan kitaplarla ilgili kovuş-*

⁶⁵⁸ 25 Aralık 1959, *Milliyet Gazetesi*,; Krş. Murat, a.g.e., s.14-15.

⁶⁵⁹ 30 Aralık 1959, *Cumhuriyet Gazetesi*,; Krş. Murat, a.g.e., s. 16-17.

⁶⁶⁰ Yaşar, a.g.e., s.255.

⁶⁶¹ İslam Yaşar, *Nurcular*, İstanbul, 1995, s. 330.

⁶⁶² Murat, a.g.e., s. 18; Şahiner 37 numaralı oda olduğunu belirtmektedir. Bkz.Şahiner, a.g.e., s. 410.

⁶⁶³ 31 Aralık 1959, *Milliyet Gazetesi*; Krş. Murat, a.g.e., s.18; Şahiner, a.g.e., s. 410.

⁶⁶⁴ 31 Aralık 1959 Cumhuriyet Gazetesi; Gazete ayrıca Erzurum, Konya, Yozgat D.P. Millet vekilleri ve Tahsin Tola tarafından Said Nursî'nin ziyaret edildiğini belirtmektedir.

turmaya devam ediliyor.”⁶⁶⁵ şeklinde haber yaparlar. Hürriyet Gazetesi ise, Said Nursî hakkında takibata devam edildiği ve Nursî'nin doğu illerinden sekiz Milletvekili ile görüşüğünü, gazeteci olarak ise yanında sadece Milliyet Gazetesinden Mete Akyol'un bulunduğunu haber yapar.⁶⁶⁶

Milliyet gazetesinden Mete Akyol'un haberine göre Nursî Ankara'ya geliş nedenini şöyle açıklamaktadır: “Kendisi ile görüştüğümüz Said Nursî Ankara'ya geliş sebebini şöyle izah etmiştir: “Din aleyhtarlarının idari makamlara, hilaf-ı hakikat iftira ve isnatlar aksettirerek, muhtelif mahkemelerden beraat ve serbestiyet kazanan Risale-i Nur hakkındaki zan ve vehimlerini izale etmek için geldim”⁶⁶⁷

Menderes ile İsmet Paşa'nın her fırsatta tartıştığı Ankra'nın bu gergin havasında siyasetin ve basının kalbinin attığı yer olan Denizciler Caddesindeki Beyrut Palas Otelinin 38 numaralı odasında kalan Said Nursî'ye basın ilgisiz değildi. Otel adeta ablukaya alınmış ve Nursî'nin her hareketi muhabirler tarafınan izlenmekteydi.⁶⁶⁸ 1 Ocak 1960 tarihli Hürriyet Gazetesinin haberine göre “Otelin içi ve dışı siyasi polis tarafından gözetiminde tutulmaktadır. Müritlerinden bereli üç şahıs, polisler tarafından alınarak, Birinci Şubeye götürülmüş ve nezaret altına alınmıştır”⁶⁶⁹

Said Nursî'nin D.P. Milletvekili olan talebesi Tasin Tola'yı Ankara Valisi ve Savcıyla diyaloga geçmesi için göndermiş fakat olumsuz cevap almıştı.⁶⁷⁰ Ulus Gazetesinin haberine göre güvenlik birimleri İçişleri Bakanı Namık Gedik'in başkanlığında toplanmış ve Nursî hakkında kararlar alındığı bilgisini aldıklarını, “Sızan haberlere göre, bu toplantı, Said Nursî'nin faaliyetleriyle ilgilidir.”⁶⁷¹ şeklinde okurlarına duyurmuştu.

Talebelerinin daveti üzerine 1 Ocak 1960 günü öğleden sonra İstanbul'a gelen Said Nursî, divan yolundaki Piyer Loti otelinde 29 numaralı odaya yerleşir.⁶⁷² 2 Ocak 1960 Hürriyet Gazetesi haberinde: “Said-i Nursî yeni Ankara yolunda bazı Nurcular

⁶⁶⁵ 31 Aralık 1959, Ulus Gazetesi.; Krş. Murat, a.g.e., s.18.

⁶⁶⁶ 31 Aralık 1959, Hürriyet Gazetesi; Krş. Murat, a.g.e., s.19.

⁶⁶⁷ 31 Aralık 1959, Milliyet Gazetesi; Krş. Murat, a.g.e., s.19.

⁶⁶⁸ Murat, a.g.e., s.19-20.

⁶⁶⁹ 1 Ocak 1960, Hürriyet Gazetesi; Krş. Murat, a.g.e., s. 20.

⁶⁷⁰ Murat, a.g.e., s.20.

⁶⁷¹ 1 Ocak 1960, Ulus Gazetesi; Krş. Murat, a.g.e., s. 20.

⁶⁷² Murat, a.g.e., s. 27.

tarafından karşılanmış ve saat 15.30'da Üsküdar'a gelmiştir. Otomobilden hiç çıkmayan ve araba vapuru ile karşıya geçen Nurcu liderin arabasını Emniyet Birinci Şube memurlarının bindiği 00 302 plakalı otomobille, basın mensuplarının bindiği 5 otomobil takip etmiştir.”⁶⁷³ Said Nursî'yi burada kalabalık bir topluluk karşılamıştı ve kaldığı otel sürekli ziyaretçilerle dolup taşıyordu. Milliyet Gazetesi muhabiri Hasan Pulur da otelde yer ayırtmıştı. Hasan Pulur gazetede ki haberinde gelen ziyaretçilerden birisini şöyle anlatıyordu: “Saat 19-30'a kadar kabul edilenlerin sayısı 11 'i bulmuştur. Kendisini İstanbul teşkilatından Ali Ağabey diye tanıtan biri, vakit geçirilmeden kabul edilenlerdendi.”⁶⁷⁴ buradaki görüşmeleri adım adım takip edilen Nursî'ye gelen ve getirilen her şey haber değeri taşıyordu. Milliyet Gazetesi: “Said-i Nursî'nin karyolasına iki şilte konulmuş ve müritleri yeşil atlas kaplı bir yorgan ile yeşil battaniye getirmişlerdir.”⁶⁷⁵

Said Nursî'nin İstanbul ziyaretinin ikinci günü bir fotoraf olayı yaşanır. Bu fotoğraf olayı Milliyet ve Akşam gazeteleri arasında rekabet konusu olur. Milliyet Gazetesinden Rüçhan Unver, Said Nursî'nin kaldığı otelin karşısındaki hastanenin çatısına çıkarak, perdesi yarıya kadar aralanmış bir pencerenin arkasından fotoğrafını çekmişti. Milliyet gazetesi fotoğrafı, “Said-i Nursî'nin İstanbul'dan acele olarak ayrılmasına sebep olan resim” alt başlığı ile manşet yapmıştı.⁶⁷⁶ Akşam gazetesinden Şeref Köylübay'ın çektiği resim ise daha ilginçti. 3 Ocak 1960 tarihli gazete resmin hikâyesini şöyle anlatmaktadır:⁶⁷⁷ “Şeref Köylübay, Nursî'nin kaldığı odanın alt katındaki balkondan üst katın balkonuna kancalı bir ip atmış ve buradan tırmanarak yukarıya çıkmıştır. Müritlerin kaldığı odanın penceresi altından sürünerek geçen Köylübay, Said-i Nursî'nin aralık duran perdesi arasından ilk resmini çekmiştir. Odada yalnız olan ve fotoğraf makinasının parlayan flaşından korkan Nurcu lider, kızgın bir eda ile ikinci resimde görüldüğü gibi, elini sallayarak resminin çekilmesine engel olmak

⁶⁷³ 2 Ocak 1960, *Hürriyet Gazetesi*; Krş. Murat, a.g.e., s. 27.

⁶⁷⁴ 2 Ocak 1960, *Milliyet Gazetesi*; Krş. Murat, a.g.e., s. 28.

⁶⁷⁵ 2 Ocak 1960, *Milliyet Gazetesi*; Krş. Murat, a.g.e., s. 28.

⁶⁷⁶ Murat, a.g.e., s. 30.

⁶⁷⁷ Murat, a.g.e., s. 31.

*istemiş ve müritlerine seslenmiştir. Fakat işini tamamlayan Şeref Köylübay derhal kancalı halattan aşağıya kaymış ve hızla uzaklaşmıştır.*⁶⁷⁸

Fotoğrafının çekilmesine oldukça sert tepki veren Said Nursî, 2 Ocak 1960 günü saat 13.45'te kaldığı otelin kapısından eşyalarıyla birlikte görünür. İstanbul'dan ayrılarak geldiği yoldan tekrar Ankara'ya dönen Nursî, yol boyunca sivil polis tarafından sürekli izlenir.⁶⁷⁹

3 Ocak tarihli gazeteler Nursî'nin İstanbul'dan ayrılıp Ankara'ya gitmesini okurlarına "*Said-i Nursî İstanbul'dan kaçarcasına ayrılıp gitti.*"⁶⁸⁰; "*Said-i Nursî dün ani olarak Ankara'ya gitti.*"⁶⁸¹; "*Esrarlı gezileri devam eden ve evvelki gün İstanbul'a giden Said-i Nursî otomobille ansızın Ankara'ya hareket etti.*"⁶⁸²; "*Said-i Nursî İstanbul'dan ayrılırken hadiseler oldu.*"⁶⁸³ Manşetleriyle duyururlar.

3 Ocak'ta gece 00.30'da Ankara'ya ulaşarak, Beyrut Palas oteline kalmaya başlayan Said Nursî'ye Ankara kayıtsız kalmaz. Şehirde olağanüstü bir hava oluşur ve gerginlik meydana gelir. Gazetelerde Nursî'ye daha fazla yer ayırırlar. 4 Ocak tarihli gazetelerden *Akşam* gazetesi haberinde, yoğun güvenlik önlemlerini ön plana çıkarır, "*Said-i Nursî'yi Ankara'da polisler otele götürdü*"⁶⁸⁴ başlığını kullanır. *Hürriyet* gazetesi ise İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in "*Polisimiz onu takip etmektedir*"⁶⁸⁵ açıklamasına yer vererek olayın polisiye yönünü haber yapar. *Milliyet* gazetesinde "*Said-i Nursî'yi müritleri taşıdı*"⁶⁸⁶ başlığı altında okurlarına duyurur. *Cumhuriyet* gazetesinin manşeti ise, "*Said-i Nursî hakkında koğuşturma genişliyor*" şeklinde olur gazete Said Nursî'nin araç içinden çekilen fotoğrafını ise, "*Said-i Nursî'nin Ankara'da çekilen son resmi*"⁶⁸⁷ alt yazısı ile yer verir.

Cumhuriyet Halk Partisinin yayın organı olan ve muhalefetin fikri yapısını yönlendiren *Ulus* gazetesi, 4 Ocak 1960 tarihli başyazısını Said Nursî'ye ayırmıştı.

⁶⁷⁸ 3 Ocak 1960, *Akşam Gazetesi*; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 31.

⁶⁷⁹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 439.

⁶⁸⁰ *Hürriyet Gazetesi*, 3 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸¹ *Milliyet Gazetesi*, 3 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸² *Ulus Gazetesi*, 3 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸³ *Akşam Gazetesi*, 3 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸⁴ *Akşam Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁸⁵ *Hürriyet Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁸⁶ *Milliyet Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁸⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 34.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu imzası taşıyan “başyazı”da “Öyle ya, o da bir lider değil mi? Yurt içinde neden bir geziye, bir propaganda gezisine çıkmazın?” diyerek, “propaganda gezisi”nin altı çiziyordu. Said Nursî’nin 31 Mart olayındaki Volkan gazetesinde yazı yazdığını söyleyerek 31 Mart’ın Nursî’nin eseri olduğunu söylüyordu.⁶⁸⁸ CHP’nin yayın organı gibi hareket eden Ulus Gazetesi’nin Said Nursî için söylediği bu sözler gerilimi daha da tırmandırır. Demokrat Parti’yi Said Nursî üzerinden yıpratma gayreti içinde olan muhalefet basını, Said Nursî’yi sürekli takip ederek günü gününe haber yapar.⁶⁸⁹

5 Ocak 1960 tarihli gazetelerde Said Nursî’nin Ankara’da uzun süre kalmak istediği ve bir ev kiraladığı haberlere yansır. *Hürriyet* gazetesi, “Said-i Nursî’ye Ankara’nın havası çok iyi geliyormuş.” Haberiyle *Cumhuriyet* ise, “Said-i Nursî Ankara’da bir apartman kiraladı.” “Daha uzun bir müddet Ankara’da ikamet etmek niyetinde olduğu anlaşın Said-i Nursî, bugün her zaman olduğu gibi hadiselî bir şekilde Emek Mahallesinde bir apartman dairesi kiralamıştır.”⁶⁹⁰

Ankara’dan ayrılmadan önce Ankara Time muhabiri Said Nursî ile görüşerek kendisiyle uzun ve tafsilatlı bir röportaj yapar ve 5 Ocak tarihli gazetelerde yayınlanır.⁶⁹¹ Said Nursî kendisi için kiralanan evde bir gece geçirdikten sonra, beklenmedik bir şekilde, Ankara’yı terk eder. Bu ani kararın 6 Ocak 1960 tarihli gazetelere yansması ise şöyle olur: *Hürriyet*, “Nurcu Said ani olarak Ankara’dan cerre çıktı.”⁶⁹²; *Cumhuriyet*, “Said Nursî’nin yurt içi gezisi devam ediyor.”⁶⁹³ *Milliyet*, “Said-i Nursî esrarengiz gezilerine devam ediyor.”⁶⁹⁴

Said Nursî diyalog kurmak amacıyla geldiği Ankara’ya son geliyordu. Ankara’dan ayrılan Nursî, kardeşi Abdülmecit’i ziyaret etmek için Konya’ya geçer ve Mevlana’yı ziyaret eder. *Hürriyet* gazetesi haberinde, “Bugün öğleye kadar Ankara’da bulunan Said-i Nursî öğleden sonra saat 14.30’da, son 20 gün içinde üçüncü defa

⁶⁸⁸ *Ulus Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 35.

⁶⁸⁹ Murat, *a.g.e.*, s. 35.

⁶⁹⁰ *Hürriyet Gazetesi*, 4 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 38.

⁶⁹¹ Şahiner, *a.g.e.*, s. 439.

⁶⁹² *Hürriyet Gazetesi*, 6 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁹⁴ *Milliyet Gazetesi*, 6 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 40.

şehrimize gelmiş, doğruca burada oturan kardeşi Abdülmecit Nur'un evine gitmiştir.”⁶⁹⁵

Ana muhalefet partisi CHP ile Basın birlikte hareket ederek DP iktidarına karşı etkili ve sert bir muhalefet yürütüyorlardı. Menderes'le İnönü arasında günlerce sürecek Said Nursî tartışması, Gazeteciler Cemiyetini ziyaret sırasında sorulan, bir soru üzerine başladı. *Milliyet* gazetesi diğer gazeteleri de atlatarak, “İnönü, ‘DP seçime gidiyor’ dedi” manşetiyle verdiği haberde İnönü'nün Said Nursî ile ilgili “İnönü, Nursî'nin seçim için vazife almış gibi görüldüğünü söyledi.”⁶⁹⁶ Sözlerine de haberin altındaki spotta yer verdi. Gazetede yer alan Menderes ile İnönü arasındaki yeni bir tartışmanın fitilini ateşleyen soru ve cevap ise şöyleydi:⁶⁹⁷

“Soru: Seçimler yapılır mı?”

“İnönü: Görüyorsunuz iktidar seçimlere gidiyor?”

“Soru: Said-i Nursî'nin gezileri de seçim gezisi midir? Adaylığını koyar mı? Tanır mısınız?”

“İnönü: Onu bilemem, ama seçimler için herhalde bir vazife almıştır. Meşrutiyetin ilanı sırasında İstanbul'da kendisine mahsus bir kıyafet içinde dolaşiyor görmüştüm.”⁶⁹⁸

Mecliste 1960'ta yaşanacak ihtilal öncesi şiddetli tartışmalar yaşanıyordu. Said Nursî'nin Ankara-Konya-İstanbul seyahatleri Halk Partisi'nin dikkatini çekmişti. Cumhuriyet Halk Partisi bunu D.P. aleyhine kullanmak istiyordu. Menderes ve İnönü arasında Said Nursî nedeniyle mecliste yeni bir tartışma daha yaşanmıştı. İnönü Menderes'i “Şeriatı hortlatıyorsunuz,..Bediüzzaman'ı gezdiriyorsunuz.”⁶⁹⁹ diye mecliste yaptığı suçlamaya Menderes şöyle cevap verir: “Allah aşkına Paşa neden dinden ve dindarlardan korkuyor.. bütün hayatını dine vakfetmiş bir Pîr-i Fanî'den ne istiyor...”⁷⁰⁰ der. Daha sonra tekrar söz alan İnönü “Atatürkçülerle istihza ediyorsunuz sizi ben bile kurtaramam” deyince DP grubu ayağa kalkar ve ortalık karışır. Menderes'te yaşanan bu

⁶⁹⁵ *Hürriyet Gazetesi*, 6 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁹⁶ *Milliyet Gazetesi*, 7 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁹⁷ Murat, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁹⁸ *Milliyet Gazetesi*, 7 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁹⁹ Murat, *a.g.e.*, s. 22.

⁷⁰⁰ Murat, *a.g.e.*, s. 22.

gelişmeler sonrası Said Nursî'ye haber göndererek: *“Tazimatımı kendilerine arz et.. Bu adamların çıkardıkları hadiseleri biliyorsunuz.. bu hengame bitsin.. Seyahatlerine devam etmesi için ben bizzat kendilerine haber göndereceğim...”*⁷⁰¹ der. Ve bu iş için Said Nursî ile sürekli temas halinde olan ve Menderes'in mesajlarını kendisine ileten DP Muş Millet Vekili Gıyasettin Emre'yi görevlendirir. 11 Ocak'ta tekrar Ankara'ya gelen Said Nursî'ye Halk Partinin baskıları nedeniyle yaşanan durumu haber veren ve Menderes'in sözlerini kendisine ileten Gıyasettin Emre'ye Said Nursî : *“Bak Gıyasettin. Sana söylüyorum. Türkiye'yi başlarına yıkarım. Yalnız o din kahramanı için bu sefer gideceğim”*⁷⁰² der. Bu arada hükümet tarafından bir bildiri yayınlanarak Said Nursî'nin Emirdağ'da ikamet etmesi istenir. Bunun üzerine Emirdağ'a geri döner.⁷⁰³ 11 Ocak tarihli *Milliyet* gazetesi ise gelişmeleri şöyle aktarıyordu: *“Son günlerde esrarengiz seyahatleri memleket ölçüsünde bir mesele haline gelen Said-i Nursî dün Emirdağ'da ikamete mecbur edilmiştir. Yetkili makamlar ise, Said-i Nursî'ye istirahat için telkinde bulunulduğunu ifade etmişlerdir.”*⁷⁰⁴

11 Ocak tarihli gazeteler Menderes ile İnönü arasındaki Said Nursî konusunda yapılan söz düellosunu sütunlarına taşıırken bu sırada Bursa'da CHP il kongresinde bulunan İnönü, Said Nursî'nin Demokrat Partinin seçim kampanyasında vazife aldığı iddiasını yine gündeme getirir. Buna çok kızan Menderes, Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarının 15.30'daki bülteninden Türkiye'ye seslenir: *“İsmet İnönü bana cevap veriyor. Hatırlanacağı üzere, İsmet İnönü, İstanbul'da Gazeteciler Cemiyetinde yaptığı bir konuşmada, Demokrat Partinin Said Nursî'yi seçimlerde vazifelendirdiğini söylemişti. Buna karşı kendisini sarahata davet ederek, demiştim ki: Bu Demokrat Partinin öteden beri maruz bırakıldığı adi isnat ve iftiralar cümlesindedir. Şayet İsmet İnönü bu sözlerini geri almazsa, kemal-i nefretle kendisine iade edeceğim.”*⁷⁰⁵

Tırmanan gerilimde Said Nursî'nin seyahatleri üzerinden başlayan iktidar kavgası irtica ve laiklik paralelinde devam ediyordu. Her geçen gün gazeteler Menderes ve İnönü'nün birbirleriyle ilgili iddiaları ve karşılıklı cevapları şeklinde

---

⁷⁰¹ Murat, *a.g.e.*, s. 23.

⁷⁰² Murat, *a.g.e.*, s. 23.

⁷⁰³ Şahiner, *a.g.e.*, s. 439.

⁷⁰⁴ *Milliyet Gazetesi*, 11 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 57.

⁷⁰⁵ Murat, *a.g.e.*, s. 59.

atışmaları devam etmekteydi. Said Nursî'nin seçim gezileri yaptığı iddiasıyla ortaya çıkan tartışmada Menderes yakın çevresine artık seçimin yapılması gerektiğini söylüyordu. Fakat Cumhurbaşkanı Celal Bayar “seçime gidersek, bu havada mutlaka kan dökülür, seçim meydanları, sandık perişan olur.” diyerek seçimlerin yapılmasına karşı çıktı. Sonunda seçim olsaydı belkide İnönü'nün değimiyle “sabık başbakan”⁷⁰⁶ olarak anılacak olan Menderes, 27 Mayıs 1960 darbesiyle Yassıada'da idam edildi.⁷⁰⁷ Said Nursî'de ihtilalden iki ay önce zatürre hastalığı şiddetlenince son seyahatini gerçekleştirdiği Urfa'da 23 Mart 1960'ta vefat etti.⁷⁰⁸

---

⁷⁰⁶ Cumhuriyet *Gazetesi*, 19 Ocak 1960; Krş. Murat, *a.g.e.*, s. 83.

⁷⁰⁷ Murat, *a.g.e.*, s. 82.

⁷⁰⁸ Şahiner, *a.g.e.*, s. 458; Balcı, *a.g.e.*, s.210; Badıllı, *a.g.e.*, c.3, s. 1782; Murat, *a.g.e.*, s. 96.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SİYASİ KAVRAMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. İMAMET VE HİLAFET

İslami fırkaların bir kısmının siyasi sebeplerden ve iktidar mücadelesi anlamındaki bir siyasi konu olan devlet yönetimi meselesinden çıktığını belirtmiştik. Esas olarak İslâm hukukunu ilgilendiren devlet yönetimi konusunda İslam Mezheplerinden “Şia” çeşitli kollarıyla birlikte farklı görüşler ileriye sürmekte ve bunu bir akâid meselesi haline getirmektedir.

İslam Tarihindeki ilk siyasi fırkalardan kabul edilen Şia'nın bu konuyu bir inanç meselesi haline getirmesi, Ehl-i sünnet âlimlerinin devlet yönetiminin kimler tarafından nasıl icra edileceği konusunu akâid meseleleri arasında ele almalarına neden olmuştur. Ehli Sünnet âlimleri devlet yönetiminin kimler eliyle ve nasıl kullanılacağı konusunu “İmamet ve Hilafet” başlığı altında inanç konuları arasında ele almaları, daha çok diğer fırkaların bu konudaki iddialarını cevaplandırmayı ve kendi mensuplarının Şia'nın görüşlerinden korumayı amaçlasa da İslam siyaset literatürünün oluşumuna büyük katkı sağladığı bir gerçektir.

Diğer Ehli Sünnet âlimleri gibi, kendisinin de şianın iddialarını cevaplama ve kendi mensuplarını “Şii” görüşlerden korumak için “imamet” bahsine yer verdiğini söyleyen Said Nursî, Hz. Ebû Bekir'in daha efdâl oluşu sebebiyle hilâfete daha layık olduğu hususunda kendisinin de kabul ettiği Ehli Sünnetin görüşünü zikrettikten sonra, Hz. Ali'nin ilk halife olması gerektiği hususunda Şia'nın, Hz. Ali ve Ehl-i beyt hakkında vârid olan hadisleri, Hz. Ali'nin pek çok velînin mercii oluşunu ve onun ilim, secaat ve ibadetteki üstün niteliklerini delil olarak ileri sürdüğünü⁷⁰⁹ söylemektedir.⁷¹⁰

Hilâfet konusunda şia'nın ileri sürdüğü Hz. Ali'nin hilâfete daha layık olduğu için halife olması gerektiği görüşünden başka, nass ve ta'yin, imamın günahlardan

⁷⁰⁹ Nursi, *Lem'alar*, s. 20; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹⁰ Koçar, *a.g.e.*, s.179.

korunması gibi Ehl-i sünnetin kabul etmediği konular üzerinde durmayan Said Nursî'ye göre, Hz. Ali hakkında diğerlerine oranla daha çok hadis bulunmasının sebebi, Emevî ve Haricîlerin Hz. Ali'ye muhalif olmaları nedeniyle Ehl-i Sünnetin Hz. Ali hakkındaki rivayetlere daha fazla önem vermelerinden kaynaklanmaktadır. Ona göre, Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkındaki övgü dolu ifadeleri, Hz. Ali'ye muhabbet hususunda aşırı giden Şia'yı değil, bu konuda daha itidalli davranan Ehl-i sünnetin görüşlerini nitilemektedir.⁷¹¹

Nursî'ye göre, Hz. Ali'nin kendinden önceki halifelere biat ederek yirmi seneden fazla bu üç halifeye danışmanlık yapması Şia'nın bu konudaki iddialarını çürütmektedir.⁷¹² Şia'nın Hz. Ali'nin kendinden önceki üç halifeye korktuğu için biat ettiği yani takiyye yaptığı şeklindeki iddianın, Hz. Ali'ye karşı bir hakaret niteliği taşıdığını ileri süren Said Nursî, kahramanlığı ile bilinen ve “esedullah” lakabını almış bir kişinin, kendinden önceki halifelere yirmi seneden fazla sırf korku sebebiyle biat etmesinin mantıklı olmadığını, Hz. Ali'nin kendinden önceki halifeleri hilâfete daha lâayık gördüğü için itaat ettiğini söylemektedir.⁷¹³

Dört halifenin olması gereken şekli ve sırasıyla hilafete geldiğini belirten Nursi, bunun için Fetih süresinin yirmi dokuzuncu âyetini delil olarak gösterir. Ona göre, söz konusu âyet “beraberinde bulunanlar” ifadesiyle Hz. Ebû Bekir'e, “kâfirlere karşı çetindirler” ifadesiyle Hz. Ömer'e, “kendi aralarında merhametlidirler” ifadesiyle Hz. Osman'a, “yüzlerinde secdelerin izinden nişanlan vardır. Allah'tan lütuf ve rıza isterler” ifadesiyle de Hz. Ali'ye işaret etmektedir.⁷¹⁴

Hilâfetin otuz sene olduğunu ifade eden hadise de yer veren Said Nursî, dört halife ve Hz. Hasan'ın altı aylık hilâfetiyle bu sürenin tamamlandığını ifade ederek Hz. Hasan'ın beşinci halife olarak kabul edilebileceğini söylemektedir.⁷¹⁵ Ayrıca, Hulefa-i Raşidin'in hem halife hemde Reis-i Cumhur olduklarını vurgulayan Nursî, Hz. Ebu Bekir'in aşere-i mübeşşere'ye hem cumhurbaşkanı hemde halife olduğunu

---

⁷¹¹ Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹² Nursi, *Lem'alar*, s. 20; *Emirdağ*, 1,77; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹³ Nursi, *Lem'alar*, s. 22-23; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹⁴ Nursi, *Lem'alar*, s. 27-3; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹⁵ Koçar, *a.g.e.*, s.179.

söylemiş, fakat onların manasız isim ve resim olmayan hakiki adaleti taşıyan, dindar bir cumhuriyetin reisleri olduklarını belirtmiştir.⁷¹⁶

Said Nursî'nin, Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasında meydana gelen mücadeleyi “hilâfet ve saltanat” hilafeti savunan Hz. Ali ile, Saltanatı savunan Hz. Muaviye'nin bir mücadelesi yani bir “iktidar mücadelesi” olarak görmesi, olayı siyasi mesele olarak gördüğünü göstermesi açısından önemlidir. Said Nursî'ye göre, Hz. Muaviye taraftarları İslâm'ın sosyal hayatını, saltanat siyaseti ile güçlendirmek için azimeti bırakıp, ruhsatı tercih ederek hataya düşmüşlerdir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ile milliyet muharebesidir. Emevîler İslâm devletini Arap milliyetçiliği üzerine kurup, İslâm birliğini ikinci plana bırakmışlar ve bunun sonucu olarak diğer milletleri rencide etmişler, ırkçılığın sebep olduğu taassupla da adaletten uzaklaşmışlardır.⁷¹⁷

“Said Nursî, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e yakınlığı, cesareti ve ilmi ile hilâfete daha lâyük olduğu halde niçin ilk halife olamadığı ve onun halifeliği zamanında niçin pek çok üzücü hâdisenin meydana geldiği konusuna “hikmet” bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Ona göre, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabeler, son derece ittifak halinde bulunmaya muhtaçtı. Şayet Hz. Ali ilk halife olsaydı, onun hiç kimseden çekinmeyen hali ve kahramanlığı, birçok kabile arasında rekabet hissini uyandırabilir ve böylece ayrılığa sebep olabilirdi. Diğer taraftan Hz. Osman döneminde başlayan ve Hz. Ali döneminde çoğalan fitnelere karşısında Hz. Ali gibi kuvvetli ve kendisine hürmet edilen bir kişi gerekliydi ki bu üzücü hadiselerle karşı koyabilsin. Yine şayet Hz. Ali dördüncü halife olmasaydı, dünya saltanatı Emevî meliklerini tamamen doğru yoldan çıkarabilirdi. Halbuki karşılarında Hz. Ali ve Ehl-i beyti bulmuşlar ve Müslümanların gözünde mevkilerini koruyabilmek için bütünüyle hak yoldan uzaklaşmamışlardır.”⁷¹⁸

Hilâfetin niçin Ehl-i beytten devam etmediği sorusuna yine “hikmet” merkezli bir cevap veren Said Nursî, dünya saltanatının aldatıcı olması ve Ehl-i beytin İslâm esaslarını koruma konusundaki sorumluluğuna işaret eder. Ona göre, hilâfet ve saltanata talip olanların hataya düşmemesi için ya peygamber gibi günahlardan korunmuş olmalı

---

⁷¹⁶ Nursi, *Şualar*, s. 317.

⁷¹⁷ Koçar, *a.g.e.*, s.179.

⁷¹⁸ Koçar, *a.g.e.*, s.180.

veyahut Râşid halifeler, Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz ve Abbasî halifesi Mehdi gibi harikulade bir “zühd-ü kalbiye” sahip olmalıdır. Ehl-i beyt adına kurulan devletlerin -Mısır’daki Fâtîmiyye, Afrika’daki Muvahhidîn ve İran’daki Safevîler devleti gibi- dünya saltanatını yerine getirememelerine işaret eden Nursî, asıl görevlerinin dinin korunması ve İslama hizmet olmasından bu sorumluluğunu yerine getiremediğine dikkat çekmiştir. Ona göre, onların hilâfet veya saltanat ile meşgul olmaları kendilerine zarar vermiş, saltanattan uzaklaştıkları zaman ise hakiki mânâda İslâm’a hizmet edebilmişlerdir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in neslinden gelen ulemâ ve mutasavvıfları da, buna delil olarak göstermektedir.⁷¹⁹

Said Nursî Osmanlı Devleti’nin son zamanları ile yeni Türk devletinin kuruluşu zamanında yine hilafet ve saltanatla ilgili çeşitli görüşler beyan etmiştir. 1910’lu yıllarda Osmanlı’nın temsil ettiği hilâfetin yapısını ele almış ve bütün Müslümanlar üzerinde etkili olabilmesi ve gelişen şartların getirdiği problemlere çözüm üretebilmesi için önerilerde bulunmuştur. Ona göre sadâret yani hükümet-başbakanlık ile meşihat yani diyanet, İslâm devletinin birbirinden ayrılamaz iki yönünü oluşturmalı, devletin maddi ve manevi yönden ilerleyebilmesi için bu iki yön eşit ve muvazeneli olmalıdır. Yani devlet, hükümranlığını belirli bir coğrafya üzerinde sürdürürken, hilâfet vasıtasıyla da bütün İslâm âlemini kucaklayarak manen de sağlam temeller üzerine oturmalıdır.⁷²⁰

Hilafetin Diyanet İşleri, saltanatın da başbakanlık tarafından temsil edilmesine özellikle vurgu yapan Nursî, Saltanat’ın büyük Millet Meclisi tarafından temsil edildiği gibi hilafetin de İslâm âleminde, Müslümanların güvenini kazanmış âlimlerden oluşan yüksek bir şuradan teşekkül etmesi gerektiğini, zamanın cemaat zamanı olduğunu, cemaatin ruhunun şer’i hükümleri yerine getirmede daha muktedir olacağını, Halife-i şahsinin de ancak bu şuraya istinad ile vazifesini yerine getireceğini söylemiştir.⁷²¹

---

⁷¹⁹ Nursî, *Mektûbât*, s. 91-92; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.180.

⁷²⁰ Nursî, *Sünühât*, s. 37-40; *Münazarat*, s. 34; Krş., Koçar, *a.g.e.*, s.181.

⁷²¹ Nursî, *Münazarat*, s. 80; *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 14; *Mesnevi-i Nuriye*, s. 87; *Tarihçe*, s. 127; Krş., *Harmancı*, *a.g.e.*, s. 117.

1 Kasım 1922 yılında Saltanatın kaldırılmasından sonra Büyük Millet Meclisinde faaliyetlerde bulunan Said Nursî'nin Saltanatın kaldırılmasına karşı olmadığı bu görevin meclis tarafından icra edilmesinden de memnun olduğu anlaşılmaktadır. Hilafetin de meclis tarafından vekâleten bir şura heyeti tarafından icra edilmesini uygun görmekte ve bu konuda “zaman cemaat zamanıdır”⁷²² şeklinde görüşlerini özetlemektedir.

2. İSTİBDAT

İstibdat, bir ülkenin idare edilebilmesi için devletin kuvvet kullanması, Hâkimiyet, sınırsız monarşi, despotluk, despotizm gibi⁷²³ anlamlara gelir. Tanzimattan sonra Sultan İkinci Abdülhamit dönemini “kötülemek için” keyfi şahsi idare karşılığı olarak kullanılan İstibdat, II. Adülhamit döneminin ajan faaliyetlerinin hızlandığı devre olması nedeniyle bu döneme damgasını vurarak “İstibdat dönemi” olarak isimlendirilmesine neden olmuştur.

Baskıcı bir rejim uygulandığına Mabeyn-i Hümayun'un aşılması zor bir brokratik sistem oluşturması ve Padişah'la görüşmenin bu kadar zor olması örnek olarak söylenebilir. Cebinde referans mektubu olan ve tarihçesinde anlatıldığı kadarıyla Şekerci Han'da alimlerle münazaralarındaki şöhreti de göz önünde bulundurulursa kendi çapında bir şöhrete sahip bir molla olan Said Nursî Padişah'la görüşemiyorsa normal bir vatandaş için ne denli zor olabileceği tahmin edilebilir.⁷²⁴ Diğer yandan daha önce de belirtildiği gibi Said Nursî'nin hükümet ajanları sayesinde Abdülhamit aleyhine olan faaliyetlerinden haberdar olan Mabeyn görevlileri onun Padişahla görüşmesine izin vermemiş olabilirler.⁷²⁵ Fakat Milli İstibdat ve Jurnal faaliyetleri tarihçiler tarafından bu dönemin ortak özelliği olarak belirtilmektedir.

Said Nursî'nin İstibdat hakkındaki fikirleri çok nettir. O baskı rejiminin mahiyet ne olursa olsun tasvip etmemiş bunun zıddı olan ve 23 Temmuz 1908'de ilan edilen Meşrutiyeti İslamiyetin “meşveret” kaidensin bir gereği olarak görmüş ve

---

⁷²² Tarihçe, s. 127.

⁷²³ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.649.

⁷²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 111.

⁷²⁵ Welt, *a.g.e.*, s. 65

savunmuştur.⁷²⁶ Çıkarıldığı mahkemede istibdadın şeriatla muhalif olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “*Ayasofya’da, Bayezid’de, Fatih’te, Süleymaniye’de umum ulema ve talebeye hitaben müteaddit nutuklarla şeriatın ve müsemmâ-yı meşrutiyetin münasebet-i hakikiyesini izah ve teşrih ettim. Ve mütehakkimane istibdadın şeriatla bir münasebeti olmadığını beyan Şöyle ki: “Seyyidül Kavmi hadmühüm” hadisinin sırrıyla, Şeriat âleme gelmiş; tâ isbiddadı ve zâlimane tahakkümü mahvetsin.*”⁷²⁷ Burada Peygamberimizin “Milletin efendisi, milletine hizmet edendir.” Hadisini zikrederek zalimlik olarak tabir ettiği istibdadın dine aykırı olduğunu belirtmektedir.

Yine Şam’da Emevi Camiinde verdiği meşhur hutbesinde istibdadın “geberdiğini” ifade ederek onu tekrar diriltmeye çalışanlara karşı şöyle söylemektedir:⁷²⁸ “*Dünya için din feda olunmaz. Gebermiş istibdadı muhafaza için vaktiyle mesâil-i Şeriat rüşvet verilirdi. Dinin mes’eleleri terk ve feda edilmesinden, zarardan başka ne faydası görüldü? Milletın kalb hastalığı, din zayıflığıdır. Bunu takviye ile sıhhat bulabilir.*”⁷²⁹

Anlatılanlara göre Said Nursî 1911’de aşiretlere hürriyetin güzelliğini ve istibdadın çirkinliğini anlatırken dinleyiciler istibdadın başlangıç tarihini sorarlar. Said Nursî, insanlığın ilk devirlerinden çıkıp her nasılsa istibdadı da beraberinde getirdiklerini söyler. Orada bulunanlar da “demek istibdat iptidailiktir” şeklinde hayretlerini ifade ederler.⁷³⁰

Said Nursî’nin istibdat nedir? Sorusuna *Münazaat* isimli eserinde verdiği bazı cevapları burada zikretmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

“İstibdat zorbalıktır.”; “Muamele-i keyfiyedir.”; “Kuvvete istinat ile zor kullanmadır.”; “Rey-i vahiddir. (Tek kişinin görüşü)” ; “Suiistimale gayet müsait bir zemindir.”; “Zulmün temelidir.”; “İnsaniyetin mahisidir (mahvedicisi)” ; “Sefalet derelerinin esfel-i safilinine insanı yuvarlandırır.”; “Alem-i İslamiyet’i zillet ve sefalet düşürttüren (İslam alemini geri bırakan)” ; “Ağraz ve husumeti (kin ve düşmanlıkları)

⁷²⁶ Bahadıroğlu, a.g.e., s. 77-78.

⁷²⁷ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 22.

⁷²⁸ Mutlu, *Bediüzzaman’ın görüşleri ışığında İslam ve Hürriyet*, Mutlu Yayınları, İstanbul, 1993, s. 38.

⁷²⁹ Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 2006, s. 90; Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 66.

⁷³⁰ Mutlu, a.g.e., s. 40.

uyandıran.”; “İslamiyet’i zehirlendiren.”; “Her şeye sirayet ile zehrini atan.”; “O derece ihtilafatı beyne’l-İslam ika edip Mutezile, Cebriye, Mürcie gibi dalalet fırkalarını tevhit eden, istibdattır.”⁷³¹

Said Nursî burada istibdadı oldukça ağır ifadelerle müşahhas bir şekilde ifade etmektedir. Dikkat edilecek noktalardan biri Nursî’nin istibdadı zehre benzetip her şeye sirayet ettiğini söylemesidir. Yani her insanın sahip olduğu güç nispetinde baskı uygulamaya yatkın ve meyilli olmasıdır. Buna istibdadın çekiciliği de diyebiliriz.

Müellif, Mezhepler Tarihini ilgilendiren bir değerlendirmede de bulunmuş ve Müslümanların arasındaki ihtilafların sebebinin hatta “dalalet fırkaları” olarak tabir ettiği Mutezile, Cebriye ve Mürcie’nin ortaya çıkmasının nedenini de baskı rejimi olan İstibdada dayandırmıştır. Burada Nursî’nin dikkat çektiği nokta istibdadın sadece maddi güçle değil ilim ve manevi makamlar (hocalık, şeyhlik gibi) vasıtasıyla yapılabileceği hususudur. İslam alemindeki ihtilafların gerçek nedenini bu manevi istibdatların oluşturduğunu söyleyen Nursî, ilim bakımından üstün olan kişiler karşısında fikir beyan edilememesi, eleştiri yapılamaması, eleştirenlerin dışlanması sonuça çok derin ayrılıkların oluşmasına neden olduğuna dikkat çekmektedir.⁷³²

Yine münazarat isimli eserinde İstibdat yönetimini şehirdeki bir doktorun köydeki hastaları görmeden oturduğu yerde reçete yazmasına benzeterek, böyle bir doktorun tedavide başarılı olmasının imkansız olduğunu vurgulamaktadır.⁷³³

Ayrıca Nursî, İstibdadın her unsurda merkezden ayrılma isteğini uyandırdığını ve hükümete karşı nefret hissi oluşturduğunu vurgulayarak, Osmanlı devletindeki çeşitli ırklardaki “adem-i merkezîyet” fikrinin meydana çıkmasında İstibdadın rolünün büyük olduğunu belirtmektedir.⁷³⁴ İstibdada hayatı boyunca din namına karşı çıkan Said Nursî, ne kadar zararlı olduğunu anlattıktan sonra İstibdadı, “Semm-i Katil”⁷³⁵ (öldürücü zehir) olarak gördüğünü söylemektedir.

---

⁷³¹ Nursî, *Münazarat*, s. 443; Krş, Erdoğan, *a.g.e.*, 201.

⁷³² Erdoğan, *a.g.e.*, 201-202.

⁷³³ Nursî, *Münazarat*, s. 443.

⁷³⁴ Erdoğan, *a.g.e.*, 204.

⁷³⁵ *Münazarat*, *a.g.e.*, s. 443.

3. HÜRRIYET ve DEMOKRASİ

Hürriyet

Günümüzde siyasi, hukuki, iktisadi ve ahlaki boyutlar kazanan hürriyet kavramının her rejim ve düşünce sistemi için çeşitli tanımları yapılmaktadır. Çağımızda hürriyet dediğimiz zaman aklımıza günlük siyasi hayatımızda uygulanan batılı anlamda liberal hürriyet anlayışı gelir.⁷³⁶ Bu anlamdaki hürriyet kavramını şu şekilde tarif edebiliriz: “Hürriyet, hükümet kuvvet ve faaliyetlerinin yanında yer alan hussî ve ferdi hayat sahasında vatandaşın maddî ve manevî varlığına ve birliğine sahip olması, şahsının efendisi, fikir ve kanatlarının maliki kalıp endişesizce hareket etmesi ve rahatça nefes alma hakkıdır”⁷³⁷

Genel manada “hür ve serbest olma hali” olarak adlandırılan hürriyetin tanımlarından; “her insan için zorunlu olması, her toplumda eşit şartlarda kullanılmasının gerekliliği, tamamen başboşluk olarak algılanamayacağı ve kullanım şeklinin yasalarla belirlenmesi” gibi ilkeler çıkartılabilir.⁷³⁸

Said Nursî'nin “hürriyet” anlayışına baktığımızda ise, Onun Fransız İnsan Hakları Beyannamesinde yer alan “Başkasına zarar vermeden her şey yapabilmektir.”⁷³⁹ şeklindeki hürriyet tarifini yetersiz bulduğu ve hürriyeti, “kişinin sadece başkalarına değil, kendisine de zarar vermemesi”⁷⁴⁰ olarak tarif ettiğini görmekteyiz.

Batının hürriyet anlayışında ferdin hürriyeti, başkasının hürriyetiyle sınırlandırılmıştır. Fakat insanın kendine verdiği zararı ortadan kaldıracı bir önlem alınmamıştır. Kendi iç düzenini sağlayamamış kimseler hürriyeti kullanıp kendisine zarar verebilir.⁷⁴¹

Nursî'nin hürriyet anlayışında ise, kişinin hürriyeti başkasına zarar vermemesi ile değil kendine de zarar vermemesi ile sınırlandırılır. O kişinin gereksiz eğlence ve

---

⁷³⁶ Ergin, *a.g.e.*, s. 116.

⁷³⁷ Ergin, *a.g.e.*, s. 116.

⁷³⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 116.

⁷³⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 116.

⁷⁴⁰ Nursî, *Münazarat*, s. 14.

⁷⁴¹ Ergin, *a.g.e.*, s. 116.

kötü alışkanlıklara mübtela olmasını hürriyet olarak değerlendirilmez. Nursî'ye göre bu tür davranışlar hürriyet değil, kişinin kötülükleri isteyen nefesine esir olmasıdır. Ona göre, kişinin hürriyeti sadece başkalarına zarar vermemeyi değil, kendine karşı sorumlulukları da kapsamalıdır. Çünkü insanın vücudu ve nefsi Allah'ın bir emanetidir. Onu hem dünyada hemde ahirette zarara uğratmak emaneti korumayıp ona ihanet etmek anlamına gelir.⁷⁴²

Said Nursî'ye göre “mutlak hürriyet” yani sınırsız hürriyet hürriyetin değerini düşürür. Ona göre böyle bir hürriyet anlayışı, hem hürriyeti ortadan kaldırır hem de, insanları sefahete ve itaatsizliğe sevk eder. Anarşiyi netice verecek sınırsız bir hürriyet anlayışının bugün batı toplumlarında kamu ve özel hukuk çerçevesinde terk edilmeye başlanması Nursî'nin bu görüşünü destekler mahiyettedir.⁷⁴³ Hürriyetin sınırlarının çizilmesi konusunda oldukça ısrarlı olan Nursî bunu, “İnsanlar hür oldular, ama yine abdullahtırlar. Herşey hür oldu; şeriat da hürdür, meşrutiyet de”⁷⁴⁴ şeklinde ifade eder. Ona göre insanlar doğuştan hürdür. Fakat hürriyeti kullanma konusunda sınırlamaların olması kaçınılmazdır. Kişinin hürriyeti, hem başkalarına zarar vermemekle hem de, Allah'ın kulu olması dolayısıyla onun emanetini korumakla ve kendine zarar vermemekle tekâmül eder.

Onun “hürriyeti adab-ı şeriatla takyid ediniz”⁷⁴⁵ ve “hürriyet adab-ı şeriatla müeddibe ve müzeyyine olmak lazımdır” sözleri hürriyetin sınırlarının şer'i kanunlar çerçevesinde çizilmesini gerekliliğini belirtmektedir.⁷⁴⁶ Said Nursî, hürriyeti “imanın bir hassası” olarak görür. Ona göre iman eden bir insan artık kâinatın sultanına bağlanmıştır. Başkalarına boyun eğmez. İmanın diğer bir gereği olan şefkatte başkalarının hürriyetlerine tecavüz etmeye engel olur.⁷⁴⁷

Said Nursî'nin hayat mücadelesinde hürriyetin büyük önemi vardır. Baskı ve zorba yönetimlere ve İstibdada karşı olan tutumu dolayısıyla eleştirilerde bulunduğu Sultan Abdülhamit tarafından akıl hastanesine gönderilmiş ve hapse atılmıştır. Bu onun

---

⁷⁴² Ergin, *a.g.e.*, s. 116-117.

⁷⁴³ Ergin, *a.g.e.*, s.117.

⁷⁴⁴ Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 65.

⁷⁴⁵ Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 25.

⁷⁴⁶ Nursi, *Münazarat*, s. 55.

⁷⁴⁷ Ergin, *a.g.e.*, s.117.

hür düşünce ve hürriyete verdiği değeri gösterir. Meşrutiyet konusunda nutuklar atan ve meşrutiyeti kendi memleketindeki insanlara ve ulemaya anlatma konusunda yaptığı mücadeleleri göz önüne alırsak onun ne kadar “hürriyet aşığı” olduğu anlaşılır. Onun “Ben ekmezsiz yaşarım, hürriyetsiz yaşayamam.”⁷⁴⁸; “Ben, hürriyet ve serbestiyetimi hiçbir keyfi kanunla tahdit ettirmem”⁷⁴⁹ şeklindeki sözleri onun hürriyetine ne kadar düşkün olduğunu ve hürriyete ne denli değer verdiğini gösteren cümlelerdir.

Yine onun şu ifadeleri ve verdiği örnekler hürriyete verdiği değeri gösterir: “Ben eskiden beri tahakküme ve terzile karşı boyun eğmemişim. Hayatımda tahakkümü kaldırmadığım, birçok hadiselerle sabit olmuş. Meselâ, Rusya’da kumandana ayağa kalkmamak, Divan-ı Harb-i Örfide idam tehdidine karşı mahkemedeki paşaların suallerine beş para ehemmiyet vermediğim gibi, dört kumandanlara karşı bu tavrım, tahakkümlere boyun eğmediğimi gösteriyor.”⁷⁵⁰

Medrese tahsilini yaparken küçük yaşlarda medreselerde uzun süre kalamamasının nedeninin anlatıldığı tarihçesinde, “amirane sözlere tahammül edemeyişi” nedeniyle medresedeki öğrencilerle kavga etmesi, hocaların ilmi otoritesine karşı gelmesi, iktidarlarla uzun süreli iyi ilişkiler kuramaması hür düşünceye verdiği önemi ve baskıya dayanamadığını gösteren deliller olarak sayılabilir.

Hürriyetin ifade ettiği mananın güzelliği sebebiyle ne pahasına olursa olsun elde etmenin gerekliliği konusunda söylediği şu sözler de, onun hürriyete verdiği değeri gösteren cümlelerdir⁷⁵¹: “Bu iki inkılâbın (hürriyet ve meşrutiyet) pahasına binler şehit verseydik, ucuz sayacaktık.”⁷⁵², “Hürriyet, üç yüz yetmiş milyon İslâmı esaretten halâs etmeye bir çâre-i yegânedir. Farz-ı muhal olarak, burada yirmi milyon nüfus, tesis-i hürriyette çok zarardide olsalar da, feda olsunlar. yirmiyi verir, üç yüzü alırız.”⁷⁵³

Sonuç olarak Hürriyeti istibdadın zıddı meşrutiyetin ise, ayrılmaz bir parçası olarak gören Nursî, mutlak hürriyetin doğuracağı olumsuz sonuçlar nedeniyle, şeriatın

⁷⁴⁸ *Tarihçe*, s. 408; Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 18.

⁷⁴⁹ *Tarihçe*, s. 39.

⁷⁵⁰ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 455.

⁷⁵¹ Erdoğan, a.g.e., s.388.

⁷⁵² Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 2006, s. 113.

⁷⁵³ Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 56.

sınırlandırdığı ve başkalarına olduğu kadar kendine de zararı olmayan bir hürriyet anlayışını benimsediği anlaşılmaktadır.

Demokrasi

Demokrasi, herkesin medeni, siyasi ve ekonomik hürriyetlerinin güvence altında olduğu, bütün hakları ve güçleri, halkın kullandığı yönetim sistemi olarak tarif edilebilir.⁷⁵⁴ Genel olarak Halk hâkimiyeti anlamında kullanılan demokrasinin başka bir tanımı da şöyledir: “ Demokrasi, siyasal denetimin doğrudan doğruya ya halkın ya da düzenli ararlıklarla, halkın seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, sosyo-ekonomik özellikleri ne olursa olsun bütün yurtaşların eşit sayıldığı toplumsal örgütlenmiş biçimdir.”⁷⁵⁵

Demokrasi'nin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı konusunda kesin bir tarih verilemese de, ilk olarak M.Ö. V. ve VI. Yüzyıllarda Atina şehir devletinde tek kişinin hâkimiyeti anlamına gelen “monarşi”ye ve soyluların hâkimiyeti olan “aristokrasiye” karşı ortaya çıktığı konusunda⁷⁵⁶ görüşler mevcuttur.

M.S. 17. ve 18. yy'da “democracy” kelimesi, gelişmeye bir engel olarak görülen despotluk ve feodalliğin kalıntılarını silen bir inanç olarak görülerek, İngiltere-Fransa ve Amerika'da yaşanan pek çok devrim ve anayasa değişikliklerinden sonra, “yönetenlerin, yönetilenler tarafından seçildiği” demokratik yönetim biçimi olarak şekillenmiş, 19. ve 20. yy'da da halkın yaşama teşebbüsü (initiative), seçtiklerini azil (recall) ve kamuoyuna başvurulması (referandum) gibi doğrudan demokrasi yöntemlerinin uygulanmaya başlamasıyla doruk noktaya ulaştığı siyaset bilimcileri tarafından belirtilmektedir.⁷⁵⁷

Said Nursî'nin demokrasi anlayışına baktığımızda, günümüzdeki çağdaş demokrasi anlayışlarından farklı olduğu görülmektedir. 1908 yılında Meşrûtiyetin ilanı ile birlikte yürürlüğe konulan anayasaya dayalı parlamenter sistemi, İslâm adına alkışlayarak, sahip çıkan Nursî, Meşrûtiyeti, “hakiki adalet ve şer'î meşveretten

---

⁷⁵⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 118.

⁷⁵⁵ Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 87; Ergin, *a.g.e.*, s. 118.

⁷⁵⁶ Koçak, *a.g.e.*, s.4.

⁷⁵⁷ Ergin, *a.g.e.*, s. 119.

ibaret”⁷⁵⁸ görmektedir. Ona göre, zamanın anayasal parlamenter sistemi olan meşrûtiyet, sosyal refah ve kalkınmanın kaçınılmaz ön şartıdır. Demokrasinin gereği olan parlamentoyu ise, İslam’ın iki ayetle emrettiği “şura” yani meşveretin bir tezahürü olarak değerlendirerek, hakiki adaletin gerçekleşmesi için gerekli görür. Parlamenter sistemin gereklerinden, efkâr-ı amme (kamuoyu), çoğunluğun iradesi ve seçim gibi esasların, dinin kaynaklarından olan “icma-ı ümmet ve rey-ı cumhur” gibi esaslara uygun olduğunu belirtir.⁷⁵⁹

“Hakikî meşrutiyetin müsemâmına”⁷⁶⁰ inandığını ve meşrûtiyet isminin değil, o ismin taşıdığı mana ve hakikatin önemli olduğunu söyleyerek, isimlerin değişmesiyle hakikatların değişmeyeceğine vurgu yapar. Bu konuda, Anayasal parlamenter rejimin ve demokratik yönetim şeklinin dine aykırı olduğunu iddia eden radikal İslamcılara muhalefet ettiği görülen Nursî, onlara “Ruh-u meşrutiyet şeriattır”⁷⁶¹ sözüyle cevap vererek, demokratik rejimlerde İslam’a uygun olmayan bazı uygulamaların olabileceğini kabullenerek, bu uygulamaların demokratik rejimlerin şeriata aykırı olmasına yeterli delil oluşturmadığını savunur.⁷⁶²

Demokrasi anlayışına “meşrua” sıfatını eklediği Meşrutiyet çerçevesinde görüşlerini dile getiren Nursî, demokratik yönetimlerde aradığı ilke ve özellikler şunlardır.⁷⁶³

1-Hakkın hâkimiyeti esas alınmalı: Nursî, bireysel ve toplumsal ilişkilerde esas alınması gereken ölçünün hak olması gerektiğini “Meşrutî, hükümetlerin zembereği, ruhu, hâkimi ve gücünün hak olması halinde Hızır gibi normalden daha fazla uzun ömürlü olacaklarını buna karşılık kuvvete dayanan Ortaçağ zihniyetli hükümetlerin ise, çökme ve yok olmaya mecbur kalacaklarını”⁷⁶⁴ belirten Nursî, kişilerarası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını meşru görmez. Ona göre, anlaşmazlıkların çözümünde hak kavramı bir yana bırakılıp, kuvvet yoluyla çözmeye gidilirse barış yerine savaş ortaya çıkar.

⁷⁵⁸ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 14.

⁷⁵⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 119.

⁷⁶⁰ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 29.

⁷⁶¹ Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 52.

⁷⁶² Ergin, *a.g.e.*, s. 120.

⁷⁶³ Ergin, *a.g.e.*, s. 120.

⁷⁶⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 122.

2-Yönetim yasalara dayanmalı ve keyfi olmamalıdır: Toplumun geleceği iktidarı elinde bulunduran kişi veya kişilerin iki dudağı arasında olduğu kevfî yönetimlerde kanunların uygulanması hem zor, hemde kanunlara güven duygusu yoktur. Bu yönetimlerde istikrardan da söz edilemez. Said Nursî'nin, meşrûtiyet-i meşrûa diyerek dinin adabı ile çerçevelediği demokratik yönetimlerde ise, devleti ve yönetenleri bağlayan önceden belirlenmiş kanunlar vardır. Nursî, İslâmın öngördüğü hürriyetin aklının, şahıs değil kanun olduğuna dikkat çeker. Demokratik yönetimlerde şahısların önemi yoktur, kuvvet kanunlarda toplanmıştır. Ona göre, yönetici konumunda olan kişiler, yetkilerini kanunlar çerçevesinde kullanmak zorundadırlar. Aksi halde istibdat ortaya çıkar ve her yönetici, kendini kral gibi görmeye başlar.⁷⁶⁵

3- İktidarı seçimle belirlemek milletin hakkıdır: Bir milleti oluşturan tüm fertlerinin doğrudan yönetimde bulunması imkânsızdır. Toplumun yönetecek insanların yine toplum tarafından seçilerek iktidara gelmesi temsil ve vekâlet suretiyle mümkün olacaktır. Bu nedenle Nursî, “seçim ve temsil usulüyle vekâlet verme”yi “meşrûtiyetin kanunu”⁷⁶⁶ şeklinde değerlendirir. “Karar vermek çoğunluğun hakkıdır, çoğunluk ise Müslümandır”⁷⁶⁷ hükmü ile seçim sonucunun, çoğunluğun reyî ile tayin edileceğine vurgu yapan Nursî, bunu “hakim millettir” ifadeleri ile ortaya koyar. Ona göre, icma-ı ümmet, dinin delillerinden ve kaynaklarından biri olduğundan çoğunluğun kararına yani kamuoyuna İslâm itibar eder. Bu nedenle ona göre her türlü baskıcı rejim (ihtilâl ürünü olanlarda dahil) reddedilmelidir.⁷⁶⁸

4-Meclis hür olmalı, hiçbir kişi, zümre ve kurumun güdümüne girmemelidir: Millet tarafından seçilen milletvekilleri merkezî veya mahallî baskı gruplarının etkisi altında kalmamalıdır. Millet menfaatlerinin ve ihtiyaçlarının teşhis ve tedavisi için meclisin hür olması şarttır. Meşveret fonksiyonunu yerine getiren mecliste, söz hakkının kısıtlanması, hem istişarenin eksik kalmasına, hem de sağlıklı karar

---

⁷⁶⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 122.

⁷⁶⁶ Nursî, *İçtimâî Reçeteler*, c.2, s.20.

⁷⁶⁷ Nursî, *İçtimâî Reçeteler*, c.2, s.33.

⁷⁶⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 122.

alınmaması neticesini doğurur. Nursî, “Milletvekilileri hürdür, hiçbir kişi ve makamın etkisinde kalmamaları gerekir”⁷⁶⁹ diyerek “Bağımsız meclis”e işaret etmektedir.⁷⁷⁰

5-Kamu yararı gözetilmelidir: Demokratik toplumlarda kişiler arası çıkarlar değil, toplum menfaatlerinin esas alınması gerektiğini savunan Nursî, “Hukukullah tabir edilen menaf-i umumiye”⁷⁷¹ ifadesiyle kamu menfaatlerini hukukullah hükmünde değerlendirir. Ona göre, kamu menfaatleri bu şekliyle kazandığı kutsiyet sayesinde çoğunluğu Müslüman olan toplumda ihlal edilmesi manevi müeyyidelerle yasaklanmış bir hüviyet kazanacaktır.

6-Kararlar Parlamentoda meşveretle alınmalı: Başından beri meşrutiyete İslamın meşveret esasının bir gereği olarak görüp sahip çıkan Nursî’ye göre, milletin problemlerinin serbestçe görüşüleceği yer meclistir. Kararlar mecliste görüşüldükten sonra kanunlaşmalıdır. Ona göre, bu şekilde çıkan yasalar hak ve hukuka uygun olacaktır. Nursî, sıhhatli düşünce üretmenin kaynağı olarak gördüğü şuranın meclis çatısı altında yerine getirelmesi gerektiğini belirtmekte ve şura ile alınan kararlarda “hak ve hakikat”in ortaya çıkacağını bunun en güzel örneğinin ise Asr-ı Saadette tatbik edildiğini şöyle ifade etmektedir⁷⁷²: “Zaman-ı saâdette ve Selef-i Salihîn zamanlarında hükümfermâ hak ve bürhan ve akıl ve meşveret olduklarından, şükûk ve şübehatın hükümleri olmazdı.”⁷⁷³

7-İktidar denetlenebilmelidir: Nursî’ye göre demokratik olmayan yönetimler tek görüşe dayanır. Demokratik yönetimlerde ise, milletin istekleri esastır. Bu nedenle demokrasilerde sürekli halka müracaat edilir ve istekleri sorulur. Millette yapılan icraatların niçin yapıldığını sorma yetkisine sahiptir. İktidar, muhalefetle ve halk tarafından yapılan seçimlerle denetlenmelidir. Bu denetin sayesinde keyfi uygulamalar sona erecektir.⁷⁷⁴

---

⁷⁶⁹ Nursî, *İçtimai Reçeteler*, c.2, s.33.

⁷⁷⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 122.

⁷⁷¹ Nursî, *İçtimai Reçeteler*, c.2, s.262.

⁷⁷² Mürsel, *Siyasi Düşünce Tarihi Işığında...*, s. 153.

⁷⁷³ Nursî, *Muhakemat*, Sözlük Yayinevi, 1996, İstanbul, s.32.

⁷⁷⁴ Nursi, *Münazarat*, s. 33.

Said Nursî, hak ve hukuka dayalı, sevgi ve hoşgörü tabanlı bir demokrasi yönetiminin gerçekleşmesi konusunda hasta-doktor benzetmesi ile görüşlerini örneklendirir:⁷⁷⁵

Nursî, “Hükûmet hekim gibidir; millet hastadır. Farzediniz, ben şu çadırda oturmuş bir hekimim. Şu etraftaki herbir köyde, Allah etmesin, birer ayrı hastalık var. Ben o hastalıkları teşhis etmemişim... şu köylere, tanımadığım bir hastalığa, görmediğim bir hastaya gönderdiğim reçetesiz; mîzansız bir ilâcı istimâl eden, acaba şifâ mı bulur veyahut ölür?”⁷⁷⁶ Sözleriyle milletin hasta olduğunu bu hastalığı tedavi edecek doktorunda hükümet olduğunu, hükümetin ise öncelikle hastalığı doğru teşhis etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Nursî’ye göre, doktorun bilgili, tecrübeli ve dikkatli olması yanında aynı zamanda şefkatini esirgemeyecek bir kişiliğe de sahip olması gerekmektedir. En azından tıbbın gerektirdiği temel bilgilerle donanmış olmalı, içinden çıkamadığı durumlarda ise araştırarak çıkış yolları bulabilmelidir. Bunun gibi, milletin idaresine talip olanların siyaseti ve toplumu bilen kişiler olması ve hastalığı teşhis ve tedavi edecek bilgi ve birikime sahip olması gerekir. Nursî, teşhis ve tedavinin şefkatle yapılması gerektiğini de özellikle vurgulamaktadır.⁷⁷⁷

Baskıcı yönetimlerde hastanın sessiz kaldığını, sosyal, siyasî ve ekonomik rahatsızlıklarını teşhis ve tedavi için, doktor durumunda olan hükümete söyleyemediğini vurgulayan Nursî, böyle olunca hükümetin hastalığı teşhis etmesinin güç olduğunu vurgular. Hükümetin her icraatının onaylanması karşısında iktidardakilerin çözüm üretme yerine istibdat ve baskı yolunu seçeceklerini “Cehaletle hukukunu bilmeyen, ehl-i hamiyeti dahi müstebit eder” sözüyle özetler.⁷⁷⁸

Doktorun hastalığı teşhis etmesi için konuşmalarıyla yardımcı olan ve verilen ilaçları kullanarak şifa bulan hasta gibi; bireyler de, hükümete dernekler, sivil toplumkuruluşları, kamuoyu v.b. gibi kanallarla meselelerini ulaştırmaları gerekmektedir. Böylesine katılımcı bir toplum, hükümetin daha dikkatli ve gayretli

---

⁷⁷⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 124.

⁷⁷⁶ Nursi, *Münazarat*, s. 24.

⁷⁷⁷ Ergin, *a.g.e.*, s. 125.

⁷⁷⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 125.

olmasını sağlayacaktır. Aksi halde doktorun verdiği ilaçları ya kendi bildiği gibi kullandığı veya hiç kullanmadığı halde hastalıklarının iyileşmediğinden şikâyetçi olan hasta gibi, millet de sosyal, siyasî ve iktisadî rahatsızlıklardan kurtulamayacak, kendi başlarına hareket ederek marjinalleşen grup ve dernekler de toplumun genel menfaatlerine hizmet etmemiş olacaktır.⁷⁷⁹

Sonuç olarak, Nursî'ye göre, Hürriyet ve Demokrasi yönetimi yani hür ve demoktik bir yönetim, sorumluluk ve olumlu manada bir katılım ister. Bireylere toplum içinde birlikte ve hoşgörü içinde yaşama hakkını verirken, bunun kurallarını eğitim yoluyla kazandırır. Çoğunluğun iradesinin ortaya koyularak çıkarılan kanun ve tüzüklere her birey uymak zorundadır. Uyumaması halinde her fert kanunlar önünde eşit olarak cezaya çarptırılır. Meclis hiçbir şekilde bir grup ve zümrenin hâkimiyeti altına girmemelidir. Fertler ne olursa olsun hükümetin icraatlarını sorgulama, yargıya başvurma ve hak arama hakkına sahiptir.⁷⁸⁰

Nursî'nin Hürriyet ve Demokrasi anlayışına Meşrutiyet anlayışında olduğu gibi İslami prensipler çerçevesinde yön verme düşüncesi ile bu yönde görüşlerini belirttiği anlaşılmaktadır.

4. MEŞRUTİYET ve CUMHURİYET

Said Nursî'nin Meşrutiyet ve Cumhuriyet görüşleri paralellik arz etmektedir. Onun meşrutiyet hakkında söylediği fikirlerini Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyet için de savunduğu görülür.

Meşrutiyet

Said Nursî'nin, fikir hayatına atıldığı ve yoğun olarak siyasetle ilgilendiği dönemin yönetim şekli olması açısından meşrutiyet ayrı bir öneme sahiptir. Nursî, din namına İstibdat'a karşı çıktığı gibi, İslamiyetin “meşveret” kaidensin bir gereği olarak görüp Meşrutiyet'i yine din namına savunmuştur.

---

⁷⁷⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 125.

⁷⁸⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 125-126.

Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908’de ilan edilmesinden sonra bir kısım insanların her şeyi mübah saymaları karşısında ulemanın bir kısmı meşrutiyetin İslam’a aykırı olduğunu söylemelerine karşın O, “*Meşrutiyet hakikî adalet ve meşveret-i şer’iyeden ibarettir; hüsn-ü telâkki ediniz. Muhafazasına çalışınız. Zira dünyevî saadetimiz Meşrutiyettedir.*” diyerek Meşrutiyetin gerçek adalet olduğunu ve kaynağını dinden aldığını söyleyerek korunması gerektiğini anlatmak istemiştir. Burada dikkat çeken diğer nokta Said Nursî’nin dünyevi mutluluğun sebebini de Meşrutî yönetime bağlamasıdır. Yani Said Nursî hem dini açıdan hem de dünyevi açıdan Meşrutiyet’i kurtuluş ve saadet sebebi olarak görüp savunmaktadır.

Said Nursî’ye göre maddî olarak kalkınabilmek ve ilerlemiş ülkelerle yarışabilmek için İslâm’ın ruhuna uygun olarak kurulmuş olan meşrutiyete sahip çıkılmalıdır. Diğer taraftan gerçek bir yönetimin ancak “Cumhuriyet” bunun ise Asr-ı saadette görülen şekliyle olması gerektiğine inanan Said Nursî, meşrutî yönetimi ise, bazı şartlarla sınırlayarak meşru kabul etmekteydi.⁷⁸¹

Said Nursî’nin istediği meşrutiyet genel hatlarıyla şu esaslara dayanmalıdır: İttihâd-ı kulûb (kalplerin birliği), muhabbet-i milliye (milliyet sevgisi), maârif, sa’y-i insanî (hür teşebbüs), sefaheti terk etmek, hakka dayanmak, kanun üstünlüğünü kurmak, yönetimde millet irâdesini hâkim kılmak, bu irâdenin tezahürü olarak kurulan parlamento, parlamentonun şer’î meşverete uyması ve fikir hürriyetinin temin edilmesi gibi şartların gerçekleşmesi ile kurulan meşrutiyetin dine uygun olacağını kabul etmekte ve halkı ona sahip çıkmaya teşvik etmektedir.⁷⁸²

Öte yandan meşrutiyete muhalif olanların onun şeriata uygun olmadığı iddialarına karşı Said Nursî, “Tebeddül-ü esmâ ile hakaik tebeddül etmez.”⁷⁸³ diyerek isimlerin değişmesiyle gerçeklerin değişmeyeceğine işaret etmiş ve söz konusu esaslara göre kurulmuş meşrutiyetin hak, doğruluk, sevgi ve imtiyazsızlık üzerine devam edeceğini vurgulamıştır.⁷⁸⁴ Meşrutiyet kılıfıyla kendini gizlemiş İstibdad’ın

⁷⁸¹ Koçar, a.g.e., s.183.

⁷⁸² Nursî, *Dîvân-ı Harb-i Örfî*, s. 57, 67; *Hutbe-i Şâmiyye*, s. 47, 53; Nursî, *Volkan*, sy., 83-84, 24-25 Mart 1909; *Volkan*, sy., 90,1 Nisan 1909; *Volkan*, sy., 97, 7 Nisan 1909; krş., Koçar, a.g.e., s. 183.

⁷⁸³ Nursî, *Dîvân-ı Harb-i Örfî*, s. 40.

⁷⁸⁴ Koçar, a.g.e., s. 183.

olabileceğini bu nedenle “hakikî meşrutiyetin müsemmasına” inandığını ve meşrutiyet kılıfına gizlenmiş İstibdada kesinlikle karşı olduğunu vurulamıştır.⁷⁸⁵

Cumhuriyet

“Halk” anlamına gelen “Cumhur” kelimesinden türetilen ve halkın iradesini kendi elinde tuttuğu ve bunu belli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullandığı yönetim biçimi olan “Cumhuriyet”e⁷⁸⁶ meşrutiyette olduğu gibi din namına sahip çıkan Said Nursî, gerçek bir yönetimin Asr-ı Saadeteteki şekliyle “Cumhuriyet” olması gerektiğini düşünmekteydi.

Eskişehir Mahkemesindeki müdafaasında “rejim aleyhinde” olduğu iddialarını cevaplarken “Cumhuriyet hakkında fikrin nedir? Sorusuna hayatından cumhuriyet taraftarı olduğunu örnek vererek⁷⁸⁷ açıkladıktan sonra, Hulefâ-i Râşidîn’in hem halife, hem de reisicumhur olduğunu “fakat mânâsız isim ve resim değil, belki hakikat-i adaleti ve hürriyet-i şer’iyyeyi taşıyan mana-yı dindar cumhuriyetin reisleri”⁷⁸⁸ olduklarını belirten Said Nursî’nin “Dindar Cumhuriyet”⁷⁸⁹ taraftarı olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekliyle cumhuriyetin gerçek adaleti ve şer’i hürriyeti gerçekleştireceğini savunan Said Nursî, insan hak ve hürriyetlerinin teminat altına alındığı ve keyfi uygulamaların yasak olduğu hürriyetçi bir rejim olarak telakki ettiği cumhuriyeti savunmuştur. Ona göre, çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir ülkede demokratik cumhuriyet hem çoğunluğun hemde azınlığın hak ve hukukunu sağlamada yeterlidir. Dinde hak ve maslahatın esas olması nedeniyle azınlıkların da temel hak ve hürriyetlerinin tanınmasını netice vereceğinden böyle bir devlette azınlıklar da sükûn bulacaktır. Yani Nursi görüşü olarak dindar ve demokratik bir Cumhuriyet taraftarıdır.⁷⁹⁰

Sonuç olarak Said Nursî’nin meşrutiyet, cumhuriyet, demokrasi ve hürriyet hakkındaki görüşleri bir paralellik arz etmekte ve meşrutiyet için öne sürdüğü şartları demokrasi ve cumhuriyet ve hürriyet için de ileri sürdüğü görülmektedir.

⁷⁸⁵ Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 40.

⁷⁸⁶ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1988, s.415.

⁷⁸⁷ Tezin ilk bölümünde anlatılan karıncalara çorbanın tanelerini vermesi olayını anlatarak Cumhuriyetçi olmaları nedeniyle böyle yaptığını söylemektedir. Bkz. *Tarihçe*, s. 41.

⁷⁸⁸ Nursi, *Şualar*, s. 317.

⁷⁸⁹ Nursi, *Şualar*, s. 317.

⁷⁹⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 113.

5. MİLLİYETÇİLİK

1789 Fransız İhtilalinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Milliyetçilik akımı, kendilerini birleştiren dil, din, tarih veya kültür bağlarından dolayı *millet* veya *ulus* olarak tanımlanan bir topluluğun siyasi birliğini ve egemenliğini savunan siyasi görüş olarak tanımlanabilir.

Çağımız fikir akımları içinde milliyetçiliğin önemli bir yeri olduğu şüphesizdir. Ortaya çıktığı andan itibaren Batı Avrupa ülkelerinin milli birlik ihtiyacını karşılayan bu akım, Doğu Avrupa ve Afrika'da birçok devletin de bağımsızlık ideolojisini oluşturmuştur. Bu akım ayrıca Batı dünyası tarafından 19. yüzyılda Avusturya ve Osmanlı gibi imparatorluk yapılarının parçalanması için kullanılmıştır.⁷⁹¹

Milliyetçilik, toplumları “din” yerine “ırk ve milliyet” bağı ile bağlamayı hedef almasıyla, devletleri “ümme” toplumlarından “millet” toplumlarına hızla sürükleyen bir ideoloji olarak karşınıza çıkmaktadır. Bu yönüyle bir bakıma “İslam” karşısında bağımsız ve alternatif bir görüş olarak benimsenme eğilimleri de görülmektedir.⁷⁹²

Milliyetçiliğin İslam'ın birleştiriciliği yerine ikame edilmeye çalışılması ve insanların din bağı yerine milliyet bağı ile birbiriyle kaynaştırma düşüncesine karşı, Araştırmacılar İslam ve Milliyetçilik üzerinde durma gereği duymuşlardır. Birisi bin dört yüz yıllık bir din, diğeri ise yaklaşık iki yüzyıllık bir siyasal ideoloji olan İslam ve Milliyetçiliği kısa bir karşılaştırmasını yapacak olursak “İslam, etnik milliyetçiliğe ve ırkçılığa karşı kesin tavır geliştiren ve evrensel özellikte bir dindir. Milliyetçilik ise, milletlerin kaynaşması ve milli özelliklerin yok olması anlamına gelebilecek bir evrenselciliğe karşı olan modern ve laik bir siyasal ideolojidir. Buna karşılık milliyetçilik (özellikle çoğu Doğu toplumlarında) dinle örtüşmüş, İslam ise vatan sevgisini tavsiye etmiştir.”⁷⁹³ Birbiriyle kimi yerde iç içe girmiş, kimi yerde de birbirinin yerine geçebilecek kadar diğerrinin varlığını tehdit eden bu iki siyasal ideolojinin

---

⁷⁹¹ Mürsel, *a.g.e.*, s. 193.

⁷⁹² Mürsel, *a.g.e.*, s. 194.

⁷⁹³ Çançı, *a.g.e.*, s. 1.

tahlilini bu yönde yapılmış çalışmalara bırakarak⁷⁹⁴ Said Nursî'nin Milliyetçilik görüşüne yer vereceğiz.

Siyasal bir konu olan milliyetçilik konusuna “Eski Said” dönemi olarak adlandırdığı dönemde eserlerinde ve yazılarında daha fazla yer verdiği görülen Said Nursî, “Yeni Said” döneminde neşrettiği “Risale-i Nur” ismini verdiği eserlerinde de bu konu ile ilgili yorum ve açıklamalar yapılmıştır. Nursî bu eserlerde “millet”, “milliyet”, “milliyetçilik”, “ırk” ve “ırkçılık” kavramlarının yanısıra kendi terminolojisi içerisinde aynı olguları ifade etmek üzere “unsuriyetperverlik”, “unsuriyet”, “hamiyet-i milliye”, “kavmiyet”, “kavmiyetçilik”, “cahiliye asabiyesi”, “assabiyet-i kavmiyye”, “fıkr-i milliyet”, “asabiyet-i nev'i” gibi kavram ve terimleri de kullanmıştır. Hatta bu terimleri “milliyetçilik” kavramından daha fazla kullandığı görülmektedir.⁷⁹⁵

Said Nursî'nin milliyetçilik konusundaki görüşlerinin yorumunun yorumcuların bakış açısı ve Nursî'yi okuyuş tarzlarına göre farklılık göstermektedir. Bunun sebebinin mahkemede yaptığı savunmalarda ve hükümet yetkilileriyle yazılı temaslar kurmak durumunda olduğu dönemlerde yargıçlar ve politikacılara karşı kullandığı söylemin “Risale-i Nur”larda kullandığı söylemden farklı olduğu yönünde idialar vardır. Bu iddiaya göre Nursî bu durumlarda kendi orjinal söylem ve üslubunun “dışına çıkarak” muhataplarının “anlayacağı dilden konuşmayı” tercih etmiştir. Nursî o dönemde devlet görevlileri ile temas kurarak, onların anlam dünyalarını kurguladığını düşündüğü “Türklük”, “devletin bekası” “asayişin muhafazası” gibi konu ve kavramlara ağırlık vermiştir. Bu söylem ise daha sonra “Lahikalar” ve mahkeme savunmaları adı altında eserleştirilmiştir.⁷⁹⁶ Bu iddiayı dile getiren Metin Karabaşoğlu, özellikle lâhikalarda ve mahkeme müdafaalarında rastlanan bu “söylem”in, Nur Talebeleri için, “ehl-i dünya”ya, özellikle “ehl-i siyaset”e nasıl muhatap olunacağını usul ve üslubunu sunduğunu fakat onlara yönelik bu sözleri, doğrudan Risale-i Nur’un asıl muhatapları için söylenmiş olarak okumanın, yani “Risale-i Nur”un telifini Türklük, devletin bekası veya asayişin temin gibi sebeplerle açıklamanın bir anlama problemini karşımıza

---

⁷⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Haldun Çanç, İslam Siyasal Düşüncesi Çerçevesinde Bir Siyasal İdeoloji Olarak Milliyetçilik ve Said Nursî, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1998.

⁷⁹⁵ Çanç, *a.g.e.*, s. 191.

⁷⁹⁶ Çanç, *a.g.e.*, s. 192.

çıkarcasını vurgulamaktadır.⁷⁹⁷ Bu delile göre Risale-i Nur'ları doğru bir biçimde anlamak için “Eski ve Yeni Said” dönemlerini kendi ortamı ve şartları içinde değerlendirmek yerinde olacaktır.⁷⁹⁸

Bu cümleden olarak, Nursî'nin “milliyetçilik, millet ve milliyet” gibi kavramları eserlerinde hangi anlamda kullandığını “Eski ve Yeni Said” dönemlerinin içinde bulunduğu ortam ve şartlarını değerlendirerek inceleyelim.

Said Nursî, “Eski Said” dönemi olarak adlandırılan dönemde, İslâm coğrafyasında yaşamakta ve hangi ırktan ve kavimden olursa olsun bütün Müslümanları temsil eden ve bütün müminleri aynı milletten sayan bir devlete mensup bulunmaktadır.⁷⁹⁹ Bazı araştırmacılara göre bu devlet, bir “devlet-i İslamiye”dir. Yani hilafet görevini de üstlenmiş olan ve İslam'ın cihat anlayışını yerine getirmeye çalışan bir devlettir.⁸⁰⁰ Bu dönemde yürürlükte olan Osmanlı devlet sistemi içinde dinsel veya mezhepsel inanç kümeleri birer millet olarak tanımlanmaktadır. Modern anlamda ulusal bir bütünlüğün ifadesi olan millet kavramı ve bu bütünlüğün kurucu ideolojisi olan milliyetçilik o dönem itibariyle henüz bu coğrafyada teşekkül etmemiştir.⁸⁰¹

Fakat batıda yaşanan gelişmelere paralel olarak çeşitli ırkların yüzyıllar boyu birlikte yaşadıkları bu devletin birliği sarsılmaya başlar. İmparatorluk içinde çözümler baş gösterir. Osmanlı'daki bu çözülmeyi engelleme gayreti ile Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık gibi bir takım fikirler ileri sürülür. Nursî'de din ve milliyet duygularının ayrılmazlığını savunarak İmparatorluğu bir arada tutmak adına bu çarelerden Osmanlılık ve İslamcılık görüşleri telifçi bir anlayışla ortaya koyar. “Kutsi İslamiyet milliyeti”⁸⁰² “Milliyetimiz de yalnız İslâmiyettir”⁸⁰³ diyerek din ve milliyetin İslam

⁷⁹⁷ Metin Karabaşoğlu, “Müsbet Milliyetçilik Var mı?”, Köprü Dergisi, Güz 1995, sy.5, s. 3-4.

⁷⁹⁸ Bu iddialar genellikle Nursî'nin takipçileri tarafından kabul edilmemektedir. Taraftar araştırmacılara göre Nursî her zaman asayişin muhafazasından yana olmuş ve bunu eserlerinin gayesi olarak görmüştür. Bkz. Çançı, *a.g.e.*, s. 192.

⁷⁹⁹ Engin, *a.g.e.*, s. 129.

⁸⁰⁰ Karabaşoğlu, *a.g.mk.*, s.6.

⁸⁰¹ Çançı, *a.g.e.*, s. 193.

⁸⁰² Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 51.

⁸⁰³ Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 83.

toplumlarında batıdaki gibi algılanmasının yanlış olduğunu ikisinin bir bütün olduğunun altını çizer.⁸⁰⁴

Araştırmacı-yazar Metin Karabaşoğlu, “Eski Said”in “Kimin himmeti milleti ise, o tek başına bir millettir.”⁸⁰⁵ sözünün, “himmetini Türk veya Kürt kavmine hasretmek” şeklinde anlaşılamayacağını çünkü bu sözün hemen altındaki paragrafta, milleti “kudsî İslâmiyet milliyeti” olarak açıklandığını belirtmektedir.⁸⁰⁶

Özetele söylemek gerekirse “Eski Said”in yaşadığı coğrafyada ırka ve ulus devlete dayalı bir “milliyet” anlayışı oluşmadığından onun bu dönemde kullandığı “milliyet” kavramını ırka dayanan bir milliyetle bağdaştırarak yani, “Türk, Kürt veya Arap” milliyeti şeklinde algılamak yanlış olur. O’nun milliyetten kastı yukarda da belirttiğimiz gibi dinsel bir milliyet yani, “İslamiyet milliyeti”dir. “Millet” derken de Kur’ân’da hususan “millet-i İbrahim” şeklinde ifade edilen hangi ırktan olursa olsun mü’minler cemaatini kastetmektedir.⁸⁰⁷

“Yeni Said” ve “Üçüncü Said” dönemlerinde ise, söz konusu kavramları bugünkü “unsuriyet” ve “ırka” dayalı anlamlarının belirmeye başlamasıyla birlikte eserlerinin kimi yerlerinde bazı ifadelerinde “ırk” olgusu ile irtibatlandırarak kullandığını söylemek de mümkündür. Fakat “millet” ve “milliyet” kavramlarının bu yeni dönemde Nursî’de ifade ettiği anlamı kavramak için bu dönemde yazdığı “Risale-i Nur” isimli eserlerine başvurmak herhalde yerinde olacaktır.⁸⁰⁸

Bu dönemde Nursî’nin milliyetçilik anlayışı genel olarak “müsbet milliyetçilik” ve “menfi milliyetçilik” şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Sünühat isimli eserinde Unsuriyet duyguların uyanmasının ya “müsbet” ya da “menfi” olduğunu müsbet olması durumunda tanışmaya ve kaynaşmaya sebep olacağını menfi olduğunda ise birbirini inkâra ve inatlaşmaya neden olacağını şöyle açıklar: “Unsuriyetin intibahı ya müsbettir ki, şefkat-i cinsiyeyle intiaşa gelir ki, tearüfle teavüne sebeptir. Veya menfidir ki, hırs-ı ırkî ile intibaha gelir ki, tenakürle teanüdün sebebidir. İslâmiyet bunu

---

⁸⁰⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 129-130.

⁸⁰⁵ Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 51.

⁸⁰⁶ Karabaşoğlu, *a.g.mk.*, s.7.

⁸⁰⁷ Karabaşoğlu, *a.g.mk.*, s.7.

⁸⁰⁸ Çançı, *a.g.e.*, s. 194.

reddeder.”⁸⁰⁹ Nursî’nin bu sözlerle “müsbet” ve “menfi” milliyetçilikten kastedtiği mana değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Kimilerine göre Nursî bu sözlerle “birliği, kardeşliği, muhabbeti sağlayan, İslâm’ın kabul ettiği değer ve ölçülere ters düşmeyen, din ile milliyetin birbirinden ayrılmadığı” milliyetçilik anlayışını “müsbet”; “ırkçılığa dayanan, İslâm dininin reddettiği, ayrılıkçı unsurlar taşıyan” milliyetçilik anlayışını ise “menfi” olarak nitelendirdiğini belirtmektedirler.⁸¹⁰ Bazı araştırmacılar ise, bu dönemde Nursî’nin “müsbet” olarak belirttiği “milliyetçiliğin” Eski Said’in “milliyet” tanımının aynen devamı hükmündeki “müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyeti” olduğunu, bununla herhangi bir ulusa ait belirli bir milliyetçilik anlayışı kastedilmediğini iddia etmektedirler.⁸¹¹ Karşımıza çıkan bu iki farklı yorumdan birincisi Nursî’nin ırkçılığa dayandığı için “menfi” olarak nitelendirdiği milliyetçilikten ayrı bir “müsbet milliyetçilik” anlayışının var olduğunu, ikincisi ise Nursî’nin hiçbir şekilde bölücü unsur taşıyan ve ırka dayalı ve müslümanları birbirine düşman edecek milliyetçilik anlayışını “müsbet” olarak tanımlamadığını, onun bundan kastının bütün müslümanların birliği olduğunu iddia etmektedirler.⁸¹²

Nursî’nin Eski Said dönemi eserlerinden *Hutbe-i Şamiye* adlı eserinde: “Bir adamın kıymeti himmeti nisbetindedir. Kimin himmeti milleti ise o kimse tek başına küçük bir millettir.” ifadelerini bazı araştırmacılar Nursî’nin ilerlemede İslam ve iman gereği saydığı “müsbet milliyetçiliği” vurguladığını,⁸¹³ millete hizmet ve bağlılığın önemi üzerinde durarak, samimi duygularla milleti sevmenin insana kazandıracağı ahlaki tekâmüle değindiği⁸¹⁴ şeklindeki yorumlamalarına karşın, bazı araştırmacılar Nursî’nin bu açıklamasının “himmeti Türk ya da Kürt kavmine hasretme” şeklinde ırk unsurları taşımadığını, bu ifadenin altındaki paragrafta milleti, “kudsi İslâmiyet milleti” olarak açıkladığını, bunun da “müsbet milliyetçilik” olduğunu belirtmektedirler.⁸¹⁵

⁸⁰⁹ Nursî, *Sünühât*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 22.

⁸¹⁰ Zekerîya Yıldız, *Bediüzzaman ve Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995, s.83; Krş, Çancı, a.g.e., s. 194-195.

⁸¹¹ Karabaşoğlu, a.g.mk., s.7; Çancı, a.g.e., s. 195.

⁸¹² Çancı, a.g.e., s. 195.

⁸¹³ İbrahim Canan, *Bediüzzaman’dan Çözümler*, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1993, s.121.

⁸¹⁴ Yıldız, a.g.e., s. 30; Krş, Çancı, a.g.e., s. 195.

⁸¹⁵ Çancı, a.g.e., s. 195.

Mektubat adlı eserinde Nursî, “müsbet” milliyetçiliğin sosyal hayatın ihtiyacından ileri geldiğini yardımlaşmaya ve dayanışmaya sebep olduğunu ve İslam kardeşliğini netice verdiğini şöyle ifade etmektedir: “Müsbet milliyet, hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dâhilîsinden ileri geliyor. Teâvüne, tesanüde sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder, uhuvvet-i İslâmiyeyi daha ziyade teyid edecek bir vasıta olur.”⁸¹⁶ Nursî bu sözleriyle “müsbet” milliyetçiliğin sosyal hayattaki bireylerin kaynaşması ihtiyacından doğduğunun altını çizmektedir. Nursî’ye göre böyle bir milliyetçilik ırkçılığa dayanmamalı ve İslâmın kardeşliğini doğurmalıdır. Bu açıklamalarıyla Nursî’nin din ve milliyeti birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Haldun Çancı, “Nursî’nin bu tutumu ile milliyetçilik olgusunu geniş parametrelili bir perspektiften kavramaya çalıştığını, bu olguyu keskin uçlu bir yaklaşımla kesin iyi ya da kesin kötü olarak tanımlamaktan ziyade İslâm dininin genel ilkeleri doğrultusunda olumlu veya olumsuz olabilecek taraflarını sıralayarak bir değerlendirmeye tabi tuttuğunu, fakat bu durumun aynı zamanda milliyetçilik ideolojisinin kesin olarak ne anlama geldiği konusunda Nursî’nin kafasında tanımsal bir netliğin varolmadığı şeklinde de”⁸¹⁷ yorumlanabileceğini belirtmektedir.

Nursî’nin “menfi milliyetçilik” olarak belirttiği milliyetçilik ise, Avrupa tarafından Osmanlı içine sokularak İmparatorluğu parçalanma tehdidiyle baş başa bırakan, ırkçılığı esas alan, Kur’an’ın Hücurat suresinin 13. ayetinde değindiği gibi üstünlüğü takva ya bağladığı bir anlayışı reddederek buna karşı kişilerin doğuştan gelen üstünlüklerini temele yerleştirmeye çalışan bir ırkçı bir milliyetçilik anlayışıdır.

Netice olarak Said Nursî’nin, “Eski Said” döneminde yaşadığı İslam coğrafyasında “millet” ve “milliyet” terimleri bugünkü ırk ve kavim anlamlarını kazanmadığından onun o dönemde kullandığı bu terimlerin “İslamcılık” düşüncesi çerçevesinde Osmanlı toplumunu bir arada tutma adına yapılan yorumlar olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu dönemde kullandığı milliyet terimlerini “kutsi İslamiyet milliyeti” şeklinde kullandığını ve “Milliyetimiz de yalnız İslâmiyettir”⁸¹⁸ sözüyle özetlenebilecek bir milliyetçilik anlayışının olduğunu söyleyebiliriz. “Yeni ve

---

⁸¹⁶ Nursi, *Mektubat*, s.311.

⁸¹⁷ Çancı, *a.g.e.*, s. 196.

⁸¹⁸ Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 83.

Üçüncü Said” dönemlerinde ise milliyetçiliği, “menfi” ve “müsbet” şeklinde bir tasnife tabi tutmaktadır. Ona göre, ırkçılığa dayanmayan ve birleştirici unsurları içinde barındıran milliyetçilik “müsbet”, ırk esasına dayalı ve ayrılıkçı unsur taşıyan milliyetçilik ise İslamın ruhuna aykırı olduğu için “menfi”dir. Bütün bu açıklamalardan “Kutsi İslamiyet milliyeti” diyerek din ve milliyetin ayrılmaz bir bütün olduğunu savunan Nursî’nin milliyetçilik anlayışının, Osmanlı döneminde savunduğu milliyetçilik anlayışını “Yeni Said” döneminde müsbet milliyetçilik adı altında devam ettirdiğini, bu dönemde ortaya çıkan ırk esasına dayalı milliyetçilik anlayışını ise “menfi” olarak nitelendirip kendince bir ayırım yaptığını görmekteyiz.

6. LAİKLİK

Kelime manası olarak “dine ait olmayan” anlamına gelen *laiklik*, “dinle devlet işlerinin ayrılığını esas alan siyasî-hukukî ilke”⁸¹⁹ olarak tarif edilebilir. İlk defa İngiltere’de XVI. yüzyılda papaz olmayanların da kiliseleri yönetebilmelerini isteyen fikir akımını ifade için kullanılan kelime etimolojik olarak, “ruhban sınıfına mensup olmayan, halktan olan” anlamında Yunanca laikos kelimesinden türetilerek Türkçe’ye girmiş ve “dinî alana ait olmayan” mânasında kullanılmıştır. Laiklik devlet yönetiminde bir prensip olarak ise, kanun koyucunun kanun yapma, yürütmenin de uygulama aşamasında herhangi bir dini referans almaması, devletin dinler karşısında tarafsız olmasını savunan prensiptir.⁸²⁰

Türkiye’de 1923 sonrası uygulanan laik cumhuriyet hakkında görüşlerini ifade eden Said Nursî’nin laiklik konusundaki görüşleri genelde “Laik Cumhuriyete ve rejime karşı olmak” suçlamasıyla mahkemelerde yaptığı savunmalarda yer almaktadır. Eskişehir Mahkemesinde yaptığı müdafaada “Cumhuriyet hakkında fikrin nedir?” sorusuna verdiği cevaptan sonra “Laik Cumhuriyet” konusundaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir. “Eğer laik cumhuriyet soruyorsanız; ben biliyorum ki, laik manası bitaraf kalmak, yani hürriyet-i vicdan düsturuyula dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi, dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet telakki ederim.”⁸²¹ Burada laikliğin, “tarafsız kalma” demek olduğuna işaret eden Nursî, laik hükümetleri de, din ve vicdan

⁸¹⁹ Laiklik Maddesi, *DİA.*, c.27. s. 61.

⁸²⁰ Laiklik Maddesi, *DİA.*, c.27. s. 61.

⁸²¹ *Tarihçe*, s. 358.

özgürlüğü gereği “dinsizlere ilişmediği gibi, dindarlara da ilişmez bir hükümet” olması gerektiğini söyleyerek laikliği, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde algıladığını göstermektedir.⁸²²

Nursî, laik cumhuriyetin, içinde yer alan farklı inançlara karşı tarafsız olmasını, dinsizlere karışmadığı gibi dindarlara da karışmasını öngörmektedir. O bu çerçevede laikliği din ve vicdan hürriyeti kapsamında ele alarak, bir taraftan batılı mânâdaki din hürriyetine saygılı laiklik anlayışına dikkat çekerken, diğer taraftan, laik Cumhuriyetin dinsizlik tarafını tutarak, dindarları zor durumda bırakacak tavır içine girmesini tasvip etmemektedir.⁸²³

Said Nursî'nin, dini dünyadan soyutlayan bir laiklik anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat o, laikliğin dinsizlik şeklinde algılanmasını ve tatbik edilmesini de doğru bulmamaktadır. Öte yandan Said Nursî bir milletin dinsiz olamayacağını, Asya ve Doğu milletlerinde din duygusunun hâkim olduğunu ifade ederek çoğunluk itibarıyla dindar bir milleti idare edenlerin laiklikteki tarafsızlık prensibinin dine saygı ve hürmet şeklinde tezahür etmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.⁸²⁴ Ona göre çoğunluğu Müslümanlardan oluşan böyle bir devlette hükümet, dindarlara taraftar olmalı ve dini teşvik etmelidir.⁸²⁵

Cumhuriyet yönetiminin, düşünce ve vicdan hürriyeti gibi kişinin temel hak ve hürriyetlerini en geniş şekilde ihtiva ettiğine işaret eden Said Nursî, böyle bir yönetimde dinin, diğer insanlara telkin edilmesinin laiklik prensibine aykırı olmayacağını vurgulamaktadır.⁸²⁶

Nursî, “Her hükûmette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete ilişmemek şartıyla herkes vicdanıyla, kalbiyle kabul ettiği bir metodu, bir fikri ile mes’ul olamaz.”⁸²⁷ Sözleriyle emniyeti ihlal etmemek şartıyla, hiç kimsenin vicdanıyla kabul ettiği bir fikirden dolayı sorumlu tutulamayacağını ifade ederek laik rejime muhalif olarak görülmesinin bir tehlike olmadığını emniyet ihlali olmadıkça hükümetin

⁸²² Ergin, *a.g.e.*, s.160.

⁸²³ Koçar, *a.g.e.*, s. 184.

⁸²⁴ *Tarihçe*, s. 195, 214–215

⁸²⁵ Koçar, *a.g.e.*, s. 184.

⁸²⁶ Koçar, *a.g.e.*, s. 184.

⁸²⁷ Nursi, *Emirdağ Lahikası-2*, s. 157.

icraatlarına karşı çıkmanın suç teşkil etmeyeceğini vurgulamıştır. Nursî, laikliğin din ve vicdan özgürlüğü anlamındaki uygulamasının Hz. Ömer'in, Kur'ân'ı inkâr eden gayr-i müslimlere karışmaması şeklinde İslam Devletinde de uygulandığını belirtmektedir.⁸²⁸

Netice olarak günümüzde araştırmacılar, sosyologlar, siyasetçiler ve ilim adamları tarafından çeşitli tanımları yapılan laikliğin kesin ve net bir tanımını hala yapılamazken Said Nursî'nin, 1900'lü yılların ortalarında yaptığı bu laiklik tanımlaması ve laiklik anlayışının doğru veya yanlış şeklinde bir hükümle nitelenmesinin sosyal bilimler adına doğru bir davranış olmayacağı kanaatindeyiz. Nursî'nin laiklik tanımında vurguladığı "tarafsızlık" ve "din ve vicdan özgürlüğü" kavramları bugün batılı anlamda laiklik anlayışına yakın gibi dursa da O'nun laiklik anlayışının laik devletten dine ve dindarlara hürmet etmesini ve dinin telkin edilmesine taraftar olunmasını istemesi gibi düşünceleri nedeniyle, Batı'daki laiklik anlayışla bire bir örtüştüğü söylemek doğru olmaz.

7. SİYASÎ PARTİLER

20. asrın ilk yıllarından itibaren sosyal ve kültürel alandaki gelişmelere paralel olarak siyasi alanda da bir takım müesseseler meydana gelmiştir. Farklı görüş ve kadroların parti halinde teşkilatlanması da Osmanlı'da meşrutiyete birlikte ortaya çıkmıştır.⁸²⁹

Siyasi Parti, "siyasi iktidarı doğrudan ele geçirmek ve toplumu yönetmek amacıyla kurulan belirli bir çalışma, program ve ideolojisi olan ve demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasal örgüttür."⁸³⁰

İlk siyasi partilerin ortaya çıktığı Meşrutiyet döneminde siyaset sahnesinde yer alan bir düşünür olan Said Nursî, birçok konuda olduğu gibi siyasi partiler konusunda da bir takım görüşler ileri sürmüştür. Gerek Eski Said dönemi olarak nitelediği ilk hayatında gerekse Yeni ve Üçüncü Said dönemlerinde siyasi partilerle ilgili görüşleri

---

⁸²⁸ Koçar, *a.g.e.*, s. 184.

⁸²⁹ Mürsel, *a.g.e.*, s. 165.

⁸³⁰ *Ana Britanica*, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 419.

takepçileri tarafından dikkatle incelenen Nursî'nin yaptığı bir takım öneri ve tavsiyeler onun siyasi partilere yaklaşımı hakkında bilgi vermektedir.

Öncelikle dini hayri ve kültürel vakıf ve derneklerin siyasi maksat taşımamaları konusunda görüşlerini belirten Said Nursî, İttihad-ı Muhammedi adıyla kurulan ve başlangıçta bir dini kuruluş olan cemiyetin siyasete alet olmaması için gayret sarfetmiş fakat buna muvaffak olamayarak cemiyetin 31 Mart olayındaki tahrikçiliğini önleyememiştir.⁸³¹

Said Nursî'nin, "Fırkacılık, lazım-ı Meşrutiyettir"⁸³² şeklindeki ifadesi onun parti müessesesini temsil esasına dayalı siyasi rejimlerin vazgeçilmez unsuru olarak gördüğünü göstermektedir. Prensip olarak partiliğe karşı olmayan Said Nursî, zararlı partiliğe dönüşen yanlış ve uygulamaları da tenkitten geri durmamıştır. Partilerin farklı fikir ve politka üretirken uzlaşmaz tavır sergilemelerini ve tarafgirlikle batılı hak, hakkı batıl gören uygulamaları tasvip etmemiştir.⁸³³ Sünühat isimli eserinde partilerin birbirinin yok olmasını arzu eden, uzlaşmaya yanaşmayan ve şeytanı melek meleği şeytan gösteren tarafgirlikten çekilmeleri gerektiğini ve bunun doğru olmadığını şöyle dile getirmektedir: "Bizdekilerde (bizim partilerde) hutut-u efkâr telâki için mütemayilen imtidada bedel, münharifen gittiğinden, nokta-i telâki vatanda, belki kürede görülmüyor. Vücut, adem gibi, birinin vücudu ötekinin ademini ister.. İnat, bazan müfrit fırka müteassıplarına, dalâl ve batılı iltizam ettirir. Şeytan birisine yardım etse, melek der, rahmet okutur. Ötekinde melek görse, libasını değiştirmiştir der, lânet eder."⁸³⁴ Sadeleştirirsek "Partilerin fikir çizgilerinin birbirine meylederek uzamaları gerekir. Fakat bizdeki partilerin çizgileri birbirinden uzaklaşarak gittiğinden; buluşma noktası, değil vatan içersinde, yeryüzünde dahi mümkün görünmüyor. Karanlık olduğunda ışık; ışık olduğunda karanlık olmadığı gibi, bir parti de diğerinin olmamasını istiyor ve onu yok sayıyor. İnat, partizanları sapıklığa ve yanlışlığa sahip çıkarır. Şeytan birisine yardım etse, 'melek' der, rahmet okutur. Diğer partide melek görse, elbisesini değiştirmiş 'şeytan'der lanet eder. Hüsn-ü zan sebebiyle kendi partisinin saçma bir

---

⁸³¹ Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 17-19.

⁸³² Nursi, *Sünühat*, 68.

⁸³³ Mürsel, *a.g.e.*, 167.

⁸³⁴ Nursi, *Sünühat*, 68.

düşüncesine delil olarak sarılırken, diğer partinin delilini de su-i zan sebebiyle saçma bir düşünce olarak görür. İşte bu düşünce zulümdür.”⁸³⁵

Said Nursî'nin Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi partilerine yaklaşımını üçüncü bölümde incelemiştik. Kurulmuş partilere yaklaşımı konusunda hayatının son döneminedoğru çok partili siyasi hayat sonrası o zamanda faaliyette olan partiler konusundaki görüşlerini “Nurculuk” akımı mensuplarına ve takipçilerine bir ders niteliğinde yaptığı açıklamaları da burada dile getirmenin doğru olacağı kanaatindeyim.

“Üçüncü Said” döneminde siyasi partileri 1946 Türkiyesinin şartları içinde, ideolojik tasnife tabi tutarak değerlendiren Said Nursî, Cevat Rifat Atillahan'ın İslam Demokrat Partisi isminde bir parti kurmaya teşebbüs etmesi üzerine Emirdağ Lahikası isimli eserinde o zaman faaliyette olan partilere karşı tutumunu taraftarlarına kendi değimiyle “Nur talebelerine” şöyle izah etmektedir.⁸³⁶

“Bu vatanda şimdilik dört parti var. Biri Halk Partisi, biri Demokrat, biri Millet, diğeri İttihad-ı İslâmdır. **İttihad-ı İslâm Partisi**, yüzde altmış, yetmişi tam mütedeyyin olmak şartıyla, şimdiki siyaset başına geçebilir. Dini siyasete âlet etmemeye, belki siyaseti dine âlet etmeye çalışabilir. Fakat çok zamandan beri terbiye-i İslâmiye zedelenmesiyle ve şimdiki siyasetin cinayetine karşı dini siyasete âlet etmeye mecbur olacağından, şimdilik o parti başa geçmemek lâzımdır.”

Said Nursî, İslamiyeti yaşama şuurunun zedelendiği, kültür değerlerinin fertlerden ve toplumdan tecrit edildiği bir zeminde din adına siyaset yapmanın başarısızlığa mahkûm olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, partilerin temsil ettiği fikirler toplumun ekseriyeti tarafından kabul gördükten sonra partiler iktidara talip olmalıdır.⁸³⁷ Aksi halde din adına siyaset yapan partiler şekilcilikten kurtulamayan ve dini siyasete alet yapan bir konuma gelecektir. Bu ise Nursî'nin hiç tasvip etmediği bir durumdur.

Said Nursî'nin bahsini ettiği ve metinde geçen “İttihad-ı İslâm” partisi tabiri, teşekkül etmiş ve kurulmuş bir parti değildir. Araştırmacı yazar Safa Mürsel bu ifadenin

⁸³⁵ Mutlu, *Bediüzzamanın Görüşleri Işığında Parti ve Siyaset*, a.g.e., s. 22.

⁸³⁶ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 386-387.

⁸³⁷ Mürsel, *a.g.e.*, s. 179.

bütün Müslümanların oluşturduğu potansiyel gücü nazara vermek için kullanıldığını söylemektedir.⁸³⁸

Varlığından bahsettiği ikinci parti ise İttihad Terakkinin bozuk kısmının devamı olarak vasıflandırdığı **Halk Partisi**'dir. Totaliter ve baskıcı tiplerin bu partide kümelenildiğini söyleyen Nursî, partinin memuriyeti maddi manevi bir imtiyaz kaynağı haline getirerek ayakta durmaya çalıştığını söylemektedir. Parti tarafından memuriyetin partizanca bir baskı unsuru haline getirildiğini bunun ise yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Nursî'ye göre İslâmiyetin bir kanun-u esasîsi olan, "Memuriyet, emirlik ise, reislik değil, millete bir hizmetkârlıktır." Ve "Bir kavmin efendisi onlara hizmet edendir"⁸³⁹ hadis-i şerifleri memuriyetin ve hizmetin çerçevesini çizen düsturlardır.⁸⁴⁰ Nursî, "Demokratlık, hürriyet-i vicdan, İslâmiyetin bu kanun-u esasîsine dayanabilir. Çünkü kuvvet kanunda olmazsa şahsa geçer. İstibdad, mutlak keyfi olur."⁸⁴¹ Sözleriyle kanunların güçlü olmadığı yerde istibdadın ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Nursî'ye göre Halk Partisi keyfi bir istibdadın temsilcisidir. Siyasi arenada var oldukça bu vasfını korumuştur. Ona göre, böyle bir parti milli ve manevi hayat için tehlikelidir. Bu nedenle Nursî yaşadığı dönemde bu partinin iktidar olmaması için iktidar olma şansına sahip olan ve ehven-i şer olarak nitelediği Demokrat Parti'yi demokrat vasfı taşıdığı için iktidarın alternatifi görerek desteklemiştir.

Said Nursî'nin partileri tasnif ettiği mektubundaki üçüncü parti ise, **Millet Partisi**'dir. 1948 yılında DP'den ayrılanlar tarafından kurulan partinin, liberal ve muhafazakâr yönü ağır basmaktaydı. Din ve Milliyetçilik konularına büyük önem atfeden parti, dinde hassas olan bazı çevrelerin ilgisini çekiyordu. 1950 seçimlerinde yüzde beş gibi düşük bir oy alan parti, zaman zaman aşırı dinci ithamlarıyla da karşı karşıya kalmaktaydı.⁸⁴²

---

⁸³⁸ Mürsel, *a.g.e.*, s. 179.

⁸³⁹ "Milletin efendisi, onlara hizmet edendir." el-Mağribî, Câmiu's-ş-şeml, 1:450, Hadis no: 1668; el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:463.

⁸⁴⁰ Mürsel, *a.g.e.*, s. 180.

⁸⁴¹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 386.

⁸⁴² Mürsel, *a.g.e.*, s. 180.

“Frenk illeti tâbir ettiğimiz ırkçılık, unsurculuk fikriyle Avrupa, âlem-i İslâmı parçalamak için içimize bu frenk illetini aşılımış.”⁸⁴³ Diyerek ırkçılık fikrine başından beri karşı olan Said Nursî, Türkçülüğün İttihad-ı İslâmda esas olan İslamiyet milliyeti ile mezc olmasını arzulamaktaydı. Ona göre ırkçı fikirleri olan böyle bir parti başa geçerse, “ekseriyet teşkil etmeyen ve ancak yüzde otuzu hakikî Türk olan ve yüzde yetmiş başka unsurlardan olanlar, hem hakikî Türklerin, hem hâkimiyet-i İslâmiyenin aleyhine cephe almaya mecbur olacaklar.”⁸⁴⁴dır. “Birisinin günahıyla başkası muahaze ve mes’ul olmaz.”⁸⁴⁵ Olan İslam’ın düsturunu zikrederek ırkçılık damarının bir adamın cinayetini bütün millete yükleyerek onu cezalandırmayı hak saydığını söyleyen Nursî, “Bir mâsumun hakkı, yüz câniye feda edilmez” diyerek İslâmiyetin bir kanun-u esasîsini zikretmektedir.

Prensip olarak ise, böyle bir partinin varlığına karşı olmayan Said Nursî, değerlendirmelerinde bu partiye bazı temenni ve tavsiyelerde bulunur. Ona göre bu parti Hürriyetçi ve Demokrat misyona yardımcı olmalı, tutum ve davranışlarıyla, yapacağı olumlu ve uzlaşmacı muhalefetle siyasi hayatta bir muvazene ve murakabe görevi yapmalıdır. Milliyetçi ve Muhafazakâr olan bu parti milletvekillerinin Demokrat Parti’deki muhafazakâr milletvekilleriyle fikir ve güç birliği yapıp menfi karar ve icraatlara engel olunabileceğini söyleyen Said Nursî, bu şekilde bir güç birliğinin o günün sert muhalefetini temsil eden Cumhuriyet Halk Partisine karşı daha güçlü ve millete dayanan bir siyasi ittifak meydana getireceğini belirtmiştir.⁸⁴⁶

Nursî’nin tasnifinde değindiği ve “Dindar Demokratlar” dediği “Kahraman Demokratlar” şeklinde övgüde bulunduğu **Demokrat Parti** konusundaki değerlendirmelerine üçüncü bölümde geniş bir şekilde yer vemiştik, burada da şunu belirtelim ki Nursî, Demokrat Parti yerine genelde “Demokratlar” tabirini kullanmaktadır. Bundan Demokrat Parti’yi her yönüyle mutlak olarak desteklemediği sadece, demokrat misyonunu devam ettiren ve sahip çıkan hürriyetçileri kastettiği

⁸⁴³ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 386.

⁸⁴⁴ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 386.

⁸⁴⁵“Herkesin kazandığı kendisinedir, kimse baskasının yükünü tasimaz” mealindeki Enam suresi, 164. ayet, “Hiçbir günahkar, bir başkasının günah yükünü yüklenmez”mealindeki İsrâ Suresi: 15. ayet ile aynı anlamdaki Fatır Suresi 18. ayet kastedilmektedir.

⁸⁴⁶ Mürsel, *a.g.e.*, s. 181.

anlaşılmaktadır. Bu partiyi destekleme nedenini açıklarken “ehven-i şer” tabirini kullandığını da yine belirtmiştik.

Bu mektubunda da yine Demokrat Parti’ye halkın teveccühünü kazanmaları için dine hürmetkâr olmalarını, Risale-i Nur’un resmen serbestiyetini ilân etmelerini, Ayasofya’yı da beş yüz sene devam eden vaziyet-i kudsiyesine çevirmek için gayret göstermelerini tavsiye etmektedir. Nursî’ye göre Halk Partisi devletin imkânlarını dağıtarak, Millet partisi ise ırkçılığın insan gururunu okşayan yönünü kullanarak siyasi güç elde etmektedirler. Demokratlarında dini ve manevi gereken ilgi ve müsamahayı göstermeleri halinde dindar kitlelerin desteğini alacaklarını söyleyerek dine ve dindarlara sahip çıkmalarını tavsiye etmiştir.⁸⁴⁷ Mektubuna “Dindar Demokratlar, hususan Adnan Menderes gibi zatların hatırları için, otuz beş seneden beri terk ettiğim siyasete bir iki gün baktım ve bunu yazdım.”⁸⁴⁸ diyerek nihayet vermektedir.

Çok partili siyasi haytta yer alan bu partiler hakkındaki değerlendirmeleri onun esasen siyasi partiye karşı olmadığı fakat partizanca ve uzlaşmaz tavırları da tasvip etmediği anlaşılmaktadır. Mevcut konjonktürde destek verdiği Demokrat Parti’ye dine müsamahakâr tavır göstermeleri konusunda tavsiyede bulunduğu görülen Nursî, bu partiyi görüşlerini benimsediği için değil, mevcut partiler içinde en az zararlı olabileceğini düşündüğü ve kurduğu “Risale-i Nur Akımı”nın geleceği için daha uygun olmasından dolayı stratejik bir tercih olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre dört partiden üçünün iktdarda olması millet için sıkıntılı neticeler doğuracaktır.

8. MUHALEFET

Sözlükte “uygunsuzluk, aykırılık, düşmanlık”⁸⁴⁹ gibi anlamlara gelen muhalefet kelimesi, siyasette yönetme gücünü elinde bulundurmeyen kişiler ve grupları anlatmak için kullanılır.

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan muhalefetin, siyasi parti ve grupların olduğu her yerde varolması kaçınılmazdır. Yani muhalefetsiz bir demokrasi zorbalığa

---

⁸⁴⁷ Mürsel, *a.g.e.*, s. 183.

⁸⁴⁸ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 386-387.

⁸⁴⁹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 666.

dönen bir yönetimi netice vereceğinden sağlıklı ve uygun değildir. Hayatı süresince iktidarlarla uzun süreli iyi ilişkiler kuramadığı için, “sürekli muhalif” olarak nitelendirilen Said Nursî, muhalefet konusunda da görüşler ileri sürmüştür.

Said Nursî, “Muhalefet, meşru ve samimi bir muvazene-i adalet unsurudur.”⁸⁵⁰ sözüyle muhalefeti mutlaka olması gerekli bir kurum olarak telakki ettiği anlaşılmaktadır. “Fırkacılık, lazım-ı Meşrutiyettir”⁸⁵¹ sözüyle de bir anlamda meşruti sistemin gereği olarak gördüğü siyasi partilerin birbirlerine muhalif olabileceğini de kabul etmiş anlamına gelir. Makemede yaptığı bir müdafaada “dünyada hiçbir hükümetin tek bir kanaati siyasiye”⁸⁵² içinde olamayacağını belirterek farklı görüşleri kabullenmenin gerekliliğini vurgulamak istemiştir. O başka bir sözünde, “Haksızlığa karşı, zulme karşı, kanunsuzluğa karşı muhalefet, hiç bir hükûmette suç sayılmaz, bilâkis muhalefet meşru ve samimî bir muvazene-i adalet unsurudur.”⁸⁵³ demektedir.

Said Nursî'nin muhalefetin meşru ve gerekli bir kurum olarak görmesi yanında muhalefetin ne kadarının meşru olduğu konusunda söylediği şu sözler muhalefetteki ölçüyü belirtmesi açısından önemlidir: “Her hükûmette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete ilişmemek şartıyla herkes vicdanıyla, kalbiyle kabul ettiği bir metodu, bir fikri ile mes’ul olamaz.”⁸⁵⁴ Nursî bu sözüyle emniyet ve asayiş ihlal etmemeyi yani farklı düşüncelerin fikir bazında kalmasını sosyal hayatı rahatsız etmemesini bir ölçü olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Kişilerin kalbiyle kabul ettikleri ve hükümet aleyhine olan düşüncelerden mesul olmamaları gerektiğini vurgulamıştır. Yine, muhalefetin ölçüsü konusunda söylediği “Her hükûmette şiddetli muhalifler bulunur”⁸⁵⁵ sözü de onun muhalefetin bazen şiddetli olabileceği görüşünde olduğunu göstermektedir. Burada belirtilen şiddetli muhalefet onun muhalefetteki ölçüyü gösteren ilk sözüyle çelişir gibi görünmektense de bunu şu şekilde izah etmek mümkündür. Nursî, bazen şiddetli muhalefet yapılabileceğini kabul etmekte fakat muhalefetin emniyeti ihlal edebilecek eylemlere dönüşmesini ise kabul etmemektedir.

---

⁸⁵⁰ Badilli, *a.g.e.*, s. 564.

⁸⁵¹ Nursi, *Sünihat*, s. 68.

⁸⁵² *Tarihçe*, s. 287; Krş, Erdoğan, *a.g.e.*, s. 90.

⁸⁵³ *Tarihçe*, s. 652.

⁸⁵⁴ Nursi, *Emirdağ Lahikası-2*, s. 157.

⁸⁵⁵ Nursi, *Şualar*, s. 320.

Muhalefet elbette eleştirilerden oluşan bir kurumdur. Nursî, “Tenkidi nasıl görüyorsun?” sorusuna: “Ya nefret veyahut şefkat sebebiyle yapılan bir değerlendirme” olarak cevap vermiş ve eleştirinin amacının ise, hak ve hakkati ortaya çıkarmak olması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁵⁶ Eleştirilerin yapılma şeklinin ise, sert olmaması gerektiğini Dar’ul- Hikmet-i İslamiye’de neden hizmet edemediği sorusuna verdiği cevapta şöyle dile getirmiştir: “Tenkitleri çok keskinleşmiştir. Karşısına çıkan fikir parçalanır söner.”⁸⁵⁷ Nursî’ye göre her türlü aşırılık zararlı olduğu gibi tenkitte de aşırılık doğru değildir. Tenkitte insaf düsturunun rehber olması gerektiğin belirten Nursî, Hutbe-i Şamiye isimli eserinde insaf ile yapılan tenkidin hakikatin ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu şöyle dile getirmiştir: “Tenkidi, eğer insaf işletirse, hakikatı rendeçler eğer gurur istihdam etse tahrip eder, parçalar”⁸⁵⁸

Said Nursî’ye göre iktidarın tamamen masum olması düşünülemez. Çünkü iktidarı meydana getiren insan unsurdur. İnsan ise hatadan hali olamaz. Durum böyle olunca farklı fikirlerin hatalı olan iktidarı veya kendi fikir yapılarına ters olan uygulamaları eleştiren tavır içinde olmaları kaçınılmazdır. Eleştirileri azaltma çözümü olarak ise, iktidarı meydana getiren unsurların iyi yetişmesi ve sağlam karakterli olmasını önerir.⁸⁵⁹

Nursî, siyasi iktidarların faaliyetlerinin tahrip etmek için yapılan sorumsuz muhalefet anlayışını reddetmekte ve milletin menfaatlerinin göz ardı edildiği yersiz ve insafsız muhalefetin, imkânsız isteyerek aslında kendilerine kötülük ettiklerini şöyle dile getirmektedir: “Muhali talep etmek, kendine fenalık etmektir... Onların istedikleri şey masum bir hükümdür. Hâlbuki şimsi şahs-ı vahid bile masum olamaz. Nerede kaldı zerratı günahkârlardan mürekkep bir hükümet masum olsun.”⁸⁶⁰ Burada İttihad-Terakki hükümetinden bahseden Nursî, günahları sebebiyle eleştirdiği hükümetin yanlışlarını insan olmalarına bağlamaktadır.

Nursî’ye göre, muhalefetin nasıl olması gerektiğini hayatında muhalefet ettiği İttihad Terakki Cemiyeti ile ilişkilerini ele alarak incelemek yerinde olacaktır. Said

---

⁸⁵⁶ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 91.

⁸⁵⁷ Badıllı, *a.g.e.*, s. 169.

⁸⁵⁸ Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, s. 147.

⁸⁵⁹ Mutlu, *a.g.e.*, s. 196.

⁸⁶⁰ Nursi, *Münazarat*, s.51-52.

Nursî'nin bu cemiyetle ilişkilerinde muhalefet anlayışını gösteren önemli bir ayrıntı vardır. Her şeye hayır demeyen, İttihatçıların iyiliklerini görmezden gelmeyecek yaptıkları hizmetleri her fırsatta dile getiren Nursî, aynı zamanda onlara düşmanlarla birlikte olarak hucum etmemiş düşmanların onlara saldırdığı zamanda onları savunarak dâhilde birliğin olması gerektiğini savunmuştur. “Sunuhat” isimli eserinde İttihatçılar hakkında sorulan soruya verdiği cevap oldukça ilgi çekicidir. İttihatçılara herkesin hucum ettiği bu zamanda onlar hakkında sorulan “İttihatçılara düşman idin şimdi neden susuyorsun? Diyenlere “düşmanların onlara şiddet-i hücumundan”⁸⁶¹ diye cevap vererek, “Ben tokadımı Antranik⁸⁶² ile beraber Enver’e Venezilos ile beraber Said Halim’e vurmam. Nazarımda vuran da sefildir.”⁸⁶³ Diyerek muhalefette hakperest bir anlayışı olduğunu göstermiştir.

Buradan anlaşıldığı üzere Said Nursî, yapıcı muhalefetin güzel bir örneğini bize vermektedir. Esasen zulüm ve haksızlıkları dolayısıyla her fırsatta şiddetli muhalefet yaptığı ve sert eleştirilerde bulunduğu hatta 31 Mart Olayı sonrası Divan-ı Harp’te yaptığı müdafaada “bu haydut hükümet”⁸⁶⁴ diye ağır ithamlarda bulunduğu İttihad ve Terakki Cemiyetine “kendi içimizde birlik olmalıyız” mesajıyla karşılık verir gibidir. Dış düşmanların, azim ve sebatları dolayısıyla kendi emellerine alet edemedikleri için İttihatçıları eleştirdiğini vurgulayarak, düşmanın ekmeğine yağ sürmemek için onların safında yer almamış ve dâhilde muhalif olduğu bir partiye düşmanlarla birlikte muhalefet etmemiştir.⁸⁶⁵

Birinci dünya savaşına İttihatçıların istekleri doğrultusunda sürüklenen Osmanlı bu savaştan ağır bir yara almıştı. Bu nedenle İttihatçılara ağır eleştiriler yöneltilmekte ve bile bile bu savaşa girildiğini söyleyen muhalefete karşı onları savunarak, mağlubiyetin onlara bağlanamayacağını işin bu kadar basit olmadığını yüzbinlerce şehit verildiğini söyleyerek muhalefeti tenkit eder. Sen hangi cemiyettensin neden muhalefeti şiddetle tenkit ediyorsun? Diyenlere ise “Şüheda cemiyetindenim. Tek bir veliyi inkâr etmek bile uğursuzluk iken iki milyon evliyaullah olan şühedayı inkâr

⁸⁶¹ Nursî, *Sunuhat*, Sözlük Yayinevi, İstanbul, 1977, s. 51.

⁸⁶² Doğuda çıkardığı isyanlarla Osmanlı'nın başını oldukça meşul eden Ermeni Taşnak Komitesi reisidir. Bkz. Şahiner, *a.g.e.*, s. 112.

⁸⁶³ Nursî, *Sunuhat*, s.51.

⁸⁶⁴ Badilli, *a.g.e.*, c.1, s.720.

⁸⁶⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s.93.

etmek ve kanlarını boşa akıttı demek meş'umların en meş'umudur.” (uğursuzlukların en uğursuzu) diyerek, savaşa haksız olarak girildiğini savunanların iki milyon şehidin şehadetini inkâr ettiklerini bunun uğursuzluk olduğunu belirtmektedir.⁸⁶⁶

Netice olarak Nursî, muhalefeti siyasi hayatın ve demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak meşru görmekte, fakat eleştirilerin yapılış amacının hakikatin ortaya çıkmasına yardımcı olacak biçimde ve şekilde yapılmasını öngörmektedir. Ona göre muhalefetteki en önemli nokta ise, “insaf ve hakpereslik”tir.

9. DİN-SİYASET İLİŞKİSİ

Din ve siyaset ilişkisi dünya tarihi boyunca sürekli tartışılan bir mesele olmaktan kurtulamamıştır. Beşeri ve İlahi dinlerin hemen hemen hepsi sadece insanların kutsalla olan ilişkilerini değil insanlar arası münasebetleri de düzenleyen kurallar koyması bunda önemli bir role sahiptir. Tarihte devlet başkanlığı yapmış peygamberlerin varlığı bize din ve siyaset iç içe geçtiği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Kısaca toplumsal hayat için siyaset gereklidir. Din de toplumsal hayatı düzenleyen kuralları da içermektedir. Bu nedenle din için siyaset gerekli görülmektedir. Bunları ikiz kardeş olarak ta değerlendirebiliriz.⁸⁶⁷

İslam dininin de sosyal hayatı düzenleyen kurallar koyması ve Hz. Peygamberin Medine şehir devletini kurarak burada siyasi otoritenin yerine getirdiği kanun koyma gibi bir takım siyasi faaliyetlerde bulunması İslam dini açısından din siyaset ilişkisini daha da önemli bir hale getirmiş ve İslam'ın siyasetle ilişkisi İslam tarihi boyunca sürekli gündemde kalmıştır. İslam'da din ve siyasetin birbiriyle özdeşleştiğini savunanların yanı sıra, İslamda din-siyaset ilişkisinin sağlıklı bir görünümde olduğunu savunanlar da vardır. Örneğin Fazlur Rahman “İslam'da din ve siyasetin ayrılmaz” olduğunu savunanların İslami değerlerin siyaset yoluyla gerçekleşmesini değil geleneksel İslam'ın kendi siyasi geleceklerini garanti etmesini istemektedirler. Rahman'a göre, İslam ülkelerinde demokrasinin ortaya çıkmasından sonra din-siyaset ilişkisi sağlıklı yürümeye başlamış ve “din politikaya acınacak

⁸⁶⁶ Şahiner, *a.g.e.*, s. 209; Kösoğlu, *a.g.e.*, s. 129.

⁸⁶⁷ İsmail Türkmen, “*Din, siyaset ve nefis üzerine*”, Köprü Dergisi, sy.50, Bahar-1995.

şekilde boyun eğmiştir.” Rahman, bu tehlikeli addedebilecek olgunun Mustafa Kemal Atatürk’ü laikliği tercih etmeye yönelten önemli nedenlerden biri olduğunu fakat laikliğin bu konuda bir çözüm olamayacağını düşünmektedir. Rahman’a göre, dini prensiplerin politik yollarla hedefler tesbit edilerek gerçekleştirilmesi yerine, dinin gündelik siyaset malzemesi halinde kullanıldığı ve “insafsızca” harcandığı bu tip Müslüman ülkelerde “sözde İslami partiler”i bunun sorumlusu olarak göstermektedir.⁸⁶⁸

Dinin siyasetle ilişkisi bağlamında Said Nursi’nin fikirlerine baktığımızda ise, onun Rahman’la aynı düşünceleri paylaştığını söylemek mümkündür. Nursi’nin aktif siyasi mücadeleyi reddeden tavrının siyasetin dünyevi amaçlar için kullanılması ve şeytani özelliklere bürünmüş siyasetin bu zamanda revaçta olmasından kaynaklandığı eserlerinde oldukça fazla işlenmektedir. Nitekim takipçilerinin büyük çoğunluğunun İslami söylemlerle ortaya çıkmış partilere mesafeli yaklaşımları, bu kanıyı güçlendirmektedir. Fakat bu durumun 1990’lı yılların ortalarına kadar İslami söylemlerle ortaya çıkmış partilerin iktidarı ele geçirecek güce ulaşamamlarına bağlayan araştırmacılar da mevcuttur.⁸⁶⁹

Said Nursi’nin din adına siyaset yapılmasına ilke olarak karşı olmadığı fakat amacın siyasetçilik olup dinin ikinci derecede kaldığı bir siyasete karşı olduğu 1919 yılında, “dinsizliğe karşı din namına meydana çıkmak lazım” diyenlere verdiği cevapta görülmektedir. Onlara “evet fakat kat’i bir şartla” şeklinde cevap veren Nursi, din namına siyaset yapmak isteyenlerin “muharriki, aşk-ı İslamiyet ve hamiyet-i diniye” olması gerektiği, muharrik ve müreccihin siyasetçilik ve tarafgirlik olursa bunun tehlikeli olacağı, birinci gruba girenlerin hata da etseler affedilecekleri, ancak ikinci grubun isabet de etseler mesul olacaklarını belirtmektedir.⁸⁷⁰ Bundan Nursi’nin siyasetin dine hizmet için yapılabileceğini, amacı siyasetçilik ve tarafgirlik olan siyasete karşı olduğunu çıkarabiliriz. Siyasetin dine alet edimesine başından beri karşı olan Nursi, kendisinin siyasette aktif olarak bulunduğu dönemde “dini siyasete alet” değil,

---

⁸⁶⁸ Çancı, *a.g.e.*, s. 268.

⁸⁶⁹ Çancı, *a.g.e.*, s. 268.

⁸⁷⁰ Nursi, *Sünühat*, s. 66.

bilakis “siyaseti dine alet” ederek çalıştığını ve amacının aşk-ı İslamiyet olduğunu belirtmektedir.⁸⁷¹

Said Nursi yaşadığı dönemde “dini siyaste alet etmekle” suçlanmış fakat kendisi bu suçlamaları reddederek eserlerinde dini siyasete alet yapmanın yanlışlığını vurgulamıştır. “Dini siyasete alet yapmak istiyor” suçlamalarına Sebilürreşad’ın 116. sayısındaki “Hakikat Konuşuyor” namındaki makalesiyle şöyle cevap vermektedir: *“Elcevap: Bütün dünyasını, hatta lüzum olsa kendi ahiretini dine feda etmeye bütün hayatı şهادet eden ve otuz beş seneden beri siyaseti terk eden ve beş mahkeme bu meseleye dair kati delil bulamadığı halde seksen yaşını geçmiş, kabir kapısında, hem dünyada hiçbir şeye malik olmayan bir adam hakkında, ‘Dini siyasete alet yapıyor’ diyenler, yerden göğe kadar haksızdırlar, insafsızdırlar.”*

Nursi ayrıca siyasetle iştilgal edenlerin bu zamanda tam hakiki dindar olamayacaklarını şu sözleriyle dile getirmektedir: *“Sahabeler ve onlara benzeyen mücahidinden, Selef-i Salihinden başka, siyasetçi, ekserce tam muttaki dindar olmaz. Tam ve hakiki dindar, muttaki olanlar, siyasetçi olmazlar. Yani maksad-ı asli siyasetini yapanlarda din, ikinci derecede kalır, tebei hükmüne geçer. Hakiki dindar ise; bütün kâinatın en büyük gayesi ubudiyet-i insaniyedir.”*⁸⁷² Burada Nursi din-siyaset ilişkisi bağlamında siyasetin “hakiki vazife-i insaniyeti” unutturarak siyasetçilerin çoğunluğunun dini amaçlardan uzaklaşabileceğini ve dini asıl gaye yapmanın zor bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Kendisi de bu durumun zorluğunu görerek bu zamanda siyasetle iştilgal etmeyi terk etmiş olabilir.

İnsanların imanlarının tehlikede olduğunu düşünen Nursi, bu zamanda “topuz” olarak nitelediği siyaset ile hareket etmenin yanlış olduğunu belirtmektedir. Said Nursi, insanların imanının tehlikede olduğu bu zamanda din adına siyaset yapılırsa din adına galebe çalınsa bile, siyasetle insanların kalplerinin ıslah edilemeyeceğini ve imanlarının kurtarılamayacağını, tersine kafir derecesinde olanları daha aşağıya indirerek münafık haline dönüştüreceğini, küfrünü ise kalbinde saklayacağını ifade etmektedir.⁸⁷³

⁸⁷¹ Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 79.

⁸⁷² Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 84.

⁸⁷³ Ümit Alpaslan, “Bediüzzaman ve Siyaset”, Köprü Dergisi, sy. 72, Güz-2000,

Nursi'nin din adına siyaset yapma hususundaki fikirlerinin Osmanlı dönemi ile 1945 sonrasında bazı noktalarda farklılık gösterdiği görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde aktif olarak siyaset sahasında yer alan Nursi, kendi değimiyle “siyaseti dine alet etmeye çalışırken”, “meşrutiyet şeriatı müstenittir”⁸⁷⁴ diyerek İslami bir meşrutiyet istediğini belirttiği gibi, İslamiyet’i ve Müslümanları içine alan kavramların siyasette kullanılmaması gerektiğini belirtmekte, “İttihad-ı Muhammedi” gibi isimlerin “umumun hakkı” olduğu için bunların “tahsis ve tahdid” kabul etmeyeceklerini söylemektedir. Başlangıçta umumun halkı olduğunu düşündüğü ve siyasete karışmayacakları yönünde izlenim idindiği için sonradan bu cemiyete dahil olduğunu da vurgulamaktadır. Ayrıca Nursi, siyasi partilerin İttihad-ı Muhammedi gibi isimler yerine “hâdim-i şeriat” yani dine yardımcı ünvanını taşıyabileceklerini kaydetmektedir.⁸⁷⁵

1945 sonrası ise, çok partili hayata geçiş üzerine yaptığı değerlendirmede İttihad-ı İslam partisinin iktidar olması için toplumun “yüzde altmış yetmişinin tam müteyyin” olmasını şart olarak ileri sürmüştür. Bunun sebebi ise, ona göre, uzun zamandan beri terbiye-i İslamiyenin zedelenmesidir. Ayrıca Nursi, dini söylemlerle yola çıkan bu tip partilerin “fırtınalı” tabir ettiği bu zamandaki tarafgir siyasete karşı dinî siyasete alet etmeye mecbur olacağından, “İttihad-ı İslam” partisinin başa geçmemesi lazım geldiğini belirtmektedir. Nursi, siyasetin İslamiyete hizmet etmesine ilke olarak karşı olmamakla birlikte, İslam terbiyesinin halkta yerleşmediği ve “imanın” tehlikede olduğunu düşündüğü bu dönemde böyle bir partinin “dini siyasete alet etmek”ten kurtulamayacağını söylemektedir. Ancak ona göre, toplumun yüzde altmış-yetmiş tam müteyyin olursa bu şekilde kurulacak ve dini amaçları gündelik siyasete malzeme yapmayarak aşk-ı İslamiyet’le çalışacak partiler yani “siyaseti dine alet etmeye çalışabilecek” bir siyasi parti başarılı olabilecektir.⁸⁷⁶

Dinin siyasete alet edilmesine karşı olduğu gibi, siyasetin dinsizliğe alet edilmesine de karşı olan Said Nursi, dinsizliği kullanarak dindar insanların baskı altına alındığı bir laiklik anlayışına da karşı çıkmaktadır. Laikliğin dini anlatmaya karşı olamayacağını söyleyerek din ve vicdan hürriyetine vurgu yapan Nursi, laik hükümetin

⁸⁷⁴ Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, 1926.

⁸⁷⁵ Alpaslan, *a.g.mk.*, Köprü Dergisi, sy. 70.

⁸⁷⁶ Ümit Alpaslan, “*Bedüzzaman ve Siyaset*”, Köprü Dergisi, sy.72, Güz-2000.

“dinsizlere ilişmediği gibi dindarlara da ilişmez bir hükümet” olması gerektiğini söyleyerek laikliğin tarafsızlık yönüne vurgu yapmış, laiklik konusunda kendine göre bir tanımlama yaparak, tek parti dönemi laiklik uygulamalarını ve laikliğin kullanılarak dine karşı çıkılmasını da eleştirmiştir.⁸⁷⁷

Dinen insanlara hizmete mükellef olduğunu belirten Nursi, ya dünyaları veyahut ahiretleri için çalışabileceğini kendisininde insanların ebedi saadetlerini kazandırmak için çalışmaya karar verip, siyaset topuzuyla değil; Kur’an’ın nuruyla insanlara hizmeti kendisine esas yaptığını belirtmektedir. Talebelerine de Nurları her türlü tarafgirliğin ve siyasetin üstünde tutmalarını, “Allah için sevmek; Allah için buğzetmek” prensibini, “siyaset için sevmek; siyaset için buğzetmek” tarzına dönüştürmemelerini istemiş ve Kur’an hakikatlerini hiçbir şeye alet etmemelerini, hatta İslam birliği politikasına bile Risale-i Nur’un alet edilmemesini istemiştir.⁸⁷⁸

Bir başka deyişle Cumhuriyet döneminde yaşanan toplumsal değişimler ve dünyevileşme eğilimleri ile din sosyal hayattaki etkisini kaybetmiştir. İslamcılık idealinin yenilgiye uğradığı bu dönemde Nursi’de, sosyo-politik söylemler yerine pasif bir alan olan “iman” temeline dayalı çalışmalara başlamış ve din-siyaset ilişkisi bağlamında yalnızca dini öne çıkaran bir tavır sergilemiştir. Demokrat Parti döneminde de yine, D.P’yi destekleme nedenini dine taraftar olmalarına bağlamıştır.

Sonuç olarak Nursi’nin din-siyaset ilişkisinde genel olarak eserlerinde ve söylemlerinde dini ön planda tutan bir tavır sergilediği; din adına siyaset yapmanın zorluğu ve bu zamanda bu şekilde mücadele etmenin mümkün olmadığı kanısına vararak sadece “din” ve “iman” için çalışmaya yöneldiği ve “dinin siyasete alet” edilmesine karşı çıkarak “siyaseti dine hizmetkâr ve dost” yapma şeklinde bir anlayış oluşturduğu anlaşılmaktadır. Fakat din-siyaset ikileminden dini tercih etmesine karşın, o gün olduğu gibi bugün de muhalifleri tarafında günümüzde hala siyasal İslam’ın bir parçası ve dini siyasete alet eden bir “tehdit” olarak algılananmaya devam ettiği de bir gerçektir.

---

⁸⁷⁷ Nursi’nin laiklik konusundaki görüşleri ilgili bölümde ele alınmıştır.

⁸⁷⁸ Alpaslan, *a.g.mk.*, Köprü Dergisi, sy. 70.

SONUÇ

Gençlik yıllarında taşrada alimlerle yaptığı münazaralarla tanınan, orta yaşlarında genel politikanın merkezi olan İstanbul'da gerek çeşitli kademelerde aldığı görevlerle, gerek Padişah'a yaptığı eleştirilerle ve sergilediği muhalif tavırlarla varlığından söz ettiren ve nihayet ömrünün yarısından sonra Kur'an'ın sırlarını insanlığa anlatma "iddiasıyla" bulunduğu asra "mücadele" insanı ve bir mütefekkir olarak damgasını vuran ve bugün birçok kitleye mal olmuş dinî ve ilmî bir hareketin önderi olan Said Nursî'nin siyasi düşüncelerini çeşitli yönleriyle ele aldığımız bu çalışmamız, onun hayatından, eserlerinden, siyaset karşısında tutumlarından ve siyasi parti ve cemiyetlere karşı söylemlerinden yola çıkarak oluşturduğumuz panoramanın da yardımıyla kendisinin siyaset kurumuna bakışını ve siyasi söylemlerinin eserlerine yansımalarını anlama ve anlatma çabasının bir ürünüdür.

Günümüzde çeşitli gruplara ayrılmasına rağmen, yazılı ve görsel medyayla, Türkiye'nin dört bir yanındaki vakıf ve dernekleriyle, dünyanın dört bir köşesindeki okulları ve yurtlarıyla inkâr edilemeyecek derecede geniş bir kitlesel hareket halini alan, nitelik ve nicelik bakımından çok farklı kesimler tarafından destek gören, "Risale-i Nur Hareketi", "Nurculuk Akımı" veya "Nur Cemaati" isimleriyle anılan çağdaş bir din akımı kurmayı başaran Said Nursî, yaşadığı devirde olduğu gibi bugün de bazı kesimler tarafından tamamen siyasi bir amaç ve hedefe yönelik bir tehdit gibi algılansa da, kuruluşundan günümüze gelinceye kadar inkârı mümkün olmayan bir taraftar kitlesine sahip olduğu aşikârdır. Hatta altmış kadar dile çevrilen eserleri ve takipçileri tarafından düzenlenen uluslararası sempozyumlarla geniş kitlelere hitap etme şansı bulduğu da bir gerçektir.

Bugün artık yurt içinde ve dışında, birçok kola ayrılmış "cemaat" yapısıyla "Nurculuk Akımı" ve kurucusu Said Nursi, taraftar ve muhalif pek çok araştırmacı tarafından eserleri ve hayatı pek çok kez incelenmiş ve hala da incelenmeye devam edilmektedir. Geniş bir taraftar ve sempatican kitlesine sahip bir lider olarak Nursi'nin, siyasal ve politik mücadelelerin arenası haline gelen çağımızda, siyasete karşı tavrı da ayrı bir önem arz etmektedir.

Özellikle XIX. asrın sonlarından itibaren dünya, devletler arasındaki politik manevralara göre şekil kazanmaya başlamış ve diplomatik söylemler, dünyanın kaderini belirlemede önemli bir kriter haline gelmiştir. Kitlelerin politik söylem ve eylemler yüzünden çok defa bir savaşın eşiğine geldiği de tarihi bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu açıdan bireylerin toplumsal yaşamdan bütünüyle soyutlanmaları elbette mümkün görülemez. İktidar ve otoritenin bireyler arasındaki ilişkilerde yaygınlığı kişileri kimi zaman özne, kimi zaman da nesne olarak siyasetin bir ögesi kılmaktadır. İşte Said Nursi'nin de içinde bulunduğu ve yaşadığı dönem, siyasal ve politik hamlelerin dünya sahnesinde ivme kazanmaya başladığı diplomatik bir dönemdir. Ayrıca, birçok devletin hamiliğini yapan, farklı unsurlara topraklarında yaşam hakkı tanıyan Osmanlı devletinin, siyasal nazariyelerin odağı bir merkez ve stratejik konumuyla tabiri caizse bir “cadı kazanı” hüviyetinde olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle başta siyasi dehası her ülke tarafından takdir gören Sultan Abdülhamid, devlet kademesindeki her Osmanlı asker ve bürokrati, ayrıca “hürriyet, vatan, bağımsızlık, meşrutiyet” kavramlarını ideal ve anayasal hak olarak gören her Osmanlı aydını, direkt veya dolaylı olarak siyasetin içinde bulunmuştur. Osmanlı bürokrat ve münevverlerinin çoğu zaman vatan sevgisinden kaynaklanan bu eğilimleri, aynı zamanda devleti bekleyen tehlikelerin farkında olmanın ve Balkanlarda başlayan etnik çözümlerin karşısında bir çaresizlik ve arayışın da göstergesidir. Nitekim Nursi, “Her bir adam vatanıyla milletiyle, hükümetiyle alakdardır”⁸⁷⁹ sözleriyle kişilerin, vatan sevgisinden kaynaklanan bir saikle siyasetten soyutlanamayacağını, fakat bunun mutlaka belli ölçüler çerçevesinde olması gerektiğini dile getirmiştir.

Bu çerçeveden bakıldığında Said Nursî'nin “Eski, Yeni ve Üçüncü Said” olmak üzere üç bölüme ayırdığı hayatını, siyasi faaliyetleri açısından değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

“Eski Said” döneminde “İslamcılar” arasında yer alan Said Nursî, İkinci Meşrutiyetten sonra “İttihad-ı İslam” görüşünü benimseyerek bunu açıkça ifade etmiş ve bu mefkûreden hareketle “İslamcılık” idealinin hala ümit vaat ettiği bu dönemde Osmanlı coğrafyasında birtakım siyasi faaliyetlerde bulunmuştur.

---

⁸⁷⁹ Nursi, *Kastamonu Lahkası*, s. 31.

Bu dönemde Said Nursî; Sultan Abdülhamid'in İstibdat rejimini eleştirmiş, Ondan Medresetü'z-zehra adını verdiği fen ve din ilimlerinin beraber tedrisini plânladığı Doğu Üniversitesi'nin kurulmasını istemiş, İttihad ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle temasta bulunmuş, Hürriyet taraftarlığı konusunda onlarla mutabık kalarak, II. Meşrutiyet ilân edildiği zaman Selanik'te "Hürriyete Hitap" başlıklı meşhur konuşmasını yapmış, bu hitabede "istibdad"ı kötölemiş, buna mukabil Meşrutiyet'i savunmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra patlak veren bazı sosyal olaylarda önemli roller üstlenmiş, 1909'da kurulan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alarak, Volkan gazetesinde ateşli yazılar yazmış, bu yazılarından dolayı 31 Mart Hadisesi'nin tahrikçilerinden olduğu gerekçesiyle Divan-ı Harb-i Örfî'de yargılanmış; fakat beraat etmiştir.

Milli Mücadele döneminde, I. Dünya Savaş'ında cephede savaşırken Ruslar'a esir düşmüş, esaretten kaçarak geldiği İstanbul'da Dar'ul Hikmeti İslamiye'de çalışmış, İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesinden sonra müntesibi bulunduğu Meşihat dairesine Angilikan Kilisesi tarafından sorulan altı soruya karşı İngiliz, Fransız, Yunan ve diğer işgal kuvvetlerinin sinsî şeytanlıklarının anlatan "*Hutuvât-ı Sitte*" adıyla bir bildiri yayınlarak dağıtmış; bağımsız bir Kürt Devleti kurmak için kendisinden istenilen desteğe ise, Devlet-i Aliyye'yi yeniden diriltmek için yapılacak her türlü hareketin içinde yer almaya hazır olduğunu, ancak Kürt Devleti tahayyülünün sadece İslâm düşmanlarının işine yarayacağını ifade ederek, sert bir şekilde reddetmiş; Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi'nin Anadolu'daki Kuvâ-i Milliye hareketini "isyan" olarak nitelendiren fetvasına karşı Kuva-yı Milliye'nin meşruiyetini kabul ederek, Kurtuluş Savaş'ını açıkça desteklemiş ve bu desteğinden dolayı takdir görerek Mustafa Kemal Paşa tarafından gizli şifreyle Ankara'ya davet edilmiştir.⁸⁸⁰

1923 yılında geldiği mecliste resmi merasimle karşılanarak meclis kürsüsünde Kurtuluş savaşı gazilerine dua etmiş, meclis çalışmalarını takip ederken kendi ifadesi ile, "kuvvetli bir dinsizlik cereyanının fen ve felsefeden gelen dalaletle imanın esaslarına hücum ettiğini" görüp, bu imansızlık cereyanına siyasetle karşı gelinemeyeceğini düşünerek "*Şetandan ve siyasetten Allah'a sığınırım*" diyerek siyaseti terk ettiğini

⁸⁸⁰ *Tarihçe*, s. 124; Şahiner, *a.g.e.*, s. 250-251; Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 43-44.

söylemiş ve Van'da Erek Dağı'nda inzivaya çekilmiştir. Şeyh Said İsyanının patlak vermesiyle -bu isyana destek vermeyip önlemeye çalıştığı halde- bu olayla ilişkilendirilerek gözaltına alınmış; İstanbul, Burdur, Isparta ve nihayet Isparta'nın Barla beldesine sürgün edilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edildiği bu tek parti döneminde kendini "Yeni Said" olarak isimlendirmiş ve "*Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım*" diyerek siyasetle iştigal etmemeyi hayatının en önemli prensibi haline getirmiştir. Bu dönemde "Risale-i Nur" ismini verdiği eserlerini neşretmiş, 1935 yılından itibaren mahkemelerde "rejim aleyhtarı olmak, siyasi cemiyet kurmak, Cumhuriyet'e karşı olmak, tarikat dersi vermek" gibi siyasi suçlamalarla çeşitli mahkemelerde yargılanmış, nihayet 1950 sonrası Afyon Mahkemesinin verdiği kararla beraat etmiş ve eserleri matbaalarda basılmaya başlamıştır.

Kendisini "Üçüncü Said" olarak isimlendirdiği hayatının son dönemde ise, şahsi olarak siyasetten uzak durma prensibini devam ettirmekle birlikte takipçilerinden bir kısmının -Risale-i Nur hesabına değil kendi şahısları adına- siyasete girmeleri yönünde teşvik etmiş, iktidardaki Demokrat Parti'ye yakın durarak "Risale-i Nur Hareketi"nin geleceği ve selameti için çalışmalarda bulunmuş, 1957 seçimlerinde Demokrat Parti'ye açıktan oy vererek desteklemiş, bunun diğer partilere karşı stratejik bir tercih olduğunu açıklamaktan da geri durmamıştır.

Sonuç olarak bireylerin iktidarla ve sosyal hayatla ilişkileri bağlamında siyasi hayattan soyutlanamayacağı gerçeğinden hareketle Said Nursî'nin de siyasi otoriteyle ilişkide olması kaçınılmazdır. Ancak onun bu ilişkilerini araştırmacıların bir kısmı, siyasetten kaçındığını söyleyerek görmezlikten gelse de, yukarıda anlatılanlar Nursî'nin eserlerinde ve hayatının her döneminde bir takım siyasi eylem ve söylemlerin olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hayatının tümünde aktif veya pasif olarak Said Nursî'nin siyaset kurumuyla ilişki içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim Nursî, siyasetten kaçındığını söylediği Cumhuriyet döneminde yazdığı eserlerinde bile bir takım siyasi açıklamalara yer vermiş ve devlet mercilerine bir takım siyasi içerikli mektuplar da yazmıştır. Fakat bundan tamamen siyasi bir hayat sürdüğü ve aslında her söz ve eyleminin siyasetle açıklanması gibi bir netice de muhakkak çıkarılamaz.

Said Nursi, siyaseti bizatihi kaçınılması gereken bir olgu olarak da değerlendirmemektedir. Ona göre, kurallara uygun ve dini amaçlar doğrultusunda yapılan siyaset “meşru” dur. Hatta din adına siyaset yapılmasının gerekliliğine inandığı için bir dönem kendi ifadeleriyle “dini siyasete alet” ederek değil, bilakis “siyaseti dine alet” ederek siyaset yapmıştır. Eğer siyaset bizathi şer olsa, o vakit Hz. Peygamber’in siyasi otoriteyi sağlama adına yaptığı icraatları ve Asr-ı Saadet’te Raşit Halifeler’in siyasi icraatlarını izah etmek güç olacaktır. Bu anlamda “*şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım*” cümlesiyle özetlenen “Risale-i Nur Hareketi” döneminde, Nursi’nin siyaseti neden terk ettiği veya hangi siyaseti terk ettiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Nursi’nin bu cümlesinde şeytan ile siyaseti yanyana zikretmesinin, şeytani tavırlara bürünmüş bir siyaset tarzını, en çok da siyasetin “belkemiğini oluşturan tarafgirlik hilesini” nazara vererek siyasi hayatının, çoğu zaman şeytanî hilelerin ve saptırmaların merkezi haline geldiğini, bu nedenle böyle bir cümle sarf ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Dolayısıyla, bu cümle siyasetle ilgilenmeyi ya da uzak durmayı doğrudan telkin eden bir söz değildir. Bu sözden siyasî olaylara tamamen kapalı olunması veya siyasete mesafeli durulması anlamı da çıkarılamaz. Aksine, siyasi olgulara hükmeden “taassup”, “tarafgirlik”, “garaz” gibi “nefsanî” tavırlara karşı ölçülü bir şekilde davranmayı ifade eder. Kimi araştırmacılar, Said Nursi’nin bu bakış açısıyla siyasetin tarafgirlik belasıyla sosyal mekanizmayı zedeleyen en önemli sorun olduğunu vurgulayarak tarafgir ve partici siyasete karşı, “toplum adına ve sosyal menfaat için” siyaset yaptığını söylemektedirler.⁸⁸¹ Menfaat üzerine dönen siyaseti “canavar” olarak tarif eden Said Nursi, eserlerinin satır aralarından okunabilen “iddiaya” göre, siyasete sadece “din ve toplum” adına yapılabilecek hizmetlere vesile olmak şartıyla sıcak bakmış, insanlığa “muzır” olan siyasetten de şiddetle kaçınmıştır.

Ayrıca Nursi’nin hangi tür siyasetle ilgilendiği ve hayatında nasıl bir siyaset tarzını tercih ettiği konusunda taraftar araştırmacılar, onun hayatının her döneminde “siyasete yön vermek” ve “irşad” merkezli bir siyaset tarzı izlediği konusunda hem fikir olsa da, muhalif araştırmacılar tarafından dini siyasete alet ettiği ve siyasi amaç güttüğü konusunda suçlamalara maruz kalması ve günümüzde hala “Siyasal İslam”ı hortlatıcı ve tehlikeli olarak görülen takipçileri nedeniyle korkuyla bakılması onun “iktidar

---

⁸⁸¹Senai Demirci, “*Siyaset, sebep, Şeytan, Şer*”, Köprü Dergisi, Güz, 2000, sy.72.

mücadelesi” anlamında siyaset yaptığı ve “siyasi bir amaç” güttüğü konusunu da gündemde tutmaktadır.

Bununla birlikte taraftar araştırmacıların Nursî’nin, başından beri siyasete kendi düşünceleri doğrultusunda “yön vermek” ve “yöneticileri ikaz etmek” için siyaset yaptığı kanısına katılmamak mümkün değildir. Gerçektende Said Nursî, parti kurup idareye talip olması için şartların en müsait olduğu zamanlarda bile böyle bir girişim içinde olmamıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, her ne kadar Said Nursî, şahsi olarak iktidarı isteyip, ona talip olmasa da demokrat partiyi 1957 seçimlerinde iktidarda tutmak için gösterdiği gayret dikkate alındığında, öncelikle düşüncesine yakın olan kişilerin iktidarda kalması için mücadele verdiği, daha sonra bunun gerçekleşip gerçekleşmemesine bakmaksızın, siyasilere politika teklif ederek, onları kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirme şeklinde bir siyaset tarzı oluşturduğu açıktır.

Bu bağlamda siyaset tanımları içindeki “iktidar mücadelesi” ve “siyasete yön vermek” fiillerinden daha çok siyasete kendi düşünceleri ve amaçları doğrultusunda yön vermeyi tercih ettiği, bir anlamda “iktidar mücadelesini” kendi iktidarı olarak değil de, dini düşünce ve dindar insanların hürriyetlerinin yönetime taşınması anlamında algıladığı anlaşılmaktadır.

Siyaset kurumuyla ilişkilerinde dönemsel olarak farklı tavırlar sergileyen Nursi, bir dönem ilgilendiğini kabul ederek daha sonra terk ettiği hayat-ı siyasyeyi terk etme nedenini genel olarak siyasetteki şeytani hileleri görmesi ve “imansızlık cereyanına karşı” mücadelede siyasetle mücadele edilemeyeceğini anlaması olarak zikretse de, onun bu durumunu Birinci dünya savaşından sonra yaşanan gelişmelerle ulus-devlet modeli çerçevesinde kurulan Cumhuriyet’le birlikte kamusal alanın belirleyici unsurunun “kutsal”dan “toplumsal”a doğru kayması neticesinde bir “dünyevileşme” hareketinin yaşanmasıyla, Nursi’nin savunduğu fikir olan “İslamcılık” düşüncesinin politik anlamda yenilgiye uğradığı zamana rastlaması akıllara dini sosyal ve siyasi hayata taşıyanlara yapılan baskıların neticesi olarak siyasi eylem ve söylemlerinde değişikliğe gitmiş olabileceği sorusunu getirmektedir. Şüphesiz Nursi, “Eski Said” dönemine savunduğu sosyo-politik modernleşme ve demokratikleşme projelerinin yeni kurulan devletin modernleşme projesinin pozitif ve ulusçu bir özellik

taşması nedeniyle neticesiz kalacağını görüyordu. Çünkü otoriter olan yeni rejimin Nursi'nin projelerini kabul etmesi ona göre mümkün görünmüyordu. Bu şekilde mücadele edenlerin başarısız ve kötü örnekleri ile karşısında durduğu bu dönemde, sosyo-politik söylemlerle mücadele etmek yerine, yeni bir mücadele alanına yönelerek “iman” üzerine yoğunlaşmış ve eylem ve söylemlerini teolojik ve felsefi alana kaydırmıştır. Yani Nursi, “Eski Said” dönemindeki sosyo-politik söylemleri bırakarak, İslam medeniyetini oluşturmak için toplumu “tabandan tavana” anlayışla dönüştürmeyi tercih etmiştir.⁸⁸² Cumhuriyet döneminde bütün muhaliflerin susturulduğu dönemde “pasif direniş” örneği göstererek ileride meyvelerini toplayacağı “iman” temeli üzerine kurulu bir hareketin önderliğine soyunmuştur. Nitekim bu Gandhi'nin Hindistan'daki muhalif tavırlarıyla benzerlikler göstermektedir. Nursi'nin bu “pasif” muhalefet tarzını “sivil itatsızlık” olarak da adlandırabiliriz.

Said Nursi ise bu durumu, “hayat-ı insaniye ve İslamiyede üç muazzam mesele vardır. Bunlar iman, şariat, hayattır.” diyerek bunlar arasında öncelikli ve en önemli olanın “iman” olduğunu söylemiş ve o dönemde popüler olan sosyo-politik söylemler yerine, hiç popüler sayılmayacak bir konu olan “iman” temeli üzerine çalışmaya başlamıştır. Kendi beyanlarına göre “Yeni Said” döneminde “yalnız ve yalnız imana hizmet hususu” üzerine yoğunlaşarak, hayat-ı içtimaiye-i siyasiyeden uzak durmuştur. Yani Nursî, İslam medeniyetini gerçekleştirmek için siyasetle toplumu tepeden dönüştürme ve değiştirme faaliyeti yerine, toplumun tabanına inerek ve “imanı kalplerde yerleştirerek”, değiştirme faaliyetine geçmiş ve bu manada yazdığı eserlerle toplumun bazı kitlelerini etkilemeyi başarmıştır. Şerif Mardin'in değimiyle önceleri kırsal alanda yaşayan ve laik cumhuriyete ve yenedünyaya katılmayan kişiler üzerinde etkili olan “Nurculuk”, zamanla etkisini şehirlere de yaymış ve insanlara “Ehli Hadisin bağnazlığını içermeyen iman tazelemeye çalışan bir hareket” olarak, “İslam üzerine kurulu bir Kur'an'a dönüş” sunmuştur.⁸⁸³

Kendisinin “hizmet” olarak nitelediği, muhalifleri tarafından “siyasal İslam”ın bir parçası olarak görülen ve bazı sosyologlar tarafından “iman kurtarma” merkezli bir “tecdid” hareketi olarak tanımlanan “Risale-i Nur Hareketi” ile geniş kitlelere hitap

⁸⁸² Bünyamin Duran, “Nursi'de Devlet Algısı”, Köprü Dergisi, Yaz-2008, sy. 103, s.42-43.

⁸⁸³ Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, a.g.mk., s.33-34.

etme şansı bulan Said Nursi'nin, kurmuş olduğu akımın günümüzde sahip olduğu misyon ve vizyon dikkate alındığında, muhaliflerinin çokluğuna rağmen pek çok kitleyi ardından sürükleyen bir ekol kurmayı başardığı ve modernizmi dışlayan dindar kesime de modernleşerek dini yaşayabilecekleri gerçeğini benimsettiği söylenebilir. Onu bu denli başarıya ulaştıran unsur ise, bizce onun İslamcılık düşüncesinin yenilgiye uğramasından sonra bu gerçeği kabullenerek kendine göre bir strateji geliştirmesi ve bu düşüncüyü siyaset yoluyla değil de toplumun kendi iç dinamikleriyle sağlamak adına uzun vadeli bir çalışmaya geçebilmesi ve düşüncelerini revize edebilmesidir.

Son söz olarak Said Nursi'nin XX. asırda “yenileme” iddiasıyla yola çıktığı, “iman hakikatlerinin bu asra dersi” olarak tanımladığı eserleri, asıl olarak iman ve inanç konularını içerse de eserlerinin bazı yerlerinde; Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi fikri ve siyasi dalgalanmaların meydana geldiği dönemlerde yaşamış bir inanç ve eylem insanı olarak hayatında, siyasi eylem ve söylemlerin olduğu görülmektedir. Eserlerini okuyan ve onun izinde olduklarını iddia eden takipçileri, her alanda olduğu gibi onun siyasi fikirlerini de kendilerince yorumlamaktadırlar. Aynı ifadeyi farklı şekilde anlayan insanlar olduğu gibi, Said Nursi'nin siyasi düşünceleri de muhalifleri ve birçok kola ayrılmış takipçileri tarafından farklı şekilde algılanabilecektir. Kişilerin algısına bağlı olarak değişebilen bu düşünce ve fiilleri şahısların anlayışına bırakmak uygun bir tercih olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Albayrak, Sadık, **Son Devrin İslâm Akademisi Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1973.
- _____, **Son Devir Osmanlı Uleması**, İstanbul: Milli Gazete Yayınları, 1980, c.4-5.
- Altınsu, Abdülkadir, **Osmanlı Şehüislamı**, Ankara: Ayıldız Yayınevi, 1972.
- Armaner, Neda, **İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Armağan, Mustafa, **Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı**, İstanbul: Ufuk Kitaplar, 2006.
- Arslan, Muzaffer, **Bediüzzaman Said Nursî ve Din Düşmanları**, Maraş: 1960.
- Bahadıroğlu, Yavuz, **Bediüzzaman Said Nursî Hayatı Tefekkürü Mücadelesi**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.
- Badıllı, Abdülkadir, **Bediüzzaman Said-i Nursî-Mufassal Tarihçe-i Hayatı**, Cilt-I-III, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Balcı, Ramazan, **Bediüzzaman Said Nursî-Kışta Gelen Bahar Müjdecisi**, 2. Baskı, İzmir: Rehber Yayınları, 2006.
- Balcı, Ramazan- Tetiker, Celal, **Yeni Tarihçe-i Hayat**, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.
- Berk, Bekir, **Bediüzzaman ve Siyâset**, İstanbul 1993.
- _____, **Risâle-i Nur, Bediüzzaman ve Talebeleri Hakkında Türk Hâkimlerinin Verdiği Kararlar**, (nşr. Mustafa Sungur-Said Özdemir), Ankara: Kardeş Matbaası, 1962.
- Bozgeyik, Burhan, **Bediüzzaman Said Nursî Hayatı Dâvası Eserleri**, İstanbul: Risale Yayınları, 1995.
- Canan, İbrahim, **İslâm Âleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.
- Çapanoğlu, M.Süleyman, **Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi**, İstanbul: Sinan Matbaası, 1964.
- Çelik, Hüseyin, **Ali Suavi ve Dönemi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

- Çubukçu, İbrahim Agâh, **Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1967.
- Duman, Murat, **Bediüzzaman Said Nursî-Hayatı ve Davası, İstanbul: Gelecek Yayınları, 2008.**
- Dursun, Turan, **Müslümanlık ve Nurculuk**, İstanbul: Kaynak yayınları, 1997.
- Düzdağ, Ertuğrul, **Volkan Gazetesi (tam ve aynen metin neşri)**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1992; İstanbul: İz Yayıncılık, 1987.
- _____, **Dünden Yarına İbret Aynasında Çehreler**, İstanbul, 1978.
- el- Maverdî, Ali b. Muhammed b. Hasan, **el- Ahkâmu's-Sultaniye**, trc. Ali Şafak, İstanbul, 1976.
- Erdoğan, Mehmet, **Bediüzzaman ve Siyaset**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Ergin, Murat, **Nurculuk Gerçeği**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2001.
- Fergan, Eşref Edip, **Bediüzzaman Said Nûr Tenkîd-Tahlîl**, İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.
- _____, **Risâle-i Nûr Müellifi Said Nursî, Hayâtı, Eserleri, Mesleği**, İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, İstanbul: Birleşik, 1999.
- Güzeldere, Seyfi, **Gerçek Bediüzzaman ve Doktrinleri**, İstanbul: Toker Matbaası, 1966.
- Gün, Fahrettin, **Din, Siyaset ve Laiklik**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.
- Harmancı Abdülkadir, **Said Nursi'nin Risalelerinde Kelam-Felsefe Problemleri**, İstanbul: Ayışığı.
- Hançerlioğlu, Orhan, **Toplumbilim Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Işık, İhsan, **Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk**, 1. Basım, İstanbul: Ünlem, 1990.
- İmam-ı Gazali, **İhyâ-i Ulumüddîn**, trc. Ahmet Serdaroğlu, c.1, İstanbul: 1974.
- İttihad İlmî Araştırma Heyeti, **Cemal Kutay'ın Bediüzzaman Hazretleri Hakkındaki Asılsız İddialarına Cevaplar**, İstanbul: İttihad Yayıncılık, 1999.
- Kara, İsmail, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Metinler/Kişiler**, c.2, İstanbul: Risale, 1986.
- _____, **İslamcıların Siyasi Görüşleri**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

- Kaptanağası, Selahattin, **Yeşilay'ın Tarihçesi**, İstanbul: 1990.
- Kitapçı, Zekeriya, **Bediüzzaman Said Nursî ve Anadolu İman Hareketi**, Konya :Kuzucular Ofset, 1998.
- Kısakürek, Necip Fazıl, **Son Devrin Din Mazlumları**, 10.Basım, İstanbul: Büyük Doğu,1990.
- Koçak, Musrafâ, **Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.
- Kösoğlu, Nevzat, **Said Nursî (Hayatı-Yolu-Eseri)**, İstanbul: Ötüken,2004.
- Kösem, Süleyman, **Sorularla Bediüzzaman ve Risale-i Nur**, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2002.
- Kuran, Ahmet Bedevi, **Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde İnkılap Hareketleri**, İstanbul: 1945.
- Kutluay, Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**,4.Basım, İstanbul: Anka,2001.
- Kutay, Cemal, **Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî Kur'ân Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980.
- _____,**Tarih Sohbetleri**, İstanbul, c.1, 1967.
- Kutlar, Aziz, **Bediüzzaman Said Nursî'nin İktisadî Görüşleri**, İstanbul 1986.
- Mardin, Şerif, **Bediüzzaman Said Nursî Olayı**, 10.Basım, Metin Çulhaoğlu, (çev.), İstanbul: İletişim,2005.
- _____, **Türkiye'de Din ve Siyaset (Makaleler)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Malmisanij, **Said-i Nursi ve Kürt Sorunu**, İstanbul: Doz Basım, 1991.
- Menek, Abdülkadir, **Bediüzzaman Said Nursî-İstanbul Hayatı**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2008.
- Mevlanazade Rıfât, **31 Mart Bir İhtilal'in Hikâyesi**, İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.
- Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık**, ed. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, c.6, 2004.
- Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakarlık**, ed. Murat Gültekingil-Tanlı Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, c.5, 2004.
- Murat, Serdar, **Ankara Siyaseti ve Said Nursî**, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2001.

- Mutlu, İsmail, **Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Parti ve Siyaset**, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1994.
- _____, **Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında İslam ve Milliyetçilik**, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1994.
- _____, **Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında İslam ve Hilafet**, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1994.
- _____, **Sorularla Bediüzzaman Said Nursi**, I-II., İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1994.
- Mürsel, Safa, **Said Nursî'nin Devlet Felsefesi**, İstanbul: Yeni Asya, 1976.
- _____, **Siyâsî Düşünce Tarihi Işığında Bediüzzaman Said Nursî**, İstanbul 1989.
- _____, **Laikliğin Neresindeyiz?**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1982
- Nursî, Abdurrahmân, **Bediüzzaman'ın Târihçe-i Hayâtı**, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1335.
- Nursi, Said, **Terimli-Lugath-Kaynaklı-İndeksli Risale-i Nur Külliyyatı**, İstanbul: Söz Basım, 2006.
- _____, **Nutuklar, Makaleler-Divan-ı Harb-i Örfi- Nüsha Karşılaştırmalı Tam Metin**, Haz. İsmail Mutlu, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2008.
- Nursî, Said, **Barla Lahikası**, Sözler Yayınevi, İstanbul 2001.
- _____, **Bediüzzaman Cevap Veriyor**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.
- _____, **Beyanat ve Tenvirler**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006
- _____, **Divân-ı Harb-i Örfi**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006; İstanbul: İkbâl-i Millet Matbaası, 1911.
- _____, **Emirdağ Lahikası**, I-II, İstanbul: Sinan Matbaası, 1959; İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.
- _____, **Hizmet Rehberi**, İstanbul: Sözler Yayınevi, 1998.
- _____, **Hutbe-i Şâmiyye**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.
- _____, **İçtimaî Reçeteler**, İstanbul: Tenvir Neşriyat, cilt 1-2, 1990.
- _____, **Kastamonu Lahikası**, Envar Neşriyat, İstanbul, 1995; İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.
- _____, **Lem'alar**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.
- _____, **Mektubat**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.

- _____. **Muhakemat**, İstanbul: Sözler Yayınevi, 1996.
- _____. **Münazarat**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006.
- _____. **Sikke-i Tasdik-i Gaybî**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006; İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- _____. **Sözler**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006; İstanbul: Envar Neşriyat, 1994; İstanbul: Sözler Neşriyat, 1990.
- _____. **Sünühat**, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002; İstanbul: Sözler Yayınevi, 1977.
- _____. **Şualar**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2006; İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- Okuyan, Selim, **Filistin'in Gölgesinde Abdülhamit ve Theodor Herzl**, İstanbul: Selis Kitaplar, 2008.
- Ordu, Talat- Erkal, Seyit N., **Tespitler Işığında Bediüzzaman ve Risale-i Nur**, İzmir: Şahdamar Yayınları, 2005.
- Özek, Çetin, **100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar**, İstanbul 1968.
- _____. **Türkiye 'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü**, İstanbul 1964.
- Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, Cilt 1-14, İstanbul: Ökten Yayınevi, 1979.
- Paksu, Ömer Faruk, **Türk Düşünürlerin Gözüyle Said Nursî**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2004.
- Resülan, Osman, **Bediüzzaman'ın Volkan Yazıları**,
- Risale-i Nur Külliyyatı Müellifi Bediüzzaman Said Nursî Hayatı, Mesleği, Tercüme-i Hali**, (hızl. Talebeleri), İstanbul: Sözler, 1976.
- Risale-i Nur Hakkında Ankara'da Verilen Konferans**, İstanbul: Sinan Matbaası, 1960.
- Rohat, **Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi**, İstanbul: Fırat Yayınları, 1991.
- Sabahattin, Prens, **İttihad ve Terakki Cemiyetine Açık Mektuplar Meselemiz Hakkında Üçüncü ve Son Bir İzah**, İstanbul, 1910.
- Salihoğlu, M. Latif, **Bediüzzaman'dan Tesbitlerle Türk-Kürt Kardeşliği**, İstanbul: Gençlik Yayınları.
- Sâtihî, İhsan Kasım, **İslâm Önderlerinden Bediüzzaman Said Nursî ve Eseri** (trc. Aziz Hatiboğlu), İzmir 1993.
- Soysal, İlhami, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

- Süzen, Mustafa, **Bediüzzaman'ın ÜÇ t. Hayatı**, Ankara: Yeni Kuşak Yayınları, (Osm-Türkçe), 2000.
- Şahiner, Necmettin, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- _____, **Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor**, I-IV, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.
- _____, **Türk ve Dünya Aydınlan Gözüyle Nurculuk Nedir?**, İstanbul: 1990.
- _____, **Belgelerle Bediüzzaman'ın Kabir Olayı**, İstanbul: Timaş Yayınları, 1996.
- _____, **Said Nursi ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1977.
- eş-Şehristânî, Muhammed Abdülkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, Mustafa Öz (çev.), İstanbul: Ensar, 2005.
- Tunaya, Tarık Zafer, **İslamcılık Akımı**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007;
- _____, **Türkiyede Siyasi Partiler**, İstanbul: Arba Yayınları, 1952.
- _____, **Türkiyede Siyasal Partiler**, Cilt I-II-III, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984.
- Vakkasoğlu, Vehbi, **Mânevi Dünyamızda İz Bırakanlar**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1994.
- _____, **Bediüzzaman Said Nursî'den Siyasi Tesbitler**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1977.
- Welt, Mary F., **Bediüzzaman Said Nursî-Entelektüel Biyografisi**, (Editör: İbarhim Abu-Rabi) İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- Yaşar, Selahaddin, **Bediüzzaman Kimdir?**, 3. Basım, İstanbul: Gençlik Yayınları, 1995.
- Yaşar, İslâm, **Nurcular**, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1994.
- _____, **Bediüzzaman**, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1995.
- Yıldız, Zekeriya, **Bediüzzaman ve Milliyetçilik**, İstanbul: Timaş Yayınları, 1995.
- Yılmaz, Murat "Mehmet Akif Ersoy", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık**, ed. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Sürelî Yayınlar:

- Alpaslan, Ümit, “Bedüzzaman ve Siyaset”, **Köprü Dergisi**, sy.72, Güz–2000.
- _____, “Bedüzzaman Batı Medeniyetini mi? Yoksa Başka Bir Medeniyet mi İstiyor?”, **Köprü Dergisi**, sy.70, 2000.
- Aktan, Coşkun Can, “Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi”, **Köprü Dergisi**, 2008.
- Akyol, Taha, “Said Nursi’nin Üç Özelliği”, **Köprü Dergisi**, sy. 89, Kış-2005.
- Bardakçı, Murat, “Kürtçülükten Evliyalığa Yatay Geçiş”, **Hürriyet Pazar Dergisi**, 10 Nisan 1993.
- Balioğlu, Zekeriya T., “Meşrutiyet’in Meşruiyetten Düştüğü Gün: 31 Mart”, **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, Mart-1995.
- Bozdağ, Muhammed, “Bediuzzaman ve Siyaset”, **Köprü Dergisi**, 50. sy., İstanbul: Bahar 1995.
- Bozgeyik, Burhan, “Yeter Söz Milletindir” **Yakın Tarih Ans.**, c.2, İstanbul: 1998.
- Bulaç, Ali, “Bedüzzaman’ın Siyasi Tavrı”, **Zaman Gazetesi**, 23 Temmuz 2007.
- Büyükerşen, Yılmaz, “Said-i Kürdî’nin cesedi nasıl Nakledildi?” **Dünya Gazetesi**, 20 Temmuz 1960.
- Cihangir, Feyzullah, “Tek Parti İktidarından Çok Partili Döneme Bediuzzaman’ın Siyasi Çizgi”, **Köprü Dergisi**, sy. 86, Bahar–2004.
- Çelik, Recep, “Millî Mücadele’de Bediuzzaman Said Nursî”, **Köprü Dergisi**, sy. 70, Bahar–2000.
- Demirci, Senai, “Siyaset, Sebep, Şeytan, Şer”, **Köprü Dergisi**, sy. 72. İstanbul: 2000.
- Demirkıran, Hanefî, “Ali Suâvî”, **Köprü Dergisi**, sy. 64.
- Duran, Bünyamin, “Nursi’de Devlet Algısı”, **Köprü Dergisi**, Yaz–2008.
- Dursun, Davut, “14 Mayıs Bir Beyaz Devrimdir”, **Yen Şafak Gazetesi**, 17 Mayıs 2005.
- Ekonomi-Politika Dergisi**, “Kim Bu Said Nursi?”, 17–24 Ocak 1993.
- Erkilet, Alev, “Bedüzzaman Düşüncesinde Medeniyet, Bilgi ve Siyaset İlişkisi”, **Köprü Dergisi**, sy. 89. İstanbul: 2005.
- Fergan, Eşref Edip, “Bediuzzaman’ın Kabri Hala Gizli mi kalacak?” **Bugün Gazetesi**, 22 Aralık 1967.
- İkinci, Nazım, **Zaman Gazetesi-Kitap Zamanı**, 4 Ağustos 2008.

- Karabaşoğlu, Metin, “Siyâset Nedir? Ne Değildir”, **Köprü Dergisi**, sy. 50. İstanbul: 1995.
- _____, “Müsbet Milliyetçilik Var Mı?”, **Köprü Dergisi**, sy.5, Güz 1995.
- Kayabek, Mustafa, “Nurculuk Denen Sayıklama”, **Ötüken Fikir ve Ülkü Dergisi**, 16 Mart 1964.
- Kutluay, Yaşar, “Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursî ve Nurculuk”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, c.3, Sayı: 3-4, (1959-1960), İstanbul: 1966.
- Soysal, İlhami, “Mezhepler/Tarikatler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Sönmez, Selim, “Bediüzzaman Said Nursî'nin 31 Mart Olayı'ndaki Tavrı”, **Köprü Dergisi**, sy.78, İstanbul: Bahar-2002.
- _____, “Bediüzzaman Said Nursî'nin İstanbul Hayatına ait Belgeler”, **Köprü Dergisi**, sy. 86, Bahar-2004.
- Ongun, Hasan Hüseyin, “Başlangıçtan Günümüze Said Nursi ve Nurculuk Hareketi”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, sy.45, (Mart- Nisan), İstanbul: 1997.
- Öktem, Niyazi, “Devlet ve Din”, **Köprü Dergisi**, sy. 50. İstanbul: 1995.
- Özgürel, Avni, “Kürt Teali Cemiyeti'nden PKK'ya”, **Radikal Gazetesi**: 2 Aralık 2007.
- Risale-i Nur Enstitüsü**, “Bediüzzaman Hangi Tarihte Doğdu?”, **Köprü Dergisi**, sy. 70. İstanbul, Bahar-2000.
- Teymüroğlu, M. Süleyman, “Muhterem Said Nursî'nin Doldurduğu Boşluk”, **Hilal Dergisi**, Şubat, 1969.
- Toplayıcı, Mesut, “İslam ve Demokrasi”, **Köprü Dergisi**, sy.50, Bahar-1995.
- Turan, Ahmet, “Said-i Nursi ve Nurculuk”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 10.
- Türkmen, İsmail, “Din, siyaset ve nefis üzerine”, **Köprü Dergisi**, sy.50, Bahar-1995.
- Türköne, Mümtazer, “Bediüzzaman Said Nursi”, **Zaman Gazetesi**, 23 Kasım 2007.
- Volkan Gazetesi**, sy. 70-73- 77- 83- 84- 86- 90- 91- 97- 101- 102- 103- 105- 107- 110, 1909.
- Yeni Ülkü Gazetesi**, 22 Mart 1960.
- Yiner, Abdünnasır, “Meşrutiyetten Cumhuriyete İslamcılık Düşüncesi”, **Köprü Dergisi**, sy. 59-60, Yaz-Güz 1997.

Sempozyumlar:

Akyol, Taha, “İslam’ın; düşünce, siyaset ve terakki krizinde Said Nursi’nin yeri” **Panel II İslam Dünyasında Kimlik Problemi ve Bedüzzaman Said Nursi**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1992.

Akgündüz, Ahmet, “İslam Dünyasının Kimlik Probleminden Kurtuluş Yolları” **Panel II İslam Dünyasında Kimlik Problemi ve Bedüzzaman Said Nursi**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1992.

Turner, Colin, “El- Âdil İsm-i İlahisi, Risale-i Nur’da Adalet Kavram ve Ontolojisi”, **Tebliğden Bir Demet-Risale-i Nur’da Adalet, Uluslar Arası Sempozyum**, Haz. İstanbul İlim Kültür Vakfı, İstanbul: Mega Basım, 27 Aralık 2007.

Çelik, Hüseyin, “Bediüzzaman’a Göre Cumhuriyet ve Demokrasi”, **5. Uluslar arası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu**, 24-26 Eylül, 2000; **Türk Düşünürlerin Gözüyle Said Nursi**, Editör: Mehmet Paksu, İstanbul: Nesil Yayınları, 2004.

Öke, Mim Kemal, “Bediüzzaman’ın Siyasi ve Sosyal Görüşleri Işığında Cumhuriyet İdealini Anahtarı”, **İslam Düşüncesinin 20. Asırda Yeniden Yapılandırılması ve Bediüzzaman Said Nursi**, Editör: Mehmet Paksu, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1992.

Tezler:

Abalı, Nûrullah, **Said Nursî’de Müslüman Hıristiyan Diyalogunun Sosyolojik İncelemesi**, İstanbul: 1995, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Beki, Melehat, **Said Nursi ve Tasavvufi Görüşleri**, İstanbul: 2007, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Çiftçi, Abdi, **Bediüzzaman Said Nursî’nin Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufî Yönü**, İstanbul:1980 (Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi).

Çancı, Haldun, **İslam Siyasal Düşüncesi çerçevesinde Bir Siyasal ideoloji olarak Milliyetçilik ve Said Nursî**, İstanbul: 1998, (Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kileci, Mehmet Refii, **Said Nursi’nin Risale’lerinde İ’caz-ı Kur’an**, İstanbul: 1995, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Koçar, Musa, **Eleştirel Açıdan Said Nursî’nin Kelâmî Görüşleri**, İstanbul: 1999, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yörük Kesik, Derya, **Said Nursi’nin Risalelerinde Mehdilik Telakkisi**, İstanbul: 2007, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Sözlükler:

- Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 1995.
- Doğan, D. Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Şemsettin Sami, **Kamus-u Türkî**, İstanbul, 1896.
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara: 1988.
- Yayla, Atilla, **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, 2. baskı, İstanbul: Adres Yayınları.
- Yeğin, Abdullah, **İslami-İlmi-Edebi-Felsefi Yeni Lugat**, İstanbul: Hizmet Vakfı, 1992.

İnternet:

- Aköz, Emre-Atal, Nevzat, “Bediüzzaman’la Atatürk Neden Tartıştı?” 15 Aralık 2004,
<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=155689>
- Sabah Gazetesi, 23 Eylül 2006, “Siyaset sevdası cemaatin içinden bir tarikat çıkardı”,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/23/gun126.html>
- Özgürel, Avni, “Kürt Teali Cemiyeti’nden PKK’ya”, **Radikal Gazetesi**: 2 Aralık 2007
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=240430>.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Eflatun>; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Aristoteles>
- <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar>, Muhtelif Sayılar.

Ansiklopedi Maddeleri:

- Albayrak, Sadık, “Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye”, **D.İ.A**, c.9.
- “Batılılaşma maddesi”, **D.İ.A.**, c.5.
- Küçükcan, Talip, “Laiklik”, **DİA**, c.27.
- Öz, Mustafa, “Şia”, **DİA**.
- Uçman, Abdullah, “Ali Suâvî” **D.İ.A.**,c.2
- Üzüm, İlyas, “Mehep” **DİA**, c.29.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Manisa'nın Akhisar ilçesinde doğdum. İlkokuldan sonra Ulu Cami Kur'an Kursu'nda Kur'an ve Hafızlık eğitimi aldım. 1994 yılında ortaokulu dışardan bitirdim. Liseyi Akhisar İmam Hatip Lisesinde bitirdikten sonra, 1997 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandım. 2002 yılında M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden, 2006 yılında da Eskişehir Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldum. 2006 yılında başladığım Yüksek Lisans eğitimimi 2009 yılında tamamladım. 2003 yılından beri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak Siirt ve İstanbul'da çalıştım. Halen Beykoz Cumhuriyet Köy Galip Öztürk Çok Programlı Lise'sinde idareci olarak görev yapmaktayım.

AUTOBIOGRAPHY

I was born in Akhisar, the town of Manisa, in 1979. After primary school, I had memorised Quran in the Course of Ulu Mosque. In the year of 1994, I finished the secondary school by passing the exams. After finishing Akhisar İmam Hatip High School, I had started studying in Theology Faculty of Marmara University. I had graduated from Theology Faculty of Marmara University in 2002 and Business Administration of Eskişehir University in 2006. I have studied in the grad school between the years 2006 and 2009. I have been working as a teacher of Religious culture both in Siirt and in İstanbul since 2003. Now, I am working as a manager in the High School of Beykoz Cumhuriyet Köy Galip Öztürk.